

การศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

ปริญญานิพนธ์
ของ
สุภิญญา ขจรกิตติยุทธ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2547
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

บทคัดย่อ
ของ
สุภิญญา ขจรกิตติยุทธ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2547

h 250640 ร.๓

สุภิญญา ขจรกิตติยุทธ. (2547). *การศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ*.
ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ :บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมเกียรติ คู่ทวีกุล,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิมลศิริ ร่วมสุข.

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ
ด้านกลวิธีการแต่งและจุดมุ่งหมาย โดยเปรียบเทียบนวนิยายกับเอกสารทางประวัติศาสตร์และ
เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการมี
3 วิธี คือ การสร้างเนื้อเรื่องและเรื่องแทรก การสร้างตัวละคร และการสร้างฉาก วิธีแรกประกอบ
ด้วยการสร้างเนื้อเรื่อง และการสร้างเรื่องแทรก โดยเนื้อเรื่องที่สร้างขึ้นมี 3 ลักษณะ คือ การสร้าง
เนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์ การดัดแปลงเนื้อเรื่องจากประวัติศาสตร์ และการสมมุติเนื้อเรื่องขึ้น
ใหม่ วิธีการสร้างเนื้อเรื่องลักษณะแรกมี 2 รูปแบบ คือ การสร้างเนื้อเรื่องโดยคงเนื้อหาไว้ตาม
ประวัติศาสตร์ และการสร้างเนื้อเรื่องโดยแต่งเติมรายละเอียดเพียงบางส่วน เพื่อให้เรื่องดำเนินไป
ตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด ลักษณะที่สองเป็นการดัดแปลงเนื้อเรื่อง
เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อเพิ่มบทบาทให้ตัวละครโดดเด่นขึ้น เพื่อสร้างอารมณ์
สะท้อนใจ และเพื่อสื่อความคิด ลักษณะที่สามคือการสมมุติเนื้อเรื่องเป็นการสมมุติเพื่อให้เรื่อง
ดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจ เพื่อสื่อความคิด และเพื่อดำเนินเรื่องตามความ
เชื่อถือของผู้แต่ง ส่วนการสร้างเรื่องแทรกมี 2 แบบ คือ การสร้างเรื่องที่เป็นเหตุการณ์ประวัติด-
ศาสตร์ และการสร้างเรื่องที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ วิธีการสร้างเรื่องแทรกแบบแรกมี 2
ลักษณะ คือ การสร้างเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์ และการดัดแปลงเรื่องจากประวัติศาสตร์ ส่วน
วิธีสร้างเรื่องแทรกแบบที่สองเป็นการสร้างเรื่องตามบุคคลในประวัติศาสตร์ วิธีการสร้างตัวละคร
มี 3 ลักษณะ คือ การสร้างตัวละครตรงกับบุคคลในประวัติศาสตร์ การดัดแปลงตัวละครจากบุคคล
ในประวัติศาสตร์ และการสมมุติตัวละคร ลักษณะแรกเป็นการสร้างตัวละครตรงตามบุคคลใน
ประวัติศาสตร์ ลักษณะที่สองเป็นการดัดแปลงตัวละคร เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง
เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจ เพื่อสื่อความคิด และเพื่อดำเนินเรื่องไปตามความเชื่อถือของผู้แต่ง
ลักษณะที่สามเป็นการสมมุติตัวละครเพื่อสร้างตัวละครดำเนินเรื่อง เพื่อสร้างตัวละครคู่พระเอกฝ่าย
ชายหญิง เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด
วิธีการสร้างฉากมี 2 ลักษณะ คือ การสร้างจากประวัติศาสตร์ และการดัดแปลงประวัติศาสตร์
จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง นอกจากเพื่อความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านแล้ว ผู้แต่งยังมุ่งหมายที่จะ
ปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม เสนอแนวคิดที่มีคุณค่าในการดำเนินชีวิต ปลูกฝังคตินิยมและความเชื่อ
ทางพุทธศาสนา และให้ความรู้แก่ผู้อ่านอีกด้วย

THE STUDY OF LUANG VICHITVADAKAN'S
HISTORICAL NOVELS

AN ABSTRACT
BY
SUPINYA KACHORNKITTIYOUTH

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Arts degree in Thai
at Srinakharinwirot University
May 2004

Supinya Kachornkittiyouth. (2004). *The Study of Luang Vichitvadakan's novels*. Master Thesis, M.A. (Thai), Bangkok : Graduate School, Srinakarinwirot University. Advisor Cammilee : Assistant Professor Somkiat Khuthaweekul, Assistant Professor Wimon Siri Ruamsuk.

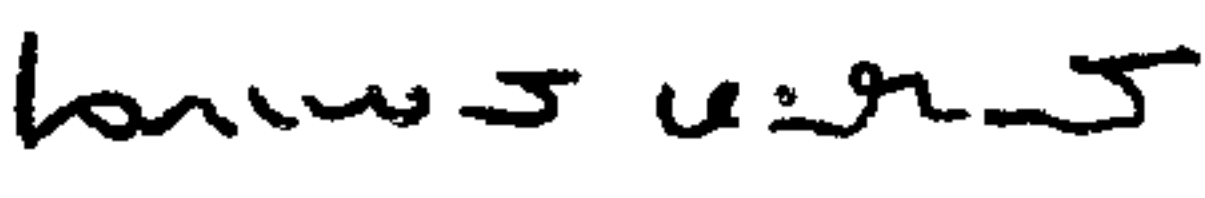
This Thesis aims to study and analyze the historical novels composed by Luang Vichitvadakan in aspects of composition and purpose by comparing the novels with the historical documents and by presenting the result of study in form of analytical description.

According to the study, it is found that there are 3 tactics of the historical novel composition of Luang Vichitvadakan; namely, creation and insertion of plots of novel, creation of characters, and creation of stage scenery. The first tactic comprises creation and insertion of plots of novel, whereby the plots of novel created are divided into 3 characteristics; that is, creation of plots of novel according to histories, modification of plots of novel from histories, and creation of new plots of novel. The first characteristic is classified into 2 forms; i.e., creation of plots of novel according to histories by keeping the old contents and creation of plots of novel by adding partial details to act in accordance with structures, to create joint emotion, and to communicate the thought. The second characteristic is the modification of plots of novel to act in line with structures to enhance the roles of the characters, to create touched emotion, and to communicate the thought. The third characteristic is to create new plots of novel to act in accordance with structures to create touched emotion, to communicate thought, and to act according to the author's beliefs. The insertion of plots of novel is divided into 2 categories; namely, insertion of historical events and insertion of historical persons. The first category of the insertion of plots of novel is classified into 2 characteristics; namely, creation of plots of novel according to histories and modification of plots of novel from the histories. The second category of insertion of plots of novel is the creation of plots of novel according to the historical persons. There are 3 methods upon creation of characters, that is, creation of characters in line with the historical persons, modification of characters from the historical persons, and creation of new characters. The first method is to create characters according to historical persons. The second method is to modify characters to act according to structures, to create touched emotion, to communicate thought, and to act according to the author's beliefs. The third method is to create new characters to act in line with the plots of novel, to create a hero and a heroine to act in line with the structures, to create joint emotion, and to communicate thought. Scene creation is classified into 2 characteristics; that is to say, creation from histories and modification from histories. The author, apart from entertaining the readers, aims to establish nationalism, propose valuable concepts of life, establish moral precepts and Buddhist beliefs, and provide knowledge to the readers.

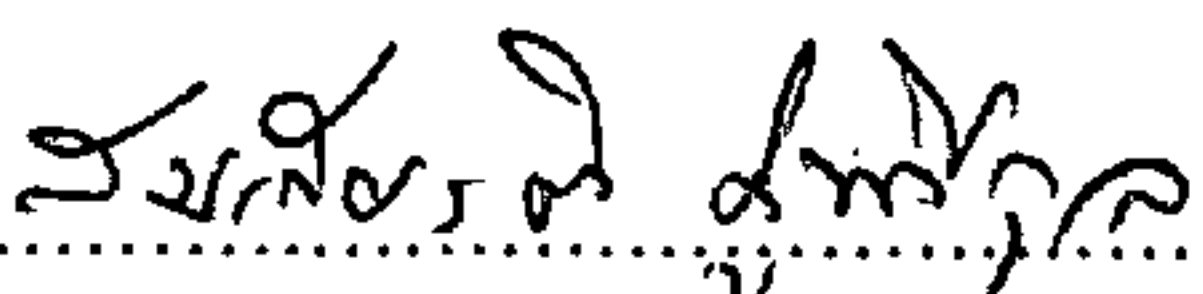
ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

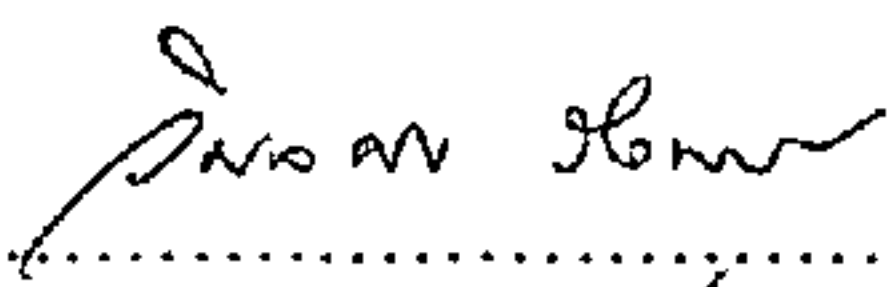
ของ
นางสาว สุภิญญา ขจรกิตติยุทธ

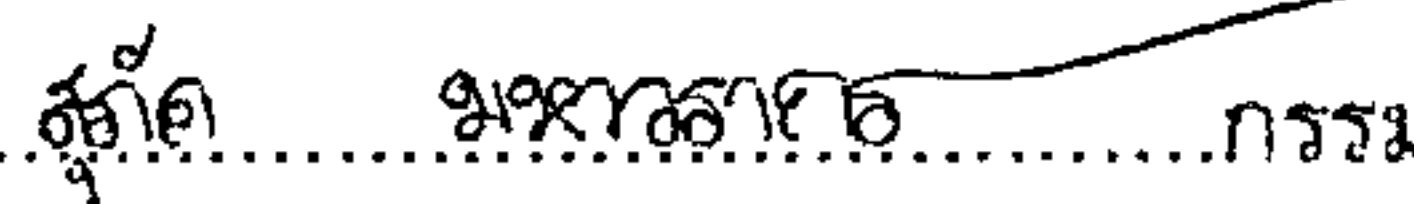
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

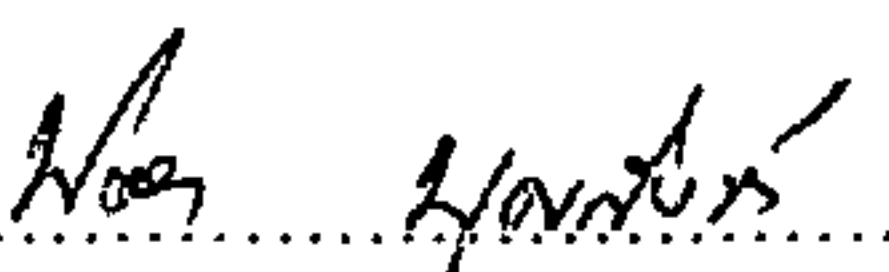

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์)
วันที่ 28 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2547

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมเกียรติ คู่ทวีกุล)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิมลศิริ ร่วมสุข)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ สุภัค มหาวรรณ)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ นิตยา บุญสิงห์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คู่ทวีกุล ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ที่วาง
แนวทางและให้คำแนะนำที่ทรงคุณค่าในการศึกษาค้นคว้า ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์
วิมลศิริ ร่วมสุข กรรมการที่ปรึกษาที่ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการศึกษา และตรวจแก้ข้อ
บกพร่องต่างๆ ตลอดจนความเอาใจใส่ที่มอบแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณอาจารย์นิตยา บุญสิงห์
อาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติมที่ได้ห่วงใยผู้วิจัยเสมอมา ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะ
ที่เป็นประโยชน์ต่อปริญญานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์สุภัค มหาวรรกร กรรมการแต่งตั้ง
เพิ่มเติมที่ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการแก้ไขปริญญานิพนธ์

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์อุษณา กาญจนทัต ที่ให้คำแนะนำและดูแลในการทำ
เค้าโครงปริญญานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์วินัย ภูระหงษ์ ที่ให้ข้อเสนอแนะอันเป็น
ประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแนวทางการศึกษาค้นคว้า

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวคนธ์ จงตระกูล, อาจารย์พรธาดา สุวัธนวิธ,
รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์ และอาจารย์ภาควิชาภาษา
ไทยและภาคภาษาตะวันออกทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัย
เสมอมา

ขอขอบคุณกองทุนพัฒนาแผ่นดิน ที่ได้มอบทุนอุดหนุนในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณวิจิตร วิจิตรวาทการ ทายาทของเจ้าของงานประพันธ์ที่กรุณาให้ยืม
หนังสือฉบับที่หายากมาใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า

ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาที่ได้ช่วยเหลือและคอยดูแลพร้อมทั้งให้กำลังใจตลอด
ระยะเวลาที่ทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบคุณพี่ชายที่สละเวลามาช่วยตรวจแก้เอกสาร

ขอบคุณเพื่อนๆผู้ร่วมการศึกษามาด้วยกันที่ให้ความช่วยเหลือและกำลังใจตลอดระยะ
เวลาที่เข้าศึกษาระดับปริญญาโทมาหาบัณฑิตในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ท้ายที่สุด ประโยชน์อันพึงมีซึ่งได้รับจากการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่
คณาจารย์และบุพการี

สุภิญญา ขจรกิตติบุรุษ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	2
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
วิธีการศึกษาค้นคว้า.....	3
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
2 กลวิธีการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ.....	9
วิธีการสร้างเนื้อเรื่องและเรื่องแทรก.....	9
วิธีการสร้างเนื้อเรื่อง.....	9
การสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์.....	9
การสร้างเนื้อเรื่องโดยคงเนื้อหาไว้ตามประวัติศาสตร์.....	10
การสร้างเนื้อเรื่องโดยแต่งเติมรายละเอียดเพียงบางส่วน.....	25
การดัดแปลงเนื้อเรื่องจากประวัติศาสตร์.....	40
การสมมุติเนื้อเรื่อง.....	53
วิธีการสร้างเรื่องแทรก.....	58
การสร้างเรื่องแทรกประเภทเหตุการณ์หรือเรื่องราวประวัติศาสตร์..	58
การสร้างเรื่องแทรกตรงตามประวัติศาสตร์.....	58
การดัดแปลงเรื่องแทรกจากประวัติศาสตร์.....	74
การสร้างเรื่องแทรกประเภทบุคคลในประวัติศาสตร์.....	76
วิธีการสร้างตัวละคร.....	83
การสร้างตัวละครตรงตามบุคคลในประวัติศาสตร์.....	83
การดัดแปลงตัวละครจากบุคคลในประวัติศาสตร์.....	92
การสมมุติตัวละคร.....	111
วิธีการสร้างฉาก.....	138
การสร้างฉากตรงตามประวัติศาสตร์.....	139
การดัดแปลงฉากจากประวัติศาสตร์.....	142

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 จุดมุ่งหมายในการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ.....	147
เพื่อปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม.....	147
ความรักชาติ	147
ความภูมิใจในชาติ.....	148
ความหวงแหนในเอกราชของชาติ.....	149
ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์.....	150
ความเสียสละเพื่อชาติ.....	152
การเพื่อทดแทนคุณประเทศชาติ.....	154
การสร้างมิตรภาพกับประเทศเพื่อนบ้าน.....	155
การสร้างความรู้สึกเกลียดชังต่อศัตรูของชาติ.....	157
การพัฒนาตน.....	158
เพื่อเสนอแนวคิดในการดำเนินชีวิต.....	159
เรื่องเกี่ยวกับชีวิต.....	160
การรับราชการ.....	160
ความรัก.....	164
ความรักของพ่อแม่.....	164
ความรักของชายหญิง.....	166
เรื่องเกี่ยวกับสังคม.....	168
ความอยู่ดีธรรมของสังคมไทยในอดีต.....	168
การไม่สนใจต่อคำครหานินทาของผู้อื่น.....	170
สถานภาพสตรี.....	171
เรื่องเกี่ยวกับผู้นำ.....	173
เพื่อให้คติธรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนา.....	175
เรื่องกรรม.....	175
เรื่องวิญญูณหรือผี.....	177
เพื่อให้ความรู้.....	179
เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์.....	180
เพื่อให้เห็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้.....	182

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	185
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	185
อภิปรายผล.....	187
ข้อเสนอแนะ.....	188
 บรรณานุกรม.....	 189
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	194

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

งานเขียนที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ อันเรียกว่าวรรณกรรมนั้นแบ่งได้หลายประเภท วรรณกรรมประเภทหนึ่ง คือ วรรณกรรมประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้นโดยอาศัยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ หรือนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาเรียบเรียงขึ้นใหม่ วรรณกรรมประวัติศาสตร์มีรูปแบบการเขียนที่หลากหลาย เช่น พงศาวดาร ดำเนิน จดหมายเหตุ บันทึคดี เป็นต้น (วินัย ภูะระหงษ์. 2540 : 27-40) นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ก็เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง ซึ่ง เจือ สตะเวทิน ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า “นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์หรือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Historical Novel) หมายความว่านวนิยายที่อาศัยเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรืออาศัยตัวละครในประวัติศาสตร์ให้แสดงบทบาทเสมือนหนึ่งว่าผู้อ่านได้พบเห็นตัวละครในประวัติศาสตร์จริงๆ หรือได้รู้จักคุ้นเคยกับตัวละครในยุคนั้นๆจริงๆ ... ” (เจือ สตะเวทิน. 2518 : 90-91) นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์เป็นงานเขียนที่เกิดจากการผสมผสานศาสตร์แขนงประวัติศาสตร์เข้ากับศิลปะการประพันธ์ ในการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ นักเขียนสามารถเลือกเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งหรือนำผลการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์บางท่านมาเป็นข้อมูล แล้วผูกเป็นเรื่องราวด้วยกลวิธีของนักเขียนที่จะดัดแปลง แต่งเติมประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้เนื้อหาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์จึงมีทั้งประวัติศาสตร์จริง และเรื่องราวที่แต่งขึ้นซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ แต่หากเรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผลแล้วก็ไม่จัดเป็นความบกพร่องของนวนิยาย อย่างไรก็ตาม เรื่องราวในนวนิยายย่อมมีความสัมพันธ์กับความจริง เพราะนวนิยายคือเรื่องสมมุติที่เกิดจากการลอกหรือเลียนแบบจากความจริง (เกรแฮม ฮุช. 2532 : 42-50) จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญในการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ ดังนั้นนักเขียนนวนิยายประเภทนี้จึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์

นักเขียนนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงโดดเด่นคือ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ และได้เขียนหนังสือที่แสดงถึงความรู้ทางประวัติศาสตร์ไว้หลายเรื่อง เช่น ประวัติศาสตร์สากล งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ ของดีในอินเดีย เป็นต้น แม้ผลงานเหล่านี้ได้ทำให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นที่รู้จักในวงการประวัติศาสตร์ แต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับจากนักประวัติศาสตร์ว่าเป็นนักวิชาการทางด้านนี้อย่างแท้จริง เนื่องจากผลงานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการไม่ได้มุ่งหวังจะแสดงความจริงทางประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง แต่เป็นการใช้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์ ด้วยการนำประวัติศาสตร์มาเป็นสื่อกลางในการปลูกฝัง

ความคิดชาตินิยม เพื่อสนองอุดมการณ์ของตนเองอันจะให้ประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง (ทิพวัลย์ โล่ห์ตระกูล. 2530 : 61-64) และเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับผู้นำทางการเมืองในสมัยนั้น (ประอรรถน์ บุรณมาตร. 2528)

หากสังเกตงานเขียนและบทบรรยายต่างๆของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น งานเขียนทางประวัติศาสตร์ บทปาฐกถาเรื่องต่างๆ เป็นต้น พบว่างานเหล่านี้มักจะมีความคิดชาตินิยมแทรกอยู่ เมื่อพิจารณาวรรณกรรมประเภทบทเพลงและบทละครก็มีการแทรกความคิดชาตินิยมเช่นเดียวกัน ประอรรถน์ บุรณมาตร ศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า หลวงวิจิตรวาทการ ได้ใช้บทละครประวัติศาสตร์เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมสู่ประชาชนตามนโยบายของรัฐบาล (ประอรรถน์ บุรณมาตร. 2528) นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ก็เป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งซึ่งน่าจะมีความคิดชาตินิยมปรากฏอยู่เหมือนงานอื่นๆ

นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการเป็นงานเขียนที่นำประวัติศาสตร์มาผูกเป็นเรื่องราวด้วยกลวิธีของหลวงวิจิตรวาทการเอง ซึ่งอาจดัดแปลง แต่งเติมประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับ นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ทั่วไปที่นักเขียนมีกลวิธีการแต่งของตนในการสร้างเรื่องขึ้นจากประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวัตถุดิบ โดยนักเขียนจะดัดแปลง แต่งเติมประวัติศาสตร์ หรือจำลองเหตุการณ์และบุคคลสมมุติขึ้นตามจินตนาการ ความคิด และเจตนาในการแต่งของตนเอง ทำให้นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์มีเนื้อหาที่เหมือนและต่างจากความจริง สำหรับเนื้อหาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการอาจตรงหรือแตกต่างจากประวัติศาสตร์ก็ได้ โดยเนื้อหาเหล่านี้เกิดจากการผูกเรื่องตามกลวิธีการประพันธ์ของผู้แต่งเอง ไม่ใช่ความผิดพลาดของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพราะหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ทรงความรู้ทางประวัติศาสตร์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น หลวงวิจิตรวาทการนำประวัติศาสตร์มาเรียบเรียงขึ้นใหม่ในรูปของนวนิยาย ซึ่งเน้นความเพลิดเพลินและสาระสำคัญของเรื่องมากกว่าการเสนอประวัติศาสตร์

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการในด้านเนื้อหา กลวิธีการแต่ง ตลอดจนจุดมุ่งหมายในการแต่ง อันจะทำให้เข้าใจนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการได้ดียิ่งขึ้น

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ
2. ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลวงวิจิตรวาทการในการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยเรื่องนี้ จะทำให้เข้าใจนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการดีขึ้น ทั้งในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับนักเขียน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการจำนวน 14 เรื่อง ดังนี้

1. กรุงแตก
2. ครุฑดำ
3. ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน
4. ดอกฟ้าจำปาศักดิ์
5. บุชารัก
6. พลีชีพเพื่อชู้
7. เพชรพระนารายณ์
8. เพื่อบาตุมิ
9. เพื่อนเก่า เมียรัก
10. เมื่อไทยเป็นทาส
11. ยอดเศวตฉัตร
12. ลูกทาสในเรือนเบี้ย
13. สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า
14. หวานใจเจ้าอนุ

วิธีการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยเรื่องการศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติและผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ
- 2.ศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการอย่างละเอียด พิจารณาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในนวนิยาย
3. ศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับนวนิยาย
4. วิเคราะห์กลวิธีการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ในด้านการนำประวัติศาสตร์มาใช้
5. วิเคราะห์จุดมุ่งหมายในการแตงของหลวงวิจิตรวาทการ

6. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งได้ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษาและเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย
2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติและผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

การแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์นั้น มีผู้กล่าวถึงกลวิธีในการนำประวัติศาสตร์มาผสมผสานกับวรรณกรรมไว้ ดังนี้

อุษณา กาญจนทัต (2542 : 144-145) กล่าวว่านักเขียนอาจแตงวรรณกรรมประวัติศาสตร์โดยเลือกบางส่วนของประวัติศาสตร์ที่สะท้อนใจ ประทับใจ แล้วใช้ความคิด ความรู้สึกของกวีมาผูกเป็นงานประพันธ์ขึ้น เช่น ใช้บุคคลจริงในประวัติศาสตร์หรือบุคคลสมมุติ ใช้เหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์จำลอง ใช้บุคคลจริงในประวัติศาสตร์ปะปนกับบุคคลสมมุติ หรือใช้บุคคลสมมุติและเหตุการณ์สมมุติก็ได้

วินิตา ดิถียนต์ (2535 : 36-53) ได้ศึกษานวนิยายเรื่อง “ฟ้าใหม่” ของ สุภร บุนนาค แล้วแสดงความคิดเห็นว่า นักประวัติศาสตร์มีข้อสันนิษฐานต่อเหตุการณ์หนึ่งๆในประวัติศาสตร์ไว้มากมายแต่นักเขียนจะต้องเลือกข้อสันนิษฐานประเด็นหนึ่งเท่านั้นมาเป็นข้อมูลในการแตง จากนั้นนักเขียนจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาดัดทอน ดัดแปลง แต่งเติมให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและจุดมุ่งหมายของผู้แตงเอง โดยกล่าวว่า สุภร บุนนาค บรรยายถึงเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์ไทย โดยใช้ข้อมูลที่ได้รับการยอมรับกันมาก ส่วนตัวละครใน “ฟ้าใหม่” มีทั้งตัวละครที่เป็นบุคคลจริงจากประวัติศาสตร์และตัวละครสมมุติจากจินตนาการ โดยตัวละครสมมุติจะมีพฤติกรรมและความเป็นมาใกล้เคียงกับบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์

เสาวรส มิตราปิยานุรักษ์ (2539) ได้ศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ เจมส์ คลาเวลล์ แล้วสรุปการนำเสนอประวัติศาสตร์ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เรื่องโซกุน และ กะอิจิน ของ เจมส์ คลาเวลล์ ไว้ดังนี้

การนำเสนอประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในนวนิยาย มี 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เป็นการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์หรือเวลาที่เกิดเหตุการณ์ โดยคงภาพรวมของเหตุการณ์ไว้ แต่บางกรณีก็ให้รายละเอียดที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์อย่างสิ้นเชิง เพื่อให้นวนิยายสนุกสนานยิ่งขึ้น , การสอดแทรกเกร็ดความรู้ทางประวัติศาสตร์ เป็นการสอดแทรกเกร็ด

ความรู้ที่ตรงตามประวัติศาสตร์ ซึ่งแม้เรื่องเหล่านี้จะไม่มีผลในการดำเนินเรื่อง แต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ดีขึ้นหรือให้ความรู้แก่ผู้อ่าน , การสร้างเหตุการณ์ที่ไม่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ เป็นการสร้างเหตุการณ์ซึ่งไม่มีปรากฏในประวัติศาสตร์ขึ้น เพื่อเพิ่มสีสันและปรุงแต่งให้นวนิยายมีเนื้อหาเข้มข้น สนุกสนาน

การนำเสนอตัวละครในนวนิยาย มี 2 ลักษณะ คือ การดัดแปลงตัวละครที่มาจากบุคคลในประวัติศาสตร์ คลาเวลล์เปลี่ยนชื่อตัวละครให้ต่างจากบุคคลที่เป็นต้นแบบ แล้วเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม ลักษณะ บทบาท ภูมิหลังของตัวละครไปตามจินตนาการและตามการตีความประวัติศาสตร์ โดยที่ยังคงภาพรวมของตัวละครให้คล้ายคลึงกับบุคคลในประวัติศาสตร์ แต่ตัวละครบางตัวก็แตกต่างจากบุคคลในประวัติศาสตร์ไปมาก , การสร้างตัวละครสมมุติ เพื่อเพิ่มสีสันและความสนุกสนานให้นวนิยาย

การนำเสนอฉาก ฉากที่ปรากฏในนวนิยายมี 2 ลักษณะ คือ ฉากในประวัติศาสตร์เป็นสถานที่ที่มีลักษณะตรงตามประวัติศาสตร์ คลาเวลล์อาจเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์หรือสร้างเหตุการณ์ให้เกิดขึ้นในฉากประเภทนี้ , ฉากที่ไม่ได้มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจริง เป็นฉากที่สร้างจากจินตนาการหรือดัดแปลงมาจากสถานที่จริง

การนำเสนอภาพสังคมและภาพการดำรงชีวิตแบบญี่ปุ่นที่ปรากฏในนวนิยาย มี 2 ลักษณะ คือ ภาพสังคมที่ศึกษาจากประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องที่ไม่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งอาจให้ภาพที่ตรงหรือต่างจากประวัติศาสตร์ไปบ้าง , ภาพสังคมที่ได้จากประสบการณ์และการศึกษาของผู้ประพันธ์ เป็นเรื่องที่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งให้ภาพที่ตรงตามประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของเจมส์ คลาเวลล์ ให้เนื้อหาคลาดเคลื่อนไปจากประวัติศาสตร์อยู่บ้าง เพราะคลาเวลล์มีแนวคิดว่านวนิยายไม่ใช่ประวัติศาสตร์ จึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ การเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของเจมส์ คลาเวลล์ เป็นการผสมผสานระหว่างข้อเท็จจริงกับจินตนาการ โดยคำนึงถึงการเล่าเรื่องที่ดูสมจริงและการปรุงแต่งรสชาติของนวนิยายให้สนุกสนาน น่าติดตามเป็นสำคัญ

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติและผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยนี้ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ผลงาน และทัศนคติของหลวงวิจิตรวาทการ ส่วนที่สอง คือข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ

ในการศึกษาวิเคราะห์ผลงานของหลวงวิจิตรวาทการนั้น จำเป็นจะต้องทราบถึงประวัติความเป็นมา ทัศนคติ ฐานะและหน้าที่ของหลวงวิจิตรวาทการ รวมทั้งผลงานต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงงานของหลวงวิจิตรวาทการได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เจลิยว พันธุ์สิดา (2520) กล่าวถึงประวัติและผลงานด้านต่างๆของหลวงวิจิตรวาทการไว้ว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม การทูต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทบาททางการเมือง ผลงานทางการเมืองที่โดดเด่นคือการปลุกฝังความรักชาติแก่ประชาชนโดยผ่านทางบทละครประวัติศาสตร์และบทเพลงเป็นสำคัญ หลวงวิจิตรวาทการยังมีงานเขียนมากมาย ทั้งงานวิชาการด้านต่างๆและงานบันเทิงคดี แต่ผลงานที่ได้รับความนิยมมากคืองานเขียนทางประวัติศาสตร์ หากพิจารณางานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ จะพบว่ามักมีประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่ในงานเสมอ แม้แต่ในงานเขียนบันเทิงคดีก็เช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลวงวิจิตรวาทการมีความสนใจและมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

เสฐียร พันธรัชนี (2541 : 3-97) ได้เรียบเรียงชีวประวัติของพลตรี หลวงวิจิตรวาทการไว้ว่า หลวงวิจิตรวาทการ มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอุทัยธานี ได้บวชเรียนที่วัดมหาธาตุตั้งแต่อายุ 13 ปี จนกระทั่งอายุ 20 ปี จึงสึกออกมารับราชการในกระทรวงต่างประเทศ และได้รับเลือกเป็นผู้ช่วยเลขานุการสถานทูตไทยประจำกรุงปารีส แล้วย้ายไปประจำลอนดอนก่อนกลับมาทำงานที่กรุงเทพฯ หลังจากประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลวงวิจิตรวาทการได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรทำหน้าที่เผยแพร่ลัทธิชาตินิยม โดยการแต่งบทละครประวัติศาสตร์และเพลงปลุกใจตามนโยบายของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หลวงวิจิตรวาทการได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ แล้วย้ายไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำโตเกียว แต่เมื่อสงครามสิ้นสุดลง หลวงวิจิตรวาทการก็ถูกจับกุมและคุมขังในข้อหาอาชญากรรมสงครามอยู่ 6 เดือน จึงได้รับการปล่อยตัว แล้วจึงหันมาประกอบอาชีพนักเขียนและสร้างสรรค์นวนิยายไว้หลายเรื่อง ภายหลังจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งรัฐบาลใหม่ หลวงวิจิตรวาทการจึงกลับไปทำงานทางการเมือง ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี หลวงวิจิตรวาทการได้รับตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี และเสียชีวิตลงขณะยังดำรงตำแหน่งนี้

ประอรรัตน์ บุรณมาตร (2528) ได้ศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวว่าในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลมีนโยบายเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมเพื่อประโยชน์ทางการเมือง ใน พ.ศ. 2481-2489 รัฐบาลต้องการให้ประเทศไทยเป็นชาติมหาอำนาจ ต่อมา พ.ศ. 2490-2500 รัฐบาลต้องการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เริ่มเผยแพร่ในหมู่ประชาชน ด้วยเหตุนี้ลัทธิชาตินิยมจึงถูกดึงมาใช้ โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลสำคัญในการเผยแพร่ความคิดชาตินิยม ซึ่งบทละครประวัติศาสตร์ก็เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการดำเนินการ ในกรณีนี้บทละครของหลวงวิจิตรวาทการได้ปลุกจิตสำนึกให้คนไทยในสมัยนั้นให้มีความรักชาติ เมื่อพิจารณาเนื้อหาของบทละครประวัติศาสตร์พบว่าประวัติศาสตร์ในบทละครมีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ชาตินิยม

ทิพวัลย์ โล่ห์ตระกูล (2530 : 61-63) กล่าวว่าเหตุที่หลวงวิจิตรวาทการพยายามปลุกฝังความคิดชาตินิยมแก่ประชาชนด้วยงานเขียนและวิธีการต่างๆนั้น นอกจากเป็นการทำตามนโยบาย

ของรัฐบาลแล้ว เหตุผลอีกประการหนึ่งคือหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ยึดถือแนวคิดชาตินิยมจนได้รับสมญาจากต่างชาติว่าเป็นนักทฤษฎีชาตินิยมรุนแรงของไทย (Theorist of Thai ultranationalism) และมีเป้าหมายที่จะเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมสู่คนไทย อีกทั้งยังวางแผนให้คนไทยยึดถือลักษณะชาตินิยมเป็นแนวปฏิบัติด้วย ซึ่งความคิดชาตินิยมปรากฏอยู่ในงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว

ผู้ที่ศึกษางานของหลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงลักษณะการเขียนของท่านไว้ ดังนี้

เจลิยว พันธุ์สิดา (2520) ยกย่องหลวงวิจิตรวาทการเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับหลักฐานอ้างอิงและความถูกต้องตามประวัติศาสตร์ ในการเขียนงานประวัติศาสตร์ หลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานอ้างอิงมาก เพื่อให้ได้หนังสือประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์และเชื่อถือได้ แต่กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร (2519 : 149-80) มีความคิดเห็นที่แตกต่างไปว่าประวัติศาสตร์ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ บทความทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ มีเนื้อหาที่บ่งถึงความสำคัญในหน้าที่ของคนไทยและการรักชาติ หลวงวิจิตรวาทการใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสร้างแนวความคิดตามลัทธิชาตินิยม เพื่อสร้างความมั่นคงของสถาบันการเมืองในยุคนั้น และเพื่อการคงอยู่ของรูปแบบสังคมไทย รวมทั้งเป็นการด้านทานลัทธิคอมมิวนิสต์ การเขียนประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการมีลักษณะที่น่าเชื่อถือ เพราะเป็นประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานหรือข้อมูลมาอ้างอิง แต่เมื่อพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่าหลวงวิจิตรวาทการศึกษาประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมที่มักกล่าวถึงความดีของชาติตนและความชั่วร้ายของศัตรู โดยตั้งสมมุติฐานไว้ก่อน จากนั้นจึงหาหลักฐานและข้อมูลมาสนับสนุนความคิดนั้น ซึ่งเป็นการหาข้อมูลอย่างมีอคติที่อาจจะทำให้ประวัติศาสตร์ถูกบิดเบือนได้ ความคิดเห็นของ กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร สอดคล้องกับความคิดของ ประอรรัตน์ บุรณมาตร (2528) ที่กล่าวว่าหลวงวิจิตรวาทการเขียนประวัติศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ชาตินิยม ซึ่งมีลักษณะเป็นบันทึกเหตุการณ์ เพื่อเป็นตัวอย่างหรือเป็นบทเรียนทางการเมืองและทางศีลธรรม โดยเน้นถึงความยิ่งใหญ่ ความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของชาติไทย ในมุมมองของนักประวัติศาสตร์ งานของหลวงวิจิตรวาทการเป็นการนำประวัติศาสตร์มาใช้ เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองมากกว่าจะคำนึงถึงคุณค่าที่แท้จริงของประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมตามนโยบายของผู้นำทางการเมืองในสมัยนั้น

เจือ สตะเวทิน (2525 : 87-100) กล่าวถึงหลวงวิจิตรวาทการในฐานะนักเขียนนวนิยายว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักเขียนนวนิยายที่มีชื่อเสียงและมีผลงานหลากหลายแนว หลวงวิจิตรวาทการแต่งนวนิยายโดยมีจุดมุ่งหมายให้ความบันเทิงควบคู่ไปกับการให้การศึกษาแก่ผู้อ่าน โดยนำความรู้ที่ศึกษาค้นคว้าได้มาสอดแทรกลงในตอนต่างๆของนวนิยาย อีกทั้งหลวงวิจิตรวาทการเป็นคนอ่านหนังสือมาก โดยเฉพาะหนังสือฝรั่งเศสซึ่งยังไม่เป็นที่คุ้นเคยของผู้อ่านในสมัยนั้น และมีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศหลายครั้งทำให้มีความรู้ความคิดแปลกใหม่มาเสนอผู้อ่านอยู่เสมอ และสิ่งเหล่า

นี้ยังไปกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความกระตือรือร้นในการศึกษาค้นคว้าเรื่องต่างๆต่อไป ทำให้ผู้อ่านฉลาดขึ้น
 หลวงวิจิตรวาทการจึงสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นนักเขียนนวนิยายตัวอย่าง และเป็นพระเวสสันดร
 ในทางวิชาการ เพราะนอกจากจะให้ความรู้ในฐานะผู้บรรยายในสถานศึกษาแล้ว ยังให้ความรู้ทาง
 อ้อมในฐานะนักเขียนนวนิยายด้วย

เอกสารและงานวิจัย^๒ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้ศึกษาเนื้อหา กลวิธีการแต่ง และจุดมุ่งหมาย
 ในการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

บทที่ 2

กลวิธีการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นงานเขียนที่หลวงวิจิตรวาทการสร้างขึ้นด้วยความสามารถด้านการเขียนงานบันเทิงคดีประกอบกับความรู้ทางประวัติศาสตร์¹ ผู้อ่านจึงได้รับความเพลิดเพลินจากนวนิยายและความรู้ทางประวัติศาสตร์ไปด้วยกัน แต่เนื่องจากนวนิยายเป็นงานเขียนซึ่งสร้างขึ้นมาเพื่อความเพลิดเพลินเป็นจุดมุ่งหมายหลัก และไม่มีข้อผูกมัดว่าผู้แต่งนวนิยายจะต้องกล่าวให้ตรงตามความจริง (สุข. 2532 : 44) ผู้แต่งจึงมีอิสระที่จะกำหนดเรื่องราวหรือแต่งเติมประวัติศาสตร์ในนวนิยายให้มีเนื้อหาตรงตามประวัติศาสตร์หรือต่างไปจากประวัติศาสตร์ก็ได้ เนื้อหาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์จึงเป็นการผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์และจินตนาการในสัดส่วนที่พอเหมาะตามความคิดของผู้แต่ง ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการเปรียบเทียบนวนิยายกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ในด้านเนื้อเรื่องและเรื่องแทรก ตัวละคร และฉาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิธีการสร้างเนื้อเรื่องและเรื่องแทรก

การศึกษาเนื้อเรื่องในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ เนื้อเรื่องและเรื่องแทรก ซึ่งทั้งสองส่วนนี้สร้างขึ้นจากการนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่ง

1.1 วิธีการสร้างเนื้อเรื่อง

เหตุการณ์หรือเรื่องราวในนวนิยายซึ่งดำเนินไปตามโครงเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการสร้างเนื้อเรื่องขึ้น โดยนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ จากการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์พบวิธีการสร้างเนื้อเรื่องอยู่ 3 ลักษณะ คือ การสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์ การดัดแปลงเนื้อเรื่องจากประวัติศาสตร์ และการสมมุติเนื้อเรื่องซึ่งไม่มีบันทึกในประวัติศาสตร์

1.1.1 การสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์

หลวงวิจิตรวาทการสร้างเนื้อเรื่องที่ตรงตามประวัติศาสตร์ ด้วยการนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วสร้างเนื้อเรื่องเลียนแบบเรื่องราวในประวัติศาสตร์ ซึ่งการสร้างเนื้อเรื่องประเภทนี้

¹ นาฏวิภา ชลิตานนท์. (2524). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. หน้า 8-9 “ในแวดวงประวัติศาสตร์สมัยใหม่ยอมรับกันแล้วว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันถือเป็นประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น หากสำคัญพอก็ถือเป็นประวัติศาสตร์”

จำแนกได้เป็น 2 แบบ คือ การสร้างเนื้อเรื่องโดยคงเนื้อหาไว้ตามประวัติศาสตร์ และการสร้างเนื้อเรื่องโดยแต่งเติมรายละเอียดเพียงบางส่วน

1.1.1.1 การสร้างเนื้อเรื่องโดยคงเนื้อหาไว้ตามประวัติศาสตร์ หลวงวิจิตรวาทการนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วสร้างเนื้อเรื่องเลียนแบบเรื่องราวในประวัติศาสตร์ โดยคงเนื้อหาไว้ตามเดิม ไม่มีการดัดแปลงแต่งเติม ทำให้ได้เนื้อเรื่องที่ตรงตามประวัติศาสตร์อย่างถูกต้อง ดังปรากฏในนวนิยาย 9 เรื่อง ได้แก่ พลีชีพเพื่อชู้ เพื่อมาตุภูมิ บุษารัก ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน ดอกฟ้าจำปาศักดิ์ หวานใจเจ้าอนุ เมื่อไทยเป็นทาส ลูกทาสในเรือนเบี้ย สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” ผู้แต่งกล่าวถึงการทำข้อตกลงระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าบุเรงนองเพื่อยุติสงครามช้างเผือกว่า พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งพม่าทรงอ้างเรื่องที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิไม่ยอมพระราชทานช้างเผือก 2 เชือกให้พม่า มาเป็นเหตุในการทำสงครามช้างเผือก ในสงครามครั้งนี้ ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบจึงประกาศยอมแพ้และยอมปฏิบัติตามที่พม่าเรียกร้องให้ส่งช้างเผือก 4 เชือก และส่งตัวพระราเมศวร พระยาจักรี พระยาสุนทรสงครามไปเป็นตัวประกัน อีกทั้งส่งช้างปีละ 30 เชือก เงินปีละ 300 ชั่ง และภาษีอากรจากเมืองมะริดให้พม่า

ในที่สุด กรุงศรีอยุธยา ก็พ่ายแพ้ต้องถูกพม่าปรับเอาช้างเผือกไป ๔ ช้าง ต้องส่งคนสำคัญๆ คือ พระราเมศวร พระยาจักรี และพระยาสุนทรสงครามไปเป็นประกันไว้ในประเทศพม่า ต้องส่งช้างช้างให้แก่พม่าปีละ ๓๐ เชือก และเงินปีละ ๓๐๐ ชั่ง และต้องยอมยกรายได้ภาษีอากรที่เก็บในเมืองมะริดให้แก่พม่าด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 149)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการทำข้อตกลงเพื่อยุติสงครามช้างเผือกระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าหงสาวดีหรือพระเจ้าบุเรงนองไว้ว่าไทยต้องส่งช้างเผือก 4 เชือก และพระราเมศวร พระยาจักรี พระยาสุนทรสงคราม อีกทั้งส่งช้างปีละ 30 เชือก เงินปีละ 300 ชั่ง ภาษีอากรจากเมืองมะริดให้พม่า

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จไปพบกันที่พลับพลา นั้น เป็นอันทำสันติภาพกันได้ สันติภาพในครั้งนี้ ก็เป็นการเสียหายแก่ฝ่ายไทยอยู่ไม่น้อย ข้อสำคัญคือ (๑) ต้องให้ช้างเผือกแก่พระเจ้าหงสาวดี ๔ ช้าง (๒) ต้องส่งตัวพระราเมศวร พระยาจักรี และพระยาสุนทรสงคราม ไปไว้ในประเทศพม่า เพื่อเป็นประกันเพราะคนไทยทรวัยในกรุงศรีอยุธยา บอกออกไปให้บุเรงนองทราบว่า การที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิไม่ยอมพระราชทานช้างเผือกให้ตามที่บุเรงนองขอมาก็เพราะคน ๓ คนนี้ (๓) ต้องส่งช้างให้แก่พม่าปีละ ๓๐ ช้าง กับเงินปีละ ๓๐๐ ชั่ง และ (๔) ต้อง

ยอมยกผลประโยชน์ภาษีอากรที่เก็บได้ในเมืองมะริด ซึ่งเป็นเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้น ให้แก่พม่า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 332)

การทำข้อตกลงระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าบุเรงนองที่ปรากฏในนวนิยายกับประวัติศาสตร์มีเนื้อหาตรงกันว่า ไทยต้องสูญเสียพระรามเมศวร พระยาจักรี พระยาสุนทรสงคราม ช้างเผือก 4 เชือก และต้องส่งส่วยช้างปีละ 30 เชือก เงิน 300 ชั่ง อีกทั้งภาษีอากรจากเมืองมะริด ให้แก่พม่า

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงการส่งตัวพระยารามให้พม่าว่า ในสงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรก พม่าโจมตีกรุงศรีอยุธยาอยู่เป็นเวลานาน แต่ก็ไม่สามารถยึดเมือง เพราะฝ่ายกรุงศรีอยุธยามีผู้บัญชาการรบที่มีความสามารถอย่างพระยาราม พระมหาธรรมราชา จึงส่งหนังสือยุ้งให้ทางพระนครมอบตัวพระยารามแก่ฝ่ายพม่าเพื่อขอยุติสงคราม ซึ่งหลังจากสมเด็จพระมหินทรมหาราชทรงปรึกษาเหล่าขุนนางแล้วก็ทรงปฏิบัติตามคำแนะนำของพระมหาธรรมราชา

บุเรงนองได้ปรึกษาพระมหาธรรมราชา พระมหาธรรมราชาให้ความเห็นว่า การที่กรุงศรีอยุธยายังไม่พ่ายแพ้ก็เพราะพระยารามเป็นแม่ทัพที่สามารถ ถ้าหากได้ตัวพระยารามออกมา ทางกรุงศรีอยุธยาก็จะต่อสู้ต้านทานไม่ได้ พระมหาธรรมราชารับอาสาจัดทำเรื่องนี้ และได้มีหนังสือลับให้ข้าหลวงเดิม ถือเข้ามาถวายพระวิสุทธิกษัตริย์พระชายาซึ่งถูกกักพระองค์อยู่ในกรุงศรีอยุธยา ใจความในหนังสือนั้นว่า ศีกหงสาวดีมาประชิดพระนครถึงเพียงนี้แล้ว ไม่พอที่พระมหินทร์จะต่อสู้ต่อสู้ให้ผู้คนล้มตายไปมากมาย ควรจะมาร่วมกล่าวเป็นไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดีเสีย เหมือนอย่างครั้งสงครามช้างเผือก เหตุการณ์ทั้งปวงที่ได้เป็นมานั้น พระมหาธรรมราชาได้ยื่นพระเจ้าบุเรงนองตรัสอยู่เสมอว่าเป็นเพราะพระยารามอยู่ให้แตกร้างกัน ถ้าพระมหินทร์ส่งตัวพระยารามออกมาถวายบุเรงนองเสีย บุเรงนองก็คงยอมเป็นไมตรีเหมือนครั้งก่อน

พระวิสุทธิกษัตริย์ได้ทรงนำหนังสือนั้นไปถวายพระมหินทร์ พระมหินทร์จึงปรึกษาแก่ข้าราชการทั้งปวง และตกลงขอสงบศึกกับบุเรงนอง ในการขอสงบศึกกับบุเรงนองนี้ พระมหินทร์ได้ให้พาตัวพระยารามออกไปถวายบุเรงนองทีเดียว

ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นอีกครั้งหนึ่ง ว่าในที่สุดข้าราชการที่เป็นคนดี ชื่อสัตย์สุจริตและทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองนั้น ต้องเป็นผู้รับเคราะห์ พระยารามได้อำนวยรับการต่อสู้ มาได้ถึง ๕ เดือน ยากที่จะหาผู้บัญชาการทัพคนใดทำได้เช่นนั้น แต่พระยารามก็ต้องเป็นคนรับเคราะห์โดยพวกที่กลัวภัยเบียดเบียนไม่ยากสู้ ตกลงให้เอาตัวพระยารามส่งให้บุเรงนองเสีย เพื่อให้คนที่ชื่อสัตย์สุจริตทำงานยิ่งใหญ่ให้แก่บ้านเมืองนั้น ต้องไปตาย สำหรับจะให้พวกที่เห็นแก่ตัวไม่ทำอะไรได้รับความปลอดภัย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 283-285)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ที่กรุงศรีอยุธยาส่งพระยารามให้ฝ่ายพม่าไว้ว่า พระมหาธรรมราชาส่งหนังสือแนะนำให้ทางกรุงศรีอยุธยาขอยุติสงคราม โดยส่งตัวพระยารามให้

ฝ่ายพม่า สมเด็จพระมหินทรีทรงปรึกษากับเหล่าขุนนางก็เห็นพ้องกันว่ากรุงศรีอยุธยาไม่สามารถเอาชนะกองทัพพม่าได้ จึงสมควรทำตามคำแนะนำของพระมหาธรรมราชา พระองค์ทรงส่งทูตไปเจรจาขอยุติสงครามพร้อมกับพระราชทานพระยารามให้พม่า

วันหนึ่งพระวิสุทธิกษัตริย์ เสด็จขึ้นของพระมหินทรีและพระชายาของพระมหาธรรมราชา ได้รับลายพระหัตถ์จากพระมหาธรรมราชาว่า ศิกหงสาวดีเข้ามาประชิดพระนครถึงเพียงนี้แล้ว ไม่พอที่พระมหินทรีราชจะตั้งต่อสู้ให้ผู้คนล้มตายต่อไป ควรจะมาว่ากล่าวเป็นไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดีเสีย เหมือนอย่างครั้งสงครามช้างเผือก เหตุการณ์ทั้งปวงที่ได้เป็นมานั้น ได้ยินพระเจ้าหงสาวดีตรัสอยู่ว่า เป็นเพราะพระยารามคนเดียวยุยงให้ญาติแตกร้างกัน ถ้าพระมหินทรีราชส่งตัวพระยารามออกมาถวายเสีย พระเจ้าหงสาวดีก็คงยอมเป็นไมตรีเหมือนอย่างครั้งก่อน พระวิสุทธิกษัตริย์นำหนังสือนั้นไปถวายพระมหินทรีฯ จึงให้ข้าราชการทั้งปวงปรึกษากัน ในขณะนั้น ข้าราชการทั้งปวงเห็นว่า การต่อสู้ป้องกันพระนครเสียเปรียบข้าศึกมากนัก ไม่มีทางจะชนะได้ จึงเห็นกันเป็นส่วนมากว่า ควรจะขอทำสันติภาพ กับพระเจ้าหงสาวดีตามที่พระมหาธรรมราชาแนะนำเข้ามา สมเด็จพระมหินทรีจึงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช ให้เป็นผู้นำราชทูตออกไปเจรจาสันติภาพกับพระเจ้าหงสาวดี และให้ราชทูตพาตัวพระยาราม ผู้เป็นแม่ทัพที่สามารถในการป้องกันพระนครนั้น ออกไปถวายพระเจ้าหงสาวดีด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 350-351)

นวนิยายและประวัติศาสตร์มีเนื้อหาตรงกันกล่าวคือ สมเด็จพระมหินทรีทรงหลงเชื่อพระมหาธรรมราชา จนยอมส่งพระยารามผู้บัญชาการทหารที่มีความสามารถมากให้แก่พม่า

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” ผู้แต่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเขมรกับไทยในสมัยพระมหาธรรมราชาไว้ว่า พระเจ้ากรุงละแวกกษัตริย์แห่งเขมรทรงฉวยโอกาสยกทัพเข้าโจมตีไทยในตอนที่กรุงศรีอยุธยายังบอบช้ำจากการพ่ายแพ้สงคราม แม้ว่าในเวลานั้น กรุงศรีอยุธยาจะมีกำลังพลไม่มากนัก เพราะถูกพม่ากวาดต้อนผู้คนและอาวุธไปจำนวนมาก แต่ก็สามารถเอาชนะกองทัพเขมรซึ่งมีกำลังพลมากกว่าได้

และในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ ซึ่งเป็นปีที่ไทยพ่ายแพ้เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่านั้นเอง เขมรได้ส่งกองทัพเข้ามาตีซ้ำเติมไทย เป็นกองทัพใหญ่ มีจำนวนทหารถึงสองหมื่น พระมหาธรรมราชา พระชนกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งพระเจ้าบุเรงนองของพม่าได้อภิเษกให้ครองกรุงศรีอยุธยาในฐานะเป็นเจ้าประเทศราชได้ทรงทราบการศึกเขมรครั้งนี้ ด้วยความหวาดหวั่นพระทัยเพราะเพิ่งแพ้พม่ามาใหม่ๆ และแพ้อย่างย่อยยับ พม่ากวาดต้อนเอาผู้คนไทย ยอมให้พลเมืองอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพียงหมื่นคน และในจำนวนคนหมื่นคนนี้ จะรวบรวมชายฉกรรจ์ให้ได้สักสามพันก็เป็นการยาก

ศึกเขมรครั้งนี้เป็นเรื่องใหญ่ ในชั้นแรกของพระมหาธรรมราชาทรงพระดำริที่จะย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยา หนีกองทัพเขมรขึ้นไปอยู่พิษณุโลก แต่ได้ทราบว่าไทยเราเองก็ทรยศกันเอง คือพระยาเพชรบูรณ์คุมผู้คนคอยสกัดกั้น ไม่ให้รัฐบาลทางกรุงศรีอยุธยาติดต่อกับทางเหนือได้ พระมหาธรรมราชาอยู่ในที่บังคับจึงจำเป็นต้องสู้เขมร แม้จะมีกำลังเพียงเล็กน้อยก็จำต้องสู้ ไทยจึงต้องต่อสู้

กับกองทัพเขมรซึ่งมีกำลังใหญ่หลวง แต่เมื่อสู้เข้าจริงก็สู้ได้ ต่อสู้กันไม่นานเท่าไร กองทัพเขมรซึ่งยกตั้งสองหมื่นนั้นก็ถอยกลับ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 107-108)

หลังจากนั้นกองทัพเขมรยังมาก่อวุ่นตามแถบชายแดนไทยอยู่เป็นประจำ แต่เมื่อนักพระสัตถา กษัตริย์เขมรทรงเห็นว่าไทยเข้มแข็งขึ้น ก็ทรงเกรงกลัวว่าไทยจะส่งกองทัพไปปราบ จึงส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย

กาลล่วงมาอีก ๔ ปี ถึง พ.ศ. ๒๑๒๗ พระเจ้ากรุงละแวก ทรงพระนามว่า นักพระสัตถาได้ทรงส่งข้าราชการผู้ใหญ่เข้ามา ขอทำความเข้าใจเป็นไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา เพราะในปีนั้นเป็นปีที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามได้ชัยชนะแก่พม่า ...

ทางเขมรจึงเกิดความวิตก เกรงว่าเมื่อไทยได้ชัยชนะแก่พม่าอย่างนี้แล้วก็คงจะไปทำโทษเขมร ซึ่งคอยมารบกวนทำร้ายไทยในเวลายากลำบาก นักพระสัตถาพระเจ้ากรุงละแวก คือพระเจ้าแผ่นดินเขมร จึงได้ส่งข้าราชการผู้ใหญ่ มาขอขมาในความผิดแต่หนหลัง ทรงอ้างว่าเรื่องที่แล้วมาเป็นการกระทำของพระเจ้าแผ่นดินเขมรองค์ก่อนๆ แต่ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ที่จะรักษาทางไมตรีกับไทย และต่อไปนี้ เขมรจะไม่มาประทุษร้ายไทยเหมือนแต่ก่อน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 113-114)

เมื่อพม่ายกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา นักพระสัตถาก็ส่งกองทัพเขมรมาก่อวุ่นไทยอีก เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเขมรกับไทยในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาไว้ว่า หลังจากพระมหาธรรมราชาขึ้นครองราชย์ไม่นาน พระบรมราชาเจ้ากรุงกัมพูชาหรือพระยาละแวกก็ทรงส่งกองทัพมาโจมตีไทย แม้ว่าในขณะนั้นกรุงศรีอยุธยายังบอบช้ำจากการพ่ายแพ้สงครามแก่พม่าและมีกำลังพลอยู่ไม่มากนัก แต่ก็สามารถเอาชนะกองทัพเขมรซึ่งมีกำลังพลมากกว่าได้

ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า เรามีเพื่อนบ้านอยู่ทางหนึ่ง ซึ่งจะคอยซ้ำเติมเราเมื่อเวลาพ่ายแพ้เพื่อนบ้านผู้นี้ คือ เขมร พอถึงฤดูแล้ง พ.ศ. ๒๑๑๒ พระบรมราชาเจ้ากรุงกัมพูชา (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระยาละแวก เพราะสมัยนั้นราชธานีของเขมรอยู่ที่เมืองละแวก) ซึ่งเคยเป็นประเทศราชขึ้นแก่ไทยมาแต่ก่อน ก็ยกกองทัพเข้าตีกรุงศรีอยุธยา กองทัพเขมร ยกเข้ามาครั้งนั้น มีรี้พลมาถึง ๒๐,๐๐๐ จึงสามารถเข้ามาได้ถึงخانพระนคร เวลานั้นกรุงศรีอยุธยา กำลังเหนื่อยอ่อน และไพร่บ้านพลเมืองก็เบื่อบริการรบพุ่งเต็มที่ กรุงศรีอยุธยามีคนอยู่หมื่นเดียว ในจำนวนคนหมื่นหนึ่งนี้จะหาชายฉกรรจ์สัก ๓,๐๐๐ คนก็ทั้งยาก เมื่อแรกสมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้ข่าวกองทัพเขมรยกเข้ามาก็คิดจะอพยพหนีขึ้นไปอยู่พิษณุโลก แต่จะอพยพไปไม่ได้ด้วยมีไทยด้วยกันเอง คือ พระยาเพชรบูรณ์เป็นหัวหน้าคอยจะปล้นอยู่กลางทาง จึงจำต้องต่อสู้เขมรอยู่ที่พระนครศรีอยุธยา แต่กองทัพเขมรที่ยกเข้ามาครั้งนั้น เป็นพวกที่เคยกลัวไทยมาแต่ก่อน ครั้นไทยต่อสู้ ยิ่งพระจำปานายทัพหน้าของเขมรตาย กองทัพเขมรก็เลิกกลับ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 362-363)

เขมรยังส่งทัพมาก่อวุ่นวายอีกหลายครั้ง แต่เมื่อไทยเข้มแข็งขึ้นจนสามารถขับไล่ กองทัพพม่าออกไปจากดินแดนไทย นักพระสถิตา กษัตริย์เขมรก็ทรงส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรี กับไทย เพราะเกรงกลัวอำนาจของไทย

... พระนเรศวรขณะศึกหงสาวดีครั้งนี้ พระเกียรติยศเลื่องลือแพร่หลายออกไปจนถึงเมือง เขมร ซึ่งเวลานั้น นักพระสถิตาเพิ่งได้รับราชสมบัติ ครองกรุงกัมพูชาใหม่ๆ คิดเห็นว่าเมื่อเมืองไทย เสียบ้านเมืองแก่พระเจ้าหงสาวดี พระบรมราชาผู้เป็นพระเชษฐา ได้พลอยเข้ามาชมเมืองไทยหลายครั้ง เมื่อพระนเรศวรกลับตั้งบ้านเมืองเป็นอิสระได้แล้ว ก็คงจะหันไปแก้แค้น รบกรุงกัมพูชา จึงแต่งทูต ให้เข้ามาสารภาพรับผิดชอบอ่อนน้อมต่อกรุงศรีอยุธยา ทางเราก็กอรับขมาด้วยดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 392)

ภายหลังเขมรก็ละทิ้งสัมพันธไมตรีแล้วโจมตีไทยอีก เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกกองทัพพม่า ปิดล้อม

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเขมรกับไทยในสมัยสมเด็จพระมหา- ธรรมราชาตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “บุชารัก” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าท้ายสระยกราชสมบัติ ให้เจ้าฟ้าเอกทัศว่าสมเด็จพระเจ้าท้ายสระทรงประสงค์ให้เจ้าฟ้าเอกทัศพระโอรสองค์รองขึ้นครองราชย์ พระองค์จึงทรงมอบราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าเอกทัศ ในขณะที่พระองค์กำลังประชวร

ส่วนองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ก็ได้ทรงคาดหมายว่าเหตุการณ์เรื่องแย่งราชสมบัติ จะต้องเกิดขึ้น จึงทรงหาทางที่จะให้พระโอรสได้ราชสมบัติเสีย ตั้งแต่เวลาที่ยังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อทรงเห็นว่าอาการประชวรรุนแรงขึ้นทุกที ก็ทรงเวรราชสมบัติให้เจ้าฟ้าเอกทัศ ราชโอรส

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 169)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าท้ายสระกำลังประชวร พระองค์ได้มอบราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าเอกทัศ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ... ในเวลาที่ประชวรหนักนั้น พระอนุชาธิราช กรมพระราช- วังบวรกับเจ้าฟ้านเรนทร์ยังทรงผนวชอยู่ จึงพระราชทานสมบัติให้แก่เจ้าฟ้าเอกทัศ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 605)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าท้ายสระทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้าเอกทัศขึ้นเป็น กษัตริย์ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ในวันเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าไว้ว่า หลังจากกองทัพพมाल้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่เป็นเวลานาน เนเมียวสีหบดีแม่ทัพพม่าสั่งให้ทหารตี

กรุงศรีอยุธยาได้ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งเป็นวันเนาวันสงกรานต์ ทหารพม่าจุดไฟสุมรากล้อมกำแพงเมืองทวายแล้วบุกเข้ายึดกรุงศรีอยุธยาได้ในเวลาค่ำ

พอถึงวันอังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งเป็นวันเนาวันสงกรานต์ สงกรานต์ที่เรานับถือ เป็นนักขัตฤกษ์ยิ่งใหญ่ เป็นวันที่เรามีกิจกรรมรื่นเริงสนุกสนาน ร้องรำทำเพลง ถึงกับเล่นสาดน้ำกัน อันที่จริงวันสำคัญวันนั้นเป็นของพม่า เนเมียวสีหบดีแม่ทัพพม่าได้ถือเอาวันนั้นเป็นวันโชควันชัยของเขา และเขาจะต้องตีกรุงศรีอยุธยาในวันนั้นให้จงได้ พอบ่าย 3 โมง พม่าก็จุดไฟสุมรากล้อมกำแพงเมืองตรงหัวรอที่ริมป้อมมหาไชย และยังปืนใหญ่ระดมเข้าไปในพระนคร ในชั่วเวลาที่ถูกเพลิงเผา กำแพงเมืองก็ทรุดลง พอสองทุ่มในเวลาค่ำ (20 น.) พม่าก็ยิงปืนสัญญาณให้ไพร่พลเอาบันไดพาดป็นเข้า ตรงที่กำแพงเมืองทรุด เมื่อเข้าไปในเมืองได้ ก็ไปเที่ยวเปิดประตูรับทหารพม่าเข้าทางอื่น ๆ ด้าน กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในวันนั้น วันสงกรานต์ แทนที่จะเป็นวันรื่นเริงสนุกสนานควรจะเป็นวันไวทุกข์ของพวกเรา ถ้าเราจะทำบุญสุนทานกันในวันนั้น ก็ควรจะทำเพื่อแผ่ส่วนกุศลให้แก่ชาวไทยที่เสียชีวิตในการศึกครั้งนี้ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 118)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ในวันเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ไว้ว่าพม่ากำหนดเข้ายึดกรุงศรีอยุธยาให้ได้ในวันอังคาร เดือน 5 ขึ้น 9 ค่ำ พ.ศ. 2310 ซึ่งเป็นวันเนาวันสงกรานต์ พม่าจุดไฟสุมรากล้อมกำแพงเมืองและระดมยิงปืนใหญ่เข้าในพระนคร ในเวลาค่ำทหารพม่าก็บุกเข้ากรุงศรีอยุธยาและยึดเมืองได้

พอถึง วันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นวันเนาวันสงกรานต์ที่เราถือเป็นนักขัตฤกษ์สำคัญวันหนึ่ง พม่าก็ถือเป็นวันสำคัญ ที่จะต้องเข้ากรุงในวันนี้ให้ได้ เวลาบ่ายสามโมง พม่าก็จุดไฟสุมรากล้อมกำแพงเมือง ตรงหัวรอที่ริมป้อมมหาไชย และยังปืนใหญ่ระดมเข้าไปในพระนคร พอเวลาพลบค่ำ กำแพงตรงที่เอาไฟสุมทรุดลง เวลา ๒ ทุ่ม (๒๐ น.) แม่ทัพพม่าก็ยิงปืนให้สัญญาณให้พม่าเข้าป็นปล้นพระนครพร้อมกันทุกด้าน เอาบันไดพาดป็นเข้าได้ตรงที่บนกำแพงทรุดนั้นก่อน พวกไทยที่รักษาหน้าที่ไม่มีทางต่อสู้ พม่าก็เข้าพระนครได้ ในเวลาค่ำวันนั้นทุกทาง นับเวลาแต่พม่ายกมา ตั้งล้อมพระนครได้ปีหนึ่งกับสองเดือน จึงเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเข้าศึก วันสงกรานต์จึงเป็นวันที่ระลึกสำคัญของไทยเราวันหนึ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514 : 680-681)

ผู้แต่งนวนิยายบรรยายเหตุการณ์ในวันเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ไว้อย่างละเอียดและให้เนื้อความตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง "ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน" ผู้แต่งกล่าวถึงการประหารชีวิตหม่อมฉิมและหม่อมอุบลไว้ว่า หม่อมฉิมและหม่อมอุบลพระชายาที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดปรานถูกกล่าวหาว่าคบชู้กับมหาดเล็ก เมื่อทำการสอบสวนทั้งสองก็ยอมรับ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีพระบรมราชโองการให้ประหารชีวิตพระชายาทั้งสอง

ต่อมาปรากฏเรื่องหม่อมทั้งสองคนมีชู้กับมหาดเล็กจึงถูกเอาตัวมาไต่สวน หม่อมทั้งสองคนสารภาพและทำให้ประหารชีวิต เพื่อจะได้ตายตามพ่อ เรื่องมีชู้นั้นจะเป็นจริงหรือไม่ ไม่มีพิสูจน์แน่ชัด และผู้สันตติกรรมไม่เชื่อว่าเป็นความจริง แต่มีความจริงอยู่อย่างหนึ่ง ว่าถึงแม้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จะทรงรักเจ้าหญิงทั้งสองสักเพียงใด เจ้าหญิงทั้งสองก็ได้มีความสมัครรักใคร่ในพระองค์นัก ... เมื่อถูกไต่สวนในเรื่องมีชู้ ก็เลยทำให้เอาไปประหารเสียเถิด อยากตายตามพ่อ แล้วก็ถูกประหารจริงๆ

ภายหลังที่ประหารชีวิตหม่อมทั้งสองแล้ว ความปรากฏขึ้น ว่าเรื่องมีชู้สาวนั้น เป็นเรื่องเหลวไหล หามูลความจริงมิได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 141-142)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงการประหารหม่อมจิมและหม่อมอุบลไว้ว่าหม่อมจิมและหม่อมอุบลพระชายาของพระเจ้ากรุงธนบุรี ถูกสอบสวนในข้อหาคบชู้กับมหาดเล็ก และถูกลงโทษประหารชีวิต

... คราวหนึ่งเกิดมีหนูกัดพระวิสูตร จึงรับสั่งให้มหาดเล็กทั้งสองเข้าไปจับหนู ภายหลังมีหม่อมอีกคนหนึ่ง ชื่อ เจ้าประทุม ไปฟ้องขึ้นว่า หม่อมจิมกับหม่อมอุบลเป็นชู้กับมหาดเล็กฝรั่ง ครั้นเรียกหม่อมทั้งสองมาชำระ หม่อมทั้งสองก็ให้การด้วยความแค้นใจ และบอกว่าอยากตายตามพ่อ จึงถูกลงโทษประหารชีวิตทั้งสองคน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 425)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวตรงกับประวัติศาสตร์ว่า หม่อมจิมและหม่อมอุบลพระชายาของพระเจ้ากรุงธนบุรีถูกลงโทษประหารชีวิตในข้อหาคบชู้

ในนวนิยายเรื่อง "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ผู้แต่งกล่าวถึงการปล่อยนักโทษในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ว่า เมื่อจงรักถูกส่งตัวมาจำคุกที่กรุงเทพฯ ในข้อหาร่วมก่อการกบฏสาหัสถึงโจ่ง แต่ภายหลังก็ได้รับการปล่อยตัว เพราะเกิดโรคระบาดครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงมีพระบรมราชโองการให้ปล่อยตัวนักโทษที่ถูกกักขังไว้

แต่เขาก็ไม่ได้ถูกขังอยู่นาน มีเหตุการณ์อันหนึ่งเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเรื่องร้าย แต่ก็มิผลทำให้จงรักได้ออกจากที่คุมขัง เหตุการณ์อันนี้คือ อหิวาตกโรค ซึ่งได้เกิดขึ้นเป็นครั้งร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ ไม่มีทางใดที่จะเล่าเรื่องนี้ได้ดีกว่า ที่จะคัดเอาข้อความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดาร มาไว้ดังต่อไปนี้

“เมื่อเดือน 7 ปีมะโรง โทศกนั้น อหิวาตกโรคหรือที่เรียกในเวลานั้นว่า ไข้ป่วงใหญ่ เริ่มมาเกิดขึ้นเป็นคราวใหญ่ที่ผู้คนเป็นอันตรายนาน ในจดหมายเหตุ เรื่องเกิดอหิวาตกโรคครั้งนั้น จดไว้ว่า เมื่อ ณ เดือน 7 ข้างขึ้น เวลายามเศษทางทิศพายัพแลเห็นเหมือนแสงเพลิงติดในอากาศ เรียกว่าชุมเพลิง แต่นั่นก็เกิดไข้ป่วงใหญ่มาแต่ทางทะเล ใช้นั้นเกิดมาแต่เมืองเกาะหมากก่อน แล้วข้ามมาหัวเมืองฝ่ายตะวันตกติดต่อกันมาจนถึงปากน้ำเจ้าพระยา ชาวเมืองสมุทรปราการตายลงเป็น

อันมาก ราษฎรพากันอพยพหนีความไข้ขึ้นมากกรุงเทพฯบ้าง แยกย้ายไปหัวเมืองอื่นบ้าง คนในกรุงเทพฯก็เป็นโรคป่วงใหญ่ขึ้นตั้งแต่ ณ วันเดือน 7 ขึ้น 6 ค่ำ ไปถึงวันเพ็ญ ... และโปรดให้จัดซื้อปลาและสัตว์สี่เท้าสองเท้า ที่มีผู้จะฆ่าซื้อขายในท้องตลาดในจังหวัดกรุงเทพฯ มาถวายทรงปล่อย สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก คนโทษที่ต้องเวรจำอยู่ นั้น ก็ปล่อยออกสิ้น เว้นแต่พม่าข้าศึก บรรดาประชาราษฎรทั้งปวง มีรับสั่งให้ประกาศห้ามมิให้ไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้อยู่แต่บ้านเรือน ต่อเมื่อมีการร่อนจำจะต้องไปจึงให้ไป อหิวาตกโรคมีมากอยู่ประมาณ 15 วัน ถึง ณ วันเสาร์ เดือน 7 แรม 7 ค่ำ โรคจึงค่อยเสื่อมถอยน้อยลงโดยลำดับ ศพชายหญิงอันหาญาติพี่น้องจะเผาไม่ได้ นั้น ก็พระราชทานเงินตราค่าจ้างและพินให้เก็บเผาจนสิ้น ความไข้ครั้งนั้นสำรวจได้จำนวนคนที่ตายในจังหวัดกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียงรวมเบ็ดเสร็จประมาณสามหมื่น ผู้หญิงตายมากกว่าผู้ชายประมาณ 2 ใน 3 ส่วน ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 ก : 120-121)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึง การปล่อยตัวนักโทษในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ว่า เกิดโรคระบาดครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงมีพระบรมราชโองการให้ปล่อยตัวนักโทษที่ถูกกักขัง

“ เมื่อเดือน ๗ ปีมะโรง โทศกนั้น อหิวาตกโรค หรือที่เรียกในเวลานั้นว่า ไข้ป่วงใหญ่ เริ่มมาเกิดขึ้นเป็นคราวใหญ่ที่ผู้คนเป็นอันตายมาก ในจดหมายเหตุ เรื่องเกิดอหิวาตกโรคครั้งนั้นจดไว้ว่า เมื่อ ณ เดือน ๗ ข้างขึ้นเวลายามเศษ ทางทิศพายัพแลเห็นเหมือนแสงเพลิงติดในอากาศ เรียกว่าชุมเพลิง แต่นั้นก็เกิดไข้ป่วงใหญ่มาแต่ทางทะเล ไข้ขึ้นเกิดมาแต่เมืองเกาะหมากก่อน แล้วข้ามมาหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ติดต่อกันมาจนถึงปากน้ำเจ้าพระยา ชาวเมืองสมุทรปราการตายลงเป็นอันมาก ราษฎรพากันอพยพหนีความไข้ขึ้นมากกรุงเทพฯบ้าง แยกย้ายไปหัวเมืองอื่นบ้าง คนในกรุงเทพฯก็เป็นโรคป่วงใหญ่ขึ้นตั้งแต่ ณ วันเดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ ไปถึงวันเพ็ญ ..

... แลโปรดให้จัดซื้อปลาและสัตว์สี่เท้าสองเท้า ที่มีผู้จะฆ่าซื้อขายในท้องตลาดในจังหวัดกรุงเทพฯ มาถวายทรงปล่อย สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก คนโทษที่ต้องเวรจำอยู่ นั้น ก็ปล่อยออกสิ้น เว้นแต่พม่าข้าศึก บรรดาประชาราษฎรทั้งปวง มีรับสั่งให้ประกาศห้ามมิให้ไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้อยู่แต่บ้านเรือน ต่อเมื่อมีการร่อนจำจะต้องไปจึงให้ไป อหิวาตกโรคมีมากอยู่ประมาณ ๑๕ วัน ถึง ณ วันเสาร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ โรคจึงค่อยเสื่อมถอยน้อยลงโดยลำดับ ศพชายหญิงอันหาญาติพี่น้องจะเผาไม่ได้ นั้น ก็พระราชทานเงินตราค่าจ้างและพินให้เก็บเผาจนสิ้น ความไข้ครั้งนั้นสำรวจได้จำนวนคนที่ตายในจังหวัดกรุงเทพฯ แลหัวเมืองใกล้เคียงรวมเบ็ดเสร็จประมาณสามหมื่น ผู้หญิงตายมากกว่าผู้ชายประมาณ ๒ ใน ๓ ส่วน ... ”

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505 : 73-76)

ผู้แต่งนวนิยายบรรยายรายละเอียดของเหตุการณ์ปล่อยนักโทษในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเนื่องมาจากการเกิดโรคระบาดได้ตรงตามประวัติศาสตร์ โดยคัดลอกข้อความมาจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 มาบรรยายรายละเอียดของเหตุการณ์นี้

ในนวนิยายเรื่อง “หวานใจเจ้าอนุ” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ยึดเมืองนครราชสีมาไว้ว่า เจ้าราชวงศ์นำกองทัพเวียงจันทน์เคลื่อนพลเข้ามาในเมืองนครราชสีมา โดยอ้างกับทางนครราชสีมาว่านำกองทัพมาตามคำสั่งของไทย หลังจากนั้นเจ้าอนุวงศ์และกองทัพอีกส่วนหนึ่งก็ตามเข้ามา และยึดเมืองนครราชสีมาได้อย่างง่ายดาย

มีกองทัพหนึ่ง ซึ่งยกตรงมานครราชสีมาทีเดียว คือ กองทัพเจ้าราชวงศ์ มีทหารสามพันคน มาถึงนครราชสีมา เมื่อวันพุธที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2369 เมื่อมาถึงนครราชสีมา ก็แจ้งแก่คณะกรรมการฝ่ายไทย ว่ามีคำสั่งจากกรุงเทพฯ ให้นำกองทัพมาช่วยทางกรุงเพื่อบริกับอังกฤษ ขอเบิกข้าวปลาอาหารจากนครราชสีมา ทางกรรมการเมืองนครราชสีมาไม่รู้เรื่อง ก็ให้ข้าวปลาอาหารตามที่ขอเบิก เมื่อกองทัพเจ้าราชวงศ์ได้ข้าวปลาอาหารแล้ว ก็ส่งกองทัพส่วนหนึ่งมายังสระบุรี เพื่อกวาดต้อนผู้คนจากสระบุรีขึ้นไปเวียงจันทน์ กองทัพส่วนใหญ่คงตั้งมั่นอยู่ในนครราชสีมาและกองทัพอื่นๆ ก็มาบรรจบพร้อมกัน ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2369 เป็นอันว่าเมืองนครราชสีมาถูกยึดไปโดยไม่รู้ตัว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 24-26)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า เจ้าอนุวงศ์ทรงส่งกองทัพมาที่เมืองนครราชสีมา เจ้าราชวงศ์ยกทัพหน้าเข้ามาก่อน โดยอ้างกับทางนครราชสีมาว่าปฏิบัติตามคำสั่งจากกรุงเทพฯ จากนั้นเจ้าอนุวงศ์และกองทัพอื่นจึงตามมาสมทบกันที่เมืองนครราชสีมา

ครั้ง ณ เดือนยี่ข้างแรม ปีจออัฐศก อนุให้ราชวงศ์เป็นแม่ทัพหน้าคุมคน ๓๐๐๐ ยกพลลงมา ก่อน ราชวงศ์ยกพลมาถึงเมืองนครราชสีมา วันเดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ ขอเบิกข้าวที่เมืองนครราชสีมา พระยายกกระบัตรกรมการ จึงไปถามราชวงศ์ว่า ยกพลมากมายนายจะลงไปด้วยเหตุอะไร ราชวงศ์บอกว่ามีศุภอักษรขึ้นไปเกณฑ์กองทัพให้มารบอังกฤษ เจ้าย่ากระหม่อมก็ลงมามีด้วยตั้งอยู่น้ำเงิน อีก ๒ วัน ๓ วันก็จะลงมาถึงเมืองนครราชสีมา ราชวงศ์เบิกข้าวได้แล้ว ให้เมืองขวาช้างได้ล่วงหน้าลงมาเมืองสระบุรีก่อน แล้วราชวงศ์ก็ตามลงมาตั้งอยู่ที่ขอนแก่น ... ฝ่ายอนุกับสิทธิสารผู้บุตรได้ฤกษ์ก็ยกกองทัพตามราชวงศ์ลงมาถึงเมืองนครราชสีมา ณ วันเดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ ตั้งค่ายใหญ่อยู่ที่ทะเลหญ้า ฝ่ายทิศตะวันออกเมืองนครราชสีมา ๗ ค่าย ให้กิตติศัพท์พูดกันว่าคนถึง ๘๐๐๐๐

(กรมศิลปากร. 2481 : 39-42)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวตรงกับประวัติศาสตร์ว่ากองทัพของเจ้าอนุวงศ์เคลื่อนทัพมาสมทบกันที่เมืองนครราชสีมาโดยอ้างว่าเป็นคำสั่งจากไทย จากนั้นก็ยึดเมืองนครราชสีมา

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ผู้แต่งกล่าวถึงสถานภาพของไพร่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ช่วงก่อนที่พระองค์จะทรงออกพระราชกำหนดเกี่ยวกับไพร่ไว้ว่าไพร่ที่เป็นชายอายุ 18 ปี ต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย และทำงานรับใช้นายที่ดินสังกัดอยู่เป็นเวลาเดือนเว้นเดือนไปจนกระทั่งอายุ 60 ปี หรือมีบุตรชายมาขึ้นทะเบียนไพร่ไม่ต่ำกว่า 3 คน

โดยในการรับใช้มูลนายหรือที่เรียกว่าการเข้าเดือนนั้น ไพร่ไม่สามารถเรียกร้องสิ่งตอบแทนจากนาย และไพร่ต้องนำอาหารไปเอง

ราษฎรผู้เป็นพ่อแม่ให้กำเนิดแก่ลูก มีความจำเป็นต้องเลี้ยงดูบุตรด้วยทุนรอนและกำลังแรงของตัวเอง พ่อลูกอายุ 18 ปี ถ้าเป็นชายต้องไปขึ้นทะเบียนเรียกว่า ทะเบียนหางว่าว หมายความว่า จะต้องรู้ให้แน่ว่าจะเป็นข้า เป็นบ่าว เป็นไพร่ อยู่ในสังกัดเจ้าใหญ่ นายโตคนโตข้าต้องมีเจ้า บ่าวต้องมีนาย ไพร่ต้องมีเจ้าสังกัด ใครจะเป็นอิสระแก่ตัวไม่ได้ นอกจากจะมีอายุ 60 ปีล่วงแล้ว หรือมิฉะนั้นก็ต้องมีบุตรชายไปสังกัดเป็นไพร่อยู่ไม่น้อยกว่า 3 คน

การมีเจ้านาย หรือที่เรียกในครั้งกระนั้นว่าสังกัดมูลนายนั้น ไม่ใช่ไปพึ่งอาศัย หรือได้ประโยชน์อะไรจากเจ้านายที่ตัวสังกัด หากแต่ต้องไปทำงานให้เปล่าๆ แล้ว ก็ต้องกินข้าวของตัวเอง ไม่ใช่กินข้าวของเจ้านาย การไปทำงานให้แก่เจ้านายต้องไปทำหนึ่งเดือน วันหนึ่งเดือน เรียกว่าเข้าเดือนออกเดือน เดือนนี้ต้องไปทำงานให้เจ้านาย เรียกว่าเดือนเข้า เดือนที่ว่างเรียกว่าเดือนออก การไปทำงานเรียกว่า “ไปเข้าเดือน” การที่ได้กลับบ้านเรียกว่า “ออกเดือน”

...

การไปทำงานให้ทั้งเดือนนั้น อาจจะเป็นการทำสวนทำนา ขุดดินฟันหญ้า ตัดต้นไม้ ขุดคู หรือทำอะไร แล้วแต่เจ้านายท่านจะสั่งบังคับ แต่ต้องทำให้เปล่าจะเรียกค่าจ้างแรงงานอะไรแม้แต่เพียงเบี้ยเดียวก็ไม่ได้ แล้วในระหว่างหนึ่งเดือนที่ไปเข้าทำงานนั้น ต้องกินอาหารของตัวเอง เจ้านายไม่ให้อะไรกิน ราษฎรพลเมืองมีหน้าที่แต่จะทำให้เจ้านาย แต่จะไปเรียกร้องเอาอะไรจากเจ้านายไม่ได้เลยเป็นอันขาด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 80-82)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องสถานะของไพร่ ในช่วงก่อนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จะทรงออกพระราชกำหนดเกี่ยวกับไพร่ไว้ว่า ชายที่มีอายุ 18 ปีต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย และทำงานให้มูลนายเป็นเวลาเดือนเว้นเดือน จนกระทั่งไพร่มีอายุเกิน 60 ปี หรือมีบุตรชายมาขึ้นทะเบียนไพร่ไม่ต่ำกว่า 3 คน โดยการรับใช้มูลนายหรือที่เรียกว่าการเข้าเดือนนี้ ไพร่ไม่ได้รับค่าจ้างและยังต้องนำอาหารมาเอง

มนุษย์ที่เกิดมาเป็นคนไทย และมีความผิดเพียงอย่างเดียว คือ เกิดมาเป็นลูกคนยากจน นั้น มีสิทธิเป็นเสรีชนมีอิสรภาพอยู่ได้เพียงอายุ 18 ปี พออายุครบ 18 ปี ต้องไปขึ้นทะเบียน เรียกว่าขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย แปลว่าพอมีอายุ 18 ปี ก็ไม่สามารถจะเป็นเสรีชนต่อไปได้ ทุกคนจะต้องมีนาย ถ้าใครไม่มีนายก็ผิดกฎหมายและจะถูกลงโทษอย่างแรง โดยมากก็ไปจดทะเบียนขึ้น “สังกัดมูลนาย” แห่งเดียวกันกับที่พ่อแม่สังกัดอยู่ เมื่อไปขึ้นทะเบียนอย่างนี้แล้ว ก็มีชื่อเรียกว่า “ไพร่สม”

พวกมูลนายต้องคอยสำรวจดูบัญชีไพร่สมในสังกัดของตน ถ้าใครมีอายุถึง 20 ปี มูลนายต้องทำบัญชียื่นต่อสัสดี โดยเขียนชื่อใส่กระดาษซึ่งปิดต่อกันยาวมาก จนต้องม้วนเป็นม้วนใหญ่ๆ บัญชีที่ว่านี้จึงเรียกว่า “บัญชีหางว่าว” หรือ “ทะเบียนหางว่าว” พวกมีชื่อในทะเบียนหางว่าว เรียกว่า “เลก” เมื่อมูลนายส่งทะเบียนหางว่าวไปให้สัสดี สัสดีก็แบ่งสำเนาส่วนไปให้เป็นไพร่อยู่กับเจ้านายคนนั้นคนนี้ ผู้ที่ถูกแบ่งไปอย่างนี้ เรียกว่า “ไพร่หลวง” และไพร่หลวงนี้ก็แบ่งประเภทออกไปตามความ

สามารถในการทำงาน คือ เป็นไพร่หัวงาน ไพร่มีครัว ไพร่ราบ ไพร่เลว และต้องเป็นไพร่ไปอย่างนี้จนกระทั่งอายุครบ 60 ปี หรือจนกว่าจะมีลูกผู้ชายเป็นไพร่แทนตัวได้ถึง 3 คน

...

งานที่ไพร่จะต้องทำให้ตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะมีลูกไพร่แทนตัวได้ถึง 3 คนนั้น คือการ “เข้าเดือน” หมายความว่า ตลอดชีวิตหรือตลอดเวลาที่เป็นไพร่นี้ พลเมืองไทยมีสิทธิที่จะประกอบ การอาชีพอยู่ในบ้านหรือในถิ่นที่ของตนเพื่อประโยชน์แก่ตนเองได้เพียงเดือนหนึ่ง ต้องไปทำงานให้เจ้านายเดือนหนึ่ง ได้กลับมาทำงานอาชีพของตนเองเดือนหนึ่ง แล้วต้องไปทำงานให้เจ้านายเดือนหนึ่ง อย่างนี้เสมอไปตลอดปี ตลอดอายุของการเป็นไพร่ วิธีทำงานอย่างนี้เรียกกันว่า เข้าเดือนออกเดือน เดือนที่ต้องไปทำงานให้แก่เจ้านายเรียกว่า เดือนเข้า เดือนที่ได้กลับมาทำงานอาชีพของตนเองเรียกว่า เดือนออก ...

งานที่ต้องไปทำก็เป็นงานซึ่งทำในที่ดินที่เจ้านายมีอยู่เป็นอันมาก เช่น การเพาะปลูกให้ได้ผล ผลที่ทำได้นั้นต้องเป็นของเจ้านายทั้งหมด ตัวเองไม่มีสิทธิแม้แต่กิน เพราะในระหว่างที่ไปทำงานให้เจ้านายนั้น ก็ต้องเอาอาหารของตัวไปกิน ถ้าเป็นระยะทางไกล ครอบครัวยังบ้านก็เอาอาหารไปส่ง ถ้าเป็นระยะทางไกลก็ต้องเตรียมอาหารของตัวไปให้พอกินได้ตลอดเดือน ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 26-28)

ผู้แตงนวนินายบรรยายถึงสถานะของไพร่ตรงตามประวัติศาสตร์

ในนวนินายเรื่องเดียวกันนี้ ผู้แตงกล่าวถึงการออกพระราชกำหนดเกี่ยวกับไพร่ไว้ว่า เนื่องจากประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากข้อบังคับของไพร่ จึงพากันหลบหนี ไม่มาเข้าเดือน จนก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่เหล่ามูลนายและบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงออกพระราชกำหนดเรียกตัวไพร่ ซึ่งในพระราชกำหนดฉบับนี้ระบุว่าอนุญาตให้ไพร่เลือกสังกัดมูลนายได้เอง และลดระยะเวลาเข้าเดือนลงเป็นทำงานหนึ่งเดือนเว้นสามเดือน อีกทั้งระบุให้เจ้าหน้าที่ออกจับกุมไพร่ที่ไม่มารายงานตัว

แต่นี้สืบไป เมื่อหน้าข้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ และหัวเมืองทั้งปวงและเจ้าต่างกรมหากกรมมิได้ บรรดาได้ตั้งช่องเกลี้ยกล่อมไพร่หลวงสมกำลัง ข้าหนีเจ้า บ่าวหนีนาย ไว้แห่งใด ตำบลใดก็ให้ยกเลิกเสีย แต่เลขนั้นจะสมัครอยู่กับผู้ใด ให้ผู้นั้นนำสักจนสิ้นเชิง ห้ามอย่าให้ผู้ใดตั้งช่องเกลี้ยกล่อมสะสมผู้คนไว้ในป่าดงสืบต่อไป และเป็นใจด้วยผู้หลบหนี เหมือนกระทำความแต่หลัง ถ้าผู้ใดมิฟังยังให้ตั้งช่องสะสมผู้คน ณ ป่าดงเหมือนเมื่อแต่ก่อน จะให้ลงโทษผู้นั้นเสมอโทษขบถ

...

อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่าเลิกไพร่หลวงทั้งปวงนั้น ใครได้รับราชการเหนื่อยยากตรากตรำมาหลายปี ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จปราบดาภิเษกใหม่ ทรงพระมหากรุณาลดหย่อนให้เข้ามารับราชการแต่เดือนหนึ่ง ให้ออกไปทำมาหากินอยู่สามเดือน และให้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จึงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิฟัง จะเอาตัวเป็นโทษ

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ ๖ ค่ำ เดือนอ้าย จุลศักราช ๑๑๗๒ ปีมะเมีย นักษัตร โทศก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 110-111)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการออกพระราชกำหนดเกี่ยวกับไพร่ครั้งนี้ไว้ว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ราษฎรจำนวนมากหลบหนีการเข้าเดือน ไปซุกซ่อนตัวอยู่ในป่า จนพระองค์ทรงออกหนังสือเรียกให้ราษฎรเหล่านั้นกลับรายงานตัว โดยทรงลดระยะเวลาเข้าเดือนลงเหลือปีละ 4 เดือน

... ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) เราได้พบเรื่องนำอเนจอนาถ ที่ได้มีประกาศลงวันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือนอ้าย จุลศักราช ๑๑๗๒ (พ.ศ. ๒๓๕๓) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขึ้นเสวยราชสมบัติเพียงปีเดียว เกิดมีเรื่องข้าหนีเจ้า บ่าวหนีนาย ยกพวกพากันไปซุกซ่อนอยู่ตามป่าดงเป็นอันมาก เป็นการดื้อแพ่งครั้งแรก ที่ราษฎรชาวไทยรู้จักทำจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เจ้าเมืองกรมการ ประกาศเรียกตัวกลับเข้ามาหาเจ้านายเสียตามเดิม จะภาคทัณฑ์ยกโทษให้ ถ้ายังขึ้นดื้อดิ่งไม่ยอมเข้าหา ก็ให้เจ้าเมืองกรมการจับกองทัพออกตี จับเอาตัวและให้เอาบุตรภริยามาใส่ตะรางเสียให้สิ้นเชิง

อย่างไรก็ดี เรื่องข้าหนีเจ้า บ่าวหนีนาย ครั้งใหญ่นี้ ทำให้ทางข้าราชการต้องยอมลดจำนวนเข้าเดือน จาก ๖ เดือน ลงเป็น ๔ เดือน เป็นครั้งแรก ในประวัติศาสตร์ไทยที่ราษฎรพร้อมใจกันทำดื้อแพ่งเป็นจำนวนมากๆ และได้ผลสำเร็จบ้าง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 562-563)

ในพระราชกำหนดฉบับนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเรียกเหล่าราษฎรที่หลบหนีซุกซ่อนตัว ให้กลับมารายงานตัว และทรงอนุญาตให้ไพร่เลือกสังกัดมูลนายได้เอง อีกทั้งทรงลดระยะเวลาเข้าเดือนของไพร่ลงเป็นทำงานให้ราชการหนึ่งเดือนวันสามเดือน

กฎให้ไว้แก่พระสุรัสวดี ช้าย ขวา ใน นอก ให้กฎหม้ายบอกแก่เจ้าพระยา พระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล และข้าเจ้าต่างกรม หากกรมมิได้ในพระราชวังหลวง และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการ ณ หัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา ปักษได้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าข้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ และหัวเมืองทั้งปวง และเจ้าต่างกรม หากกรมมิได้ บรรดาได้ตั้งช่องเกลี้ยกล่อมเลิกไพร่หลวงสมกำลัง ข้าหนีเจ้า บ่าวหนีนาย ไว้แห่งใดตำบลใด ก็ให้ยกเลิกเสีย แต่เลขนั้นจะสมัครอยู่กับผู้ใด ให้ผู้นั้นนำสัจจสิ้นเชิง ห้ามอย่าให้ผู้ใดตั้งช่องเกลี้ยกล่อมสะสมผู้คนไว้ ณ ปาดงสืบต่อไป และเป็นใจด้วยผู้หลบหนีเหมือนกระทำความแต่หลัง ถ้าผู้ใดมิฟังยังให้ตั้งช่องสะสมผู้คนไว้ ณ ปาดงเหมือนแต่ก่อน จะให้ลงโทษผู้นั้นเสมอโทษกบฏ

อนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สักเลข ณ กรุงเทพฯ สิ้นจำนวนแล้วจะให้ข้าหลวงกองสักขึ้นไปสักเลข ณ หัวเมืองไกลเมื่อใดก็ให้ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการทั้งปวง สอดแนมจับเลกสอบ แอบแฝงหาสังกัดมูลนายมิได้ ให้สักไว้เลขหัวเมือง ถ้าเลขมีมูลนายอยู่ยังมิได้สักครั้งนี้ ก็ให้เจ้าเมืองกรมการจับเอาตัวบอกส่งลงมา จะให้ลงพระราชอาญาตัวเลกและมูลนายผู้ปิดบังจงหนัก แล้วจะให้ส่งตัวเลขนั้นเป็นตะพุ่นหญ้าช้าง

อนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่าเลิกไพร่หลวงทั้งปวงนั้นใครได้รับราชการเหนื่อยยากตรากตรำมาหลายปี ครั้นนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จปราบดาภิเษกใหม่ ทรงพระมหา-

กรุณาจักลดหย่อนให้เข้ามารับราชการแต่เดือนหนึ่ง ให้ออกไปทำมาหากินอยู่สามเดือน และให้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จึงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิฟัง จะเอาตัวเป็นโทษ

กฎให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ 6 ค่ำ เดือนอ้าย จุลศักราช 1172 ปีมะเมียขึ้นศักราชโทศก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 35-38)

ผู้แตงนวนิยายบรรยายเนื้อหาในพระราชกำหนดฉบับนี้ได้ตรงกับข้อความทางประวัติศาสตร์ โดยคัดลอกข้อความนี้มาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แตงกล่าวถึงสิทธิของนายเงินและสิทธิหน้าที่ของทาสต่อนายว่า กฎหมายอนุญาตให้นายเงินทำอย่างไรกับทาสของตนก็ได้ยกเว้นการฆ่าทาส นายเงินสามารถส่งทาสไปรับโทษทัณฑ์หรือไปราชการสงครามแทนตนเองและญาติพี่น้องได้ ส่วนทาสก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของนายและไม่มีสิทธิฟ้องร้องนาย

... พระราชกำหนดกฎหมายในเรื่องทาส ก็เป็นบทบัญญัติที่รักษาประโยชน์ของนายเงิน
ทั้งนั้น

อำนาจของนายเงินที่มีเหนือทาสนั้นมากเหลือ มีอำนาจเขียน ขัง และจำโซ่ตรวน ไม่มีอำนาจอย่างเดี๋ยวจึงคือประหารชีวิต ถ้าหากทาสกล่าวโทษนายเงินว่าเป็นกบฏ ปล้นลัก หรือฉ้อราษฎร์บังหลวง หากสอบสวนไม่เป็นความจริงดังคำกล่าวโทษ กฎหมายให้อาทาสผู้นั้นขึ้นขาหย่าง เอาเฉลวปะหน้าประจาน ให้เขียนหลังแล้วตัดปากเสีย

เงินมีอำนาจเหนือความยุติธรรมในศาล มีกฎหมายบทหนึ่งบัญญัติว่า ทาสแค้นใจเจ้าเบี้ยนายเงินด้วยประการใด และมาฟ้องร้อง ท่านว่าให้มันส่งค่าตัวแก่นายเงินเสียก่อน อย่าให้ฟ้องร้องเหนือเงินท่าน กฎหมายนี้แสดงว่า แม้ความยุติธรรมในศาล ก็ไม่มีอำนาจเหนือเงิน

...

สิ่งแปลกประหลาดสำหรับความคิดของพวกเราในเวลานี้ ก็คือ ผู้เป็นนายเงินสามารถจะให้ทาสไปรับโทษแทนตัว หรือบุตรภริยาญาติพี่น้องของตัวเองก็ได้ แปลว่าใครที่มีทาส ถ้าไปกระทำผิดเข้าถูกพิพากษาลงโทษ ก็ให้ทาสไปรับโทษแทนตัวได้ ข้อความในกฎหมายตอนนี้มีดังต่อไปนี้

“ถ้าเจ้าเบี้ยมีคดีประการใดๆ มันเอาทาสไปต่างตัว และมันต้องดีจำโซ่ตรวนข้อคา ทวนด้วยลวดหนั่ง จำตากแดดตากฝน แขน้ำ ทารกรรมต่างตัวก็ดี” ต่างบุตรภริยาญาติพี่น้องพันธุ์ตนก็ดี” สำหรับทาสชายฝาก ถ้าเพียงแต่ถูกจองจำ ให้ลดค่าตัวกึ่งหนึ่ง ถ้าถึงถูกทวนด้วยลวดหนั่งให้พ้นจากทาสเป็นไทยได้เลย แต่ถ้าเป็นทาสชายขาด “ท่านว่าหาโทษแก่เจ้าเบี้ยนายเงินมิได้เพราะว่าขาดเข้าเป็นสิทธิ์แล้ว”

...

ถ้าเจ้าเงิน หรือบุตรภริยาญาติพี่น้องของเจ้าของเงิน ถูกเกณฑ์ไปณรงค์สงครามจะให้ทาสไปแทนก็ได้ ถ้าทาสคนนั้นได้ไปทำการรบจริง ก็ได้รับอิสรภาพ พ้นจากทาสและเป็นไทย ถ้าเพียงแต่ไปทัพเฉยๆ ไม่ได้ทำการรบ ให้ลดค่าตัวเพียงสองในสาม แต่มีบทบัญญัติที่ดีข้อหนึ่ง

¹ คัดลอกตามหนังสือ

² คัดลอกตามหนังสือ

ว่าถ้ารัฐบาลเกณฑ์เอาทาสคนใดไปทำการรบ ทาสคนนั้นก็พ้นจากทาส และเป็นไทยขึ้นมาทันที แต่ต้องเป็นเรื่องที่รัฐบาลเกณฑ์ โดยเจาะจงตรงตัว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 123-126)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องสิทธิของนายเงินและสิทธิของทาสไว้ว่ากฎหมายอนุญาตให้นายเงินทำอย่างไรกับทาสของตนก็ได้ ยกเว้นการฆ่าทาส นายเงินสามารถส่งทาสไปรับโทษทัณฑ์หรือไปราชการสงครามแทนตนเองและญาติพี่น้องได้ ส่วนทาสไม่มีสิทธิฟ้องร้องนาย

อำนาจของนายที่มีเหนือทาสนั้น มากเหลือหลาย มีอำนาจเขียน ขัง จำโซ่ตรวน เว้นแต่ทาสซึ่งค่าตัวต่ำกว่าล้านสองแสนเบี้ย (ราว ๑๘๐ บาท) จะใส่โซ่ตรวนไม่ได้ อย่างไรก็ดี กฎหมายยังกรุณาห้ามมิให้นายทำโทษทาสจนถึงตาย

ถ้าทาสกล่าวโทษเจ้าเงินว่า กบฏ ปล้นลัก หรือ ฉ้อราษฎร์ บังหลวง หากสอบสวนไม่ เป็นความจริงดังกล่าวโทษ ท่านให้อาทาสผู้นั้นขึ้นขาหย่าง เอาเฉลวปะหน้าประจาน ให้เขียนหลัง แล้วตัดปากเสีย แต่ถ้าสอบสวนได้ความจริง ท่านให้ปล่อยมันเป็นไทยพ้นจากทาส

เงินมีอำนาจเหนือความยุติธรรมในศาล กฎหมายบทหนึ่งบัญญัติว่า ทาสแค้นใจเจ้าเบี้ย นายเงินด้วยประการใด ท่านว่า ให้มันส่งค่าตัวแก่นายเงินเสียก่อน อย่าให้ฟ้องร้องเหนือเงินท่าน กฎหมายนี้แสดงว่า แม้ความยุติธรรมในศาลก็ไม่มีอำนาจ “เหนือเงินท่าน”

...

สิ่งที่แปลกประหลาดที่สุด สำหรับความคิดของพวกเรา ในเวลานี้ก็คือ เจ้าเงินให้ทาสไปรับโทษแทนตัวหรือบุตร ภริยา ญาติพี่น้องของตัวเองก็ได้ “ถ้าเจ้าเบี้ยมีคดีประการใดๆ มันเอาทาสไปต่างตัว และมันต้องตี จำโซ่ตรวนซื้อคา ทวนด้วยลวดหนั่ง จำตากแดดตากฝน แขน้ำ ทาระกรรมต่างตัวก็ดี ต่างบุตรภริยาญาติพี่น้องพ้องพันธ์ตนก็ดี” สำหรับทาสชายฝาก ถ้าเพียงแต่ถูกจำจองให้ลดค่าตัวกึ่งหนึ่ง ถ้าถึงถูกทวนด้วยลวดหนั่ง ให้พ้นจากทาสเป็นไทยได้เลย แต่ถ้าเป็นทาสชายขาด “ท่านว่าโทษแก่เจ้าเบี้ยนายเงินมิได้เพราะว่าขาดเข้าเป็นสิทธิแล้ว” แปลว่าถ้าเป็นทาสชายขาด แม้จะไปรับโทษอย่างสาหัสแทนเจ้าเงินมาแล้ว ก็ยังต้องกลับมาเป็นทาสต่อไปอยู่นั่นเอง

ถ้าเจ้าเงินถูกเกณฑ์ไปณรงค์สงคราม จะใช้ทาสไปแทนตัวก็ได้ ถ้าทาสคนนั้นได้ไปรบจริง ก็ได้รับอิสรภาพเป็นไทย แต่ถ้าเป็นแต่เพียงไปทัพและมีได้ทำการรบ ให้ลดค่าตัวสองในสาม ถ้าหากทาสถูกรัฐบาลเกณฑ์ไปรบ จะได้ทำการรบหรือมิได้ทำก็ตาม ย่อมพ้นจากทาสและเป็นไทยทันที

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 189-191)

ผู้แต่งนวนิยายบรรยายถึงสิทธิของนายเงินและสิทธิของทาส ไว้ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งกล่าวถึงการทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างเยอรมันกับฝ่ายสัมพันธมิตรไว้ว่า หลังจากเยอรมันกับสัมพันธมิตรทำสงครามกันมาหลายปี ฝ่ายเยอรมันก็ขอสงบศึก และตอบรับเงื่อนไขที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเสนอมาในวันที่ 23 มิถุนายน ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงถอนทัพกลับ

ในราวกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ เยอรมนีได้ขอสงบศึก ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงยื่นเงื่อนไขให้แก่เยอรมนี กำหนดให้ตอบในเวลา ๑๘.๐๐ น. ของวันที่ ๒๓ มิถุนายนว่าจะตกลงรับเงื่อนไขหรือไม่ ซึ่งถ้าเยอรมนีไม่ยอมรับการรบก็จะดำเนินต่อไป ในเวลา ๑๖.๐๐ น. วันนั้น กองรถยนต์ของเราได้รับคำสั่งให้บรรทุกทหารกองระวังหน้าเป็นจำนวน ๒๐๓๐ คน กับสัมภาระ ๕๕ ตัน ไปยังตำบลซอลเซนไฮม์ เพื่อว่าถ้าเยอรมนีไม่ยอมตามเงื่อนไข กองระวังหน้าก็จะได้เคลื่อนต่อไปทันที ในวันนั้นทหารไทยต้องขับรถยนต์ถึง ๑๔๐ คัน ตัวข้าพเจ้าเองก็อาสาขับไปกับเพื่อนร่วมชีพของข้าพเจ้าพอถึงตำบลเอ็กสท์ ก็ได้ข่าวว่าเยอรมนีตกลงยอมตามเงื่อนไข เราก็ได้รับคำสั่งให้กลับ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 91)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า ในวันที่ 23 มิถุนายน 2462 เยอรมันตอบรับข้อตกลงที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเสนอมาในสัญญาสันติภาพที่กรุงแวร์ซายส์ ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงถอนกำลังทหารกลับ

เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรได้ตกลงกันที่จะทำโทษเยอรมันอย่างไรแล้ว ก็ได้แจ้งไปให้เยอรมันส่งผู้แทนเข้ามาประชุมทำหนังสือสัญญาสันติภาพที่กรุงแวร์ซายส์ และในขณะเดียวกัน จอมทัพฝ่ายสัมพันธมิตรก็สั่งให้กองทัพของตนเตรียมรบ กับให้ยาดราตต่อไปจนใกล้เขตที่สุดซึ่งเป็นกลาง เป็นการเตือนให้เยอรมันให้ทราบว่า ถ้าไม่ยอมตกลงตามข้อเสนอของฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว ฝ่ายสัมพันธมิตรก็จะดำเนินการสงครามต่อไป ...

ครั้น ณ วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๖๒ เป็นเวลาหมดเขตกำหนด ซึ่งสัมพันธมิตรกะให้เยอรมันตรึงตรอง ถ้าฝ่ายเยอรมันไม่ยอมตามความมุ่งหมายของสัมพันธมิตรแล้วไซ้ ฝ่ายสัมพันธมิตรก็จะจับอาวุธรบต่อไปอีก ในวันนั้นกองทหารบกของเรานี้ ได้ล่ำเลียงทหารฝรั่งเศสไปจนถึงป้ายเขตซึ่งบอกว่าเป็นกลาง เตรียมพร้อมที่จะรุกคืบหน้าต่อไป

แต่ในที่สุดเป็นอันไม่ได้รุกคืบหน้าต่อไป เพราะเยอรมันยอมทำสัญญาสันติภาพตามความประสงค์ของฝ่ายสัมพันธมิตร มหาสงครามครั้งนั้นจึงเป็นอันยุติลง ทหารของเราได้รับคำสั่งให้ล่ำเลียงกองทหารฝรั่งเศสกลับ งานของเราในมหาสงครามจึงเสร็จสิ้นเรียบร้อย ...

(ชมรมพระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุภาพ. ม.ป.ป. : 43-44)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวตรงกับประวัติศาสตร์ว่า เยอรมันตอบรับเงื่อนไขของฝ่ายสัมพันธมิตรในสัญญาสันติภาพ ในวันที่ 23 มิถุนายน ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมถอนกำลังทหาร

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงการเรียกร้องสิทธิของไทยในฐานะผู้ชนะสงครามว่า เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ประเทศไทยซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรได้เรียกร้องขอสิทธิบางประการและขอแก้ไขสัญญาที่เคยทำกับประเทศต่างๆ

... ประเทศเรากำลังเรียกร้องสิทธิบางอย่างในร่างสัญญาแวร์ซายส์ และกำลังจะขอแก้ไขสัญญาทางพระราชไมตรีกับทุกประเทศ ที่ร่วมงานสงครามกัน ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 185)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการเรียกร้องสิทธิของไทยไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการแก้ไขสนธิสัญญาไปถึงตัวแทนไทยที่เข้าร่วมการประชุมจัดทำสัญญาสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซายส์ ซึ่งแสดงถึงพระประสงค์ในการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไทยเคยทำไว้กับนานาชาติ

“ให้อัครราชทูตพิเศษถือการชุมนุมนี้เป็นโอกาสที่จะคิดแก้ไขสัญญาเก่ากับนานาประเทศ เพื่อกรุงสยามจะได้มีอิสรภาพเต็มเสมอเหมือนกับชาติอื่นทั้งปวง โดยคิดขอให้มหาประเทศทำสัญญาใหม่ ซึ่งจะใช้เป็นแบบสำหรับทำแก่ประเทศทั่วไป การอันนี้เป็นการสำคัญยิ่งนัก เพราะฉะนั้นอัครราชทูตเอาใจใส่ให้จงมาก และช่วยกันจัดการตามเวลาอันสมควร แต่จะทำการสิ่งใดต้องดำริดูให้รอบคอบ ประกอบด้วยไหวพริบทุกประการ จงระวังอย่าให้เขาเกิดมีความระอา หรือมีความหมองใจขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นเหตุให้เสียประโยชน์ของเราได้ ...”

(จมีนอมรตรุณารักษ์. 2512 : 134-135)

ประเทศไทยมีฐานะเป็นฝ่ายชนะสงคราม จึงมีโอกาสรื้อถอนความเป็นธรรมและความเสมอภาคจากประเทศต่างๆ ให้แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมซึ่งเคยทำไว้ในอดีต (จมีนอมรตรุณารักษ์. 2512 : 133-138)

ผู้แต่งนวนิยายได้กล่าวถึงการเรียกร้องสิทธิของไทยตรงกับประวัติศาสตร์ ซึ่งหากพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อเรื่องแล้ว จะเห็นว่าผู้แต่งยังนำประวัติศาสตร์ตอนนี้นำมาสร้างเป็นปมปัญหาหรือสถานการณ์บีบบังคับให้ตัวละครข้าพเจ้าต้องหลบซ่อนตัว เพื่อหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกับต่างชาติ และสถานการณ์นี้ได้เชื่อมโยงไปสู่ปมปัญหาอื่นๆตามโครงเรื่องที่ผู้แต่งวางไว้

1.1.1.2 การสร้างเนื้อเรื่องโดยแต่งเติมรายละเอียดเพียงบางส่วน หลวงวิจิตรวาทการนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วสร้างเนื้อเรื่องเลียนแบบเรื่องราวในประวัติศาสตร์ โดยแต่งเติมรายละเอียดของเนื้อเรื่องบางส่วนแต่ก็ยังรักษาเนื้อความของเรื่องไว้ตามเดิม ซึ่งการแต่งเติมรายละเอียดนี้ เป็นการกระทำเพื่อเหตุผล 3 ประการ คือ เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด

การแต่งเติมรายละเอียดเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง “เพื่อนเก่า เมียรัก” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์สงครามที่ลาดหญ้าไว้ว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2328 กองทัพพม่ามีกำลังพลทั้งหมด 144,000 คน แบ่งออกเป็น 9 ทပ် เข้าโจมตีไทยจากหลายทิศทาง ส่วนกองทัพไทยมีกำลังพลอยู่เพียง 70,000 คน แบ่งออกเป็น 4 ทပ်ไปสกัดทัพพม่าในจุดต่างๆ ซึ่งการปะทะที่สำคัญที่สุดในสงครามครั้งนี้คือ การรบที่ทุ่งลาดหญ้าในเมืองกาญจนบุรีที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นผู้บัญชาการรบ

... การรบที่ลาดหญ้า ซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๒๘ คือเมื่อ ๑๖๔ ปีมาแล้ว การรบที่ลาดหญ้าเป็นการรบอันยิ่งใหญ่ ดูเหมือนจะใหญ่ที่สุดในบรรดาการรบทั้งหลายที่ได้ทำกันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ที่ว่าเป็นการรบยิ่งใหญ่ นั่น เพราะว่าทางพม่าได้ยกเข้ามาอย่างเต็มกำลังศึก แบ่งเป็น กองทัพใหญ่ถึง ๔ ทပ်ใหญ่มากจนถึงกวัดคนสำคัญเช่น สุนทรภู่ เมื่อจะประพันธ์การรบให้เป็นคราว ยิ่งใหญ่ ก็ต้องพูดถึงกำลังว่ามีถึง ๔ ทပ် และมีจำนวนทหารพม่ารวมทั้งสิ้นถึง ๑๔๔,๐๐๐ คน

ทางไทยเรามีกองทัพรับเพียง ๔ ทပ် และกำลังพลทั้ง ๔ ทပ် มีเพียง ๗๐,๐๐๐ คน แปลว่า น้อยกว่ากันครึ่งตัว ในบรรดา ๔ ทပ်นี้ ทပ်ที่คาดหมายว่าจะต้องรับหน้าที่สำคัญที่สุด คือทပ်ที่ ๒ ซึ่งต้องไปตั้งรับพม่าทางเมืองกาญจนบุรี พอเริ่มกะตัวแม่ทัพ ก็รู้กันว่าด้านกาญจนบุรีต้องเป็นด่าน สำคัญที่สุด เพราะแม่ทัพในด้านนี้ คือกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท หรือที่เรารู้จักกันทั่วไปว่า เจ้าพระยาสุรสีห์ ผู้เป็นแขนขวาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในงานกู้ชาติ ภายหลังที่เสียกรุงศรีอยุธยา เป็นครั้งที่ ๒

และในการรบทางด้านนี้ การรบอย่างแตกหัก คือ การรบที่ทุ่งลาดหญ้า ชื่อ “ลาดหญ้า” เป็นชื่อหนึ่งซึ่งมีความสำคัญยิ่งในทางประวัติศาสตร์ของไทย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 150-151)

สภาพการสู้รบระหว่างทหารไทยกับทหารพม่าที่ทุ่งลาดหญ้า เป็นการต่อสู้อย่างดุเดือด รุนแรง มีทหารไทยและทหารพม่าบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก

และในที่สุด เขาก็ได้มีโอกาทำการรบครั้งสำคัญ คือ การรบที่ลาดหญ้า

เมื่อเสียงปืนหนักขึ้น เขาก็ได้รับคำสั่งให้รุกเข้าไป เขาเป็นทหารดาบ เมื่อได้รับคำสั่ง ให้รุก ก็เป็นที่แน่ใจว่าต่อไปนี้จะต้องถึงเวลาเข้าดลุมบอน^๑ เพื่อนทั้งสองหันมายิ้มกัน เป็นวิธีการที่ เขาเคยทำเสมอในเมื่อจะเข้าเผชิญหน้ากับความตาย ควันตระหลบอยู่ทางเบื้องขวาและเบื้องซ้าย แสดงว่าเป็นการรบอย่างหนัก ควันที่เขาแลเห็น ไม่ใช่ควันปิ่นเท่านั้น ยังเป็นควันที่ไฟไหม้ป่า เขา ถูกสั่งให้วิ่งไปทางที่ควันตระหลบอยู่ ทหารต้องทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา แม้จะถูกสั่งให้วิ่งเข้าไป ในกองไฟ ก็ต้องวิ่งเข้าไป

การรบอย่างดุเดือดได้มีอยู่ในที่นั้น ทหารดาบทั้งกองได้พุ่งเข้าประจันบานกับพม่าเข้าศึกเป็น ทหารดาบสองมือ ไม่มีโล่หั่นแขนเป็นเครื่องกำบัง เขาเป็นกองซึ่งจะต้องทำการอย่างแตกหัก เป็นกอง ซึ่งกรมพระราชวังบวรได้ทรงฝึกฝนด้วยพระองค์เอง ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 158-159)

การรบที่ทุ่งลาดหญ้านี้ ไทยเป็นฝ่ายชนะ

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์สงครามลาดหญ้าไว้ว่า ในรัชกาลพระบาท- สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2328 เกิดสงครามเก้าทัพเป็นสงครามระหว่างไทยกับพม่า ฝ่ายพม่ายกพลมา 9 ทပ် มีกำลังคนถึง 144,000 คน ในขณะที่ไทยส่งกองทัพออกไปสกัด 4 ทပ် มีกำลังพลเพียง 70,000 คน แต่ก็สามารถตีพม่าจนถอยร่นกลับไป โดยการปะทะด้านที่สำคัญ คือ สงครามที่ทุ่งลาดหญ้าซึ่งกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นผู้บัญชาการรบในด้านนี้ แม่ทัพ

^๑ คัดลอกตามหนังสือ

ไทยและพม่าตั้งค่ายประชิดกันแต่การรบก็ไม่รุนแรง เพราะไทยมีกำลังพลน้อยกว่าจึงใช้วิธีตัดทางลำเลียงเสบียงจนพม่าอ่อนแอลง ท้าไทยตีค่ายพม่าสำเร็จโดยใช้เวลา 2 เดือน

... รวม ๔ ท้า เป็นจำนวนพล ๑๔๔,๐๐๐ นับเป็นสงครามที่ยิ่งใหญ่ ถึงแม้สงครามในยุโรปสมัยเดียวกัน ก็มีน้อยครั้งที่ใหญ่เท่านี้ และบางทีสงครามครั้งนี้เอง จะเป็นเครื่องให้ความคิดสุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัย ๔ ท้า

ส่วนทางเรา ไม่มีผู้คนอุดมเหมือนอย่างทางพม่า เรามีกองทัพรับเพียง ๔ ท้า ... เรามีทหารเพียง ๗๐,๐๐๐ คน น้อยกว่าพม่าครึ่งหนึ่ง

การสู้รบอย่างแตกหัก อยู่ทางด้านพระเจดีย์สามองค์ ซึ่งได้รับกันที่ทุ่งลาดหญ้า (กาญจนบุรี) และเป็นงานสำคัญของกรมพระราชวังบวรฯ ในการรบครั้งนี้ไทยได้เปรียบพม่าในเรื่องเสบียงอาหาร ซึ่งเราหาได้ง่าย แต่ส่วนทางพม่านั้นไม่มีทางจะหาได้ในเมืองไทย ต้องขนเสบียงข้ามภูเขามาส่งกัน และเป็นการยากเหลือเกิน ที่จะส่งเสบียงเลี้ยงกองทัพมหึมาอย่างนั้นจากทางไกล

ทั้งสองฝ่ายตั้งค่ายประชิดกันอยู่ แต่การรบไม่สู้รุนแรง ด้วยทางเรามีกำลังน้อยกว่าพม่า จึงต้องหาทางตัดกำลังพม่าโดยวิธีอื่น ไม่ใช่ยกกองทัพเข้าทุ่มเท เราพยายามตัดลำเลียงเสบียงอาหารของพม่า จนพม่าตั้งต้นอดหยาก¹ ...

พม่ากับไทยตั้งประชิด และรบพุ่งกันอยู่อย่างนี้ ที่ลาดหญ้าเป็นเวลาราวสองเดือน ในเดือนสาม แรม ๔ ค่ำ กรมพระราชวังบวรฯ จึงได้ตีค่ายพม่าอย่างแตกหัก กองทัพไทยได้ค่ายพม่าทุกค่าย เป็นอันว่าไทยชนะ และพม่าเสียชีวิตทหารในการรบครั้งนี้ราว ๖,๐๐๐ คน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 448-450)

ผู้แต่งนวนิยายนารายณะเอียดที่ประวัติศาสตร์ระบุว่า การสู้รบที่ลาดหญ้ามีสภาพการปะทะไม่รุนแรง มาแต่งเติมเป็นการสู้รบที่ลาดหญ้ามีสภาพการปะทะที่รุนแรง มีคนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก เพื่อให้สถานการณ์ดำเนินไปตามโครงเรื่องคือ การปะทะที่รุนแรงทำให้สมพงษ์ทหารผู้หนึ่งบาดเจ็บและได้รับความช่วยเหลือจากบุญช่วยเพื่อนทหารด้วยกัน จนเป็นหนี้บุญคุณต่อกัน

การแต่งเติมรายละเอียดเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม ดังปรากฏในนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ เพชรพระนารายณ์ กรุงแตก และไคร่ฆ่าพระเจ้ากรุงธน

ในนวนิยายเรื่อง "เพชรพระนารายณ์" ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าพระยาวิไชยเณรที่ถูกจับกุมและประหารชีวิตไว้ว่า หลังจากพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ยึดอำนาจการปกครองแล้ว ได้ส่งเจ้าพระยาสุรสงครามไปจับกุมเจ้าพระยาวิไชยเณรมาทำการสอบสวนในความผิดหลายข้อหา เช่น การคิดกบฏหวังยึดอำนาจการปกครอง การพยายามให้ไทยตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส การเกณฑ์พระสงฆ์ไปทำงานโยธา เป็นต้น ถึงแม้ผลการสอบสวนจะไม่พบความผิดแต่ประการใดและยังปรากฏชัดว่าเจ้าพระยาวิไชยเณรสร้างคุณประโยชน์ให้ชาติไทยไว้มากมาย พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ก็ยังสั่งประหารเจ้าพระยาวิไชยเณร ที่ทะเลชุบศร

¹ คัดลอกตามหนังสือ

ในวันเดียวกันกับที่บัวแก้วและบัวขวัญเดินทางขึ้นไปกำแพงเพชรนั้น เจ้าพระยาวิษเณทร์ ก็ถูกเอาตัวมาสอบสวน โดยที่หลวงสรศักดิ์เป็นประธานในการสอบสวน

วิษเณทร์ได้ปฏิเสธเด็ดขาดในข้อหาที่ว่า ทำความพยายามหรือเตรียมการที่จะยกพระปิยมุขขึ้นสืบราชสมบัติ เขาปฏิเสธในข้อที่ว่าพระปิยมุขเป็นคริสตัง เขาทำให้เอาพระสังฆราชบาทหลวง คริสตังซึ่งอยู่ในลพบุรีมาสอบสวน ข้อที่ว่าพระปิยมุขเป็นคริสตังนั้นไม่เป็นความจริง พระปิยมุขไม่เคยเข้ารับรีต และตั้งแต่เล็กจนโตพระปิยมุขก็ต้องปฏิบัติรับใช้อยู่ใกล้ชิดสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า ไม่มีเวลาที่ใครจะไปนั่งเทศนาอ่านคัมภีร์ไบเบิลให้พระปิยมุขฟัง

“ท่านเห็นว่าใครควรจะได้สืบราชสมบัติ ?” ผู้สอบสวนคนหนึ่งถาม

“คนที่มีสิทธิ์อย่างแท้จริง ที่จะได้สืบราชสมบัตินั้นคือพระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

วิษเณทร์ตอบ

“พวกพระบาทหลวงเคยไปสอนศาสนาคริสตังให้หรือเปล่า ?”

“พวกพระบาทหลวงไม่เคยเข้าเฝ้าเลยจนครั้งเดียว”

“แล้วทำไมท่านจึงต้องให้กรมหลวงโยธาเทพครองแผ่นดิน ?”

“เพราะเป็นพระราชธิดา”

“ท่านไม่รู้หรือ ว่ากรุงศรีอยุธยาไม่เคยมีผู้หญิงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ?”

“ก็ไม่เห็นมีข้อห้ามอะไร”

“ท่านทำความพยายามที่จะให้กรุงศรีอยุธยาตกเป็นของฝรั่งใช่ไหม ?”

“ถ้ามีพิสูจน์อย่างนั้น ก็ประหารชีวิตผมได้ทันที แต่ผมไม่เคยทำอะไร นอกเหนือไปจากที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกำหนด หรือทรงอนุมัติให้ทำ”

...

ผู้ที่สอบสวน รวมทั้งสรศักดิ์เองก็ไม่มีทางจะจับผิด หรือพิสูจน์ความผิดร้ายอันใดของ เจ้าพระยาวิษเณทร์ได้ ได้มีการสอบสวนอยู่ถึงสามวัน ยกข้อหาเรื่องเจ้าพระยาวิษเณทร์เกณฑ์ พระสงฆ์ไปทำงานโยธา เจ้าพระยาวิษเณทร์ก็ทำให้ไปสืบหาว่า มีพระสงฆ์องค์ไหนถูกเจ้าพระยาวิษเณทร์เกณฑ์ไปทำงานโยธา เพราะเจ้าพระยาวิษเณทร์เองก็เชื่อว่าพระสงฆ์ไม่กล่าวเท็จ แต่ผู้สอบสวนก็ไม่ยอมที่จะไปแสวงหา ยิ่งสอบสวนกันมากไป วิษเณทร์ก็ยิ่งพิสูจน์ได้ว่าตัวได้ทำแต่ความดี และสมเด็จพระนารายณ์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ล้ำเลิศ ถ้าพระองค์ทรงพระชนม์ต่อไปอีกสัก 10 ปี หรือถ้าผู้สืบราชสมบัติดำเนินวิธีการอย่างที่สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าทรงกำหนดไว้สัก 10 ปีเท่านั้น เมืองไทยจะเป็นประเทศยิ่งใหญ่อย่างแน่นอน

เมื่อไม่มีทางที่จะเอาผิดแก่เจ้าพระยาวิษเณทร์ได้ พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ก็ออกคำสั่งให้เอาเจ้าพระยาวิษเณทร์ไปประหารชีวิตเสีย ที่ทะเลชุบศรเป็นอวสานแห่ง ‘เหยี่ยวนกเขา’ บุรุษเผชิญโชคเผชิญภัยที่สำคัญมากคนหนึ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 212-215)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องเจ้าพระยาวิษเณทร์ถูกจับกุมและถูกประหารชีวิตไว้ว่าหลังจากที่พระเพทราชายึดอำนาจได้แล้ว ก็ควบคุมตัวเจ้าพระยาวิษเณทร์มาทำการสอบสวน และตัดสินว่าเจ้าพระยาวิษเณทร์คิดการกบฏ เจ้าพระยาวิษเณทร์จึงถูกประหารที่ทะเลชุบศร

พระเพทราชาเข้าไปบัญชาการอยู่ในพระราชวัง แล้วให้ไปเรียกวิชเณรกับนายทหารฝรั่งเศสซึ่งไปอยู่ที่เมืองลพบุรี ในเวลานั้น เข้าไปบอกว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวรหนัก มีกิตติศัพท์ว่ามีผู้จะชิงราชสมบัติ กำลังจะสืบสาวเอาตัวผู้คิดร้าย จะต้องเอาตัววิชเณร กับนายทหารเหล่านั้นคุมไว้ก่อน แล้วจึงสั่งให้เอาตัวไปกักขังไว้ทั้งหมด ... ส่วนวิชเณรถูกสอบสวนอยู่สามวันและพิพากษาว่า วิชเณรคิดกบฏจะชิงราชสมบัติให้พระปีย์ ด้วยประสงค์จะเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และคิดการมักใหญ่ใฝ่สูงต่อไป จึงให้เอาวิชเณร ไปประหารชีวิตเสีย ที่ทะเลชุบศร (เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน)

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 579)

เจ้าพระยาสุรสงครามเป็นผู้จับกุมเจ้าพระยาวิชเณร ตามคำสั่งของพระเพทราชา

... จึงพระเพทราชาผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ก็ให้เจ้าพระยาสุรสงครามเป็นผู้รับสั่ง ให้ไปเอาตัวเจ้าพระยาวิชเณรเข้ามา ถ้าสำเร็จราชการแล้ว เราจะเลี้ยงให้ถึงขนาด ...

(กรมศิลปากร. 2542 : 61)

แม้ว่าผู้แต่งนวนิยายจะคงเนื้อความของเหตุการณ์เจ้าพระยาวิชเณรถูกจับกุมตัวไปสอบสวนและประหารชีวิตไว้ตามประวัติศาสตร์ แต่ก็บรรยายเพิ่มเติมถึงรายละเอียดในเหตุการณ์สอบสวนเจ้าพระยาวิชเณร ซึ่งเนื้อหาตอนนี้สร้างภาพพจน์ที่ดีว่าเจ้าพระยาวิชเณรเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ต่อสมเด็จพระนารายณ์ และได้ทำคุณประโยชน์ให้กับชาติไทยไว้มากมาย แต่กลับถูกลงโทษฐานเป็นกบฏ ผู้แต่งเพิ่มเติมเนื้อหาเพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกเศร้าสะเทือนใจ และยังสร้างภาพพจน์ที่ไม่ดีให้กับหลวงสรศักดิ์ตัวร้ายของนวนิยายเรื่องนี้ ส่งผลให้ผู้อ่านเกลียดชังหลวงสรศักดิ์ และมีอารมณ์ร่วมไปกับนวนิยายเรื่องนี้ด้วย

ในนวนิยายเรื่อง "กรุงแตก" ผู้แต่งกล่าวถึงกองอาทมาตไว้ว่าเป็นกองทหารอาสาที่เกิดจากการรวมตัวของผู้มีวิชาอยู่คงกระพันจำนวน 400 คน โดยมีขุนรองปลัดกรมการเมืองวิเศษไชยชาญ ชื่อชู ซึ่งมีวิชาอาคมเป็นหัวหน้า โดยอาสาเข้ามาร่วมรบในสงครามอลองพญาและอยู่ภายใต้การบัญชาการของพระยารัตนาธิเบศร์ กองอาทมาตถูกส่งไปเป็นทัพหน้าคอยสกัดทัพพม่าที่อ่าวหว้าขาว เมื่อพม่ายกทัพมาถึงก็เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง กองอาทมาตมีฝีมือเก่งกาจ กล้าหาญสามารถสู้ทัพพม่าที่มีกำลังพลมากกว่าถึงสิบเท่าได้หลายชั่วโมงโดยไม่มีกองหนุนมาช่วยเหลือทหารในกองอาทมาตล้มตายเป็นจำนวนมาก และพ่ายแพ้ลงที่สุดในที่สุด

... การสกัดทางเดินของทัพพม่าในทางนี้ ไม่มีทางไหนจะดีกว่าอ่าวหว้าขาว ซึ่งถ้าเอาทหารไปจุกเข้าไว้ที่นั่น ก็สามารถจะสกัดกั้นอยู่ได้เป็นเวลานาน หรือสามารถจะสกัดไว้ได้ทีเดียว โดยใช้คนจำนวนน้อยสู้กับข้าศึกจำนวนมาก เจ้าคุณรัตนธิเบศร์มีเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งมาด้วย คือ กองอาทมาต กองวิชาอาคมของขุนรองปลัดชู ท่านสั่งให้กองอาทมาตทั้งกองไปอุดช่องทางเดินของพม่าอยู่ที่อ่าวหว้าขาว ส่วนกองทัพอันของท่านจำนวนสองพันก็ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองกุย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 27-28)

อันที่จริงถ้ากองอาทมาตทั้งกองมีปืนครบมือ ถึงแม้ไม่มีวิทยาคมอันใดก็คงสามารถจะกันทางพม่า มิให้ผ่านอ่าวหว้าขาวมาได้ แต่พวกนี้ทั้งหมด มีปืนไม่ถึง 50 กระบอก พระยารัตนาธิเบศร์ไม่ยอมให้ปืนมามาก บอกว่าเป็นหายาก ดินดำและกระสุนก็หายากด้วย อย่างไรก็ตามในขณะที่ปืนยิงลงไป ก็หาทำความแตกตื่นแก่ทหารพม่ามากพอใช้ พม่าได้ยิงโต้ตอบขึ้นมา ฝ่ายกองอาทมาตก็ยิงจนหมดกระสุนดินดำ

การที่มีปืนยิงนั้น เป็นผลดีและผลร้ายเท่าๆกัน เพราะเริ่มยิงในเวลาทีทหารพม่าเต็มหน้าอ่าว โดยหวังจะยิงให้ตายได้มาก แต่เมื่อปืนลั่นลงไป ก็มีทหารพม่าเป็นจำนวนมากหลายวิ่งขึ้นไปทางเหนือ ส่วนที่อยู่ทางใต้ยังมีอีกเป็นจำนวนพัน เมื่อหมดกระสุนดินดำ พวกอาทมาตทั้งหมดก็ทิ้งปืน ชักดาบวิ่งลงมาจากภูเขา ขุนรองปลัดชูเป็นคนนำหน้า และต่อจากนี้ก็เป็น การสู้รบอย่างตลุมบอนถึงตัว ทางเสียเปรียบของกองอาทมาตนั้น คือทหารพม่าที่ขึ้นไปทางเหนือแล้ว กลับย้อนลงมา กองอาทมาตจึงตกอยู่ในท่ามกลางวงล้อมทั้งสี่ด้าน ด้านเหนือด้านใต้เป็นทหารพม่า ด้านตะวันตกเป็นภูเขา ด้านตะวันออกเป็นทะเล

เวลาที่เริ่มรบกับพม่าเป็นเวลาเช้า แดดยังไม่ร้อน และเป็นการสู้รบที่แท้จริง หลวงแสนพลพ่ายภูมิใจตัวเอง ที่ได้มาในกองนี้ เพราะได้เห็นการรบได้เผชิญสงครามที่ถึงเนื้อถึงตัว เขาเองได้ใช้ดาบบุกเข้าฆ่าฟันทหารพม่า และเขาจำได้ว่า เฉพาะตัวเขาเองเท่านั้น เขฆ่าพม่าตายไม่น้อยกว่า 7 คน เขาเชื่อว่าเขาได้ทำงานไม่แพ้คนทั้งหลายในกองอาทมาต

การสู้รบได้เป็นไปโดยไม่หยุดหย่อน พม่าได้หนุนเนื่องเข้ามาโดยไม่ขาดสาย ถ้าหากว่าพระยารัตนาธิเบศร์ได้ส่งกองทัพบกช่วยตีทางด้านเหนือ พม่าต้องพ่ายแพ้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะชัยภูมิเป็นที่ได้เปรียบของฝ่ายพม่าเสียสิ้น เราก็สามารถจะสู้ได้ แต่คอยแล้วคอยอีก กองหนุนของพระยารัตนาธิเบศร์ก็ไม่มา

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 31-32)

ภาพของอ่าวหว้าขาวค่อยงามขึ้นเป็นลำดับ “อ่าวหว้าขาว” ชื่อของอ่าวนี้จะต้องติดพงศาวดารพร้อมกับนามของขุนรองปลัดชูและกองอาทมาต เลือดวิเศษไชยชาญได้แสดงความสามารถและความเป็นนักรบอย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังมีเลือดเมืองสรรค์ เมืองสิงห์ ซึ่งได้สร้างเกียรติที่ใครจะชนะแข่งได้ยาก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 35)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องกองอาทมาตว่า เป็นกองทหารอาสาที่ขุนรองปลัดกรมการเมืองวิเศษไชยชาญที่มีวิชาอาคมชื่อชู รวบรวมผู้มีวิชาอยู่ยงคงกระพันจำนวน 400 คน กองอาทมาตอยู่ภายใต้การบัญชาการของพระยารัตนาธิเบศร์ และถูกส่งไปสกัดทัพพม่าที่กำลังพลมากกว่าถึงสิบเท่าที่อ่าวหว้าขาว โดยไม่ส่งกำลังหนุนไปช่วยเหลือ หลังจากต่อสู้อยู่หลายชั่วโมง ในที่สุดทหารในกองอาทมาตก็พ่ายแพ้และตายเกือบหมด

... พวกแม่ทัพนายกองเหล่านั้น ไม่เคยมีใครสักคนที่ได้เข้าศึกสงคราม ไม่มีใครรู้ว่าการรบนั้นทำกันอย่างไร แต่ก็ยังมีหวังในชัยชนะอยู่บ้าง เพราะมีคนหนึ่งชื่อ ชู เป็นขุนรองปลัดกรมการเมืองวิเศษไชยชาญ เป็นผู้ลี้ภัยจากมณฑลพิษณุโลกมา คุ่มพรรคพวกที่อยู่ยงคงกระพันมาถึง ๔๐๐ คน ขออาสาไปรบ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นกองเรียกว่า กองอาทมาต ไปกับกองทัพของพระยารัตนาธิเบศร์

... ฝ่ายพระยารัตนาธิเบศร์ ซึ่งคุมพลถึงสองพันและกองอาทมาตอีก ๔๐๐ คอยอยู่ที่เมืองกุยนั้น เมื่อรู้ว่าพม่ายกเข้ามา ก็ส่งแต่กองอาทมาตของปลัดชู ๔๐๐ คนออกรบกับพม่า กองทัพส่วนใหญ่อีก ๒,๐๐๐ อยู่เฉยๆ หน้าที่การรบจึงเป็นหน้าที่ของกองอาทมาต ซึ่งมีวิชาอาคมนั้นแต่กองเดียว

แต่ก็น่าสรรเสริญ กองอาทมาตได้ออกสู้รบอย่างเด็ดเดี่ยว รบกันด้วยอาวุธสั้นถึงตลุมบอน พม่าหนุนเนื่องเข้ามามากมาย ท่านเจ้าคุณรัตนธิเบศร์ก็ไม่ช่วย ปล่อยให้กองอาทมาต กองเดียวสู้อยู่ตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง สู้อย่างสุดกำลัง สู้กับกองทัพพม่า ซึ่งมีจำนวนมากกว่าหลายเท่า ในที่สุดก็สิ้นแรง ตัวขุนรองปลัดชู ถูกพม่าล้อมจับได้ ทหารอื่นๆ ถูกฆ่าตายเกือบหมด ที่เหลืออยู่ก็ถูกไล่ลงทะเล จมน้ำตายเสียเป็นอันมาก

ส่วนท่านแม่ทัพพม่านั้น คือท่านเจ้าคุณรัตนธิเบศร์นั้นพอรู้ว่าเสียกองอาทมาตแล้ว ก็ไม่รอหน้าเข้าศึกอีกต่อไปพาพล ๒,๐๐๐ ถอยหนีขึ้นมาเลยเมืองเพชรบุรี พม่าจึงตามเข้ามายึดเมืองเพชรบุรีไว้ได้อีกเมืองหนึ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 630-632)

แม้ว่าผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงกองอาทมาตและวีรกรรมของทหารกองนี้ได้ตรงกับประวัติศาสตร์ แต่ผู้แต่งก็เพิ่มเติมรายละเอียดเหตุการณ์ต่อสู้ของกองอาทมาต เพราะต้องการให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพการต่อสู้ของกองอาทมาตได้เสมือนร่วมอยู่ในเหตุการณ์ และเพื่อให้ผู้อ่านสะท้อนใจต่อการสูญเสียเหล่าวีรบุรุษไทย

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์เสียค่ายบางระจันไว้ว่าพม่าส่งกองทัพมาตีค่ายบางระจันถึง 7 ครั้ง แต่ก็ถูกชาวบางระจันตีแตกพ่ายกลับไปทุกครั้ง สู้กันยาวจนชาวมอญที่เคยอาศัยอยู่ในไทย จึงอาสาเป็นผู้ควบคุมทัพพม่ามาโจมตีค่ายบางระจันในครั้งที่ 8 การรบในครั้งนี้พม่าใช้วิธีขยับเข้ามาสร้างค่ายใหม่ใกล้ค่ายบางระจัน แต่ชาวบางระจันไม่มีปืนใหญ่มาต่อต้านการรุกรานนี้ จึงแจ้งไปยังกรุงศรีอยุธยา ทางกรุงศรีอยุธยาปฏิเสธ ไม่ส่งปืนใหญ่มาให้ แต่ส่งพระยารัตนาธิเบศร์มาหล่อปืนใหญ่ที่ค่ายบางระจัน

วิธีการของบุคคลผู้นี้ ที่ผิดกับของนายทัพคนก่อนๆ คือไม่มาโจมตีเอาตรงๆ และหลีกเลี่ยงการรบกลางแปลง เห็นจะเป็นเพราะได้เห็นตัวอย่างมาแล้ว ว่าในการรบกลางแปลงนั้น พม่าสู้ชาวบางระจันไม่ได้ สู้ก็ได้รับโดยวิธีตั้งค่าย คือเริ่มมาตั้งค่ายมันลงแห่งหนึ่งก่อน แล้วก็พยายามสร้างค่ายใหม่รุกเข้ามา ถ้าในขณะที่กำลังสร้างค่ายใหม่ถูกชาวบางระจันโจมตี ก็ถอยกลับเข้ามาค่ายเดิม เมื่อว่างเว้นการถูกโจมตีก็ออกไปสร้างค่ายใหม่ เมื่อค่ายใหม่เรียบร้อยก็ยกไปเอาค่ายใหม่เป็นที่มั่น สร้างค่ายใหม่ต่อไปอีก ขยับเข้าไปทุกที ในที่สุดค่ายพม่ากับค่ายบางระจันก็เข้ามาอยู่ใกล้ๆ กัน

การที่จะสู้รบพม่า ซึ่งใช้วิธีรุกด้วยการตั้งค่ายเข้ามาเป็นขั้นๆ อย่างนี้ ก็มีอยู่วิธีเดียวคือต้องใช้ปืนใหญ่ยิง แต่ชาวบางระจันไม่มีปืนใหญ่ ได้พยายามออกมาปล้นค่ายพม่าหลายครั้งหลายหน ก็ถูกพม่าตีล้มตายถอยกลับไป

อันที่จริงทางในกรุงก็ได้ทราบข่าวชัยชนะของชาวบางระจันมาโดยลำดับ ความรู้สึกทางในกรุงนั้น ก็มีอยู่เป็นสองอย่าง พวกที่รักชาติรักบ้านเมือง ก็ชื่นชมยินดี และมีมานะที่จะต่อสู้อย่าง

ชาวบางระจัน แต่พวกที่เห็นแก่ตัวกลับริษยาชาวบางระจันที่ทำการได้ชัยชนะ ซึ่งตัวเองไม่เคยได้
เรื่องที่ชาวบางระจันขอปืนใหญ่เข้ามานั้น ทางกรุงตกลงไม่ให้ ...

แต่จะปฏิเสธว่าไม่ให้เสียทีเดียว ก็ดูไม่จริง ทางกรุงจึงส่งพระยารัตนาธิเบศร์ออกไป
เรียกรื้อเครื่องภาชนะทองขาว ของชาวบ้านตามระยะทาง แล้วไปหล่อเป็นปืนใหญ่ในค่ายบางระจัน ซึ่ง
กำหนดว่าจะต้องหล่อให้ไม่เกินสองกระบอ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 91-92)

ปืนใหญ่ที่หล่อขึ้นใหม่นี้ แกร้าวจนไม่สามารถใช้งานได้ ชาวบางระจันจึงต้องต่อสู้ด้วย
การส่งกำลังคนออกปล้นค่ายพม่า เป็นผลให้ชาวบางระจันเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ภายหลังพม่า
ออกปล้นค่ายบางระจันพร้อมกับยิงปืนใหญ่อย่างหนัก การปะทะครั้งนี้ทำให้ชาวบางระจันเสียชีวิต
เป็นจำนวนมาก

อยู่มาวันหนึ่ง ชาวบางระจันก็ต้องเผชิญภัยจากปืนใหญ่ของพม่า กระสุนปืนตกในค่าย
อย่างมากมาย เสียงปั้งกระหึ่มครึ้มครางไม่ขาดสาย จึงได้รู้ว่าพม่าขุดอุโมงค์ เอาปืนใหญ่เข้ามาตั้ง
ยิงใกล้ๆ ความปั่นป่วนจึงได้เกิดขึ้นในค่ายบางระจัน และในเวลาเดียวกับที่เอาปืนใหญ่ยิงนั้น
ทหารพม่าก็ออกมาปล้นค่ายบางระจันด้วย

เรื่องพม่าส่งทหารออกมาตีค่ายนี้ เป็นเรื่องที่ชาวบางระจันคอยมานานนักหนา แม้ว่า
กระสุนปืนใหญ่จะตกอยู่ภายในค่ายอย่างหนัก เมื่อเห็นทหารพม่าออกมากลางแปลง ชาวบางระจันก็
เปิดประตูค่ายของตัวออกมารบกับข้าศึก ไม่ต้องมีนายทัพ ไม่ต้องมีผู้สั่งการ ทุกคนเป็นแม่ทัพใน
ตัวเอง ใครทำอะไรได้ก็ทำ ใครใช้อาวุธอะไรได้ก็ใช้ ชาวบางระจันจะต้องเอาเลือดทาแผ่นดินเป็น
ครั้งสุดท้าย ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชายออกรบด้วยกัน คว่าอาวุธสุดแต่จะหาได้ ไม่ว่าจะเป็นพร้าเป็นขวาน
หรือแม้แต่ท่อนไม้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 96-97)

หลังจากชาวบางระจันต่อสู้กันถึง 5 เดือน ก็พ่ายแพ้แก่พม่า

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการเสียค่ายบางระจันแก่พม่าไว้ว่า สุกี่ขามอญซึ่ง
อาศัยในไทยได้อาสาเป็นนายกองคุมทัพพม่ามาปราบชาวบางระจัน เขาใช้วิธีค่อยๆ ขยับเข้ามา
สร้างค่ายใหม่ใกล้ค่ายบางระจัน แต่ชาวบางระจันขาดปืนใหญ่สำหรับมาต่อต้านการรุกราน
จึงแจ้งไปยังกรุงศรีอยุธยา ทางกรุงศรีอยุธยาจึงส่งพระยารัตนาธิเบศร์ออกมาหล่อปืนใหญ่ให้ชาว
บางระจัน แต่ปืนใหญ่ที่หล่อขึ้นใหม่นี้ไม่สามารถใช้งานได้ เมื่อพม่าตั้งค่ายประชิดค่ายบางระจัน
ได้แล้วก็ยิงปืนใหญ่ใส่ ทำให้ชาวบางระจันเสียชีวิตเป็นจำนวนมากและค่ายบางระจันเสียแก่พม่า
หลังจากด้านทานทัพพม่าได้นานถึง 5 เดือน

... คนผู้นี้ไม่ใช่วิธีอย่างที่คนก่อนๆ ใช้มา คือ ไม่โจมตีค่ายบางระจันในทันทีทันใด ค่อยๆ
ตั้งค่ายมัน ขยับเคลื่อนเข้ามาทีละขั้น ชาวบางระจันได้พยายามเข้าตีค่ายของสุกี้หลายครั้งหลายหน

การตีค่ายบางครั้งใช้กระบือขับขี่เข้ามาโจมตี การเสียเปรียบในครั้งนี้ ก็คือทางพม่ามีปืนใหญ่ แต่ทางชาวบางระจันไม่มีถึงกระนั้น สู้ก็ไม่ใช้กำลังหักโหม เป็นแต่ค่อยเคลื่อนย้ายเข้าไป

ชาวบางระจันได้ขอร้องไปยังเสนาบดีในกรุงศรีอยุธยาขอปืนใหญ่ออกมาช่วยบ้าง ทางกรุงศรีอยุธยาไม่ให้ เป็นแต่ส่งขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่ง ออกมาเรียไรเครื่องภาชนะทองเหลืองของชาวบ้าน มาหล่อปืนใหญ่กันในค่ายบางระจันนั่นเอง ขุนนางผู้ใหญ่ที่ออกมาอำนวยการหล่อปืนนี้ เป็นบุคคลสำคัญที่เราได้ยินชื่อมาแล้วหลายครั้ง คือ พระยารัตนาธิเบศร์ ซึ่งเชี่ยวชาญในการหนี และท่านผู้นี้ก็ไม่เคยหล่อปืนใหญ่ หล่อออกมาก็ใช้การไม่ได้ ชาวบางระจันจึงไม่มีปืนใหญ่จะต่อสู้ ส่วนทางสุกี้เมื่อเคลื่อนเข้ามาประชิดค่ายบางระจันได้ ก็ขุดอุโมงค์เอาปืนใหญ่เข้ามาตั้งยิงใกล้ๆ ชาวบางระจันต้องพ่ายแพ้แก่ข้าศึก เมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๐๔ ภายหลังที่ต่อสู้พม่าอย่างทรหดมาถึง ๕ เดือน ชาวบ้านบางระจันล้มตายกายกอง ที่เหลืออยู่ก็ถูกพม่าจับไป เว้นแต่ท่านเจ้าคุณรัตนธิเบศร์หนีไปได้อีก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 665-666)

ผู้แต่งบรรยายภาพการปะทะครั้งสุดท้ายอย่างละเอียด เพราะผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพได้เสมือนอยู่ร่วมในเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกสะท้อนใจต่อการสูญเสียวีรบุรุษชาวบางระจัน

ในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระยาสุรศักดิ์โกกบฏไว้ว่า พระยาสุรศักดิ์ได้รับคำสั่งให้นำกองทัพจากกรุงธนบุรีไปปราบจลาจลในเมืองอยุธยา แต่กลับเข้ากับกลุ่มกบฏแล้วยกทัพมาล้อมพระราชวังในกรุงธนบุรี

... เมื่อข่าวการจลาจลมาถึงกรุงเทพฯ ทางกรุงก็แต่งตั้งให้พระยาสุรศักดิ์ขึ้นไปปราบการจลาจล เฝิญพระยาสุรศักดิ์เป็นพี่ชายขุนแก้ว หัวหน้าจลาจลคนหนึ่ง แทนที่จะปราบการจลาจล พระยาสุรศักดิ์กลับไปเข้าพวกกับผู้ก่อการจลาจล และก็มีได้หยุดอยู่เพียงนั้น พระยาสุรศักดิ์ทราบดี ว่าทางกรุงเทพฯ กำลังระส่ำระสาย สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ไม่อยู่ในกรุง ส่วนทางอยุธยาพระยาสุรศักดิ์หาพรรคพวกได้มาก พระยาสุรศักดิ์จึงได้คิดการใหญ่ ตั้งตัวเป็นแม่ทัพ แล้วยกกำลังมาตีกรุงธนบุรี เมื่อเดือน 4 พ.ศ. 2324 กองทัพพระยาสุรศักดิ์มาถึงในเวลาค่ำ ทางกรุงธนบุรีต่อสู้อยู่จนรุ่งเช้า โดยเหตุที่ราษฎรธนบุรีได้รับความเดือดร้อนอยู่มาอยู่แล้ว จึงไม่มีใจต่อสู้ และในที่สุดกองทัพของพระยาสุรศักดิ์จึงเข้าล้อมวัง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 150-151)

พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงปล่อยให้พวกกบฏยึดพระราชวังโดยไม่ส่งกองทัพออกไปต่อต้าน เพราะไม่ต้องการให้ประชาชนเดือดร้อน และทรงเห็นว่าพระองค์เองหมดวาสนาแล้ว

“ขอเดชะ” พระยาธิเบศร์ทูล “คนที่ยังจงรักภักดีต่อพระองค์ยังมีมาก ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพระพุทธเจ้าปราบการจลาจลแล้ว พวกข้าพระพุทธเจ้า สามารถจะทำได้ แต่ต้องรีบทำ”

“อย่าเลย ลูกรัก พ่อรู้ว่าบุญของพ่อได้เพียงพอแล้ว” สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดการเรียกพระองค์เองว่าพ่อ ในเวลารับสั่งกับข้าราชการบางคน คำกราบบังคมทูล และคำตอบข้างต้น แสดงว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ตั้งพระทัยที่จะต่อสู้ ทรงเห็นว่าถึงอย่างไร พระองค์ก็ไม่ทรงสามารถที่จะอยู่ในราชสมบัติต่อไป ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 151-152)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ที่พระยาสุรศักดิ์โกกบฏไว้ว่า พระยาสุรศักดิ์ยกทัพไปปราบกบฏที่อยุธยา แต่กลับไปเข้ากับพวกกบฏแล้วยกทัพเข้าปล้นพระราชวัง พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเจรจาขอยอมแพ้เพราะทรงเกรงว่าจะเกิดอันตราย

... สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเข้าพระทัยว่า เป็นแต่การปล้นสะดม จึงรับสั่งให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์ขึ้นไปชำระ พวกกบฏ (ซึ่งมีน้องชายพระยาสุรศักดิ์อยู่คนหนึ่ง) กลับเกลี้ยกล่อมเอาพระยาสุรศักดิ์เข้าเป็นพวกเสีย แล้วก็ทำการอย่างเป็นกบฏทีเดียว

พระยาสุรศักดิ์กับพวกกบฏยกลงมาถึงธนบุรี เมื่อวันเสาร์ เดือนสี่ แรมสิบเอ็ด พ.ศ. 2324 ลอบมาในเวลาค่ำ พอถึงก็เข้าปล้นพระราชวัง พวกกบฏครั้งนี้ไม่ใช่จำนวนมากหลายและไม่มีศัสตราวุธติดอย่างไร แต่ไม่มีใครปราบ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นว่าจะจะเป็นอันตราย ก็ให้สมเด็จพระสังฆราช (จีน) วัดหงส์, พระพิมลธรรม (ที่ตั้งขึ้นใหม่) กับพระรัตนมุนี ออกไปเจรจายอมแพ้แก่พระยาสุรศักดิ์ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 430)

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยอมแพ้ โดยไม่ต่อสู้หรือขัดขวางพวกกบฏ เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าตนสิ้นวาสนาที่จะดำรงตำแหน่งกษัตริย์แล้ว

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวเพียงว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงไม่ต่อต้านการกบฏ แต่ไม่กล่าวถึงการเจรจายอมแพ้ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ เพราะผู้แต่งต้องการรักษาภาพพจน์ที่ดี ให้พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นวีรบุรุษผู้กล้าหาญ เพื่อให้ผู้อ่านชื่นชอบตัวละครตัวนี้ ซึ่งจะทำให้เกิดอารมณ์ร่วมไปตามนวนิยายและสะท้อนใจกับเรื่องราวของตัวละคร

การแต่งเติมรายละเอียดเพื่อสื่อความคิด ดังปรากฏในนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ ทรูทดำ เพชรพระนารายณ์ และหวานใจเจ้าอนุ

ในนวนิยายเรื่อง “ทรูทดำ” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์พม่ากวาดต้อนเชลยและทรัพย์สินไว้ว่าพระเจ้าบุเรงนองและกองทัพพม่าพักอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งน้ำลดจึงเดินทางกลับพร้อมกวาดต้อนเชลยไทยราว 40,000 คน จนเหลือราษฎรอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพียงหนึ่งหมื่นคน และทรัพย์สินมีค่า เพชรนิลจินดา เงินทองซึ่งเฉพาะทองก็มีมากถึง 7 หลังช้าง อีกทั้งเสบียงอาหารและอาวุธหลายสิบเกวียน

ในวันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ พระเจ้าบุเรงนองเคลื่อนทัพจากกรุงศรีอยุธยาเป็นกระบวนใหญ่มาประกอบด้วยช้างม้า คนเดินเท้าเป็นจำนวนเหลือที่จะคณานับ กระบวนช้างส่วนมากที่สุดเป็นกองขนทรัพย์สินที่มีค่าตลอดถึงเงินทอง เพชรนิลจินดา ซึ่งรับจากท้องพระคลังหลวงและรับราชบาทย

จากราษฎร เป็นราชพัสดุของผู้ชนะ คำที่พูดกันว่า พม่าขนทองไปถึง ๗ หลังช้างนั้นไม่เกินความจริง นอกจากนั้น มีเกวียนหลายสิบล่ม บรรทุกของหนักเช่น เสบียงอาหารและปืนผาอาวุธที่รบไปจากไทย เพื่อมิให้มีกำลังต่อสู้พม่าอีกต่อไป พวกขี้ม้าทั้งหมดเป็นทหารพม่า ส่วนพวกเดินเท้าส่วนมากที่สุดเป็นเชลยไทย ที่พม่ากวาดต้อนเอาราชสมบัติไปเป็นทาส กรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระมหินทราธิราชสมบัติ พลเมืองราวแสนคน พ่อศีกพม่ามาประชิดกรุง ก็อพยพหลบหนียุทธภัยไปราวครึ่งหนึ่ง พม่าทิ้งไว้ให้อยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพียงหนึ่งหมื่นคน ที่กวาดต้อนเอาไปรวม ๔ หมื่น เป็นการเดินขบวนอย่างยืดยาวเหมือนน้ำไหล

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 227-228)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า กองทัพของพระเจ้าบุเรงนองกวาดต้อนชาวกรุงศรีอยุธยาไปจำนวนมากจนเหลือราษฎรอยู่เพียงหนึ่งหมื่นคน และทรัพย์สินของมีค่าอีกมากมาย

การพ่ายแพ้ครั้งนี้ ทำความย่อยยับแก่กรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก ต้องเป็นเมืองขึ้นพม่าแล้วมีหน้า ยังซ้ำถูกพม่าเก็บทรัพย์สินสมบัติกวาดต้อนผู้คนพลเมือง ทั้งชายหญิง เอาไปเป็นเชลยเหลือไว้ให้ประจำเมืองแต่ ๑๐๐๐๐ คน ส่วนสมเด็จพระมหินทราธิราช กับพระญาติวงศ์ และข้าราชการโดยมากก็ถูกคุมเอาไปกรุงหงสาวดีด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 357)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ว่า พระเจ้าหงสาวดีทรงเจตนาตัดกำลังไทย ไม่ให้ตั้งตัวเป็นเอกราชได้ จึงทรงกวาดต้อนราษฎร ข้าราชการไทยไปเป็นจำนวนมาก และริบอาวุธ เงินทอง ของมีค่าไปหมด

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว การที่ทำทุกอย่างในเวลานั้นและต่อมา แลเห็นได้ชัดว่าตั้งพระทัยจะกดกรุงศรีอยุธยาลงเป็นเมืองขึ้น และตัดรอนกำลังเสียไม่ให้ตั้งตัวเป็นอิสระได้อีกต่อไปทีเดียว ผู้คนพลเมืองบรรดาที่ตกอยู่ในเงื้อมมือ กวาดต้อนเอาไปเป็นเชลยหมด เหลือไว้ให้อยู่ประจำเมืองเพียง ๑๐,๐๐๐ คน ทั้งหญิงชาย หนังสือพงศาวดารพม่าว่า แม้ขุนนางข้าราชการพระเจ้าหงสาวดีอ้างว่า ชอบพระมหาธรรมราชาบ้างไม่ชอบบ้าง จะไว้ใจไม่ได้ เก็บกวาดเอาไปเมืองหงสาวดีเสียเกือบหมด สมดังที่กล่าวในพระราชพงศาวดาร ปรากฏชื่อขุนนางตัวนายที่เหลือไว้ให้ไม่กี่คน กับขุนหมื่นประมาณ ๑๐๐ คน ปืนใหญ่น้อยและเครื่องศัตราวุธตลอดจนเงินทองของดีมีราคา พระเจ้าหงสาวดีเก็บริบเอาไปหมด พระมหาธรรมราชาได้ครองกรุงศรีอยุธยาแต่เปลือกเมืองเท่านั้น

(กรมศิลปากร. 2542 : 284)

ผู้แต่งนวนิยายระบุข้อมูลเกี่ยวกับราษฎรและทรัพย์สินที่ถูกกวาดต้อนได้ละเอียดกว่าประวัติศาสตร์ ในประวัติศาสตร์บันทึกเพียงว่าพม่ากวาดต้อนข้าราชการและราษฎรไปจำนวนมาก อีกทั้งริบอาวุธ เงินทองและของมีค่าอีกมากมาย แต่ผู้แต่งนวนิยายระบุถึงจำนวนราษฎร ทั้งยังระบุชนิดและจำนวนของทรัพย์สินที่ถูกพม่าริบไปอย่างละเอียด เพราะผู้แต่งต้องการให้อ่าน

สามารถจินตนาการภาพเหตุการณ์นี้ เพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์ของไทยในฐานะผู้แพ้สงคราม ซึ่งจะก่อให้เกิดความรัก ห่วงแหนในเอกราชของชาติไทย

ในนวนิยายเรื่อง "เพชรพระราชนายก" ผู้แต่งกล่าวถึงการปะทะระหว่างทัพไทยกับพม่าที่กาญจนบุรีไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งกองทัพไปขับไล่ทหารพม่า ซึ่งติดตามชาวมอญอพยพที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยทรงมอบหมายให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพและให้พระยาสิทธิราชเดโชไชยนำกองทัพที่ประจำอยู่ในเมืองเชียงใหม่ไปสมทบ เมื่อพระยาสิทธิราชเดโชไชยมาถึงศรีสวัสดิ์ก็ได้รับคำสั่งจากเจ้าพระยาโกษาให้นำทัพเดินทางข้ามภูเขาไปยังสังขละ ซึ่งเป็นเส้นทางที่เต็มไปด้วยอันตรายจากสัตว์ร้ายและโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งยังเป็นทางทุรกันดารที่ยากลำบากต่อการเดินทาง

แล้วสิทธิราชเดโชก็เรียกชุมนุมทหาร บอกให้รู้ว่งานที่กองทัพของเขาได้รับคำสั่งให้ทำครั้งนี้เป็นงานยากลำบากและเสี่ยงภัยมากที่สุด ที่ทหารกรุงศรีอยุธยาได้เคยทำมา เขาจะต้องเดินบุกป่าซึ่งแม้แต่เสือก็เดินได้ยาก เขาจะต้องเผชิญกับความยากลำบากในดงกันดารเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายและโรคภัยไข้เจ็บ จะต้องเดินทางปีนข้ามภูเขาสูง ซึ่งไม่มีทางสำหรับมนุษย์เดิน กองหน้าจะต้องถากถางตัดช่องให้เดินไปได้ ก้าวแต่ละก้าวที่เขาจะต้องก้าวไปมีอันตรายอยู่ทุกก้าว อาจจะตายด้วยสัตว์ร้าย อาจจะตายด้วยความไข้ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 116-117)

หลังจากกองทัพของพระยาสิทธิราชเดโชไชยมาถึงสังขละเพียงวันเดียวก็ต้องปะทะและสกัดกั้นการติดต่อระหว่างทัพหน้ากับทัพใหญ่ของพม่า แม้จะเป็นหน้าที่ที่หนักหน่วงเพราะถูกขนาบด้วยศัตรูทั้งสองด้าน แต่พวกเขาก็ปฏิบัติได้สำเร็จตามแผนการของเจ้าพระยาโกษาธิบดี

เขาถึงสังขละ ที่ท่านแม่ทัพสั่งให้เขาคอยอยู่

แล้วทุกอย่างก็เป็นไปตามแผนการ เขาได้พักผ่อนอีกเพียงวันเดียว การรบก็มีขึ้น กองทัพพม่าที่ไทรโยคซึ่งเป็นกองหน้า ถูกกองทัพเจ้าพระยาโกษาธิบดีแตกกระจัดกระจาย ในช่วงเวลาอันเล็กน้อย กองทัพไทยก็แย่งค่ายพม่าที่ไทรโยคได้ เขารบกันถึงตะลุมบอน ทหารพม่าที่เหลือนายก็แตกหนีกลับ พอมาถึงสังขละก็ได้ปะทะกับกองทัพของสิทธิราชเดโช กองหน้าของพม่าก็ถูกกระหนาบทั้งสองข้าง

การต่อสู้ได้เป็นไปอย่างตะลุมบอน และเป็นการรบอย่างเชือดเนื้อเถื่อนหนึ่ง บรรดาทหารของสิทธิราชเดโชแม้ซึ่งกำลังเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ลุกขึ้นมาทำการต่อสู้ได้ ตามความคาดหมายของพระยาสิทธิราชเดโช ที่ว่ากองทัพของตัวเองจะต้องถูกตีขนาบถึงสองข้างนั้นเป็นความจริง เพราะในทันทีที่เริ่มรบกองทัพหน้าของพม่า ซึ่งแตกถอยมาทางด้านหลัง ก็มีทหารพม่าเข้ามาโจมตีด้วยเหมือนกัน เป็นเคราะห์ดีอย่างหนึ่งที่กองทัพพม่าซึ่งมาโจมตีทางด้านหลังนั้น ไม่ใช่กองทัพส่วนใหญ่แต่เป็นกองลาดตระเวนที่คอยทำการติดต่อบetween กองทัพหน้ากับกองทัพหลวง ส่วนกองทัพหลวงที่แท้จริงยังอยู่ที่ทำดินแดง แต่ถึงกระนั้น ก็ได้ ชื่อว่ากองทัพสิทธิราชเดโชถูกตีกระหนาบ ...

ไม่จำเป็นต้องกล่าว ในสถานการณ์เช่นนี้ กองทัพหน้าของพม่าซึ่งมีจำนวนหมื่นคนนั้น
ต้องประสบความพินาศย่อยยับ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 121-122)

ไทยเป็นฝ่ายชนะในการปะทะครั้งนี้และยังสามารถขับไล่กองทัพพม่าออกจากดินแดนไทย
ในเอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงการต่อสู้ระหว่างไทยกับพม่าที่กาญจนบุรีไว้ว่า
สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งเจ้าพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพ และให้พระยาสิทธิราชเดโชไชยนำ
กองทัพไปสมทบด้วย เจ้าพระยาโกษาธิบดีสั่งให้พระยาสิทธิราชเดโชไชยนำทัพเดินทางข้ามภูเขา
ไปยังสังขละ ซึ่งเป็นเส้นทางที่ทุรกันดารเต็มไปด้วยอันตรายและโรคภัย เมื่อทัพของพระยา-
สิทธิราชเดโชไชยไปถึงสังขละแล้ว ก็เข้าโจมตีทัพพม่าจนแตกพ่ายไป

ทางพระยาสิทธิราชเดโชไชย เมื่อนำกองทัพลงมาถึงเมืองตาก ได้ทราบว่าพม่าเข้ามาทาง
ด่านพระเจดีย์สามองค์ จึงรีบยกลงมาทางกำแพงเพชร นครสวรรค์ ผ่านอุทัยธานีไปเข้าเขตกาญจนบุรี
เมื่อถึงเมืองศรีสวัสดิ์ ข้างเหนือแม่น้ำแควใหญ่ จึงให้ม้าเร็วไปแจ้งความแก่เจ้าพระยาโกษาว่ากองทัพ
พระยาสิทธิราชเดโชไชย ยกลงมาถึงเมืองศรีสวัสดิ์แล้ว ขอรับคำสั่งว่าจะให้จัดกระบวนรบอย่างไร
เจ้าพระยาโกษาจึงกำหนดแผนการ ให้กองทัพกรุงเข้าตีค่ายพม่าที่เมืองไทรโยค ข้างด้านหน้า ให้
กองทัพพระยาสิทธิราชเดโชไชยลัดทางข้ามภูเขา ไปลงที่เมืองสังขละข้างด้านหลัง เพื่อตัดทางพม่าที่
จะติดต่อกับทัพหลวง ที่ทำดินแดงเป็นการมอบหน้าที่ยากลำบากร้ายแรงให้แก่พระยาสิทธิราชเดโชไชย
เพราะภูมิประเทศที่ข้ามภูเขาไปลงเมืองสังขละนั้นเป็นดงทึบทางกันดาร เต็มไปด้วยอันตรายและโรค
ภัยไข้เจ็บ ซึ่งมนุษย์เกือบจะไม่สามารถรอดชีวิตผ่านไปได้ แต่ทุกอย่างก็เป็นไปตามแผนการ
กองทัพเจ้าพระยาโกษาขึ้นไปเมืองไทรโยค ด้รบกับพม่า เป็นการรบใหญ่อยู่ตั้งสามวัน พม่าได้
ทราบว่ามียกทัพไทยยกไปข้างหลังอีกทางหนึ่ง ก็พากันแตกหนีไปจากค่ายเมืองไทรโยค กองทัพ
เจ้าพระยาโกษาไล่ติดตาม และกองทัพเจ้าพระยาสิทธิราชเดโชไชยที่ไปดักรออยู่ก็เข้าตีกระหนาบ พม่า
ย่อยยับอย่างมากที่สุดที่พม่าเคยประสบมา กองทัพไทยสมทบกันติดตามตีไปจนถึงค่ายหลวงของพม่า
ที่ทำดินแดง มังสุรรชาแม่ทัพใหญ่ออกต่อสู้ แต่ก็เป็น การต่อสู้อย่างสับสนอลหม่าน มังสุรรชาเอง
ก็ถูกปืน กองทัพพม่าที่ทำดินแดงก็แตกหนีอีก ทั้งช้างม้าสัตว์และเสบียงอาหารไว้เป็นอันมาก
กองทัพไทยไล่ติดตามจนเข้าศึกออกไปพ้นเขตแดนแล้ว จึงรวมกันยกกลับ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 518-519)

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมรายละเอียดที่บรรยายเกี่ยวกับความยากลำบากและอันตรายใน
การเดินทาง อีกทั้งยังบรรยายการสู้รบอย่างละเอียด ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นวีรกรรมของเหล่า
ทหารในกองทัพพระยาสิทธิราชเดโชไชย อันแสดงถึงความกล้าหาญ อดทน เสียสละของบรรพบุรุษ
ไทย

ในนวนิยายเรื่อง "หวานใจเจ้าอนุ" ผู้แต่งกล่าวถึงการต่อสู้ของชาวเมืองนครราชสีมา กับ
กองทัพของเจ้าอนุวงศ์ว่า เจ้าอนุวงศ์ยกทัพกลับเวียงจันทน์ พร้อมกวาดต้อนชาวนครราชสีมาไป
ด้วย พระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตรจึงออกอุบายให้เดินทางกันอย่างเชื่องช้า ให้ชาว

นครราชสีมาเข้าไปตีสนิทกับทหารลาวและส่งสตรีให้พวกทหาร โดยมีคุณหญิงโมคอยดูแลหน้าที่นี้ แล้วขออาวุธจากเจ้าอนุวงศ์โดยอ้างว่าจะนำไปใช้ในการหาอาหาร แต่เมื่อเดินทางถึงทุ่งสัมฤทธิ์ ชาวเมืองนครราชสีมาทั้งชายหญิงได้ร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้ ฆ่าฟันทหารลาวตายเป็นจำนวนมาก

พระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตร์ ได้นัดหมายให้ผู้คนเดินทางอย่างเฉื่อยช้า ทางซึ่งควรเดินทางเพียงหนึ่งวัน ก็ให้เวลาเดินตั้งสามสัปดาห์ ในเวลาเดินนั้นก็พยายามผูกมิตรสนิทกับชาวเมืองเวียงจันทน์ที่ควบคุมพวกคนไทย ในกองต่างๆที่ล่องไปข้างหน้าและที่ตามมาข้างหลัง อาวุธของไทยในชั้นนี้มีอย่างเดียวคือผู้หญิง ได้พยายามหาผู้หญิงสาวป้อนให้พวกนายทัพนายกองของเวียงจันทน์ทุกหนทุกแห่ง ท่านผู้หญิงโมภริยาของพระยาปลัดเอง เป็นผู้อำนวยการเรื่องนี้อย่างสามารถ ผู้หญิงคนที่ถูกเลือกถูกร้องขอในเรื่องนี้ ก็เสียสละยอมใช้ตัวเองเป็นอาวุธคู่มือกับบ้านกูเมือง วิธีการอันนี้ช่วยให้เดินทางอย่างเฉื่อยช้า

นอกจากนั้นพระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตร์ ทั้งสองคนยังได้ย้อนหลังมาล้วงคอเจ้าอนุโดยขึ้นม้าเร็วกลับมาบอกว่า ครอบครัวที่กวาดต้อนไปได้รับความอดอยากและไม่สะดวกในการหุงหาอาหาร จึงขอมีดขวานและปืนเพื่อแยกย้ายกันยิงสัตว์ในป่า มาเป็นอาหารของคนที่ถูกกวาดต้อน ซึ่งมีจำนวนมาก

เจ้าอนุได้อนุมัติให้อาวุธจำนวนหนึ่ง แก่พระยาปลัดและพระยาพรหมยกกระบัตร์เพื่อไปยังสัตว์ป่า เมื่อคนทั้งสองได้อาวุธไปแล้ว ก็ใช้ม้าขนบรรทุกนำอาวุธไปทันขบวนแรกที่ทุ่งสัมฤทธิ์ และที่นั่นเอง ที่พระยาปลัดได้ตกลงใจเอาเป็นที่ยิงสัตว์ป่า

ผู้ที่ถูกกวาดต้อนได้มาพักนอนที่ทุ่งสัมฤทธิ์ พอถึงยามสาม พระยาปลัดและพระยาพรหมยกกระบัตร์กับคนไทยที่ได้เลือกคัดเตรียมการไว้พร้อม ก็ใช้อาวุธที่ได้จากเจ้าอนุ เข้าเช่นฆ่าพวกนายทัพนายกองและทหารของเวียงจันทน์ ในขณะที่พวกเหล่านั้นถูกกักอยู่ในค่ายแสนหึงของหญิงสาวในความอำนวยการของท่านผู้หญิงโม เมื่อฆ่าพวกนั้นลงไปได้ ก็ได้อาวุธจากพวกนั้น กำลังอาวุธของฝ่ายไทยก็เพิ่มจำนวนขึ้นทุกที ตัวท่านผู้หญิงโมเองพร้อมทั้งสตรีที่ได้เสียสละตัวเอง เพื่อเป็นคำดักพวกเวียงจันทน์มาตลอดทางนั้น ก็ได้เปลี่ยนวิธีการมาใช้อาวุธจริงๆ แม้จะเป็นหญิงก็เข้าสู่รบ ฆ่าฟันด้วยดาบ ด้วยหว่าน และแม้แต่ไม้กระบอง การทำงานที่ทุ่งสัมฤทธิ์เป็นผลสำเร็จอย่างดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ซ : 34-36)

ชาวนครราชสีมาสร้างค่ายขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์ และเตรียมรับการโจมตีจากกองทัพเวียงจันทน์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทรงทราบการต่อต้านของชาวนครราชสีมา ก็ทรงส่งเจ้าสุทธิสารคุมทหารจำนวน 3,000 คนมาปราบปราม แต่ถูกชาวนครราชสีมาโจมตีจนพ่ายแพ้กลับไป

เรารู้แน่นอนว่า ค่ายของเราจะถูกโจมตีในเวลากลางวันแสบๆ ก่อนที่เวียงจันทน์จะมาถึง พวกเราที่มีปืนมีดาบก็รีบออกนอกค่าย หาทิ้งแฉ่งกำบังอยู่สองข้างเป็นปีกกา และในที่สุดกองทัพเจ้าสุทธิสารก็ดาดาเข้ามา พอได้ระยะ หลาวของเราก็พุ่งออกจากช่องเพนียดเป็นท่าฝน ปืนของเราทั้งสองข้างก็ยิงกระหนาบ บรรดาพวกที่มีดาบ ก็โผนทะยานเข้าฟาดฟันอย่างไม่คิดชีวิต เสียงปืนและการตีกระหนาบ ทำให้กองทัพเวียงจันทน์หันไปเอาใจใส่ต่อสู้โจมตีทั้งสองข้าง ทั้งแนวรบในตอน

กลาง พวกเราก็วิ่งออกจากค่าย ทหารลาวทั้งหญิงชายออกตะลุมบอนตีฝ่ากลางออกไป ทำให้ทหารเวียงจันทน์ถูกแบ่งออกเป็นสองปีก และต่างซีกก็ถูกตีกระหนาบทั้งสองข้าง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 42-43)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกถึงวีรกรรมของชาวนครราชสีมา ในการต่อสู้กับกองทัพเวียงจันทน์ไว้ว่า พระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตรออกอุบายให้ชาวนครราชสีมาเดินทางอย่างเชื่องช้า และส่งสตรีเข้าไปติดสนิทกับพวกทหารลาว จากนั้นพระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตรก็ร้องขออาวุธจากเจ้าอนุวงศ์โดยอ้างว่าจะนำไปใช้ในการหาอาหาร เมื่อเดินทางถึงทุ่งสัมฤทธิ์พระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตรก็ขอหยุดพักการเดินทางจนรวบรวมชาวนครราชสีมาได้มาก ก็ฆ่าทหารลาวตายจำนวนมาก แล้วตั้งค่ายขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทรงทราบการต่อต้านของชาวนครราชสีมา ก็ทรงส่งเจ้าสุทธิสารคุมทหารจำนวน 3,000 คนมาปราบ แต่ถูกชาวนครราชสีมาโจมตีจนล่าถอยกลับไป

... อนุก็เชื่อก็ให้พระยาปลัด พระยาพรหมยกกระบัตรคุมครอบครัวไป พวกครัวเมืองนครราชสีมาออกเดินทางไปได้แต่ละวันละเล็กละน้อย ทางวันหนึ่งก็เดินถึง 3 วัน 4 วัน อนุให้แยกออกไปเสียเป็นกองๆตัดกำลังให้น้อยลง พระยาปลัดพระยาพรหมยกกระบัตรกรมการจึงคิดอ่านอุบายจัดหญิงสาวๆให้นายทัพนายกองที่ควบคุมครัวนั้นทุกคนๆจนชั้นแต่ไพร่จะพอใจใครก็ไม่ว่า เห็นว่าพวกลาวกับพวกครัวสนิทเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเข้าแล้ว พระยาปลัดพระยาพรหมยกกระบัตรขึ้นม้ามาหาอนุที่ค่ายใหญ่ แจ้งว่าอพยพครอบครัวไปได้ความอดอยากนัก ขอมิด ขวาน ปืนสัก 9 บอก 10 บอก พอจะได้ยิงเนื้อมากินเป็นเสบียงเลี้ยงครัวไปตามทาง อนุก็ยอมให้ ครั้นได้มิดขวานปืนไปแล้วเดินครัวไปถึงทุ่งสัมฤทธิ์

พระยาปลัดพระยาพรหมยกกระบัตรพูดเป็นอุบายว่าขอพักครัวอยู่ที่นั่นก่อน ด้วยครอบครัวเลื่อยลำเจียบใช้ล้มตายด้วยด้วยความลำบากนัก ครั้นครัวมาถึงพร้อมกันแล้ว พระยาปลัดพระยาพรหมยกกระบัตรกรมการก็คิดอ่านกันเป็นความลับ ครั้นเวลากลางคืนดึกประมาณ 3 ยามเศษก็ฆ่าพวกลาวตายเกือบสิ้น พวกครัวได้เครื่องอาวุธที่ลาวเป็นอันมาก คิดอ่านตัดไม้ตั้งค่ายขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์ พวกลาวที่เหลือตายก็มาแจ้งความแก่นุญจึงให้ตำรวจ 50 คน ขึ้นม้าม้าสืบดู พวกครัวเห็นม้ากองทัพลาวมาก็เอาปืนไปลอบยิงตายเป็นหลายคน พวกตำรวจลาวเห็นดังนั้นก็ตกใจ พวกครัวเห็นได้ทีก็ขึ้นม้าถืออาวุธไล่ฆ่าฟันพวกตำรวจลาวตายอีก พวกตำรวจลาวที่เหลือตายก็มาแจ้งความแก่นุญจึงให้สุทธิสาร เจ้ากำพร้า เจ้าปาน คุมทัพ 3000 ไปตีครัว ฝ่ายพระยาปลัดพระยาพรหมยกกระบัตรกรมการเห็นสุทธิสารกับไพร่ลาวยกมาเป็นอันมาก ก็คุมพวกของตัวออกรบ ผู้ชายเป็นปีกซ้ายปีกขวา พระยาปลัดพระยาพรหมยกกระบัตรเป็นกองกลาง ท่านผู้หญิงไม้กระยาพระยาปลัดคุมหญิงเป็นทัพหนุน ที่ไม่มีอาวุธก็ตัดไม้ตะบองบ้าง เสียมเป็นหลาวบ้าง เข้าสู้ทัพลาว ครั้นนั้นพวกครัวเมืองนครราชสีมาฆ่าฟันพวกลาวตายประมาณ 2000 คน เพราะเดชะบารมีพระเจ้าอยู่หัวเผอิญให้สุทธิสารเห็นไปว่าผู้คนครัวเมืองนครราชสีมามากมายนัก ถือเครื่องศาสตราวุธครบมือกัน สุทธิสารเห็นดังนั้นก็มีความครั่นคร้ามล่าถอยกลับไป ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 44-46)

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังกล่าวถึงบทบาทสำคัญของคุณหญิงโมในการต่อสู้ครั้งนี้ว่า เมื่อเจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพมากวาดต้อนชาวนครราชสีมาไปเวียงจันทน์ คุณหญิงโมภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมาได้คิดอุบายให้ชาวนครราชสีมาประจบทหารเวียงจันทน์ และแกล้งทำให้การเดินทางล่าช้าจนสามารถรวบรวมชาวนครราชสีมาได้มาก ก็สังหารทหารเวียงจันทน์ที่ทุ่งสัมฤทธิ์แล้วตั้งค่าย ณ ที่นั้น เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทรงทราบเรื่องก็ส่งเจ้าสุทธิสารคุมกองทัพมาปราบแต่ก็พ่ายแพ้แก่ชาวนครราชสีมา

... เมื่อเจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพมาตั้งอยู่ที่เมืองนครราชสีมาครั้งนั้น สั่งให้กวาดต้อนกรมการและพวกพลเมืองชายหญิงเป็นเชลยจะเอาไปเมืองเวียงจันทน์ทั้งสิ้น คุณหญิงโมภรรยาพระยาปลัด ก็ถูกกวาดต้อนไปกับพวกครัวด้วย คุณโม้นั้นเป็นหญิงที่กล้าหาญและมีความสามารถ จึงคิดอุบายกับพวกกรมการ และพวกชาวเมืองนครราชสีมาที่ถูกจับไปด้วยกัน แกล้งทำกลัวเกรงประจบพวกเมืองเวียงจันทน์ที่คุมครัวไปให้ตายใจ แล้วทำเป็นป่วยเจ็บให้ต้อนไปช้าๆ ค่อยรวบรวมพวกครัวจนกว่าเห็นว่ามีกำลังมากด้วยกันแล้ว พอถึงที่ตำบลทุ่งสำริดพักค้างคืนอยู่ที่นี่ เพลดึกพวกครัวก็พร้อมกันฆ่าพวกเวียงจันทน์ที่ควบคุมไปตายเกือบหมด เก็บเอาศัสตราวุธไว้สำหรับตัวแล้วหาที่ซุกซ่อนตั้งค่ายมั่นอยู่ ณ ตำบลนั้น เจ้าอนุวงศ์ความให้เจ้าสุทธิสารคุมกำลังไปปราบพวกครัว พวกครัวก็จัดกันเป็นกระบวนทัพ กรมการผู้ใหญ่คุมพลผู้ชาย ตัวคุณหญิงโมคุมพลผู้หญิง ยกออกตีกองทัพพวกชาวเวียงจันทน์แตกยับเยิน ...

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2509 : 119)

ผู้แต่งนวนิยายเน้นบทบาทของคุณหญิงโมและสตรีชาวนครราชสีมา ซึ่งแสดงถึงความเก่งกาจ กล้าหาญของคุณหญิงโม และความเสียสละ กล้าหาญของสตรีชาวนครราชสีมา เพื่อชี้ให้เห็นว่าสตรีก็สามารถทำคุณประโยชน์ให้ประเทศชาติได้

1.1.2 การดัดแปลงเนื้อเรื่องจากประวัติศาสตร์

ผู้แต่งสร้างเนื้อเรื่องโดยนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วดัดแปลงหรือแต่งเติมเนื้อหา รายละเอียดอื่นตามจินตนาการ ทำให้เนื้อหาต่างไปจากประวัติศาสตร์แต่ก็ยังคงมีเค้าเดิมของประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นแบบหลงเหลืออยู่ ซึ่งการดัดแปลงเนื้อเรื่องนี้เป็นกรกระทำเพื่อเหตุผล 4 ประการ คือ เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างบทบาทให้ตัวละครโดดเด่นขึ้น เพื่อก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจหรืออารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด

การดัดแปลงเนื้อเรื่องเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ ยอดเศวตฉัตร และดอกฟ้าจำปาศักดิ์

ในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระยาทะละซึ่งราชสมบัติจากพระเจ้าสมิงทอไว้ว่า พระยาทะละซึ่งเป็นขุนนางคนสำคัญของราชสำนักมอญวางแผนชิงบัลลังก์จากพระเจ้าสมิงทอผู้เป็นบุตรเขยของตน โดยใช้วิธีการให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อพระเจ้าสมิงทอด้วยการปล่อยข่าวลือว่าบุรพกษัตริย์มอญไม่พอพระทัยพระเจ้าสมิงทอ และการขโมยยอดเศวตฉัตร

ที่นับถือของชาวมอญเพื่อให้ชาวมอญเชื่อตามข่าวลือยิ่งขึ้น หรือมองเห็นความอ่อนแอของพระเจ้า-สมิงทอ

อย่างไรก็ดี เท่าที่ได้ฟังจากเจ้าหญิงศุภลักษณ์ในเรื่องนี้ ดูเหมือนว่าความลับจะคลี่คลายออกมาบ้าง ข่าวลือซึ่งมีมากหลายก่อนหน้านี้ว่า พระอติตมหาราชของมอญไม่พอพระทัยให้สมิงทอครองหงสาวดี เพราะไม่เข้มแข็งพอที่จะเอาชนะพม่าได้เด็ดขาด ลือกันว่าพระอติตมหาราชจะมาเอายอดเศวตฉัตรหงสาวดีไปเสีย จนกว่าจะเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ จึงจะเอากลับคืนมาแน่นอนทีเดียว ข่าวลือเช่นนี้ได้ถูกปั่นขึ้น โดยบุคคลที่มีแผนการจะขโมยยอดเศวตฉัตร เพื่อทำลายความเชื่อถือในองค์พระมหากษัตริย์สมิงทอผู้ดำรงราชย์อยู่ในเวลานี้ อันที่จริงตั้งแต่เมื่อข่าวลือเช่นนี้ได้แพร่สะพัดไปทางราชการก็ไหวทันเหมือนกันว่า เป็นข่าวลือที่เสกสรรปั้นขึ้น แล้วการขโมยยอดเศวตฉัตรก็คงจะมีขึ้น ถ้าหากว่าเศวตฉัตรหายไปจริง ถึงแม้คนที่ฉลาดจะรู้ว่าถูกขโมย คนที่ยังไร้การศึกษาซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากก็คงจะเชื่อตามข่าวลือว่า พระอติตมหาราชของมอญไม่มีพระประสงค์จะให้สมิงทออยู่ในราชสมบัติ แล้วผู้ที่งกการกบฏจลาจลขึ้น ก็สามารถจะทำการสำเร็จได้โดยง่าย ถึงแม้ในบรรดาผู้ฉลาดที่รู้ว่าเป็นอุบายเสกสรรปั้นขานั้นก็ดี ถ้ายอดเศวตฉัตรหายไปจริง ก็จะแลเห็นความอ่อนแอของพระมหากษัตริย์องค์นี้ เพราะว่าแม้ในพระราชฐาน บนราชบัลลังก์ยอดเศวตฉัตรซึ่งเป็นของมีค่าสูงสุดสำหรับองค์พระเจ้าแผ่นดินยังถูกขโมยได้ ไม่ต้องพูดถึงการถือกลางเชื้อผีสา่ง ก็ต้องเห็นได้ชัดว่า แม้คนที่อยู่ข้างในใกล้ชิดพระองค์ก็ยังไม่จงรักภักดี เพราะถ้าได้ระแวงระวังกันให้ดี ก็คงไม่มีใครมาขโมยยอดเศวตฉัตรได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 31-32)

พระเจ้าสมิงทอทรงหลงเชื่อข่าวลือเรื่องข้างเผือกที่พระยาทะละกุข่าวขึ้น จนเสียเวลาออกตามหาข้างเผือกเป็นเวลานาน เป็นเหตุให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา พระยาทะละจึงฉวยโอกาสเข้าควบคุมเมืองหงสาวดี จนเกิดการปะทะกันระหว่างทหารของพระยาทะละกับทหารของพระเจ้าสมิงทอ ในที่สุดพระยาทะละก็เป็นฝ่ายชนะ

แต่ก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้เจ้าหญิงไม่เปลี่ยนความคิด คือความพ่ายแพ้ของพระเจ้าสมิงทอในหุบเขานั้นได้รับข่าวจากกรุงหงสาวดีอยู่เสมอ พระเจ้าสมิงทอยอมสละราชสมบัติให้แก่พระยาทะละ และขอความคุ้มครองให้ได้เดินทางไปเชียงใหม่พร้อมกับพระนางส้องทิพย์ พระมเหสีตัวโปรดของพระองค์

เจ้าหญิงศุภลักษณ์ทรงกันแสง เมื่อได้ทราบข่าวการพ่ายแพ้ของพี่ชาย พระนางเสวยพรรณเองก็ทรงกันแสงด้วย

รัชสมัยอันสั้นของพระเจ้าทอได้สิ้นสุดลง และกษัตริย์องค์ใหม่ของรามัญคือพระยาทะละ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 150)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า พระยาทะละพระสัสสุระของพระเจ้าสมิงทอชิงราชสมบัติจากพระเจ้าสมิงทอบุตรชาย

. . . พระยาทะละจึงเคืองแค้นป่าวข่าวให้เลื่องลือว่า มีช้างเผือกในแขวงเมืองสะโตง ยกยอสมิงทอให้เกิดมานะไปเที่ยวตามช้างเผือกอยู่ในป่าชานาน จนพวกขุนนางในเมืองหงสาวดีเห็นว่า สมิงทอไม่เอาใจใส่ในราชการบ้านเมืองก็เสื่อมคลายความนิยม พระยาทะละจึงชิงราชสมบัติ ตั้งตนเป็นเจ้าครองเมืองหงสาวดี

สมิงทอไม่มีทางสู้ในเวลานั้น ก็พานางสอชิงทัพหนีมายังเมืองเชียงใหม่

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 509)

ผู้แต่งนวนิยายสร้างเนื้อหาเพิ่มเติมว่ามีการขโมยยอดเศวตฉัตร โดยเป็นส่วนหนึ่งของแผนชิงราชสมบัติ ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้จะเป็นสถานการณ์ที่เชื่อมโยงให้หลวงพิชัยสงครามตัวละครเอก ฝ่ายชายมาพบกับเรณูมาสตัวละครเอกฝ่ายหญิง และยังทำให้เนื้อเรื่องเข้มข้นและน่าสนใจยิ่งขึ้น

ในนวนิยายเรื่อง "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ผู้แต่งกล่าวถึงการปราบปรามกบฏสาเกียดโง้งไว้ว่าหลังจากที่เมืองจำปาศักดิ์ถูกกบฏสาเกียดโง้งยึดไว้แล้ว ทางกรุงเทพฯ ได้สั่งให้เจ้าพระยานครราชสีมาคุมทัพนครราชสีมาและเจ้าอนุวงศ์คุมทัพเวียงจันทน์ไปปราบกบฏสาเกียดโง้ง

อีก 7 วันภายหลังเจ้านครซึ่งประทับอยู่ที่บ้านเจียม แขวงเมืองอุบล ก็ให้คนนำข่าวมาบอกลูกสาว ว่ากองทัพสองกองทัพจะมาช่วยจำปาศักดิ์ โดยได้มีคำสั่งไปจากกรุงเทพฯ ให้เจ้าพระยานครราชสีมา คุมกองทัพนครราชสีมากองทัพหนึ่ง และให้เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ซึ่งเป็นเจ้าประเทศราชของไทย คุมกองทัพเวียงจันทน์อีกกองทัพหนึ่ง มาตีจำปาศักดิ์คืน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 104)

ฝ่ายจำปาศักดิ์พยายามยึดดินแดนคืน โดยมีจงรักกับพวกทำการก่อกวนและจัดการขนส่งเสบียงของกองทัพสาเกียดโง้ง จนทำให้พวกกบฏเกิดความระส่ำระสายและอ่อนแอลง จากนั้นพวกเขานัดหมายจะเข้าโจมตีพวกกบฏ แต่ก่อนที่จะทำการสำเร็จ กองทัพเวียงจันทน์ก็เข้าโจมตีพวกกบฏสาเกียดโง้งเสียก่อน

เวลาหนึ่งยามตรง เสียงระเบิดอย่างใหญ่ได้ดังขึ้น นั่นคืออาณัติสัญญาณ นั่นคือเพื่อนคนหนึ่งที่กำลังหาญของเขาได้จุดไฟเผาคลังกระสุนดินดำ แรงระเบิดอาจจะทำให้เพื่อนคนนั้นตายแล้ว เขาได้ทำหน้าที่ของเขาอย่างน่าชื่นชม และคราวนี้ทุกๆ คนก็ต้องทำบ้าง

ในช่วงเวลาอีกประเดี่ยวดียวแสงเพลิงก็เร้งแรงขึ้นในที่ต่างๆ ภายในค่ายของสาเกียด ความซุลมุนวุ่นวายก็เกิดขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันนั้นเอง เสียงปืนก็ดังสนั่นขึ้นนอกค่าย กองทัพเวียงจันทน์มาถึงเสียแล้ว ความกาหลอลหม่นทำให้เขาหาตัวสาเกียดไม่พบ เขาไม่สามารถจะฆ่าสาเกียดได้ สาเกียดรอดมือเขาไปอย่างหวุดหวิด

ความวุ่นวายที่จงรักและพวกของเขาได้ก่อขึ้นนั้น กลายเป็นให้ความสะดวกแก่กองทัพเวียงจันทน์ในการโจมตีกองทัพสาเกียด กองทหารของสาเกียดไม่รู้ว่าจะไรมาจากไหน การต่อสู้กับกองทัพเวียงจันทน์ก็ไม่ได้ทำอย่างมีระเบียบ กองทัพเวียงจันทน์สามารถเอาชนะได้ง่าย ทหารของ

สาเกียดโดยมากพากันหนีโดยไม่สู้ เพียงแต่กองทัพของเจ้าโย หรือเจ้าโยราชบุตรของเจ้าอนุเท่านั้น
ก็ปราบกองทัพของสาเกียดลงได้ง่ายดาย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 110-111)

กองทัพเวียงจันทน์ปราบกบฏสาเกียดโจ่งได้ เพราะจงรักกับพวกได้โจมตีและตัดกำลัง
ของกบฏสาเกียดโจ่งไปก่อน แต่การกระทำของจงรักทำให้เขาถูกเข้าใจผิดว่าเป็นพวกกบฏด้วย
จึงถูกจับกุมและส่งตัวไปรับโทษที่กรุงเทพฯ

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการปราบกบฏไว้ว่า กองทัพเวียงจันทน์ปราบปราม
กบฏสาเกียดโจ่งตามคำสั่งจากไทยโดยมีเจ้าโยเป็นผู้นำทัพ พวกกบฏที่จับได้ถูกส่งไปรับโทษที่
กรุงเทพฯ

... ได้ทรงทราบจึงโปรดให้มีสารตราให้เจ้าพระยานครราชสีมายกกองทัพไปจากเมือง
นครราชสีมาทาง ๑ ให้เจ้าอนุเจ้านครเวียงจันทน์ยกกองทัพเมืองเวียงจันทน์ลงมาอีกทาง ๑ ช่วยกัน
ปราบปรามผู้ร้ายพวกอ้ายสาเกียดโจ่ง กองทัพเจ้าราชบุตร (โย) เมืองเวียงจันทน์จับได้ตัวอ้ายสาเกียด
โจ่ง แลครั้งนั้นจับครอบครัวพวกข้าที่เป็นพรรคพวกได้เป็นอันมาก บอกส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ ...

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505 : 66)

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมเหตุการณ์จงรักกับพวกสร้างความระส่ำระสาย ก่อความวุ่นวายให้
พวกกบฏ และการจับกุมตัวจงรัก ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้แต่ง
วางไว้ให้จงรักต้องพลัดพรากจากคนรักและถูกจำคุก อีกทั้งผู้แต่งยังต้องการให้ผู้อ่านสะท้อนใจ
กับโชคชะตาของจงรักที่ทำความดีแต่กลับประสบเคราะห์ร้าย และสื่อความคิดว่าในการทำความดี
ควรมีความไม่ประมาทควบคู่ไปด้วย

การดัดแปลงเนื้อเรื่องเพื่อสร้างบทบาทให้ตัวละครโดดเด่นขึ้น ดังปรากฏในนวนิยาย
3 เรื่อง ได้แก่ พลีชีพเพื่อชู้ ยอดเสวตฉัตร และดอกฟ้าจำปาศักดิ์

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” ผู้แต่งกล่าวถึงการชิงตัวพระเทพกษัตริย์ไว้ว่า พระมหา-
ธรรมราชาไม่เห็นด้วย พระมหาจักรพรรดิพระราชทานพระเทพกษัตริย์ให้อภิเษกเป็นพระมเหสีของ
พระไชยเชษฐาแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต พระมหาธรรมราชาจึงส่งหลวงบวรภักดีไปแจ้งข่าวแก่พม่า
ทางพม่าจึงส่งคนมาชิงตัวพระเทพกษัตริย์ไปหงสาวดี

หลวงบวรภักดีจึงตกลงรับหน้าที่นำความไปแจ้งแก่พม่า

การเดินทางระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับกรุงศรีสัตนาคนหุตนั้น ต้องผ่านทางด่านสมอสอใน
แขวงเมืองเพชรบูรณ์ไม่ห่างจากพิษณุโลกนัก เมื่อพม่าได้ทราบพฤติการณ์เรื่องนี้ บุเรงนองก็ส่งกอง
ทัพมาชุมนุมสกัดอยู่ระหว่างทาง เมื่อข้าหลวงกรุงศรีอยุธยาเชิญเสด็จพระเทพกษัตริย์ไป พม่าก็เข้า
ช่วงชิง และเชิญเสด็จพระเทพกษัตริย์ไปหงสาวดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 186)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า พระมหาธรรมราชาส่งคนไปแจ้งข่าวให้พระเจ้าบุเรงนองทรงทราบว่าพระมหาจักรพรรดิพระราชทานพระเทพกษัตริย์เป็นพระมเหสีของกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าบุเรงนองจึงทรงส่งคนมาชิงตัวพระเทพกษัตริย์ไปหงสาวดี

... พระมหาธรรมราชาจึงให้คนเร็วไปรีบทูลความแก่พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีก็ให้กองทัพมาชุมนุมสกัดทางอยู่ พอข้าหลวงกรุงศรีอยุธยาเชิญพระเทพกษัตริย์ไป กองทัพพม่าก็เข้าชิงนาง พาไปยังหงสาวดี ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 338)

ผู้แต่งนวนิยายนำเนื้อหาจากประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ว่า ผู้มีตำแหน่งคนเร็วเป็นผู้แจ้งข่าวพระเทพกษัตริย์ มาดัดแปลงให้หลวงบวรภักดีเป็นผู้ส่งข่าว เพื่อสร้างบทบาทให้หลวงบวรภักดีโดดเด่นขึ้น

ในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์มอญโจมตีกรุงอังวะไว้ว่า ในฤดูหนาว ปี พ.ศ. 2293 พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงส่งกองทัพซึ่งได้รับการฝึกฝนจากหลวงพิชัยสินธพไปโจมตีกรุงอังวะเมืองหลวงของพม่า โดยแต่งตั้งให้ธอลองมหาอุปราชเป็นแม่ทัพ และหลวงพิชัยสินธพเป็นผู้ช่วยแม่ทัพ ทั้พมอญไม่ได้รับการต่อต้านจากพม่าจนกระทั่งเข้าล้อมกรุงอังวะ

พอถึง พ.ศ. 2293 คือ สองปีนับแต่เวลาที่เตรียมการ หงสาวดีก็มีกองทัพที่ดีจริง เป็นจำนวนพลถึงห้าหมื่นคน นับว่าพร้อมสำหรับทำศึกใหญ่ พระเจ้าหงสาวดีจึงทรงแต่งตั้งให้ธอลองมหาอุปราช เป็นแม่ทัพ และให้หลวงพิชัยเป็นผู้ช่วย หลวงพิชัยพอใจในหน้าที่นี้ เพราะทหารทั้งหลายเป็นทหารที่เขาได้ฝึกหัดเองเป็นส่วนมาก และอีกประการหนึ่ง ธอลอง มหาอุปราชที่เป็นแม่ทัพนั้นเป็นบุคคลที่ถูกอภัยภัยของเขา การทัพครั้งนี้จึงเป็นงานที่ทำได้ด้วยความกลมเกลียวกันอย่างแท้จริง

...

งานตีอังวะได้เริ่มในฤดูหนาว ปี พ.ศ. 2293 ตามระยะทางที่กองทัพผ่านเกือบจะไม่ต้องประสบการต้านทาน หรือจะว่าไม่มีการต้านทานเลยก็ได้ พม่าใช้วิธีต่อสู้อย่างเดียวกับที่ไทยใช้สู้กับพม่า คือรวมกำลังไว้ป้องกันเมืองหลวงและปล่อยให้เข้ามาล้อมเมือง กองทัพมอญในบังคับบัญชาของธอลอง มหาอุปราช เข้าล้อมกรุงอังวะ และการสู้รบก็ทำอย่างวิธีที่เรียกว่าสงครามป้อมค่ายประชิด ต่างฝ่ายต่างเข้าปล้นค่ายของกันและกัน โดยมีได้ใช้กำลังส่วนใหญ่ออกรบกลางแปลงให้เป็นการตัดสินใจแพ้ชนะ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 168-169)

กองทัพมอญไม่สามารถตีเมืองอังวะได้ เพียงแต่ทำการปิดล้อมนานถึง 3 ปี จนพม่าหมดเสบียงอาหารจึงยอมแพ้ในปี พ.ศ. 2296

แต่กรุงอังวะก็ต้องยอมแพ้ในปีที่สามนี้เอง พระเจ้ากรุงอังวะต้องทรงยอมรับว่าฝีมือของทหารพม่าสู้มอญไม่ได้ ในช่วงเวลาสามปีที่ล่วงมา เมื่อเสบียงอาหารในกรุงอังวะยังพร้อมมูล ถ้าฝีมือทหารพม่าดีเหมือนอย่างสมัยตะเบงชเวตี้ หรือ บูเรงนอง มอญจะต้องถูกตีตอยกลับไป แต่เป็นเวลาที่ยพม่าชะตาตก แม้ฝีมือรบก็สู้มอญไม่ได้ พลเมืองที่อยู่ภายในพากันขวัญเสีย เมืองถูกปล้นเกือบไม่เว้นวัน ไม่ด้านนั้นก็ด้านนี้ ชีวิตของพลเมืองต้องอยู่ภายใต้อันตราย และความหวาดหวั่นอยู่ทุกขณะ พระเจ้ากรุงอังวะจึงได้ทรงปรึกษาราชการกับข้าราชการว่าบัดนี้เสบียงอาหารซึ่งสะสมไว้มากหลาย พอกินมาได้ถึงสามปีนั้น จวนจะหมดลงไปแล้ว ชินสู้อยู่ต่อไปคนในเมืองก็ต้องตายหมด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 171)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ที่มอญตีกรุงอังวะไว้ว่า ปี พ.ศ. 2293 พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงส่งกองทัพมอญไปโจมตีพม่า โดยดลระปั่นคุมทัพบกมีกำลังพล 20,000 คน อุปราชคุมทัพเรือมีกำลังพล 20,000 คน กองทัพมอญปิดล้อมเมืองอังวะอยู่นาน จนพม่าหมดเสบียงอาหารจึงยอมแพ้แก่มอญ

ทางพระยาทะเล เจ้าหงสาวดีองค์ใหม่ ก็ทำความพยายามสู้พม่าต่อไป ในปีมะเมีย พุทธศักราช ๒๒๙๓ ให้เกณฑ์กองทัพไปตีเมืองพม่า ให้ดลระปั่นคุมทัพบกจำนวน ๒๐,๐๐๐ พล อุปราชคุมกองทัพเรือจำนวนพล ๒๐,๐๐๐ คน ยกขึ้นไปพร้อมกัน พม่าด้านทานกำลังมอญไม่ไหว ก็ถอยหนีขึ้นไปตามลำดับ จนกองทัพมอญเข้าไปตั้งล้อมเมืองอังวะไว้ พม่าสู้รบอยู่จนสิ้นเสบียงอาหาร ก็เสียเมืองอังวะแก่มอญ เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะแม พ.ศ. ๒๒๙๔

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 510)

ผู้แต่งนวนิยายดัดแปลงเนื้อหาที่กล่าวถึงการคุมทัพ จำนวนพล และปีที่ชนะสงคราม จากที่ประวัติศาสตร์บันทึกว่า อุปราชธอลองคุมทัพเรือจำนวน 20,000 คน ดลระปั่นคุมทัพบกจำนวน 20,000 คน รวมทั้งหมดเป็นกำลังพล 40,000 คน และได้รับชัยชนะใน พ.ศ. 2294 มาดัดแปลงเป็นอุปราชธอลองเป็นแม่ทัพ หลวงพิชัยสินธพเป็นผู้ช่วยแม่ทัพและผู้ฝึกสอนทหาร มีกำลังพล 50,000 คน ได้ชัยชนะในปี พ.ศ. 2296 ผู้แต่งดัดแปลงเรื่องให้หลวงพิชัยสินธพเป็นผู้ช่วยแม่ทัพและผู้ฝึกสอนทหารเพื่อเพิ่มบทบาทให้ตัวละครโดดเด่นขึ้น ส่วนการดัดแปลงปีที่ชนะสงครามทำให้ชัยชนะของชาวมอญ ดูยิ่งใหญ่และมีค่าขึ้นเพราะได้มาด้วยความยากลำบาก นอกจากนี้ผู้แต่งยังต้องการชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าทหารไทยมีความสามารถมาก เพียงความช่วยเหลือจากทหารไทยคนหนึ่งก็ทำให้มอญชนะพม่าได้ หากได้รับการอุปถัมภ์จากชาติไทย มอญจะกลายเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของไทย

ในนวนิยายเรื่อง “ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์กองทัพสาเกียดโง้งโจมตีจำปาศักดิ์ไว้ว่า สาเกียดโง้งรวบรวมผู้คนจากเมืองสาละวัน เมืองคำทอง และเมืองอัตปือ ได้จำนวน 8,000 คน มาโจมตีจำปาศักดิ์

“ เรื่องนครจำปาศักดิ์อาจจะถูกโจมตี ”

“อย่างนั้นหรือ ใครจะมาโจมตีจำปาศักดิ์?”

“ในระหว่างเวลาเจ็ดวันที่ไม่ได้มาเฝ้า หม่อมฉันได้เดินทางไปในที่บางแห่งก็ได้ข่าวที่ไม่สู้ดี ได้ข่าวว่ามีการรวบรวมไพร่พลทางเมืองสาละวัน เมืองคำทองและเมืองอัตปือ เพื่อมาตีจำปาศักดิ์”

“ใครเป็นหัวหน้า?”

“เขาบอกว่าชื่อ สาเกียด บางทีก็เรียกกันว่า สาเกียดโง้ง ทำไมจึงโง้ง หม่อมฉันก็ไม่ทราบ”

“เราเรียกว่าสาเกียดเฉยๆ ก็แล้วกัน” เจ้าหญิงรับสั่ง “ใครกัน บุคคลผู้ที่มีชื่อแปลกประหลาดอย่างนั้น?”

“เขาว่าเป็นผู้วิเศษ มีอภิหารต่างๆ จนคนเห็นเป็นอัศจรรย์บุรุษ พวกเขานับถือมาก มีคนเข้าด้วยมากมาย เขาว่าเป็นจำนวนตั้งแปดพันคน”

...

“แล้วพวกนี้แถมจะมาตีทำไม แกล้มไม่รู้หรือ ว่านครจำปาศักดิ์เป็นราชอาณาจักรของไทย สมมติว่าแก่ตีได้ แกล้มจะครองอยู่ได้นานสักเท่าไร ถ้ามีกองทัพใหญ่มาปราบแกล้มก็ต้องพินาศไป กำลังคนของแกล้มเพียงแปดพันคนจะทำอะไรได้”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 79-80)

เมื่อเจ้านครจำปาศักดิ์ทราบการกบฏสาเกียดโง้ง ก็ส่งท้าวเพี้ยคุมกองทัพออกไปสกัดที่บ้านโพ แต่ก็ไม่สามารถต้านพวกกบฏได้ พระองค์จึงทรงอพยพชาวเมืองและทรัพย์สินทั้งหมด โดยได้รับความช่วยเหลือจากจรงักสวามีของเจ้าหญิงสุทิดาหวง ซึ่งปลอมเป็นไส้ศึกอยู่ในกองทัพสาเกียดโง้ง ถึงกระนั้นเจ้านครจำปาศักดิ์ก็ยังตั้งกองทัพไว้

ในที่สุด นครจำปาศักดิ์ก็เหลือแต่เมืองเปล่า คนที่อยู่ในนครจำปาศักดิ์เป็นชายฉกรรจ์พิเศษ ซึ่งเจ้านครทำความพยายามเป็นครั้งสุดท้าย อันที่จริงจะรวบรวมคนให้มากกว่านี้ก็ได้ แต่ไม่มีประโยชน์อะไรเพราะไม่มีอาวุธ

ในจำนวนชายฉกรรจ์พิเศษนี้ เจ้านครได้แบ่งให้คน 4 คนเป็นผู้คุมคือ เจ้าสุวรรณสาร เจ้านายองค์หนึ่งซึ่งยังอยู่ในจำปาศักดิ์ เพี้ยเมืองกลาง เพี้ยหมื่นหน้า เพี้ยไชยภาค ซึ่งถ้าแบ่งคนกันเข้า กองหนึ่งก็ได้คนไม่ถึงสามร้อยคน มีลักษณะเป็นกองทัพเด็กเล่นมากกว่าที่จะต่อสู้ป้องกันบ้านเมือง แต่ถึงกระนั้นเจ้านครจำปาศักดิ์ก็ยังหวังอยู่บ้าง ว่ากำลังเพียงนี้ อาจจะต้านทานจนกว่าทัพกรุงจะมาถึง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 97)

กองทัพจำปาศักดิ์มีกำลังพลน้อยกว่ากองทัพสาเกียดโง้งมาก จึงพ่ายแพ้อย่างง่ายดาย และเสียดินแดนแก่สาเกียดโง้ง ในเดือน 3 ขึ้น 12 ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จุลศักราช 1181 หรือ พ.ศ. 2362

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องกบฏสาเกียดโง้งไว้ว่า กบฏสาเกียดโง้งโจมตีนครจำปาศักดิ์ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ปรากฏในศุภอักษรของเจ้านครจำปาศักดิ์ ที่ส่งมาถึงกรุงเทพฯ เพื่อรายงานสถานการณ์ว่า สาเกียดโง้งรวบรวมพวกเข้าได้ 8,000 คน จากเมืองสาละวัน เมืองคำทอง และเมืองอัตปือ มาโจมตีจำปาศักดิ์ เจ้านครจำปาศักดิ์ทรงส่งกองทัพออกไปสกัดที่บ้านพะโพ

แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะพวกกบฏได้ เมื่อพวกกบฏสาเกียดโจ้ยยกทัพเข้าตีจำปาศักดิ์ พระองค์ทรงส่งกองทัพกำลังพลมากกว่าหนึ่งพันไปขับไล่ แต่ก็ไม่สามารถต้านพวกกบฏได้ จึงเสียเมืองจำปาศักดิ์แก่พวกกบฏ ในเดือน 3 ขึ้น 12 ค่ำ เจ้านครจำปาศักดิ์ทรงพาข้าราชการและราษฎรอพยพมาที่เมืองอุบล

เมื่อเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ในปีเถาะเอกศกนั้น มีศุภอักษรเจ้านครจำปาศักดิ์ (หมาน้อย) บอกส่งมาถึงกรุงเทพฯ ว่า อ้ายสาเกียดโจ้ยคน ๑ ไปตั้งตัวเป็นผู้วิเศษขึ้นในพวกข้าเมืองสาละวัน เมืองคำทอง และเมืองอัตปือข้างฝั่งตะวันตกแม่น้ำโขง มีพวกข้าเข้าเกลี้ยกล่อม เป็นสมัครพรรคพวกอ้ายสาเกียดโจ้ยประมาณ ๘๐๐๐ อ้ายสาเกียดโจ้ยยกมาตั้งอยู่ ณ ท่งนาหวาทางห่างเมืองนครจำปาศักดิ์ ๓ คืบ เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ เจ้านครจำปาศักดิ์ให้ท้าวเพี้ยคุมไพร่ยกข้ามไปตั้งอยู่ ณ บ้านพะโพ ได้รับกับพวกอ้ายสาเกียดโจ้ยครั้ง ๑ พวกเมืองนครจำปาศักดิ์สู้ไม่ได้ ต้องถอยข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งข้างฝั่งตะวันออก ครั้น ณ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ อ้ายสาเกียดโจ้ยยกเข้ามาตั้งถึงฝั่งแม่โขง เจ้านครจำปาศักดิ์แต่งให้เจ้าสุวรรณสาร เพี้ยเมืองกลาง เพี้ยหมื่นนำ เพี้ยไชยภาค คุมไพร่พันเศษไปตั้งรายรับข้าศึกที่ฝั่งแม่น้ำโขง แลลาดตระเวนทั้งทางบกทางเรือ อ้ายสาเกียดโจ้ยยกข้ามแม่น้ำมาตีเมืองนครจำปาศักดิ์ พวกท้าวเพี้ยที่รักษาเมืองสู้ไม่ได้ เสียเมืองนครจำปาศักดิ์แก่อ้ายสาเกียดโจ้ย เมื่อเดือน ๓ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เจ้านครจำปาศักดิ์กับพวกท้าวเพี้ยราษฎรพากัน อพยพหลบหนีมาตั้งอยู่ที่บ้านเจียมแขวงเมืองอุบล ...

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชราชานุภาพ. 2505 : 65-66)

ผู้แต่งนวนิยายดัดแปลงเนื้อหาส่วนที่กล่าวถึงการอพยพ โดยนำเนื้อหาจากประวัติศาสตร์ที่บันทึกว่า เจ้านครจำปาศักดิ์และชาวจำปาศักดิ์เริ่มอพยพ หลังจากพวกกบฏยึดเมืองได้แล้ว มาดัดแปลงเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ทรงอพยพชาวเมืองก่อนพวกกบฏเข้าโจมตีเมืองจำปาศักดิ์ โดยมีจรัลซึ่งเป็นพระขามาดาที่ปลอมเป็นพวกกบฏคอยให้ความช่วยเหลือ ผู้แต่งดัดแปลงเนื้อหาส่วนนี้ เพื่อให้จรัลได้แสดงความสามารถ ความกล้าหาญ และมีบทบาทโดดเด่นขึ้น

การดัดแปลงเนื้อเรื่องเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม ดังปรากฏในนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ เพชรพระนารายณ์ บุชารัก หวานใจเจ้าอนุ

ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระนารายณ์” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พวกกบฏเข้ายึดพระราชวังและควบคุมตัวสมเด็จพระนารายณ์ไว้ว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวรหนัก พระองค์ทรงแต่งตั้งให้พระเพทราชาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนแล้ว ด้วยเหตุดังกล่าวพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์จึงฉวยโอกาสก่อกบฏ โดยควบคุมตัวสมเด็จพระนารายณ์และยึดอำนาจภายในพระบรมมหาราชวัง รวมทั้งควบคุมตัวเจ้านายและผู้คนภายในวัง ดูแลการเข้าออกพระราชวังอย่างเข้มงวด

สมเด็จพระนารายณ์ประทับอยู่บนแท่นที่บรรทม แม้จะอยู่ในขณะที่ประชวรมาก ก็มีคนอยู่ปฏิบัติไม่มากนัก ผู้ที่เฝ้าปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา ก็คือพระปีย์ พระอาการป่วยรุนแรงจนทอดพระเนตรมองใครไม่ค่อยรู้จัก เมื่อพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์เข้าไปเฝ้า ก็ทรงถามว่าใครมา พระปีย์ต้องกราบบังคมทูลว่าพระเพทราชา และหลวงสรศักดิ์

“เข้ามาทำไม ?” สมเด็จพระนารายณ์รับสั่งถาม คำถามที่ว่าเข้ามาทำไม บ่อมแสดงชัดว่า สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงทราบอยู่แล้วเหมือนกัน ว่าพ่อลูกสองคนนี้จะทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ด้วยความมักใหญ่ใฝ่สูง

“ขอเดชะ” พระเพทราชากราบบังคมทูล “ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองเกรงด้วยเกล้าว่า ในเวลาประจวบเหมาะเช่นนี้จะเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้น เวลานี้เจ้านายผู้ใหญ่ก็ไม่มี ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตดำเนินการทุกอย่าง เพื่อรักษาความเรียบร้อย พระพุทธเจ้าค่ะ”

...

“ขอให้น้องสาวและลูกสาวของฉันทพร้อมทั้งข้าหลวงคนสนิทและท้าวนางออกไปเสียจากวัง เขาไปซุกซ่อนกันอยู่ที่ไหนก็ตามใจเขา ขอให้ฉันทตายคนเดียว อย่าให้คนอื่นต้องพลอยตายด้วย”

“ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งปิดประตูวัง และห้ามเด็ดขาดไม่ให้ผู้ใดเข้าออก แต่ถ้ามีพระราชประสงค์จะให้ภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ถวาย ข้าพระพุทธเจ้าก็จะอำนวยให้เป็นไปตามพระราชประสงค์พระพุทธเจ้าค่ะ”

“นิมนต์พระมาให้ฉันทสักยี่สิบห้ารูป เพื่อใครเขาอยากบวช ฉันทจะได้บวชให้เขา ขอใครจิวจากพระคลังศุภรัตมาไว้ให้มาก ๆ”

“ข้าพระพุทธเจ้าจะได้จัดการตามพระราชประสงค์ พระพุทธเจ้าค่ะ”

“นี่น้องสาวลูกสาวฉันทหายไปที่ไหน ?”

“ถูกกักพระองค์อยู่บนตำหนัก พระพุทธเจ้าค่ะ”

“ต้องกักตัวผู้หญิงด้วยหรือ ?”

“ขอเดชะ จำเป็นต้องระวังไม่ให้เจ้านายมั่วสุม เพราะอาจจะก่อการร้ายขึ้นได้”

“ไม่ได้มั่วสุมกับใคร ให้เขามาอยู่คอยช่วยพยาบาลฉันทบ้าง เวลานี้ก็มีแต่ยายเตี้ยคนเดียว”

“ขอเดชะ มีพระปีย์คอยถวายงานปฏิบัติอยู่คนหนึ่งก็พอแล้ว พระพุทธเจ้าค่ะ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 198-200)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า ในขณะที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวรหนัก พระเพทราชาก็นำกำลังพลเข้าควบคุมพระราชวังไว้

ขณะที่สมเด็จพระนารายณ์ประชวรหนัก และประทับอยู่ที่พระที่นั่งสุททสวรรค ในพระราชวังเมืองลพบุรีนั้น พระเพทราชาเห็นว่าพระอาการหนัก จะไม่คืนดีเป็นแน่แล้ว ก็สั่งให้ตั้งกองล้อมวงรักษาพระราชวังให้กวดขัน (ตั้งแต่วันที่ 26 พฤษภาคม) พระเพทราชาเข้าไปบัญชาการอยู่ในพระราชวัง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 578-579)

ผู้แต่งนวนิยายบรรยายรายละเอียดของเรื่องนี้ ต่างจากประวัติศาสตร์ที่บันทึกเพียงว่า พระเพทราชาควบคุมดูแลพระบรมมหาราชวังอย่างเข้มงวด แต่ผู้แต่งกล่าวเพิ่มเติมถึงการควบคุมดูแลสมเด็จพระนารายณ์ เจ้านายและผู้คนภายในวัง ดูแลการเข้าออกพระราชวังอย่างเข้มงวด และบรรยายสถานการณ์ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงได้รับ ผู้แต่งเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนนี้เพราะต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ดีขึ้น เพื่อให้เกิดความสะเทือนใจต่อสถานการณ์นี้ อีกทั้งยัง

เป็นการสร้างภาพพจน์ให้พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์มีลักษณะไม่ดีเหมาะสมกับฐานะตัวร้ายของนวนิยายเรื่องนี้

ในนวนิยายเรื่อง "บุษารัก" ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าฟ้าอภัยหลบหนีการจับกุมไว้ว่า เจ้าฟ้าอภัยและกรมพระราชวังบวรฯ ได้ทำสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์กัน แต่เจ้าฟ้าอภัยตกเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำ กรมพระราชวังบวรฯ สั่งให้หลวงเพชรรัตน์สงครามเข้าจับกุมเจ้าฟ้าอภัยไปสำเร็จโทษ แต่หลวงเพชรรัตน์สงครามเคยมีความสัมพันธ์กับดาบตีพิชัยพระชายาของเจ้าฟ้าอภัยมาก่อน เขาจึงพาเจ้าฟ้าอภัยและพระชายาดาบตีพิชัยหลบหนีลงเรือไปทางบางปะอิน

เขาเปิดประตูที่ปิดแน่น กว่าจะเปิดออกไปได้ก็เป็นความลำบากอย่างมาก และเมื่อเปิดออกไปได้แล้ว ทางที่ออกไปจากประตูนั้น ก็เป็นทางพลัดคน เขาลงไปถึงท่าน้ำ พบเรือหลายลำจอดอยู่ เขาได้เอาเรือลำหนึ่ง ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นของใคร เชิญองค์เจ้าฟ้าอภัยและดาบตีพิชัยลงเรือนั้น ตัวเขากับทหารอีกสองคนก็ช่วยกันพายอย่างสุดกำลัง

ในเหตุการณ์เช่นนี้ องค์เจ้าฟ้าอภัยก็เชื่อว่าพระองค์ทรงปลอดภัย พอเวลารุ่งอรุณ เรือก็ล่องมาถึงบางปะอิน ซึ่งพ้นเขตอันตราย มาถึงตอนนี้ เจ้าฟ้าอภัยจึงได้เริ่มรับสั่งขึ้น

"เธอจะพาฉันไปไหน" เจ้าฟ้าอภัยรับสั่งถาม

"ไปทางไหนก็ยังไม่ทราบเกล้า" หลวงเพชรรัตน์ทูลตอบ

...

"พอให้เลยบางปะอินไปสักหน่อย หม่อมฉันก็จะส่งเสด็จขึ้นบก แล้วจะเสด็จไปทางไหนก็ตามพระทัย"

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 174-177)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า เมื่อสถานการณ์ในการสู้รบของฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ พระองค์และเจ้าฟ้าปรเมศวร์พระอนุชา จึงหลบหนีไปซ่อนตัว

... ในที่สุด กรมพระราชวังบวรเป็นฝ่ายชนะ เจ้าฟ้าอภัยจึงพาหนีไปซ่อนอยู่ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 605)

ผู้แต่งนวนิยายนำเนื้อหาจากประวัติศาสตร์ที่บันทึกว่า เจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าปรเมศวร์พระอนุชาได้หลบหนีออกจากพระนคร มาดัดแปลงเป็นเจ้าฟ้าอภัยและพระชายาดาบตีพิชัยได้รับความช่วยเหลือในการหลบหนีจากหลวงเพชรรัตน์สงคราม ผู้แต่งดัดแปลงเนื้อหาส่วนนี้ โดยเพิ่มบทบาทของหลวงเพชรรัตน์สงครามและพระชายาดาบตีพิชัยเข้าไป เพื่อแสดงถึงความรักและการเสียสละต่อผู้เป็นที่รัก เพราะต้องการให้คนอ่านเกิดความประทับใจในความรักของตัวละครหลวงเพชรรัตน์สงคราม

ในนวนิยายเรื่อง "หวานใจเจ้าอนุ" ผู้แต่งกล่าวถึงสาเหตุในการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ว่า เนื่องจากเจ้าอนุวงศ์ทูลขอพระราชทานหญิงสาวชื่อดวงคำและนางละครใน แต่พระบาทสมเด็จพระ

พระนั่งเกล้าฯพระราชทานเพียงคนร้องของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ แต่ไม่พระราชทานดวงคำ ทำให้เจ้าอนุวงศ์ไม่พอพระทัยจนก่อกบฏขึ้น

เจ้าอนุเดินทางเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ท้นช่วยงานพระบรมศพ ระหว่างที่อยู่กรุงเทพฯ ได้ถูกขอร้องให้ช่วยราชการบางอย่าง ครั้นจวนถึงฤดูฝนเจ้าอนุก็เตรียมตัวกลับเวียงจันทน์ ก่อนกลับได้ทูลขอสิ่งที่จะต้องประสงค์สองประการ ประการหนึ่งขอละครผู้หญิงข้างใน เพื่อไปฝึกหัดคณะละครที่เวียงจันทน์ อีกประการหนึ่งคือขอดวงคำ

คำขอของเจ้าอนุไม่เป็นผลสำเร็จทั้งสองประการเรื่องขอละครผู้หญิงข้างในนั้น โปรดเกล้าให้คนร้องของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ไปคนหนึ่ง ส่วนการขอดวงคำนั้น ไม่พระราชทาน

... แต่เรื่องของดวงคำนี้เองเป็นเหตุให้เกิดการกบฏ ซึ่งเจ้าอนุได้ก่อขึ้นใน พ.ศ. 2369

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 22-24)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ทูลขอดวงคำสตรีชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและนางละครใน แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯพระราชทานเพียงคนร้องของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์เท่านั้น แต่ไม่ได้พระราชทานดวงคำ ทำให้เจ้าอนุวงศ์ทรงเสียพระทัยมาก แต่ก็ไม่มีข้อความที่ระบุถึงสาเหตุในการก่อกบฏครั้งนี้เลย

ครั้งนั้น เจ้าอนุเจ้าเมืองเวียงจันทน์ ลงมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่วยในการพระบรมศพ ผู้คนลงมามาก จึงพระราชดำริแล้วให้ขอแรงไพร่พลที่มาด้วยให้ไปตัดต้นตาลที่เมืองสุพรรณลากเชืงลงมามากทำ ไม่กำหนดว่าเท่าไร จะไปใช้ที่เมืองสมุทรปราการ อนุก็ให้ราชวงศ์คุมคนไปทำการ ครั้นจวนฤดูฝน อนุจะกลับขึ้นไปจึงทูลขอละครผู้หญิงข้างในกับดวงคำ ซึ่งเป็นลาวเวียงต่อนครวัดมาแต่แผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งอยู่เมืองสระบุรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่โปรดพระราชทานให้ได้แต่คนร้องของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คนหนึ่ง เจ้าคุณวังหลวงจัดให้ อนุก็ทราบถวายบังคมลากลับขึ้นไปเวียงจันทน์ มีความโทมนัสด้วยไม่ได้สมความปรารถนา

(กรมศิลปากร. 2481 : 24-25)

ผู้แต่งนวนิยายดัดแปลงเรื่องสาเหตุในการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ ด้วยการนำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ 2 เหตุการณ์มาเชื่อมโยงเป็นเหตุและผลกัน โดยกำหนดให้เหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ทรงเสียพระทัยที่ไม่ได้รับพระราชทานดวงคำมาเป็นสาเหตุของเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏ ซึ่งผู้แต่งดัดแปลงเนื้อหาส่วนนี้ เพราะต้องการสร้างให้เจ้าอนุวงศ์มีภาพพจน์เป็นคนหลงใหลในสตรี ไม่เป็นผู้นำที่ดี เพื่อให้ผู้อ่านมีอคติต่อเจ้าอนุวงศ์ตัวร้ายของนวนิยายเรื่องนี้ ทำให้มีอารมณ์ร่วมไปกับเนื้อเรื่องและได้รับอรรถรสในการอ่านยิ่งขึ้น

การดัดแปลงเนื้อเรื่องเพื่อสื่อความคิด ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ เมื่อไทยเป็นทาส และลูกทาสในเรือนเบี้ย

ในนวนิยายเรื่อง "เมื่อไทยเป็นทาส" ผู้แต่งกล่าวถึงการปราบปรามไพร่ที่หลบหนีไว้ว่า เมื่อไพร่จำนวนมากหลบหนีไม่ทำงานรับใช้มูลนายและราชการ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-

นภลัยฯจึงทรงออกพระราชกำหนดเรียกตัวไพร่กลับมารายงานตัว และให้เจ้าหน้าที่ออกติดตามจับกุมไพร่ที่ยังซ่อนตัวอยู่หรือครอบครัวของคนผู้นั้นมาลงโทษ

... ถ้าและเลกบรรดาอพยพหลบหนีทั้งปวง จะเอาป่าเป็นที่พึ่งตั้งขัดขวาง มิเข้ามาสวามิภักดิ์โดยดี มีอยู่ ณ แขวงเมืองใดก็ให้เจ้ากรมการเมืองนั้น จัดกองทัพออกติดตามจับเอาตัวบุตรภริยามาใส่ตะรางเสียให้สิ้นเชิง ถ้าหัวเมืองใดเกลี้ยกล่อมเลิกได้มากน้อยเท่าใด ก็ให้เมืองนั้นบอกจำนวนเลิกและชื่อคนตำบลบ้านว่า เป็นบ่าวไพร่มูลนายชื่อนั้นมายังลูกขุน ณ ศาลาให้แจ้ง ห้ามอย่าให้ผู้รักษาเมืองกรมการปิดบังอำพรางไว้แต่คนหนึ่งขึ้นไปเป็นอันขาดทีเดียว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 109)

ยิ่งยงและพวกซึ่งเป็นคนชักชวนผู้อื่นให้หลบหนี ได้ออกจากที่ซ่อนตัวเพราะต้องการถวายฎีกาเพื่อร้องขอความเป็นธรรม โดยพวกเขายอมมอบตัวกับเจ้าหน้าที่แต่ทั้งหมดกลับถูกสังหาร

เขาออกเดินทางในเวลาเช้ารุ่งขึ้น แต่พอออกมาพ้นซอกเขา ก็เผชิญหน้ากับกองทหาร เขาตกลงกันว่าจะไม่ต่อสู้ และจะยอมให้ทหารเอาตัวไป เพราะเขียนฎีกาไว้เสร็จแล้ว จะจับหรือควบคุมไปลงโทษอย่างไร ก็ขอถวายฎีกาให้ได้

ปืนได้ลั่นปั้งออกมานัดหนึ่งจากแถวทหาร แต่ไม่ถูกใคร

“อย่ายิง เรายอมให้จับแล้ว อย่ายิง” ดวงเดือนร้อง แล้ววิ่งเข้าไปหาแถวทหาร วิ่งไปก็ร้องบอกไป “เราไม่ได้ขบถ เราช่วยพวกราษฎรด้วยกัน เห็นใจเราบ้างอย่ายิง”

ทางแถวทหารไม่ฟังเสียง ปืนลั่นออกมาอีกสองปั้ง ดวงเดือนก็ล้มตัวฟาดลงกับพื้นดิน

...

ผู้ที่กำกับกองทหารมาในที่นั้น เป็นคนใหญ่คนโตคนหนึ่ง ซึ่งข้าทาสหนีไปมาก และเขารู้ว่าพวกนี้เป็นต้นคิด จึงฆ่าได้อย่างไม่ปราณี

เมื่อทหารเข้าไปเดินตรวจจนแน่ใจ และกลับมารายงานว่าทุกคนตายหมดแน่นอนแล้ว ท่านผู้สูงศักดิ์ผู้นั้นก็เดินเยื้องย่างเข้าไปอย่างองอาจกล้าหาญ เอาเท้าเขี่ยคนนั้นคนนี้ แล้วก็กลับไปด้วยความภาคภูมิใจและพอใจ

ผู้เริ่มคิดกอบกู้ฐานะของคนไทย ให้พ้นจากความเป็นทาสและเป็นไพร่ ได้ดับจิตทั้ง ๑๖ คน แถมดวงเดือนอีกคนหนึ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 124-127)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงการปราบปรามไพร่ที่หลบหนีไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ออกพระราชกำหนดให้เจ้าหน้าที่จับกุมไพร่ที่ไม่มารายงานตัว

... ถ้าและเลกบรรดาอพยพหลบหนีทั้งปวง จะเอาป่าเป็นที่พึ่งตั้งขัดขวาง มิเข้ามาสวามิภักดิ์โดยดี มีอยู่ ณ แขวงเมืองใดก็ให้เจ้ากรมการเมืองนั้น จัดกองทัพออกติดตามจับเอาตัวบุตรภริยามาใส่ตะรางเสียให้สิ้นเชิง ถ้าหัวเมืองใดเกลี้ยกล่อมเลิกได้มากน้อยเท่าใด ก็ให้เมืองนั้น

บอกจำนวนแลกและชื่อคนตำบลบ้านว่า เป็นบ่าวไพร่มูลนายชื่อนั้นมายังลูกขุน ณ ศาลาให้แจ้ง ห้ามอย่าให้ผู้รักษาเมืองกรมการปิดบังอำพรางไว้แต่คนหนึ่งขึ้นไปเป็นอันขาดทีเดียว

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าข้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเพทฯ และหัวเมืองทั้งปวง และเจ้าต่างกรม หากกรมมิได้ บรรดาได้ตั้งช่องเกลี้ยกล่อมแลกไพร่หลวงสมกำลัง ข้าพเจ้าบ่าวหนีนาย ไว้แห่งใดตำบลใด ก็ให้ยกเลิกเสีย แต่เลขนั้นจะสมัครอยู่กับผู้ใด ให้ผู้นั้นนำสักจงสิ้นเชิง ห้ามอย่าให้ผู้ใดตั้งช่องเกลี้ยกล่อมสะสมผู้คนไว้ ณ ปาดงสืบต่อไป และเป็นใจด้วยผู้หลบหนีเหมือนกระทำการมาแต่หลัง ถ้าผู้ใดมิฟังยังให้ตั้งช่องสะสมผู้คนไว้ ณ ปาดงเหมือนแต่ก่อน จะให้ลงโทษผู้นั้นเสมอโทษกบฏ (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 35-38)

แม้จะมีพระบรมราชโองการให้ทหารปราบปรามไพร่ที่หลบหนี แต่ไม่ปรากฏข้อความใดที่บรรยายถึงการปราบปรามไพร่แต่อย่างใด

ผู้แต่งเพิ่มเติมการสังหารยิงยิงและพวก เพื่อสื่อถึงความไม่ยุติธรรมในสังคมที่ไม่เห็นความสำคัญของชีวิตสามัญชน

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งกล่าวถึงเรื่องราวของเพชรซึ่งเป็นลูกทาสในเรือนเบี้ยไว้ว่าเพชรเป็นลูกของกระจางและจำเรียงซึ่งเป็นทาส เขาจึงต้องตกเป็นสมบัติของนาย โดยที่กระจางและจำเรียงไม่มีสิทธิในตัวลูก

... เขาไม่สามารถจะเอาลูกมาได้ เพราะกฎหมายบังคับว่า ลูกที่เกิดจากพ่อแม่เป็นทาสต่างมูลนาย ให้ลูกนั้นตกเป็นสมบัติของมูลนายฝ่ายข้างแม่ กฎหมายให้คำอธิบายว่า อุประมาตั้งแม่โคอันปล่อย และเกิดลูกเท่าใด ย่อมได้เป็นสิทธิ์แก่นายโคตัวเมีย ลูกของเขที่เกิดมา กฎหมายให้ฐานะเท่ากับลูกโคตัวหนึ่ง ซึ่งจะต้องตกเป็นสิทธิ์ของมูลนายฝ่ายจำเรียง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 97)

แม้ว่ากระจางและจำเรียงจะเป็นพ่อแม่ของเพชร แต่กลับไม่มีสิทธิในตัวลูก เพราะกฎหมายกำหนดให้ลูกทาสตกเป็นสมบัติของนาย จนกว่าพวกเขาจะหาเงินมาไถ่ตัวลูกจากนายได้

“แกไปชมเหงเขาก่อนใช้ไหมละ แกไปลักลูกทาสของเขาหนีก่อน แล้วจะให้ฉันช่วยอย่างไร”

“แต่เป็นลูกของกระผม”

“แต่แกไม่มีสิทธิ์ ไม่มีอำนาจ และไม่มีหน้าที่อะไรในตัวเด็กคนนี้”

“ทำอย่างไร กระผมจึงจะช่วยลูกของกระผมให้พ้นจากความเป็นทาสได้”

“ก็มีทางเดียว คือหาเงินไปซื้อเขามา”

“ลูกของกระผมแท้ๆ กระผมไม่เคยขายให้ใคร ทำไมกระผมจะต้องไปซื้อ”

“ก็กฎหมายมีอย่างนั้นนี่แกเอ๊ย แกจะนอกกฎหมายไปได้หรือ”

... เขาคิดว่าเขาจะยื่นคำร้องต่อจตุสดมภ์เสนาบดี แต่มั่นก็ไม่มีประโยชน์อะไรเพราะกฎหมายก็ยังต้องเป็นกฎหมาย จตุสดมภ์เสนาบดี หรือสมุหะอะไร แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ก็คงไม่

สามารถจะช่วยให้เขาให้ผิดไปจากข้อบัญญัติของกฎหมายได้ เขาจำเป็นต้องช่วยตัวเอง แต่ก็ยังอัดอั้น
ไม่รู้จะช่วยด้วยวิธีใด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 110-112)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องลูกทาสในเรือนเบี้ยว่า หากแม่ตั้งครรภ์ขณะเป็นทาส
เด็กที่เกิดจะเป็นทาสในเรือนเบี้ยซึ่งเป็นสมบัติของนาย หากพ่อของเด็กเป็นไทก็สามารถซื้อลูกคืน
จากนายเงินได้ตามราคาที่กฎหมายกำหนด

... เรื่อง ลูกทาสในเรือนเบี้ย มีกฎหมายบัญญัติไว้ดังนี้

หญิงทาส ชายทาส อยู่ใต้เจ้าเงินคนเดียวกันมีลูกออกมา ลูกเป็นทาสตั้งแต่กำเนิด เป็น
ทาสของนายเงิน เรียกว่าลูกทาสในเรือนเบี้ย

หญิงทาส ชายทาส อยู่ต่างนายเงิน มีลูกออกมา ลูกต้องเป็นของนายเงินฝ่ายหญิง เพราะ
กฎหมายบัญญัติว่า “อุปมาดังแม่โคอันปล่อยและเกิดลูกเท่าใดๆ ย่อมได้สิทธิแก่นายโคตัวเมียนั้น”

ชายไทย หญิงทาส ลูกต้องเป็นทาสของนายเงินฝ่ายหญิง แต่ให้แบ่งค่าตัวออกเป็น 3
ส่วน ลดเสียส่วนหนึ่งในฐานที่พ่อเป็นไทย ถ้าพ่อไม่ยากให้ลูกเป็นทาส ก็หาเงินมาซื้อไปได้ ตาม
ราคาค่าตัวที่กฎหมายกำหนดไว้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 33)

ผู้แต่งนวนิยายนำสถานภาพของลูกทาสในเรือนเบี้ยมาสร้างตัวละครเพชร การถ่ายทอด
ชีวิตของลูกทาสในเรือนเบี้ยผ่านเพชร ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวของลูกทาสได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งจะ
ทำให้ผู้อ่านมองเห็นความไม่ยุติธรรมในสังคมที่สิทธิในตัวเด็กเป็นของนายเงินแต่พ่อแม่กลับไม่มี
สิทธิในตัวลูกของตนเอง ซึ่งเรื่องนี้อาจส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความเวทนาและสะเทือนใจและในชีวิต
ของทาส

1.1.3 การสมมุติเนื้อเรื่อง

ผู้แต่งสร้างเนื้อเรื่องสมมุติขึ้นมาจากจินตนาการ โดยสมมุติเรื่องทั้งหมดขึ้นใหม่หรือนำ
เค้าโครงประวัติศาสตร์มาประสมกับจินตนาการจนเป็นเหตุการณ์ใหม่ ซึ่งไม่มีบันทึกในประวัติ
ศาสตร์ ซึ่งการสมมุติเนื้อเรื่องเหล่านี้ เป็นการกระทำเพื่อเหตุผล 4 ประการ คือ เพื่อให้เรื่องดำเนิน
ไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจหรืออารมณ์ร่วม เพื่อสื่อความคิด และเพื่อดำเนิน
เรื่องตามความเชื่อถือของผู้แต่ง

การสมมุติเนื้อเรื่องเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ดังปรากฏในนวนิยาย 2
เรื่อง ได้แก่ เพื่อมาตุภูมิ และบุชารัก

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” ผู้แต่งกล่าวถึงการแต่งตั้งนายเกตเป็นเจ้าเมืองว่า ขณะที่
ไทยทำสงครามอยู่กับพม่า กษัตริย์เขมรทรงตัดไมตรีต่อไทย แล้วทรงส่งกองทัพเข้ายึดเมือง
ปราจีน แล้วแต่งตั้งนายเกตชาวเขมรซึ่งอาศัยอยู่ในไทยมานานถึง 18 ปี เป็นเจ้าเมืองปราจีน

การที่นายทัพได้เจาะจงเลือกเขา ก็คงเป็นเพราะว่าเขาเหมาะสมกว่าคนอื่นจริงๆ เขาเป็นทหาร เคยออกศึกมาถึงสองครั้ง แล้วก็มาอยู่ในเมืองไทยถึง ๑๘ ปี รู้ทางรู้จักผู้คน สามารถเป็นเครื่องมือของกองทัพได้ดี โดยที่กองทัพหวังผลอย่างนี้ จึงได้คิดแต่งตั้งเขา

เมื่อเขาไม่มีทางหลีกเลี่ยง เขาก็ยอมรับตำแหน่งเจ้าเมืองด้วยการแต่งตั้งของนายทัพเขมร ซึ่งรับอาญาสิทธิมาจากราชเจ้ากรุงละแวก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 126)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งตั้งนายเกตเป็นเจ้าเมืองปราจีนแต่อย่างใด

ผู้แต่งสมมุติเหตุการณ์นายเกตเป็นเจ้าเมืองปราจีนขึ้น เพื่อสร้างสถานการณ์ให้นายเกตและลูกๆของเขาได้แสดงพฤติกรรมและความคิด ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ผู้แต่งได้แสดงความคิดต่างๆ ผ่านตัวละครเหล่านี้

ในนวนิยายเรื่อง “บุษารัก” ผู้แต่งกล่าวถึงการอภิเษกระหว่างเจ้าฟ้าอภัยกับดาบพิชัยไว้ว่า พระเจ้าท้ายสระเห็นว่าดาบพิชัยเป็นสตรีที่มีความรู้ ความคิด และเคยทำงานรับใช้ใกล้ชิดจนเป็นที่โปรดปรานของพระองค์ จึงทรงให้ดาบพิชัยอภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าอภัย พระโอรสของท่าน

... จนในที่สุดองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ต้องทรงใช้สมบูรณาญาสิทธิที่ทรงมีอยู่ และมีพระบรมราชโองการประกาศ วันอภิเษกพระราชโอรสกับดาบพิชัย โดยปัจจุบันทันด่วน

...

ต่อมาอีกไม่กี่วัน พิธีการอภิเษกก็ได้ทำกันอย่างมิใช่น้อยยิ่งใหญ เป็นการพิธีภายใน ซึ่งทำอย่างค่อนข้างเงียบ แต่อย่างไรก็ดี ดาบพิชัยได้กลายเป็นพระศรีสะเกษ และมีหวังที่จะได้ดำรงตำแหน่งเจ้าแม่อยู่หัวของกรุงศรีอยุธยาในอนาคต

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ซ : 148-149)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่บันทึกเรื่องการอภิเษกของเจ้าฟ้าอภัย หรือข้อมูลเกี่ยวกับของพระชายาของเจ้าฟ้าอภัยแต่อย่างใด

ผู้เขียนสมมุติเนื้อหาส่วนนี้ขึ้น มาเป็นสถานการณ์ที่เชื่อมโยงให้ตัวละครเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์แย่งชิงราชสมบัติระหว่างเจ้าฟ้าอภัยกับกรมพระราชวังบวรฯ

การสมมุติเนื้อเรื่องเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง ครุฑดำ

ในนวนิยายเรื่อง “ครุฑดำ” ผู้แต่งกล่าวถึงการพิพากษาความผิดของกลุ่มครุฑดำไว้ว่า เมื่อไทยเป็นเมืองขึ้นของพม่า คนไทยบางคนทรยศคนชาติเดียวกันเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว กลุ่มครุฑดำภายใต้การนำของหลวงไกรพิชิต จึงลอบสังหารคนทรยศเหล่านั้น หน้าที่สำคัญอีกเรื่องของกลุ่มครุฑดำคือ การปลดปล่อยเชลยไทยที่ถูกกองทัพพม่ากวาดต้อนไป โดยเข้าปะปนอยู่ในกลุ่มเชลยไทยแล้วช่วยเชลยไทยหนีออกจากการควบคุมของทหารพม่า

พอสองยามตรง ครุฑดำก็เริ่มออกทำงานด้วยความพริ้วพร้อมและแคล่วคล่องว่องไว พวกยามที่พม่าเดินตรวจตราถูกอุดปากมัตนอนกลิ้ง โดยมากไม่ทันมีเสียงร้องเพราะเป็นการกระทำที่รวดเร็วเหมือนลมพัด บางคนมีเสียงร้องบ้างแต่ไม่มีใครสังเกตหรือได้ยิน เพราะเสียงร้องรำทำเพลงดังสนั่นอยู่ทั่วไป ครุฑดำตัวหนึ่งก็ "จิก" ยามได้คนหนึ่งโดยไม่รอดมือไปได้ พวกหนึ่งเชลยคนไทยเป็นชายฉกรรจ์ เห็นตัวอย่างก็เอาบ้าง ยามที่เดินตรวจอยู่ตอนกลางๆ ถูกควักอุดปากมัตทั้งไปเป็นแถว เมื่อจิกยามได้หมดแล้ว บรรดาเชลยก็คลานเคลื่อนออกจากที่อย่างเงิบเขียบบ ค่อยๆคลานค่อยๆคืบ โดยไม่ลุกขึ้นเดินให้กองทัพเห็นตัว แต่พอเห็นว่าพ้นสายตาพม่าก็ออกวิ่ง ...

หลวงไกรพิชิตเชื่อใจว่า เชลยไทยกองที่ ๔ นั้นหนีออกมาได้ทั้งหมด ถ้าเขาคำนวณไม่ผิด ก็เป็นคนราวหมื่นคนแปลว่าเขาช่วยเพื่อนมนุษย์เพื่อนร่วมชาติมาได้อย่างน้อยก็ ๑ ใน ๔ ของจำนวนเชลยทั้งหมด การช่วยคนตั้งหมื่นให้รอดพ้นจากความเป็นทาส เป็นผลที่ครุฑดำพอใจ และเห็นว่าได้ผลคุ้มค่าที่เสี่ยงภัยและลงแรงเหนื่อยยากใจครั้งนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 244-245)

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองทรงทราบเรื่องของกลุ่มครุฑดำ ก็ทรงอภัยโทษให้แก่พวกเขา แต่คนไทยกลับมองการทำความผิดครั้งนี้ให้ประเทศชาติเป็นความผิด เหล่าครุฑดำจึงถูกจับกุมและพิพากษาความผิด

พระมหाराชครู พระเทพราชธาดาบดี และหลวงญาณประกาศ เป็นผู้พิจารณาคดีและปรึกษาทพระอัยการ เมื่อถึงเวลาอ่านคำพิพากษา ทุกคนได้ตั้งใจฟังอย่างเงิบสงัด ผู้อ่านคำพิพากษาก็อ่านด้วยความรู้สึกสะเทือนใจอย่างมาก ในบางตอนต้องหยุดอ่านด้วยความตื่นตันในลำคอบ้าง ในเรื่องราวทั้งหมดเป็นเรื่องที่ขัดกัน ระหว่างกฎหมายกับความรู้สึกในจิตใจ แต่ตัวตุลาการนั้นเองเป็นมนุษย์ ไม่สามารถจะซ่อนความรู้สึกอันบริสุทธิ์ที่ออกมาจากหัวใจได้ ในคำพิพากษาได้แสดงความเห็นนอกเหนือใจ ที่พวกครุฑดำทำงานโดยมิได้หวังอะไร นอกจากช่วยเพื่อนร่วมชาติ และก็ช่วยได้มากจริงๆ แต่น่าเสียใจว่าการกระทำทั้งหมดเป็นการผิดกฎหมาย การฆ่าคนสำคัญ การเอาพระยาจักรีมาเขียนหลังโดยพลการ การฆ่าทหารของพม่า ซึ่งเลิกสงครามกันแล้วและกำลังเป็น "สุวรรณปถพีแผ่นเดียวกัน" เหล่านี้เป็นความผิดกฎหมายทั้งสิ้น เจตนาจะเป็นอย่างไรก็ตามที่ กฎหมายไม่ยอมให้ผู้หนึ่งผู้ใดกระทำการเช่นนั้นโดยอำเภอใจ โดยที่ศาลจำเป็นต้องพิจารณาคดีตามกฎหมายพระราชกำหนดบทพระอัยการ จึงต้องพิพากษาให้ประหารชีวิตหลวงไกรฯหัวหน้าครุฑดำ ส่วนครุฑดำอีก ๔ คน นอกจากคำรับสารภาพของตนเอง ซึ่งตุลาการเข้าใจว่าสารภาพด้วยความจงรักภักดีต่อหัวหน้าเท่านั้นแล้ว ก็ไม่มีหลักฐานอื่นมายืนยันว่าได้ทำการสังหารคนสำคัญคนใดส่วนงานเกี่ยวกับเรื่องพระยาจักรี หรือเรื่องฆ่าฟันทหารพม่านั้น ก็ทำไปด้วยการชักนำและคำสั่งของหลวงไกรฯ จึงให้ลงโทษแต่เพียงจำคุกเท่านั้นตลอดชีวิต ส่วนหลวงไกรฯให้ประหารชีวิตเสียในเวลารุ่งอรุณวันพรุ่งนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 308-309)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการพิพากษาความผิดของครุฑดำแต่อย่างใด

ผู้แต่งสมมุติเหตุการณ์พิพากษาความผิดของกลุ่มครุฑดำ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความ
 สะเทือนใจต่อโชคชะตาของเหล่าวีรบุรุษที่ทำความประโยชน์ให้ชาติ กลับได้รับโทษทัณฑ์ตอบแทน
 การสมมุติเนื้อเรื่องเพื่อสื่อความคิด ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่
 ยอดเศวตฉัตร และลูกทาสในเรือนเบี้ย

ในนวนิยายเรื่อง "ยอดเศวตฉัตร" ผู้แต่งกล่าวถึงการช้อนยอดเศวตฉัตรไว้ว่า พระนาง-
 เสาวพรรณพระธิดาของพระเจ้ากรุงหงสาวดี คาดการณ์ว่าเมืองหงสาวดีจะพ่ายแพ้แก่กองทัพพม่า
 พระนางจึงสั่งให้หลวงพิชัยสินธพและเรณูมาศนำยอดเศวตฉัตรซึ่งมอญได้รับจากพ่อขุนรามคำแหง
 ไปช้อน เพื่อไม่ให้ยอดเศวตฉัตรตกเป็นของพม่า

"ยอดเศวตฉัตรใช้ไหมพระเจ้าคะ ?" หลวงพิชัยถาม

"ถูกแล้ว เราจะทิ้งไว้ไม่ได้ เราไม่สามารถที่จะยอมให้ของมีค่าอันนี้ตกไปอยู่ในมือของพม่า
 ของนี้เป็นของไทย พ่อขุนรามคำแหงพระมหากษัตริราชผู้ยิ่งใหญ่ของไทย ได้พระราชทานให้แก่
 มอญในคราวอภิเษกพระเจ้าแสนเมืองมิ่ง ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จมาด้วยพระองค์เอง เราต้องถือ
 เป็นของมีค่าอย่างที่สุด เราต้องทำอย่างที่เราเคยทำมาแล้ว ฉันจะขโมยให้เธอแล้วเธอสองคนต้องนำ
 เข้าเขตไทยไป จะฝังหรือซุกซ่อนไว้ที่ไหนก็ตามใจ ฉันไม่เชื่อว่าต่อไปนี้มอญเราจะสามารถกู้อิสรภาพ
 ได้อีก จะซุกซ่อนไว้ในเขตมอญหรือพม่าก็ไม่ดีแน่ ต้องนำเข้าเขตไทยไปเสีย"

"แต่ถ้าพม่าปราบมอญได้แล้ว" หลวงพิชัยทูล "พม่าก็คงเข้าไปรุกรานเมืองไทยเหมือนกัน"

"ก็อย่านำเข้าไว้ไนกรุงศรีอยุธยา ซ่อนไว้ที่อื่น ซ่อนไว้อย่าให้ใครรู้"

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 200)

หลวงพิชัยสินธพพาเรณูมาศภรรยาของเขา หลบหนีออกจากเมืองหงสาวดีเข้ามาเขตไทย
 แล้วนำยอดเศวตฉัตรไปซ่อนในสุโขทัย

เขาเลือกหาที่ต่อไป โดยเปลี่ยนวิธีใหม่ หาที่ที่แน่ใจว่าจะไม่มีใครลักขุด จะไม่มีใคร
 คาดหมายว่าของดีมีราคาจะมาถูกฝังอยู่ เป็นที่ที่อยู่ในเขตอรัญญิกของพ่อขุนรามคำแหง เขาเลือกที่
 ที่มีดินแข็งปนหินฝังยอดเศวตฉัตร เขาตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจพระร่วงเจ้าผู้เป็นเจ้าของยอด-
 เศวตฉัตรช่วยคุ้มครองรักษาอย่าให้ใครมาขุดเอาไปได้ ถ้ามีใครบังอาจมาขุดเอายอดเศวตฉัตรไป
 ขอให้เขาได้รับโทษอย่างแรงที่เทพเจ้าสามารถจะลงได้ เรณูมาศเป็นผู้กล่าวคำอธิษฐานอย่างขำขันนี้
 และกล่าวอย่างจริงจังจนหลวงพิชัยได้ยิน

"แปลว่าจะฝังทั้งที่เดียวหรือ ?" หลวงพิชัยถาม

"ไม่ใช่ฝังทั้ง" เรณูมาศตอบ "เป็นแต่ถวายเป็นดินแดพ่อขุนราม เพราะชาวมอญจะไม่มีโอกาส
 ใช้นยอดเศวตฉัตรยอดนี้ต่อไปแล้ว" ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 236)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการช้อนยอดเศวตฉัตรของมอญแต่
 อย่างไม่

ผู้แต่งสมมุติการชุกช่อนยอดเศวตฉัตร ทำให้ยอดเศวตฉัตรซึ่งเดิมเป็นของไทยไม่ตกเป็นของพม่า เพราะผู้แต่งต้องการสื่อว่าสมบัติของไทยเป็นสิ่งล้ำค่า สมควรได้รับการเก็บรักษาไว้โดยคนไทย ไม่ควรปล่อยให้ตกเป็นของชาติอื่น

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งกล่าวถึงการแลกลูกทาสกับลูกของนายไว้ว่า กระจ่างไม่พอใจที่พระยาโกศาธิบดีเจี้ยนดีเพชรและจำเรียง ลูกและภรรยาของเขา กระจ่างจึงจับลูกของพระยาโกศาธิบดีไว้ เพื่อบังคับให้พระยาโกศาธิบดีดูแลเพชรและจำเรียงอย่างดี ต่อมาพระยาโกศาธิบดีได้เสนอขอแลกลูกของตนเองกับการปลดปล่อยเพชรและจำเรียงจากการเป็นทาส แต่กระจ่างต้องรองให้พระยาโกศาธิบดีไถ่ตัวเขาด้วย ซึ่งพระยาโกศาธิบดีก็ยินยอมตามข้อเรียกร้องของกระจ่าง

“เรื่องที่เจ้าคุณจะขอแลกเปลี่ยนตัวกันนั้น ผมก็จะตกลงได้ แต่เจ้าคุณจะต้องทำอีกอย่างหนึ่ง”

“เธอจะให้ฉันทำอะไร”

“คือถึงแม้เจ้าคุณจะปลดปล่อยให้ลูกเมียผมพ้นจากทาสและเป็นไทย ส่วนตัวผมก็ยังคงเป็นทาสของพระศรีโกศทรัพย์อยู่ ถ้าเจ้าคุณจะยอมสละเงินไถ่ค่าตัวผมให้พ้นจากทาสของพระศรีโกศทรัพย์ด้วย เราก็จะตกลงกันได้”

“ฉันตกลงด้วย” พระยาโกศาธิบดี ตอบ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 129)

พระยาโกศาธิบดี ปลดปล่อยจำเรียงและเพชร แล้วยังไถ่ตัวกระจ่างจากพระศรีโกศทรัพย์ ซึ่งเป็นนายเงินของกระจ่าง เพื่อแลกกับลูกของตน

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนตัวครั้งนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งสมมุติการแลกลูกทาสกับลูกนาย โดยกำหนดให้ลูกนายคนหนึ่งสามารถแลกเปลี่ยนกับทาสได้ถึงสามคน แสดงว่าทาสมีค่าน้อยกว่านายมาก ซึ่งสื่อให้เห็นความไม่ยุติธรรมในสังคม และผู้แต่งได้ใช้เหตุการณ์นี้ มาเป็นสถานการณ์คล้ายปมปัญหาเพื่อนำไปสู่การจบอย่างมีความสุขหรือสุขนานุกรม

การสมมุติเนื้อเรื่องเพื่อดำเนินเรื่องตามความเชื่อถือของผู้แต่ง ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์พระเจ้ากรุงธนบุรีหลบหนีไว้ว่า หลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรี ถูกพระยาสุรศักดิ์บังคับให้ออกผนวชและควบคุมตัวไว้ที่วัดแจ้ง เจ้าพัฒน์อุปราชเมืองนครราชสีมาช่วยให้พระองค์หลบหนี โดยส่งคนปลอมตัวเป็นพระสงฆ์เข้าไปเชิญพระองค์ออกมา แล้วให้หลวงอาสาศึกซึ่งมีลักษณะเหมือนพระเจ้ากรุงธนบุรี เข้าไปอ้างตัวว่าเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี จากนั้นเจ้าพัฒน์ก็พาพระเจ้ากรุงธนบุรีหลบหนีไปยังเมืองนครศรีธรรมราช

ส่วนอีกทางหนึ่ง เรือสำเภาที่มีฝีพายเพียง 4 คน ได้พาพระภิกษุสององค์รีบจ้างลงไปทางใต้ โดยที่ฝีพายมิได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย อันที่จริงเป็นพระภิกษุเพียงองค์เดียว ส่วนอีกคนเป็นแต่ปลอมตัวอยู่ในผ้ากาสาพัสตร์ และเป็นทหารเก่าคนหนึ่งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่เจ้าพัสดร์ไว้เนื้อ

เชื่อใจ และมอบหมายหน้าที่ให้ไปเชิญเสด็จออกมา บุคคลผู้นี้ไม่ได้แสดงให้เห็นว่า จะพาหนี เพราะถ้าแสดงว่าจะพาหนี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีคงจะไม่ยินยอมมาด้วย เพราะได้ทรงลั่นวาจาไว้แล้วว่าพระองค์ก็ไม่เคยหนีอะไร เขาได้เข้าไปทูลว่าบัดนี้ถูกย้ายวัด รับสั่งถามว่าถูกย้ายไปอยู่วัดไหน เขาทูลว่ายังทูลให้ทรงทราบไม่ได้ สุดแต่เจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองจะพาไป ...

เรือล่องมาจนถึงพระประแดง จึงเข้าเทียบท่ากับเรือสำเภาลำใหญ่ลำหนึ่ง เจ้าพัฒน์ได้ลงมาเฝ้าในเรือเล็กและเชิญเสด็จเข้าเรือใหญ่ เรือใหญ่ก็เคลื่อนที่ออกไปทันที่ออกปากน้ำ แล้วก็ออกทะเลได้ก่อนรุ่งอรุณ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 200-201)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่บันทึกเรื่องการหลบหนีของพระเจ้ากรุงธนบุรีแต่อย่างใด ผู้แต่งสมมุติเหตุการณ์พระเจ้ากรุงธนบุรีหลบหนี เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามที่ผู้แต่งเชื่อว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้สวรรคตจากการถูกลงโทษประหารชีวิต

หลวงวิจิตรวาทการมักใช้วิธีการสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์ ในการกล่าวถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ แต่มักสมมุติเนื้อเรื่องในเหตุการณ์ที่เป็นสีสันของนวนิยาย ส่วนการดัดแปลงเนื้อเรื่องนั้น ผู้แต่งมักจะเพิ่มเติมเนื้อหาของเรื่องมากกว่าเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปจากประวัติศาสตร์

1.2 วิธีการสร้างเรื่องแทรก

เรื่องแทรกในนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการ มีประวัติศาสตร์ที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง ซึ่งอาจมีเนื้อความเล็กน้อยหรือเนื้อความขนาดยาวก็ได้ โดยผู้แต่งเล่าเรื่องประวัติศาสตร์เองหรือเล่าเรื่องผ่านตัวละครในเรื่องก็ได้ เนื้อหาของเรื่องแทรกเหล่านี้ ไม่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องหรือตัวละครของนวนิยายโดยตรง แม้ผู้แต่งจะไม่กล่าวถึงก็ไม่ส่งผลกระทบต่อเนื้อเรื่อง แต่เนื้อเรื่องแทรกเหล่านี้อาจช่วยในการบรรยาย ขยายเนื้อความให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ดียิ่งขึ้น สื่อความคิดความรู้สึก หรือให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน เรื่องแทรกมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องในนวนิยายอยู่เล็กน้อย เรื่องแทรกที่ปรากฏในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ มี 2 ประเภท คือ เรื่องแทรกที่เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ และเรื่องแทรกที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์

1.2.1 วิธีการสร้างเรื่องแทรกที่เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์

ผู้แต่งนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวจากประวัติศาสตร์ มาเขียนเป็นเรื่องแทรกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวในประวัติศาสตร์ จากการเปรียบเทียบเรื่องแทรกในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการกับประวัติศาสตร์ พบวิธีการสร้างเรื่องแทรกอยู่ 2 ลักษณะ คือ การสร้างเรื่องแทรกตามประวัติศาสตร์ และการดัดแปลงเรื่องแทรกจากประวัติศาสตร์

1.2.1.1 การสร้างเรื่องแทรกตรงตามประวัติศาสตร์

ผู้แต่งนำเหตุการณ์จากประวัติศาสตร์มาเขียนเป็นเรื่องแทรก โดยไม่ดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหา เรื่องแทรกลักษณะนี้จะให้เนื้อหาตรงกับประวัติศาสตร์อย่างไม่ผิดเพี้ยน ดังปรากฏใน

นวนิยาย 6 เรื่อง ได้แก่ เพชรพระนารายณ์ ยอดเศวตฉัตร กรุงแตก เมื่อไทยเป็นทาส ลูกทาสในเรือนเบี้ย สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ในนวนิยายเรื่อง "เพชรพระนารายณ์" ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พ่อขุนรามคำแหงพระราชทานคำแนะนำในการสร้างเมืองเชียงใหม่ไว้ ในตอนที่กองทัพไทยตีเมืองเชียงใหม่ เพื่อแสดงถึงมิตรภาพระหว่างไทยกับเชียงใหม่ ผู้แต่งกล่าวว่าเมื่อพ่อขุนเม็งรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ทรงได้รับพระราชทานคำแนะนำในการสร้างเมืองจากพ่อขุนรามคำแหงพระสหาย

พ่อขุนเม็งราย เป็นผู้สร้างนครเชียงใหม่ พ่อขุนรามคำแหงได้มาช่วยเหลือให้คำแนะนำในการสร้าง ถ้าพระมหाराชทั้งสองพระองค์นี้ มีญาณวิถิต่างใดๆ แลเห็นการรบในวันนั้น คงจะเศร้าสลดเสียพระทัยทั้งสองพระองค์ เพราะในขณะที่ทรงสร้างนครเชียงใหม่ นั้น คงไม่ได้นึกฝันว่าไทยพวกเดียวกันจะไปรบกันเองอย่างร้ายแรงเช่นนี้ พ่อขุนรามคำแหงกับพ่อขุนเม็งราย ทรงเป็นภราดา महามิตร แม้จะมีเรื่องผิดพ้องหมองใจกันในทางส่วนตัวบ้าง ก็มิได้แตกแยกถึงกับจะรบราฆ่าฟันกัน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 102)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการช่วยเหลือของพ่อขุนรามคำแหงในการสร้างเมืองเชียงใหม่ไว้ว่า พ่อขุนเม็งรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่โดยได้รับความช่วยเหลือจากพ่อขุนรามคำแหง และพระยาจำเมืองผู้เป็นพระสหายสนิท

... เมื่อจะสร้างเชียงใหม่ นั้น มังรายก็ให้เสนาไปเชิญเจ้าเมืองที่เมืองพะเยา และพระร่วงที่เมืองสุโขทัยมาช่วยพิจารณา ครั้นเจ้าเมืองและพระร่วงมาถึงเชียงใหม่แล้ว ท้าวทั้ง ๓ ก็พากันขึ้นอยู่บนยอดเขาสามยอดดูขุนบวณเมือง พระยามังรายจึงถามพระร่วงว่า เมืองนี้จะเป็นมงคลหรือไม่ พระร่วงจึงกล่าวว่า เมืองนี้ข้าศึกจะเบียดเบียนกระทำร้ายมิได้ คนไหนมีเงินพันหนึ่งมาอยู่เมืองนี้จะมีเงินหมื่น ครั้นมีเงินหมื่นมาอยู่จะมีเงินแสน ฝ่ายมังรายจึงว่าเกิดมาเป็นมนุษย์กลัวมันทำไมข้าศึก แล้วท้าวทั้ง ๓ ก็ปรึกษากันโดยถ้อยความต่าง ๆ แล้วก็พากันลงมาในเมือง ครั้นกระทำสำเร็จทั่วบริบูรณ์แล้ว ยังมีฤาษีองค์หนึ่งและท้าวเจ้าเมืองและพระร่วงทั้ง ๓ ก็กระทำไชยมงคลให้พระยามังรายเป็นเอกราชเมืองเชียงใหม่ ครั้นเสร็จแล้วพระร่วงก็เสด็จกลับเมืองของตน ...

(พระยาอนุมานราชธน. 2498 : 206)

ผู้แต่งกล่าวตรงกับประวัติศาสตร์ว่า พ่อขุนรามคำแหงให้คำแนะนำแก่พ่อขุนเม็งรายในการสร้างเมืองเชียงใหม่

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับชาติตะวันตก ในตอนบรรยายสถานการณ์ทางการเมืองสมัยสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชาวตะวันตก ผู้แต่งกล่าวว่าในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ชาวตะวันตกเริ่มติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาโดยชาวโปรตุเกสเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทย ปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ชาวฮอลันดาจึงเดินทางมาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา ส่วนชาวอังกฤษเข้ามาในช่วงต้นรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ นอกจากเรื่องการติดต่อกับค้าขายแล้ว ชาวตะวันตกบางส่วน

ยังสมัครเข้ารับราชการช่วยในการพัฒนากองทัพ จนได้รับบำเหน็จรางวัลตอบแทน แต่คนเหล่านี้ก็ให้ความช่วยเหลือแก่พม่าประเทศคู่สงครามของไทยด้วยเช่นกัน ชาตินะวันดกเหล่านี้มีความบาดหมางกันด้วยเรื่องศาสนา พวกเขาต่างแข่งขันขยายอิทธิพลและเข้ายึดครองดินแดนทางตะวันออก ไทยต้องสูญเสียมะละกาให้แก่โปรตุเกสในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2

... กรุงศรีอยุธยาของเรา ได้รู้จักฝรั่งตั้งแต่รัชการสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยที่ชาวโปรตุเกสเข้ามาขอเป็นไมตรีเพื่อยุอาศัยทำการค้าขายในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2060 คือ 140 ปีก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ พวกที่เข้ามาในครั้งนั้นได้สืบสายกันอยู่ในเมืองไทยตลอดมา และได้เข้าอาศายเป็นทหารในกองทัพหลวง เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชทรงกรีธาทัพไปรบพม่าที่เมืองเชียงตวัน ก็ได้อาศัยชาวโปรตุเกสเป็นทหารปืนไฟ พวกโปรตุเกสได้อาปินมาสอนให้รู้จักใช้ คำว่า “ปิ่น” นั้น เราใช้กันมานานแล้ว และหมายถึงอาวุธที่ส่งไปทำร้ายศัตรูได้จากที่ไกล เช่น หน้าไม้ ธนู หรือกระสุน ซึ่งเรารวมเรียกว่า อาวุธปิ่น ครั้นเมื่อชาวโปรตุเกสได้นำปืนสมัยใหม่ ยิงออกไปมีเสียงดังและมีควัน เราจึงรู้ว่าเอาอาวุธอันนี้ใช้ไฟสามารถทำร้ายศัตรูได้จากที่ไกลอย่างเดียวกับหน้าไม้หรือกระสุน ซึ่งเราเรียกรวมว่าปิ่นอยู่แล้ว เมื่อปืนชนิดใหม่นี้เข้ามา เราก็เรียกว่าปืนไฟ เพื่อให้ต่างกับปืนชนิดหน้าไม้ ธนู หรือกระสุนซึ่งเป็นปืนของเราอยู่แต่เดิม

...

ชาวโปรตุเกสเข้ามาทำการค้าขายร่ำรวยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา 80 ปี ชาวฮอลันดาจึงเข้ามาใน พ.ศ. 2141 ซึ่งเป็นปลายรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ชาวอังกฤษจึงเข้ามา และปัญหานานาประการก็บังเกิดขึ้น ด้วยการเกี่ยงแย่งแข่งดีของพวกฝรั่งแดงที่ยิงปืนไฟขึ้นเอง เพราะพวกฮอลันดาและอังกฤษเป็นโปรเตสแตนต์ ต่างนิกายกับโปรตุเกส และยุโรปสมัยเดียวกันนั้น ก็เต็มไปด้วยการพิพาทบาดหมาง มีจนกระทั่งถึงการสู้รบในระหว่างประเทศที่เป็นโปรเตสแตนต์ กับคาทอลิก

“เขาต่างกันอย่างไร สองศาสนานี้?” เขาพูดกันในกรุงศรีอยุธยา

“เขาไม่ต่างอะไรกัน” คนที่ถูกถามกันตอบ “เขาเหมือนคนสองศาสนาคือเป็นทัพหน้าที่จะมาเอาบ้านเมือง”

และการเอาบ้านเมืองนั้น ก็ได้ทำกันเรื่อยมา ดินแดนในอินเดียได้ถูกยึดถูกจองไปที่ละเล็กละน้อย ดินแดนทางขวาและสุมาตรา ก็ได้รับเคราะห์อย่างเดียวกัน ไทยเราต้องเสียมะละกา ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ให้โปรตุเกส ความเป็นศัตรูกันในระหว่างพวกโปรตุเกส ซึ่งเป็นคาทอลิก และพวกอังกฤษกับฮอลันดา ซึ่งเป็นโปรเตสแตนต์นั้นก็มีผลเป็นอย่างเดียว คือฮอลันดากับอังกฤษมาช่วยกันแย่งดินแดนที่โปรตุเกสยึดจองเข้าไว้ได้ก่อน อังกฤษแย่งในอินเดีย ฮอลันดาแย่งทางหมู่เกาะชวาแล้วก็พากันต่อได้เข้ามาเมืองไทย

...

พวกที่อยากจะได้ความดีความชอบมากขึ้น ก็อาสาเข้าเป็นทหาร โดยสอนวิชาการรบสมัยใหม่ให้ เช่น วิธีรบด้วยปืนไฟ แต่วิชาการเหล่านี้ ก็ไม่สู้เป็นประโยชน์แก่เราเท่าใดนัก เพราะในเวลานี้เดียวกันกับที่เขาสอนให้เรานั้น เขาไปสอนให้พม่าด้วย กองทัพไทยมีฝรั่งอาสาเข้าเป็นทหารมากเท่าไร พม่ามีไม่น้อยกว่าเรา พวกที่มาสอนให้เรารู้จักปืนไฟนั้น ก็เพื่อประโยชน์อย่างเดียว คือ เพื่อขายปืนไฟของเขา ไทยกับพม่ารบกันได้มากเท่าไร ปืนไฟของเขายิ่งขายดีมากขึ้นเท่านั้น แล้วเราก็หลงว่าพวกนี้มาทำความดีให้แก่เรา เรายกย่องให้อยู่เปล่าๆ ยอมให้สร้างคลังสินค้า ยอมให้ตั้งเมืองทั้งเมือง

ชาวฮอลันดาถึงกับมาสร้างเมืองขึ้นเมืองหนึ่ง ให้ชื่อว่า แอมสเตอร์แดมใหม่ แต่อยู่ไม่ได้ไม่นานนัก ก็ถูกน้ำเซาะพังหมด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 152-155)

ชาวตะวันตกไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปทำการค้าในประเทศจีนและญี่ปุ่น จึงต้องอาศัยไทยเป็นสื่อกลางในการติดต่อค้าขาย

ลงท้าย กรุงศรีอยุธยากลายเป็นแหล่งค้าที่สำคัญของฝรั่ง เนื่องจากที่เมืองจีนและเมืองญี่ปุ่น เกิดรู้ตัวขึ้นว่าพวกนี้คือทัพหน้าที่จะไปเอาบ้านเอาเมืองของเขา ทางจีนและญี่ปุ่นจึงเกิดปิดประตูห้ามเด็ดขาด ไม่ให้ฝรั่งเข้าไปค้าขาย ส่วนเรือค้าขายของไทยเรานั้น ทางจีนและญี่ปุ่นยังยอมให้เดินไปมา และเข้าท่าของเมืองจีนเมืองญี่ปุ่นได้ ฝรั่งต้องอาศัยเรือของเรารบรรทุกสินค้าเข้าไปขายในเมืองจีนเมืองญี่ปุ่น คิดแล้วก็น่าปลื้มใจ หรือมีอะนั่นก็น่าเสียใจ น่าปลื้มใจที่ว่าเมื่อ 300 ปีมาแล้ว ไทยเรามีเรือสินค้าสามารถจะเดินทางไปเมืองจีน เมืองญี่ปุ่นถึงกับฝรั่งต้องเอาสินค้าบรรทุกเรือของเราไป ส่วนข้อที่น่าเสียใจ คือว่าในเวลานี้ เราไม่มีเรือเดินอย่างนั้น ความเก่งกาจของพวกเราในสมัยนี้น้อยกว่าบรรพบุรุษของเราเมื่อ 300 ปีมาแล้วเป็นอันมาก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 155)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกไว้ว่า หลังจากโปรตุเกสยึดครองดินแดนมะละกาของไทยไปในสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 แล้วจึงเข้าขอผูกไมตรีกับไทยในรัชกาลเดียวกันนี้ ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาติดต่อค้าขายและสมัครเข้ารับราชการทหาร และทำความดีความชอบจนได้รับพระราชทานที่ดินปลูกสร้างบ้านเรือนในกรุงศรีอยุธยา โปรตุเกสมีความขัดแย้งกับฮอลันดาและอังกฤษด้วยเรื่องศาสนา ชาวฮอลันดาและชาวอังกฤษจึงขยายอิทธิพลและแย่งชิงดินแดนของโปรตุเกสที่อยู่ในประเทศทางตะวันออกนี้ ชาวฮอลันดาเข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาในปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ส่วนชาวอังกฤษเข้ามาในช่วงต้นรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ชาวฮอลันดาได้รับพระราชทานที่ดินปากแม่น้ำเจ้าพระยามาสร้างเป็นเมืองแอมสเตอร์แดมใหม่

... พวกโปรตุเกสก็ใช้อาวุธปืนเป็นกำลัง เทียวทำร้ายเมืองน้อยใหญ่ตามริมทะเล ได้เมืองขึ้น ตั้งแต่เมืองอินเดียนะมาถึงเมืองมะละกา ในแหลมมะลายู ตลอดไปจนถึงหมู่เกาะชวาและเมืองหมาเก้า ซึ่งเป็นแดนจีนส่วนทางเรานั้น ภายหลังก็ได้แย่งเอามะละกาไปแล้ว โปรตุเกสได้มาขอเป็นไมตรีในรัชกาล สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ ต่อจากนั้น ก็มีพวกโปรตุเกสเข้ามาค้าขายอยู่ในเมืองไทย และสืบเชื้อสายมา จนถึงพวกที่อยู่ตำบลกุฎีจีนในบัดนี้ เมื่อพวกโปรตุเกสเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ไม่นานนัก ก็มาอาสาเป็นทหารในกองทัพหลวง สมเด็จพระไชยราชาธิราชไปรบพม่าที่เมืองเชียงตุง ทำการมีความชอบ จนสมเด็จพระไชยราชาพระราชทานที่ดินที่บ้านดิน ริมลำแม่น้ำฝั่งตะวันตก เหนือปากคลองตะเคียนให้พวกโปรตุเกสตั้งบ้านเรือนเป็นภูมิลำเนา และพระราชทานอนุญาตให้สร้างวัดศาสนาคริสต์ในที่นั้น จึงมีตำบลบ้านฝรั่งโปรตุเกสที่กรุงศรีอยุธยาแต่นั้นมา

พวกโปรตุเกส ใช้เรือไปมาค้าขายถึงประเทศทางตะวันออก ได้กำไรร่ำรวยอยู่แต่ชาติเดียว เกือบร้อยปี จนราว พ.ศ. ๒๑๓๙ ชาวฮอลันดากับอังกฤษได้สืบรู้หนทางที่พวกโปรตุเกสเดินเรือ จึงพยายามแล่นเรืออ้อมทวีปแอฟริกาออกมาถึงประเทศตะวันออกได้บ้าง พวกฮอลันดามาถึงเมืองไทย ตอนปลายรัชกาล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๑ พวกอังกฤษมาในตอนต้นรัชกาล สมเด็จพระเอกาทศรถ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๕ ต่างเชิญพระราชสาส์น ขอเป็นทางพระราชไมตรี มาจากเจ้านายของตน ก็โปรดพระราชทานอนุญาตให้ไปมาค้าขายได้เช่นเดียวกับพวกโปรตุเกส

แต่ในทางยุโรปนั้น พวกโปรตุเกสกับพวกฮอลันดาและอังกฤษ กลายเป็นศัตรูกันมาก เพราะโปรตุเกสอยู่ติดต่อกับสเปน และมีลักษณะนิสัยใจคอความเชื่อถือเหมือนสเปน ซึ่งมันคงในนิยายคาธอลิก แต่พวกฮอลันดากับอังกฤษนั้นตรงกันข้าม ทางฮอลันดามีอนุภาพของเยอรมันไปอยู่มาก จึงเป็นโปรเตสแตนต์ จนถึงกับต้องแตกแยกจากเบลเยียม ซึ่งเป็นคาธอลิกส่วนอังกฤษนั้น ถึงแม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินบางองค์ จะบำรุงนิยายคาธอลิกอยู่ ก็มีประชาชนเลื่อมใสในนิยายโปรเตสแตนต์อยู่มาก ด้วยเหตุนี้ อังกฤษกับฮอลันดา จึงเป็นศัตรูของโปรตุเกส เมื่อพวกฮอลันดากับพวกอังกฤษ สามารถมาได้ถึงประเทศทิศตะวันออกแล้ว ก็มาร่วมกันแย่งชิงบ้านเมือง และสมบัติที่โปรตุเกสมาได้ไว้ทางตะวันออกนี้ พวกโปรตุเกสซึ่งอ่อนกำลังเป็นลำดับมา อังกฤษตั้งหน้าหาอำนาจทางอินเดีย ส่วนฮอลันดาก็ตั้งหน้าหาอำนาจทางหมู่เกาะชวา อนึ่ง โดยเหตุที่เกาะชวาอยู่ใกล้เมืองไทยกว่าอินเดีย จึงมีพวกฮอลันดาเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา ก่อนพวกอังกฤษ ... ครั้นต่อมา ถึงแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม พวกฮอลันดาทำความชอบยิ่งขึ้น จึงได้พระราชทานที่ที่ปากน้ำเจ้าพระยาทางฝั่งตะวันตก ตรังริมคลองบางปลากด ข้างเหนือเมืองสมุทรปราการ ซึ่งได้สร้างสถานที่เก็บสินค้าไว้แห่งหนึ่ง ซึ่งมีพวกฮอลันดา ได้ก่อสร้างสถานที่ต่าง ๆ ขึ้น ณ ที่นั้น เป็นทำนองเมืองของพวกฮอลันดา เรียกชื่อว่า เมืองแอมสเตอร์แดมใหม่ (New Amsterdam เดิมนี้น้ำเซาะพังไปหมดแล้ว) พวกฮอลันดาจึงมีรากฐานมั่นคงยิ่งขึ้นในกรุงศรีอยุธยาด้วยประการฉะนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 527-530)

แม้ว่าชาวตะวันตกจะทำคุณประโยชน์แก่กองทัพไทย แต่พวกเขาก็ให้ความช่วยเหลือแก่พม่าซึ่งเป็นประเทศคู่สงครามของไทยด้วยเช่นกัน

... ครั้งนี้พระเจ้าหงสาวดีให้เตรียมเอาปืนใหญ่ที่มีกำลังมากมาด้วย และจ้างฝรั่งโปรตุเกส ซึ่งเป็นพวกชำนาญการปืนใหญ่เข้ามาด้วยกว่า ๔๐๐ คน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 326)

ชาวตะวันตกต้องพึ่งพาให้ไทยเป็นคนกลางในการติดต่อค้าขายกับประเทศจีนและญี่ปุ่น เพราะทั้งสองประเทศนี้ไม่อนุญาตให้ชาวตะวันตกเข้าไปติดต่อค้าขาย

... การที่จะค้าขายต่อไปทางเมืองจีน และเมืองญี่ปุ่นนั้น พวกฮอลันดาจะไปค้าขายโดยลำพังไม่ได้ เพราะแต่ก่อนมา พวกโปรตุเกสได้เคยไปทำการระรานไว้ทางนั้น จนจีนและญี่ปุ่นเกลียดชังฝรั่งทั่วไป ไม่ว่าชาติไหนๆไม่ยอมให้ไปค้าขายในเขตแดนทั้งสิ้น แต่ส่วนเรือเดินทะเลของไทย ไปมาค้าขายกับเมืองจีนและเมืองญี่ปุ่นได้โดยสะดวก ฝรั่งจึงต้องพยายามเอาใจไทย เริ่มตั้งแต่

รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ มาจนตลอดรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 531)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกไว้ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง "ยอดเศวตฉัตร" ผู้แต่งกล่าวถึงนโยบายความสัมพันธ์ของไทยต่อชาติมอญ ในบทสนทนาของสมุหนายก ตอนเหล่าขุนนางไทยปรึกษากันเรื่องการให้ความอุปถัมภ์แก่ชาติมอญ เพื่อเปรียบเทียบกับนโยบายของสมเด็จพระบรมโกศกับกษัตริย์องค์ก่อนๆ ผู้แต่งกล่าวว่า กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของไทย เช่น พ่อขุนรามคำแหง สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระเอกาทศรถ และสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้ความอุปถัมภ์แก่มอญ เพื่อให้มอญเป็นกำแพงป้องกันการโจมตีจากพม่า

"ขอเดชะ เรื่องนั้นเป็นเรื่องที่หวังยาก พระมหากษัตริราชผู้ยิ่งใหญ่ของเรา เช่น พระร่วงเจ้าสุโขทัย สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระเอกาทศรถ และสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าทรงดำเนินวิธีการอย่างเดียวกันมาทุกพระองค์ คือ เอาจมอญเป็นกำแพงเมืองไทย สำหรับกันไม่ให้พม่า มาประทุษร้าย ย่ำยีกรุงศรีอยุธยาของเรา"

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 161)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องนโยบายความสัมพันธ์ของไทยต่อชาติมอญไว้ว่า กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของไทย เช่น พ่อขุนรามคำแหง สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระเอกาทศรถ สมเด็จพระนารายณ์ และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงให้ความอุปถัมภ์แก่มอญ เพื่อให้มอญเข้มแข็ง และเป็นกำแพงสกัดกันทัพพม่า

... ประวัติศาสตร์ได้เคยแสดงมาให้เห็นชัดว่า พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของไทยทุกองค์ ทรงถือว่ากำแพงเมืองไทยนั้น อยู่ที่เมืองมอญ トラบใดที่มอญเข้มแข็งกันพม่าไว้ได้ トラบนั้นไทยก็อยู่เป็นสุข แต่ถ้าพม่าปราบมอญลงได้เมื่อใด เมื่อนั้นไทยก็เดือดร้อน ฉะนั้นพระอติตมหาราชของไทยทุกพระองค์ เช่น พ่อขุนรามคำแหง, พระนเรศวร, พระนารายณ์ ทรงดำเนินนโยบายเดียวกัน คือ ช่วยมอญให้เข้มแข็งไว้ เพื่อเป็นกำแพงกันเมืองไทย แม้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็ทรงทำองค์เป็นมารดาตามหามิตรของพระธรรมเจดีย์ เจ้าแผ่นดินมอญ ที่พระนางชินชอบูทรงตั้งขึ้น

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 508-509)

นวนิยายและประวัติศาสตร์มีเนื้อหาตรงกันกล่าวคือ กษัตริย์ไทยหลายพระองค์ต่างให้ความอุปถัมภ์แก่มอญ เพื่อให้มอญเป็นเสมือนกำแพงป้องกันภัยจากพม่า

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของชาติพม่าผ่านตัวละครพระเจ้ากรุงอังวะและขุนนางพม่า ในตอนพม่าถูกทัพมอญล้อมเมืองอังวะ ผู้แต่งกล่าวว่าพม่าเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ ในสมัยพระเจ้าอโนรธา พระเจ้าอลองพญา พระเจ้าตะเบงชเวตี้ และพระเจ้าบุเรงนอง

ได้ขยายอาณาเขตของพม่าออกไปกว้างขวาง และพม่าไม่เคยจนตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด แม้กองทัพไทยเคยเข้าปิดล้อมเมืองหลวงแต่ก็ไม่สามารถเอาชนะพม่าได้

โดยที่ทรงเป็นนักพงศาวดาร จึงได้มีพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนามัตยราชบริพาร ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ในอดีต ว่าแต่ไหนแต่ไรมาพม่าไม่เคยชะตาตกเหมือนครั้งนี้ พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของพม่าเช่น อโนรธา อลังคจอสู ได้แผ่อำนาจแผ่อาณาเขตไปกว้างขวาง และมอญก็อยู่ใต้อำนาจของพม่าตลอดมามาถึงสมัยตะเบงเซเวตี้ และบุเรงนอง ดวงชะตาของพม่าได้ขึ้นสู่ขั้นสูงสุด แม้ต่อจากสมัยบุเรงนองมา พม่าจะถูกโจมตีหรือถูกล้อมด้วยกองทัพไทย ครั้งสมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระนารายณ์ พม่าก็มีเคยได้เพลี่ยงพล้ำถึงกับพ่ายแพ้อย่างนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 171)

พวกฮ่อเคยนำกำลังพลเข้าล้อมเมืองหลวงของพม่า แต่ก็ไม่สามารถเข้ายึดพม่า

... พม่าได้รับความรู้ความชำนาญในการสู้ศึกอยู่ในที่ล้อมเช่นนี้ตั้งแต่ครั้งศึกฮ่อ

“แม้แต่พวกฮ่อซึ่งมีกำลังมากกว่า” พระเจ้ากรุงอังวะรับสั่งแก่พม่านายกองของพระองค์ “มีอาวุธดีกว่า มีฝีมือเข้มแข็งมากกว่ามอญหลายเท่า ยังตีเราไม่แตก มอญจะมาตี อังวะอย่างไรได้”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 169)

ในสงครามราชาธิราช ซึ่งเป็นสงครามที่ยิ่งใหญ่ระหว่างพม่ากับมอญ แต่มอญก็ไม่สามารถเอาชนะพม่าอย่างเด็ดขาด จนภายหลังก็ต้องยุติการทำสงคราม

“ทหารมอญครั้งนี้ฝีมือดีมากพระเจ้าค่ะ” นายทัพพม่าคนหนึ่งกราบทูล

“มันก็ไปไม่ได้เท่าไร ลงท้ายก็ต้องรากันไปเหมือนสงครามราชาธิราช”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 169)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงความยิ่งใหญ่ของพม่าไว้ว่า พระเจ้าอโนรธา พระเจ้าอลังคจอสู พระเจ้าตะเบงเซเวตี้ พระเจ้าบุเรงนอง ซึ่งล้วนเป็นกษัตริย์ที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์พม่า พระเจ้าอโนรธาเป็นกษัตริย์พม่าองค์แรกที่สามารถรวบรวมดินแดนพม่าและอาณาจักรพะโคของมอญเข้ามาเป็นอาณาจักรของพม่า พระเจ้าอลังคจอสูได้แผ่อาณาเขตพม่าออกไป หลังจากนั้นมอญซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจของพม่า มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโนรธาจึงได้รับอิสระและปกครองตนเองอยู่ราว 250 ปี ก่อนตกเป็นของพระเจ้าตะเบงเซเวตี้กษัตริย์ผู้รวบรวมดินแดนพม่า พระเจ้าบุเรงนองเป็นกษัตริย์ผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่เหนือดินแดนพม่า มอญ เชียงใหม่ ลานช้าง และไทยด้วย แม้พม่าจะเคยถูกกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรและกองทัพของสมเด็จพระนารายณ์ปิดล้อมเมืองไว้ แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะพม่าได้ (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 444-496,

2514ง : 449-454, 520-526) พวกจีนฮ่อยกทัพเข้าล้อมอังวะแต่ไม่สามารถเอาชนะพม่าได้ จนกระทั่งหมดเสบียงอาหาร จีนฮ่อยกจึงทัพกลับ

... กองทัพฮ่อยกลงแดนพม่า ตีหัวเมืองน้อยใหญ่ได้โดยลำพังมาจนถึงเมืองอังวะเข้าปล้นเมืองหลายครั้ง พม่าต่อสู้รักษาเมืองแข็งแรง กองทัพฮ่อยังตีไม่ได้ ก็ตั้งล้อมเมืองอังวะไว้

...

ทางเมืองพม่านั้น ฮ่อตั้งล้อมเมืองอังวะอยู่ จนเสบียงอาหารขาดแคลน ก็เลิกกองทัพกลับไป ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 507-508)

ส่วนสงครามราชาราชเป็นสงครามระหว่างพม่ากับมอญ เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 1929 ทั้งสองฝ่ายผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่ง พ.ศ. 1989 ทั้งสองฝ่ายจึงยอมยุติสงครามที่ยาวนานถึง 60 ปี ลง (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 464-479)

ผู้แต่งนวนิยายตรงกับประวัติศาสตร์ว่า พม่าเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งกล่าวถึงเวรกรรมของราชวงศ์อลองพญา ในตอนพระเจ้าอลองพญาตีเมืองหงสาวดีของมอญได้ เพื่อชี้ให้เห็นเวรกรรมที่เกิดจากการทำลายพุทธศาสนา ผู้แต่งกล่าวว่าบาปกรรมที่พระเจ้าอลองพญาและพระเจ้ามังระ กษัตริย์องค์แรกๆแห่งวงศ์อลองพญา ทรงสังหารพระสงฆ์จำนวนมาก ส่งผลกระทบไปยังกษัตริย์องค์ต่อมาในวงศ์นี้ กลายเป็นคนวิกลจริต เสียสติ หรือมีอุปนิสัยโหดร้ายต่างจากคนปกติ หรือขาดสติปัญญา ทำให้ราชวงศ์ประสบหายนะ

เรื่อง "ฆ่าพระ" เป็นจุดดำที่แปดเปื้อนของราชวงศ์อลองพญาตลอดมา สมควรจะกล่าวเสียในที่นี้ทีเดียวว่า บาปกรรมอันนี้ก็ได้อตามท้าววงศ์อลองพญา และผู้สืบสายของวงศ์อลองพญาได้รับกรรมสนองมาเกือบทุกองค์ กล่าวคือ

อลองพญาเอง เมื่อยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา มาจุดปืนใหญ่ด้วยตัวเอง ปืนแตกบาดเจ็บสาหัสถึงแก่ความตายด้วยบาดเจ็บนั้น

มังระ ราชบุตร เป็นคนเข้มแข็งในสงคราม เป็นกำลังของพ่อในการรบมอญ และตั้งตัวเป็นใหญ่ เมื่อได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และยกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาแตกไปแล้ว พอกลับไปก็เป็นบ้า

จิงกูจา ลูกชายมังระ ซึ่งได้รับราชสมบัติแทนพ่อต่อมา โหดร้ายและเสียสติ วันหนึ่งเดินผ่านทหารยามไปอย่างคนบ้า ทหารยามร้องถามว่าใคร จิงกูจาตอบว่า "กูคือพระเจ้าแผ่นดินพม่า" เลยถูกทหารยามฟันตายคาที่

พระเจ้าปะดุง น้องชายมังระ ได้รับราชสมบัติต่อจากจิงกูจา และทำสงครามขับเคี่ยวอยู่กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกของเรานั้น ลงท้ายก็เสียสติ สำคัญว่าตนเป็นพระโพธิสัตว์ จะบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ คำนวณอายุศาสนาของพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ความว่าหมดอายุแล้ว ต่อไปนี้จะถึงอายุศาสนาของพระองค์เอง บรรดาพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในเวลานี้ ไม่เป็นพระที่

ถูกต้อง มีรับสั่งให้สีกพระสงฆ์พม่ารามัญเสียมากหลาย เกณฑ์คนจำนวนหมื่นมาสร้างเจดีย์ สำหรับ
 จะให้เป็นทีบรรจุพระบรมธาตุของพระองค์เอง ในฐานะที่พระองค์จะเป็นพระพุทธเจ้าแต่ก็สร้างไม่สำเร็จ
 จักกายแมง หลานพระเจ้าปะดุง ได้ราชสมบัติต่อมา เสียสติเช่นเดียวกับพระเจ้าปะดุง
 สรวดี น้องชายจักกายแมง พอได้ราชสมบัติก็โหดร้ายเหลือประมาณ เมื่อสงสัยว่าใครจะ
 เป็นกบฏก็เอาตัวมาให้ช่างเหยียบ พระมเหสีของสรวดีเองถูกช่างเหยียบตายไปด้วย
 พุกาแมง ผู้ได้รับราชสมบัติจากสรวดี ไม่ถึงบ้า แต่ทั้งโง่และร้าย
 แมงโตะแมง เป็นกษัตริย์องค์เดียวในวงศ์อลองพญาที่มีสติสัมปชัญญะอย่างบุคคลธรรมดา
 ธิบอ กษัตริย์องค์สุดท้ายของวงศ์อลองพญา และเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่าด้วย
 ทั้งโง่และอ่อนแอ ไม่มีกำลังใจ ไม่มีความคิดของตัวเอง ไม่มี ความฉลาดไหวพริบ ตกอยู่ในอำนาจของ
 เมีย คือ ศุภยาลัต ซึ่งในที่สุดประเทศพม่าก็ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ
 การที่กล่าวถึงกษัตริย์องค์อื่นๆ ในราชวงศ์อลองพญาต่อมาจนตลอดสายที่เดิวนั้น ก็เพื่อ
 แสดงให้เห็นว่าอาจจะไปด้วยเวรกรรมของการ “ฆ่าพระ” ในสมัยอลองพญา และบาปกรรมอื่นที่ทำการ
 ต่อมาในราชวงศ์นี้ รวมทั้งการเผาทำลายกรุงศรีอยุธยา ลอกทองพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งได้กระทำในอีก
 11 ปีภายหลังด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 225-226)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์วงศ์อลองพญาไว้ว่า ผลกรรมจาก
 การที่พม่าโจมตีกรุงศรีอยุธยาอย่างโหดร้าย สุมไฟพระพุทธรูป ฆ่าและเผาผู้คนมากมาย ส่งผลให้
 เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ในพม่า ทำให้ปูชนียสถาน บ้านเรือนเสียหาย และผู้คนเสียชีวิตจำนวนมาก
 อีกทั้งสงครามนี้ ยังส่งผลให้กษัตริย์ในวงศ์อลองพญาเป็นคนเสียสติ หรือโหดร้ายผิดปกติ หรือขาด
 สติปัญญา

เราทราบกันอยู่แล้วว่า ในการตีกรุงศรีอยุธยาครั้งนี้ พม่าได้ทำความโหดร้าย เผาผลาญ
 ชีวิตมนุษย์ตลอดถึงเอาไฟสุมพระพุทธรูปลอกเอาทองไป และพม่าก็ได้ประสบผลกระทบทันตาเห็น
 พอเสร็จศึกศรีอยุธยา ก็เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ในพม่า ปูชนียสถานบ้านเรือนทำลายลง และเสียชีวิต
 ผู้คนเป็นอันมาก ตัวมั่งระเองก็เริ่มแสดงอาการสติไม่ปรกติ เวลาเสด็จประพาสเมืองมอญ ให้เอา
 เจ้านายเก่าของมอญไปด้วย เมื่อเข้าไปบูชาพระเจดีย์สำคัญๆ ก็ได้ตัดหัวเจ้านายเก่าของมอญต่อหน้า
 เจดีย์สถาน เพื่อเป็นพุทธบูชา

...

พอถึงจิงกูจา กรรมพันธุ์เสียจริตก็แสดงตัวรุนแรงยิ่งขึ้น สามะเลาเทเมาและโหดร้ายต่างๆ
 กริ้วสนมเอกคนหนึ่งให้เอาไปถ่วงน้ำเสีย ลงท้ายเป็นบ้าจริงๆ ต้องเอาออกจากราชสมบัติ เสนามาตย์
 ได้เชิญพระโอรสองค์ที่ 4 ของอลองพญา คือ มังแวงตะแกงปะดุง ขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่า
 “โพเตาพญา” แต่ไทยเราเรียก พระเจ้าปะดุง

ส่วนจิงกูจา นั้น วันหนึ่งเดินเข้าประตูวัง ทหารยามถามว่าใคร จิงกูจาตอบว่า “ข้านี้แหละ
 พระเจ้าแผ่นดิน” เลยถูกทหารยามเอาดาบฟันตายคาที่ พระเจ้าปะดุง ... ทรงเป็นกษัตริย์ที่สามารถ
 องค์หนึ่ง ถึงกับตีอระกัน(ยะไข่)ได้ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินพม่ามาก่อนๆทำไม่ได้ แต่ลงท้ายก็ได้รับ
 ผลแห่งกรรมพันธุ์เช่นเดียวกัน เกิดปรารถนาพระโพธิญาณ แก้ไขข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ ทรง

สร้างพระเจดีย์เมงกุน ซึ่งมุ่งหมายจะให้เจดีย์องค์ใหญ่ที่สุดในโลก เกณฑ์คนจำนวนหนึ่งมาล้มตายลงเป็นอันมาก และยังสร้างไม่เสร็จจนกระทั่งทุกวันนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 517-519)

กษัตริย์องค์ต่อมา คือ พระเจ้าพคยิดอหรือจักกายแมง ทำสงครามกับอังกฤษ และเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำจนต้องยอมทำสัญญาที่เสียเปรียบ ภายหลังก็เสียจริต สรวดีพระอนุชาของพระเจ้าพคยิดอตั้งตนเป็นกษัตริย์ ทรงลงโทษผู้ต้องสงสัยในข้อหาบฏด้วยวิธีให้ช้างเหยียบ แม้มเหสีของท่านก็ยังถูกลงโทษเช่นกัน ภายหลังก็เสียจริต ต่อมาอังกฤษเข้าโจมตีพม่าจึงก่อให้เกิดความระส่ำระสายในรัชกาลของพระเจ้าพุกายแมงซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ไม่มีความรู้ ความสามารถและโหดร้าย เจ้าแมงโศกจึงสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์โดยได้รับความสนับสนุนจากประชาชน แล้วจึงได้ทำสัญญาสงบศึกกับอังกฤษ โดยยอมเสียดินแดนบางส่วนให้อังกฤษ ต่อมาพระเจ้าธีบอขึ้นเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอและขาดความเฉลียวฉลาด จึงมีปัญหาขัดแย้งกับอังกฤษ จนกระทั่งอังกฤษโจมตีจนพ่ายแพ้ และถูกควบคุมตัวไว้ทำให้สิ้นสุดวงศ์อลองพญา (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 517-530)

ผู้แต่งนวนิยายให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวรกรรมที่กษัตริย์ในวงศ์อลองพญาได้รับตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาตีมอญ ในตอนพระเจ้าอลองพญาตีเมืองหงสาวดีของมอญได้ ผู้แต่งกล่าวว่าเมืองเก่าของมอญคือเมืองสะเท็มหรือสะเทิม ส่วนเมืองหงสาวดีที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายถึงนั้น สร้างขึ้นภายหลังใน พ.ศ. 1116 มอญอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ามาเป็นเวลานาน จนกระทั่งสมัยมะกะโทหรือพระเจ้าฟ้ารั่ว ราชบุตรเขยของพ่อขุนรามคำแหง ดิเมืองเมาะตะมะใน พ.ศ. 1825 และตีเมืองหงสาวดีใน พ.ศ. 1830 แล้วสถาปนาตนเป็นกษัตริย์ กษัตริย์ในวงศ์พระเจ้าฟ้ารั่วปกครองมอญเรื่อยมาถึง 14 รัชกาล พระธรรมเจดีย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งวงศ์ธรรมเจดีย์ และมีกษัตริย์ต่อมาอีก 3 รัชกาล จนกระทั่งมอญเสียเมืองหงสาวดี แก่พระเจ้าตะเบงชะเวตี้แห่งพม่า ใน พ.ศ. 2081 และเสียเมืองเมาะตะมะ ใน พ.ศ. 2083 อาณาจักรมอญดำรงอยู่ 259 ปี

ที่จริงเราไม่มีเรื่องอะไรจะพูดมาก เพราะเราไม่มีทางจะรู้แน่ๆว่าประวัติศาสตร์ของมอญเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด ผู้เรียบเรียงพงศาวดารมอญท่านเริ่มแต่สมัยพุทธกาล ตั้งแต่เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ และเสด็จมาโดยทางอากาศ พบหงส์สองอยู่ด้วยกันที่ใกล้เกาะแห่งหนึ่ง ก็ทรงประทานพุทธทำนายว่า ต่อไปภายหน้าที่ตรงนั้นจะกลายเป็นเมืองใหญ่ เรียกว่า เมืองหงสาวดี

แต่หงสาวดีไม่ใช่เมืองเริ่มแรกในประวัติศาสตร์ของมอญ เมืองเก่าแก่ของมอญที่เราได้พบชื่อในประวัติศาสตร์ คือ เมืองสะเท็ม หรือ สะเทิม ที่นักปราชญ์ผูกคำบาลีขึ้น เรียกว่า สุธรรมนคร สร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่มีทางทราบ หงสาวดีเป็นเมืองที่เกิดขึ้นภายหลัง ชาวเมืองสะเท็ม หรือ สุธรรมนครนี้เองสร้างขึ้นและผู้เขียนพงศาวดารมอญให้ศักราชไว้ว่า หงสาวดี ได้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.

1116 แล้วก็ให้รายการลำดับกษัตริย์ซึ่งทางประวัติศาสตร์ไม่กล้ารับรอง เพราะสงสัยว่าจะเป็นนิยายทั้งนั้น

เหตุการณ์สำคัญภายหลังการสร้างกรุงหงสาวดี ก็คือ กษัตริย์พม่าองค์หนึ่งชื่อ อลังคจอสู มาสร้างเมืองเมาะตะมะขึ้นในราว พ.ศ. 1800 (ปีใดไม่แน่) การที่กษัตริย์พม่าลงมาตั้งเมืองเมาะตะมะนั้น แสดงให้เห็นว่าเขตมอญโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือหงสาวดีเองอยู่ในอำนาจของพม่า ซึ่งแผ่อำนาจเขตบุกรุกลงมาปกครองเมืองมอญอยู่ช้านานแล้ว

มอญได้ลุกขึ้นต่อสู้พม่า และดำรงความเป็นอิสระได้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อสมิงมะกะโท ราชบุตรเขยของพ่อขุนรามคำแหงครองสุโขทัยเมืองเมาะตะมะ ด้วยความสนับสนุนช่วยเหลือของพ่อขุนรามคำแหง ใน พ.ศ. 1825 และขึ้นไปตีหงสาวดีได้ เมื่อ พ.ศ. 1830 แล้วก็ตั้งวงศ์กษัตริย์ที่ครองเมืองมอญอยู่ยืดยาวที่สุด ในประวัติศาสตร์ของมอญ เราพอจะหารายพระนามพระเจ้าแผ่นดินมอญในตอนนี้ได้ครบถ้วน คือ พระเจ้าฟ้ารั่ว (คือสมิงมะกะโทเอง) พระยารามประเดิด พระเจ้าแสนมิ่งเมือง พระยารามไถย อายก้ากอง อายลาว พระยาอู่ พระเจ้าสิทธราชา (ที่เราเรียกกันว่า พระยาน้อย หรือ ราชธาธิราช) พระเจ้าธรรมราชา พระยารามกิตติ พระยารวู (ที่เราเรียกว่า พระยาแก่นท้าว) พระยาแดง พระยามอดอ พระนางชินชอบู (ที่เราเรียกว่า นางพระยาท้าว) เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของวงศ์ฟ้ารั่ว ในบรรดาพระเจ้าแผ่นดินเหล่านี้ สององค์แรกครองเมาะตะมะอยู่ตลอดรัชกาล แต่องค์หลังๆต่อมา ครองหงสาวดี

พระนางชินชอบู ไม่มีผู้สืบสาย แต่มีผู้อยู่ในอุปการะและช่วยเหลือพระนางมา ตลอดเวลาที่ทรงอยู่ในราชสมบัติ บุคคลผู้นี้บวชเป็นพระ ได้ศึกษามีวิชาความรู้มาก สึกออกมารับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระนางถึงกับได้รับแต่งตั้งเป็นรัชทายาท และสืบราชสมบัติแทนพระนางชินชอบู มีพระนามว่า พระธรรมเจดีย์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระมหาปิฎกธร เป็นปฐมกษัตริย์วงศ์ใหม่ของมอญ คือวงศ์ธรรมเจดีย์ แต่กษัตริย์วงศ์ใหม่นี้ก็ยังถือคนว่าเป็นผู้สืบสายจากพระเจ้าฟ้ารั่ว พระเจ้าฟ้ารั่วจึงได้รับความนับถือเป็นบุรพกษัตริย์ของมอญตลอดมา วงศ์ธรรมเจดีย์มีกษัตริย์สืบสายสามองค์ คือ องค์พระธรรมเจดีย์เอง พระยารามและพระยาอุตตราช ทางพม่าจึงมีคนสำคัญเกิดขึ้นคือ พระเจ้าตะเบงชเวตี้ มาตีหงสาวดีได้ใน พ.ศ. 2081 แม้จะเสียหงสาวดีแล้ว เมืองมอญทางเมาะตะมะ ก็ยังต่อสู้อย่างทรหดอดทนอยู่อีกถึง 2 ปี เพิ่งจะเสียเมาะตะมะ เมื่อ พ.ศ. 2083 เป็นอันว่าราชอาณาจักรมอญที่กอบกู้ขึ้นโดยพระเจ้าฟ้ารั่ว ด้วยความสนับสนุนและพระบรมราชูปถัมภ์ของพ่อขุนรามคำแหงนั้น ดำรงอยู่ได้ถึง 259 ปี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 226-228)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกความเป็นมาของชาติมอญไว้ว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงทำนายถึงการสร้างเมืองหงสาวดี พ.ศ.1116 กษัตริย์เมืองสะเท็มหรือสะเทินสร้างเมืองหงสาวดี หรือเรียกว่าอาณาจักรพะโค มีกษัตริย์ปกครองมา 17 องค์ มอญอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า จนกระทั่งพระเจ้าฟ้ารั่วประกาศอิสรภาพ

การตั้งเมืองอื่นๆเป็นแต่อย่างเจ้าอินเดียชาวกบิลพัสดุ์ แต่พะโคนี้ร้อนถึงองค์พระพุทธเจ้าทีเดียว พงศาวดารกล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้ 8 ปี ที่ตรงนั้นยังเป็นทะเล และมีภูเขาโผล่ขึ้น พระพุทธเจ้าก็ได้เสด็จโดยทางอากาศมาที่นั่น ทอดพระเนตรเห็นหงส์(ห่าน)สองตัวว่ายน้ำเล่นอยู่ จึงทรงทำนายว่า ที่นั้นจะกลายเป็นเมืองสำคัญ คำทำนายนี้มาเป็นจริงขึ้น อีกพันปี

ภายหลังคือกษัตริย์ที่ครอบครองเมืองสะเท็นหรือสะเทิม ได้มาทรงสร้างเมืองใหม่ที่นั้น เมื่อพุทธศักราช 1116 ขนานนามตามพุทธทำนายที่เกี่ยวกับหงส์ว่า เมือง “หงสาวดี” และเรียกอาณาจักรใหม่นี้ว่า พะโค (Pegu) ตามชื่อของแม่น้ำที่ตั้งอาณาจักรนั้น

การสร้างเมืองหงสาวดีนั้น มีเรื่องราวพิสดารถึงกับว่า พระอินทร์ลงมาอำนวยการก่อสร้าง และว่า กษัตริย์ที่เริ่มครองเป็นเชื้อสายพระยานาค เนื่องจากความนับถือพระยานาค ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า อาณาจักรนี้มีกษัตริย์ครองมาถึง 17 องค์ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 440-441)

ครั้งกาลล่วงมาภายหลังกษัตริย์พม่า, ชื่อว่าพระเจ้าอลองจ้อผู้ยิ่งใหญ่ในภูมิภาคประเทศ. ยกกองทัพลงมาตีเมืองหงสาวดี เมืองสะเทิมได้แล้ว, เสด็จไปประพาศป่าชื่อตำบลเมะตะมะเห็นภูมิสถานสนุก จึงให้สร้างเมืองลงในที่นั้น, ให้ชื่อว่าเมืองเมะตะมะ แล้วจึงตั้งแซกผู้หนึ่ง, ให้เป็นเจ้าเมือง ให้ชื่อว่า อลิมามาง,

(พระราชพงษาวดารมอญ, พม่า. 2443 : 18)

ภายหลังมอญตั้งตัวเป็นอิสระและปกครองตนเอง โดยมีลำดับกษัตริย์ดังนี้ พระเจ้าฟ้ารั่ว หรือเรียกว่าสมิงมะกะโทหรือพระเจ้าวโร พระยารามประเดิดหรือเรียกว่าขุนลอ เจ้าแสนเมืองมิง พระยารามไทร ซิปอนหรือที่พันเป็นข้าราชการที่ก่อกบฏ ได้ครองราชย์เพียง 2-3 วัน เจ้าอาย-กำกอง เจ้าอายลาว พระยาอยู่ พระยาน้อยหรือเรียกว่าพระเจ้าราชาธิราชหรือสีหราชา พระธรรมราชา พระยารามกิติหรือเรียกว่าพระยารามเกิดหรือพระยาราม พระยารูหรือเรียกว่าพระยาแก่นท้าว พระยาแดง มอดอ พระนางชินชอบูหรือเรียกว่านางพระยาตละท้าวเจ้าพระธรรมเจดีย์หรือเรียกว่าพระมหาปิฎกธร พระยาราม พระเจ้ายุตตราราชาทิ (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 460-482)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่าพระนามกษัตริย์มอญ 18 องค์ แต่ผู้แต่งกล่าวในนวนิยายเพียง 17 องค์ โดยไม่กล่าวถึง “ซิปอน” ในลำดับกษัตริย์มอญ ซึ่งอาจเป็นเพราะบุคคลนี้เป็นเพียงขุนนางมอญที่ไม่มีเชื้อสายราชวงศ์และครองราชย์อยู่เพียงไม่กี่วัน ผู้แต่งจึงไม่นับรวมอยู่ในรายพระนามกษัตริย์มอญ

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่กองทัพของสมเด็จพระนารายณ์ตีเมืองพุกาม ในตอนที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยา เพื่อชี้ให้เห็นความยิ่งใหญ่ของไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผู้แต่งกล่าวว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2208 กองทัพไทยสามารถเคลื่อนทัพเข้าไปในเขตพม่าจนถึงเมืองพุกาม

ศึกพม่า คนในสมัยนั้น เคยได้ยินมาบ้าง ว่าเคยมีศึกพม่ามาประชิดกรุงศรีอยุธยาในโบราณกาล แต่ไม่มีใครเคยเห็น เพราะว่าเรื่องศึกสงครามนั้น ตั้งแต่กองทัพใหญ่ของสมเด็จพระนารายณ์ มหาราชบุกขึ้นไปถึงพุกาม เมื่อ พ.ศ. 2208 แล้ว ไทยก็ไม่ได้พบศึกใหญ่มาตลอดเวลา 94 ปี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 9)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์โจมตีเมืองพุกามไว้ว่า หลังจากไทยชนะพม่าในสงครามไทรโยคแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งกองทัพไปตีพม่า ไทยตีเมืองต่างๆในเขตพม่าจนกระทั่งเข้าล้อมเมืองพุกาม

ภายหลังที่ชนะศึกในไทรโยคแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงวางแผนการรุกพม่า ...

กองทัพทุกกองไปประชุมกันที่เมืองเมะตะมะ เมื่อพร้อมกันแล้ว เจ้าพระยาโกษาจึงยกออกจากเมะตะมะตีเมืองรายทางเป็นลำดับไป และมีพวกมอญมาเข้าด้วยเป็นอันมาก กองทัพไทยตีหัวเมืองรายทางได้โดยง่ายเมื่อ ได้เมืองจิตตอง สิเรียน และย่างกุ้งแล้วเจ้าพระยาโกษาให้รวบรวมเรือพื้นเมือง จัดกองทัพเรือขึ้นทัพหนึ่ง ยกทัพบกทัพเรือพร้อมกัน ขึ้นไปตีหงสาวดีและเมืองแปร และก็ได้เรือๆไป

ทางพม่าได้รวบรวมกำลังที่พุกาม โดย มังจาเลราชบุตรเป็นแม่ทัพ เมื่อกองทัพไทยขึ้นไปถึงพุกาม ก็ได้รับกับพม่า เป็นการรบกลางแปลงหลายครั้ง พม่าต้องถอยกลับเข้าเมืองทุกที และในที่สุดก็เป็นแต่รักษาค่าย ซึ่งตั้งรายรอบเมืองมันไว้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 520-521)

ไทยได้ปิดล้อมเมืองพุกามอยู่นานก็ไม่สามารถตีได้ ไทยจึงเลิกทัพกลับมา หลังจากนั้นชาติไทยก็ไม่ทำศึกใหญ่อีกเลย จนกระทั่งเกิดศึกอลองพญา พ.ศ.2302 เมื่อนับรวมเวลาที่ปราศจากศึกรุนแรงได้ 94 ปี

ผู้แต่งกล่าวตรงกับประวัติศาสตร์ว่า กองทัพของสมเด็จพระนารายณ์มีความเก่งกาจจึงสามารถบุกเข้าไปในเขตพม่า จนกระทั่งถึงเมืองพุกามได้

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งกล่าวถึงความสามารถของไทยในการผลิตกระสุนดินปืนในตอนที่ไทยปะทะกับกองทัพของพระเจ้าอลองพญา เพื่อเปรียบเทียบความสามารถของคนไทยในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผู้แต่งกล่าวว่าสมัยสมเด็จพระนเรศวรและสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ไทยสามารถผลิตกระสุนดินปืนได้เอง และส่งไปขายยังประเทศญี่ปุ่นซึ่งให้คำชมเชยว่าดินปืนของไทยเป็นดินปืนที่ดีที่สุด

... ในระยะเวลาระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราชปรากฏว่าเราทำกระสุนดินดำได้เอง โดยไม่ต้องซื้อหาและทำได้ดีมาก ญี่ปุ่นเองก่อนที่จะปิดประตูเมืองก็ต้องสั่งซื้อดินปืนจากไทย โชกุนญี่ปุ่นได้เขียนหนังสือชมเชยมาว่าดินปืนของไทยนั้น เป็นดินปืนดีที่สุ่มมาถึงสมัยวงศ์บ้านพลูหลวงนี้ เราได้ละทิ้งวิชาการเหล่านี้หมด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 42)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการผลิตดินปืนไว้ว่า ไทยผลิตดินปืนได้เอง ส่วนที่เหลือจากการใช้ รัฐบาลจะส่งไปขายต่างประเทศ ดังเช่นประเทศญี่ปุ่นซึ่งชื่นชมว่าดินปืนของไทยเป็นดินปืนที่ดีที่สุด

... เมื่อทำเป็นดินปืนแล้ว ถ้าเห็นว่าเหลือใช้ รัฐบาลก็ส่งออกไปขายนอกประเทศได้ ลูกค้าคนสำคัญของเราที่ชอบซื้อดินปืนจากไทยมากที่สุด คือ ญี่ปุ่น มีสาส์นหลายฉบับของโชกุนญี่ปุ่น มีมากราบบังคมทูลพระเจ้าปราสาททองของเรา สรรเสริญดินปืนไทยว่าดีที่สุด และสั่งซื้ออยู่เรื่อยๆ เพื่อไปใช้รบกันเองในประเทศญี่ปุ่นและเรามีเรือไทยขนส่งถึงประเทศญี่ปุ่นด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 160)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวตรงกับประวัติศาสตร์ว่า คนไทยสามารถผลิตกระสุนดินปืนไว้ใช้เอง และส่งขายต่อต่างประเทศ

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” และ “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งกล่าวถึงการปกครองในสมัยสุโขทัย โดยเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ปรากฏในตอนบรรยายสภาพทาส เพื่อเปรียบเทียบการปกครองสมัยสุโขทัยกับอยุธยา ผู้แต่งกล่าวว่าการปกครองในสมัยสุโขทัยเป็นแบบพ่อปกครองลูก กษัตริย์มีฐานะเป็นพ่อของราษฎร เจ้าหน้าที่ก็มีตำแหน่งพ่อ ราษฎรมีฐานะเป็นลูก ทำให้กษัตริย์กับราษฎรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ซึ่งแตกต่างจากสมัยต่อมา ที่กษัตริย์มีฐานะเป็นเทพเจ้า ส่วนราษฎรมีฐานะเหมือนสัตว์

... ในสมัยสุโขทัยนั้นพระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นพ่อ เรียกกันว่าพ่อขุนคือพ่อที่สูงที่สุด และเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองก็เป็นพ่อ ลดหลั่นกันลงมาคือเป็น พ่อเมือง พ่อบ้าน พ่อครัว พ่อเรือน ส่วนพลเมืองนั้นเป็นลูก เรียกว่าลูกบ้าน ลูกเมือง แต่พอสิ้นสมัยสุโขทัยแล้ว พระมหากษัตริย์กับราษฎรเลิกอยู่โลกเดียวกัน พระมหากษัตริย์กลายเป็นชาวสวรรค์ และราษฎรกลายเป็นสัตว์ พระมหากษัตริย์หลังสมัยสุโขทัยจะเป็นพ่อของราษฎรเหมือนแต่ก่อนไม่ได้ เพราะเป็นเทพเจ้าไปเสียแล้ว บางองค์เป็นพระรามนารายณ์อวตาร¹ เช่น พระรามาริบัติอุทอง พระนารายณ์ บางองค์เป็นพระอินทร์ เช่น พระนครอินทร์ พระหินทร์ บางองค์มาจากพระอาทิตย์ เช่น พระอาทิตย์ บางองค์เป็นทั้งพระนารายณ์และพระอิศวรรวมกัน เช่น พระราเมศวร

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 80)

ส่วนนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ปรากฏในในบทสนทนาของตัวละครกระจาง ตอนบรรยายสภาพทาส ผู้แต่งกล่าวว่สมัยสุโขทัยเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ซึ่งเป็นการปกครองด้วยความรัก และประชาชนมีสภาพเท่าเทียมกัน

“เมื่อแรกคนเราก็เหมือนกันหมด” กระจางตอบ “ในสมัยพระร่วงเจ้า คนทุกคนเป็นไทยไม่มีใครเป็นทาส องค์พระร่วงเจ้าทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ เหมือนพ่อกับลูก ทรงปกครองด้วยความรักความเมตตากรุณา แต่ในสมัยนี้ผู้คนพลเมืองก็เป็นสัตว์พาหนะให้เขาใช้และเขี่ยนตี”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 93)

¹ คัดลอกตามหนังสือ

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกการปกครองสมัยสุโขทัยไว้ว่า ในสมัยสุโขทัยเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก กษัตริย์กับราษฎรมีความใกล้ชิดกัน ต่างจากสมัยต่อมาที่ยกย่องกษัตริย์ขึ้นเป็นเทพเจ้า แต่ลดฐานะราษฎรให้ต่ำลง

วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเราเป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่เราควรภาคภูมิใจ คือ ไทยเราแต่เดิมมาไม่มีทาส ในสมัยสุโขทัยเราไม่มีทาส ...

ได้กล่าวมาแล้วว่าระบอบการปกครองของไทยเราแต่โบราณกาลดีก่อดำบรรพ์ จนถึงสมัยสุโขทัยนั้นเป็นระบอบที่พ่อปกครองลูก พระมหากษัตริย์กับพลเมืองใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก มาถึงสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์กับพลเมืองอยู่ห่างกันคนละโลก เมื่อพระมหากษัตริย์สูงขึ้น พลเมืองก็ต่ำลง เมื่อพระมหากษัตริย์กลายเป็นเทพเจ้า พลเมืองก็กลายเป็นสัตว์ ลัทธิที่ถือว่ารัฐเป็นครอบครัวอันหนึ่งก็หมดไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 30)

สมัยสุโขทัยยึดหลักการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ตำแหน่งทางการปกครองหลายตำแหน่งก็เรียกว่าพ่อ เช่น พ่อเรือน พ่อครัว พ่อบ้าน พ่อเมือง พ่อขุน

หลักการปกครองแบบสุโขทัย ประมวลลงได้ในคำๆ เดียว คือ คำว่า “พ่อ” ซึ่งมีลำดับลดหลั่นกันดังนี้

๑. พ่อเรือน
๒. พ่อครัว
๓. พ่อบ้าน
๔. พ่อเมือง
๕. ขุน
๖. พ่อขุน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 71)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงการปกครองสมัยสุโขทัย ไว้ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ผู้แต่งกล่าวถึงการกำหนดค่าธรรมเนียมในการติดราฎมิคุ้มห้าม ในตอนที่บรรยายถึงการเข้าเดือนของไพร่ เพื่อชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์ไทยทรงเมตตาห่วงใยทุกข์สุขของราษฎร ผู้แต่งกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความเดือดร้อนของราษฎร พระองค์จึงทรงกำหนดกฎเกณฑ์ในการเก็บค่าธรรมเนียมตราฎมิคุ้มห้ามและทรงห้ามข้าราชการเก็บค่าธรรมเนียมเกินกว่าอัตราที่กำหนดไว้ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร

มาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาเห็นทุกข์ยากของไพร่บ้านพลเมือง ทรงเห็นว่าเจ้าหน้าที่เรียกค่าธรรมเนียมติดราฎมิ-

คุ้มห้ามยุบยับเกินไป มีพระราชประสงค์จะบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯออกประกาศ วางกำหนดกฎเกณฑ์การตีตรา และเรียกค่าธรรมเนียมให้เป็นการแน่นอน และห้ามมิให้เรียกเก็บเกินกว่าอัตราที่กำหนดไว้ ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีดังต่อไปนี้ คือ

“ค่ากระดาสลึงหนึ่ง ค่าพิมพ์เฟื้องหนึ่ง อาลักษณ์สองไพ ค่าตีตราพระราชสีห์สองไพ ค่าตีตราพระคชสีห์สองไพ ค่าตีตราพระมหาสมบัติสองไพ ค่าตรวจของแม่กองสองไพ มหาดไทยสองไพ กลาโหมสองไพ มหาดเล็ก(ไม่รู้ว่าจะเกี่ยวข้องกับอะไรด้วย)สองไพ ค่าตรวจทะเบียนทางว่าวอีกหนึ่งสลึง ค่าอาลักษณ์(ทำอะไรอีกไม่ทราบ)หนึ่งสลึง เสมียนตรากลาโหมหนึ่งสลึง เสมียนตราคลังมหาสมบัติหนึ่งสลึง มหาดเล็กเจ้าหมื่นศรีสรลักษณ์หนึ่งสลึง”

นี้เป็นกฎเกณฑ์ที่ดั่งขึ้นใหม่ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ผู้ทรงกรุณาปราณีแก่ราษฎรเป็นยิ่งนัก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 84-85)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องการกำหนดค่าธรรมเนียมในการตีตราภูมิคุ้มห้ามไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความเดือดร้อนของราษฎร และประสงค์จะบรรเทาความทุกข์ยากนั้น พระองค์จึงทรงจำกัดค่าธรรมเนียมในการตีตราภูมิคุ้มห้ามให้ลดลง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาเห็นทุกข์ยากของราษฎร ในการที่มาทำงานให้เจ้านายโดยไม่ได้สินจ้างอะไรเลย ต้องเอาอาหารของตัวมากินในระหว่างเข้าเดือน แล้วยังต้องเสียค่าธรรมเนียมตราภูมิคุ้มห้ามมากมายนัก มีพระราชประสงค์จะบรรเทาความยากลำบากของราษฎรลงบ้าง จึงได้ทรงประกาศจำกัดรายการค่าธรรมเนียมให้น้อยลง คงเรียกแต่ในอัตราต่อไปนี้ คือ

ค่ากระดาสลึง	1 สลึง
ค่าพิมพ์ (พิมพ์อะไรไม่ทราบ)	1 เฟื้อง
ค่าอาลักษณ์	2 ไพ
ค่าตีตราคชสีห์	2 ไพ
ค่าตีตราราชสีห์	2 ไพ
ค่าตีตราพระคลังมหาสมบัติ	2 ไพ
ค่าตีตรากลาโหม	2 ไพ
มหาดไทย	2 ไพ
ค่าแม่กองตรวจ	2 ไพ
ค่ามหาดเล็ก (ทำอะไรไม่ทราบ)	2 ไพ
ค่าตรวจทางว่าว	1 สลึง
ค่าอาลักษณ์ (อีกครั้งหนึ่ง)	1 สลึง
ค่าเสมียนตรากลาโหม	1 สลึง
ให้พระราชเสนามหาดไทย	1 สลึง
ให้เสมียนตราคลังมหาสมบัติ	1 สลึง
ให้เจ้าหมื่นศรีสรลักษณ์	1 สลึง

รวมทั้งสิ้น 2 บาท 37 สตางค์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544 : 28-29)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเรื่อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการตีตราภูมิคุ้มกันไว้ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งกล่าวถึงกฎหมายโบราณของญี่ปุ่น ในตอนที่ดวงใจหลบซ่อนตัวในบ้านของชาวญี่ปุ่น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของดวงใจ ซึ่งทำการฆาตกรรมเพื่อแก้แค้นให้มารดา และเข้าใจถึงสาเหตุที่นักธุรกิจชาวญี่ปุ่นยอมให้ความช่วยเหลือแก้ดวงใจ ทั้งที่เขาเป็นฆาตกร ผู้แต่งกล่าวว่ากฎหมายโบราณของญี่ปุ่น ถือว่าการแก้แค้นเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่จะแก้แค้น หากการกระทำนั้นไม่รุนแรงกว่าที่ถูกกระทำ

... คนญี่ปุ่นให้เกียรติแก่การแก้แค้นเสมอ เพราะเขาถือว่าการแก้แค้นเป็นสิทธิและความชอบธรรมอันหนึ่งของมนุษย์ กฎหมายโบราณของญี่ปุ่นที่ใช้มาตั้งแต่พันปีมีบทบัญญัติให้สิทธิแก่พลเมืองทุกคนที่จะทำการแก้แค้นไม่รุนแรงเกินกว่าที่เขาทำกับตัว ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 311)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องกฎหมายโบราณไว้ว่า ประเทศญี่ปุ่นช่วงก่อนได้รับรัฐธรรมนูญ ให้สิทธิในการแก้แค้นโดยถือว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรม และกฎหมายอนุญาตให้กระทำได้ (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ข : 74 , 2514จ : 364-365)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวเรื่องสิทธิการแก้แค้นในกฎหมายโบราณของญี่ปุ่นตรงกับประวัติศาสตร์

1.2.1.2 การดัดแปลงเรื่องแทรกจากประวัติศาสตร์

ผู้แต่งนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหา ให้ต่างไปจากประวัติศาสตร์บ้าง แต่ก็ยังมีเค้าของเรื่องเดิมของเป็นประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่ มีปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” ผู้แต่งกล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงอุปถัมภ์กษัตริย์มอญ ในตอนเจ้าหญิงสุภลักษณ์พระชนิษฐาของพระเจ้าสมิงทอเข้ามาอาศัยในเขตไทย และตอนหลวงพิชัยสินธพรับยอดเศวตฉัตรคืนจากฝ่ายกบฏ เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมอญ โดยกล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงอุปถัมภ์พระเจ้าฟ้ารั่วปฐมกษัตริย์ของมอญซึ่งเป็นพระขามาตาของพระองค์แล้วยังอุปถัมภ์กษัตริย์องค์ต่อมาของมอญด้วย ทำให้ชาติมอญเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่

... องค์พ่อขุนรามคำแหงซึ่งได้พระราชทานพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ให้แก่มอญองค์หนึ่ง คือพระเจ้าฟ้ารั่ว ซึ่งพระมหากษัตริย์รามัญทุก ๆ องค์ ไม่ว่าจะเป็นวงศ์ใดรัชกาลใดนับถือว่าเป็นบรรพบุรุษใครที่นับถือพระเจ้าฟ้ารั่วก็ย่อมมีความเลื่อมใสมาถึงพ่อขุนรามคำแหงเพราะทุกคนรู้ ว่าการที่พระเจ้าฟ้ารั่วตั้งตัวยิ่งใหญ่ขึ้นได้ ก็เพราะเป็นราชบุตรเขยของพ่อขุนรามคำแหง ได้อาศัยบุญญาบารมีตั้งตัวและแผ่อำนาจ ชาวรามัญทุกคนไม่ลืมนึกว่าพ่อขุนรามคำแหงได้ให้ความอุปถัมภ์แก่มอญมาตลอดรัชสมัยของพระองค์ จนกระทั่งได้อภิเษกพระเจ้าแสนเมืองมิ่งครองหงสาวดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 158)

พ่อขุนรามคำแหงทรงอภิเษกเจ้าแสนเมืองมิ่ง พระราชนัดดาที่เกิดจากพระเจ้าฟ้ารั่วขึ้นเป็นกษัตริย์ของมอญ แล้วพระราชทานยอดเศวตฉัตรซึ่งทำจากทองคำเนื้อบริสุทธิ์ มีลวดลายแบบไทย ชาวมอญยกย่องยอดเศวตฉัตรว่าเป็นของสำคัญ

เรณูมาตัดเชือกที่ติดราออก แล้วก็แก้ห่อให้ดู เป็นของห่อด้วยผ้าไหมหลายชั้น และภายในเป็นยอดเศวตฉัตรที่แท้จริง เป็นทองคำทั้งแท่ง ทำรูปอย่างสวยงาม ส่วนยาวไม่มากนัก แต่เป็นทองที่สุกปลั่งเนื้อทองบริสุทธิ์แท้ ทำที่ไม่แสดงว่าเป็นของทำใหม่ และที่น่าประหลาดมากนั่นคือ ลวดลายเป็นลวดลายแบบไทยๆ

...

“คุณเจ้ใจใหม่ ถ้าดิฉันจะบอกคุณว่ายอดเศวตฉัตรยอดนี้ เป็นของพระร่วงเจ้าสุโขทัย พระราชทานแก่เจ้าแสนเมืองมิ่ง”

“อย่างนั้นหรือครับ ?”

“สมเด็จพระเจ้ารามคำแหงเสด็จมาอภิเษกเจ้าแสนเมืองมิ่งครองหงสาวดี และพระราชทานเศวตฉัตรยอดนี้ให้แก่เจ้าแสนเมืองมิ่ง ชาวมอญถือเป็นของสำคัญมากพยายามรักษาไว้อย่างพิถีพิถัน”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 64-65)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างพ่อขุนรามคำแหงกับกษัตริย์มอญไว้ว่า มะกะโทได้ลักพาพระราชธิดาของพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ไปตั้งตนเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ มีพระนามว่า สมิงวโร หรือ พระเจ้าฟ้ารั่ว ทรงได้รับความอุปถัมภ์จากพ่อขุนรามคำแหง เมื่อพระเจ้าฟ้ารั่วสิ้นพระชนม์ พระยารามประเจ็ดพระอนุชา เป็นกษัตริย์องค์ต่อมา ได้แสดงความจงรักภักดีต่อพ่อขุนรามคำแหง กษัตริย์องค์ต่อมาคือเจ้าแสนเมืองมิ่ง ซึ่งทรงได้รับความอุปถัมภ์จากพ่อขุนรามคำแหง

... มะกะโท ซึ่งพงศาวดารว่าเป็นมอญ ชาวเมาะตะมะ แต่นักประวัติศาสตร์ฝรั่งค้นคว้าได้ว่า เป็นไทยใหญ่ ... บุคคลผู้นี้ได้เข้ามาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ของพระมหากษัตริย์กรุงสุโขทัย มีเรื่องราว ลักพาพระราชธิดาของพ่อขุนรามคำแหงหนีไป แต่พ่อขุนรามคำแหงทรงเห็นว่า คนผู้นี้จะยิ่งใหญ่ต่อไปภายหน้า จึงพระราชทานความอุปถัมภ์ มะกะโทเข้าไปอยู่ที่ตำบลดุนห่วน ใกล้กับแม่น้ำพะสิม ได้มีโอกาสทำความสนิทสนมคุ้นเคยกับ อลิมาปาง พม่าผู้สำเร็จราชการเมืองเมาะตะมะ แสวงหาพวกพ้องได้มาก อาศัยบุญพระธิดาพ่อขุนรามคำแหง ทำให้มีคนเห็นความสำคัญและเข้ามาเป็นพรรคพวก ในที่สุด มะกะโทได้หลอกฆ่าอลิมาปาง นี้เสีย แล้วตั้งตนเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ทรงพระนามว่า สมิงวโร ซึ่งไทยเราเรียกว่า พระเจ้าฟ้ารั่ว ...

เมื่อพระเจ้าฟ้ารั่วสิ้นพระชนม์แล้ว พระอนุชา ซึ่งพงศาวดารพม่าเรียกว่า “ขุนลอ” และประชุมพงศาวดารของเราเรียกว่า “พระยารามประเจ็ด” ได้รับราชสมบัติต่อมา พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ก็ยังจงรักภักดีต่อพ่อขุนรามคำแหง พอได้อภิเษกแล้ว ก็เข้ามาเฝ้าถึงกรุงสุโขทัย ... เมื่อทำพิธีราชาภิเษกเจ้าเมืองมิ่งขึ้นครองเมืองมอญนั้น พ่อขุนรามคำแหงแม้จะทรงพระชราแล้ว ยังอุตส่าห์เสด็จไปหงสาวดี ประกอบพิธีอภิเษกพระเจ้าแสนเมืองมิ่ง พงศาวดารพม่ากล่าวต่อไปอีกว่า พระเจ้า-

แสนเมืองมิ่งได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงสุโขทัย เชื้อสายพ่อขุนรามคำแหง เมื่อเสร็จการอภิเษก
เจ้าแสนเมืองมิ่ง ครองเมืองมอญแล้วเสด็จกลับมาสุโขทัยได้สองปี ก็เสด็จสวรรคต
(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 458-462)

หลังจากมะกะโทสถาปนาตนเป็นกษัตริย์แล้ว พ่อขุนรามคำแหงได้พระราชทานพระนาม
ให้ว่าพระเจ้าฟ้ารั่ว และพระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ คือ เสด็จฉัตร มงกุฎ พระขรรค์
พัทวาลวิชนี ฉลองพระบาททอง (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2512 : 16-18)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงเสด็จฉัตรในเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งพระเจ้าฟ้ารั่ว
ทรงได้รับพระราชทานจากพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น แต่ไม่มีการบันทึกเรื่องยอดเสด็จฉัตรที่เจ้า-
แสนเมืองมิ่งได้รับพระราชทานนี้ในประวัติศาสตร์แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมเนื้อหาของยอดเสด็จฉัตรเข้ามา เพื่อประโยชน์ในการดำเนินเรื่อง
ให้เป็นไปตามโครงเรื่อง และเชื่อมโยงให้ตัวละครได้แสดงพฤติกรรมตามที่ผู้แต่งกำหนด อีกทั้ง
ผู้แต่งยังใช้ยอดเสด็จฉัตรเป็นสื่อแสดงว่า ชาวมอญให้ความนับถือและสำนึกในบุญคุณของพ่อขุน-
รามคำแหง ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของบุรพกษัตริย์ไทย

1.2.2 วิธีการสร้างเรื่องแทรกที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์

ผู้แต่งนำเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ มาสร้างเป็นเรื่องแทรกประเภทบุคคลในประวัติ-
ศาสตร์ โดยบุคคลที่กล่าวในเรื่องแทรกเหล่านี้ไม่ได้เป็นตัวละครในนวนิยายเรื่องนั้นๆ เรื่อง
แทรกประเภทนี้อาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับอุปนิสัย วิกรรณ พฤติกรรมสำคัญ หรือเหตุการณ์หนึ่งใน
ชีวิตของคณานั้น เป็นต้น จากการเปรียบเทียบเรื่องแทรกประเภทบุคคลในนวนิยายเชิงประวัติ
ศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการกับบุคคลในประวัติศาสตร์ พบเพียงวิธีการสร้างเรื่องแทรกที่ตาม
บุคคลในประวัติศาสตร์

เรื่องแทรกที่มีเนื้อหาตรงกับบุคคลในประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำเนื้อหาจากประวัติศาสตร์
มาเขียนเป็นเรื่องแทรก โดยไม่ดัดแปลง แต่งเติมเนื้อหาเลย เรื่องแทรกประเภทนี้จึงให้เนื้อหา
ตรงกับบุคคลในประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในนวนิยาย 7 เรื่อง ได้แก่ พลีชีพเพื่อชู้ เพื่อมาตุภูมิ
เพชรพระนารายณ์ ยอดเสด็จฉัตร ดอกฟ้าจำปาศักดิ์ กรุงแตก และสวรรคตยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ก. ในนวนิยายเรื่อง "พลีชีพเพื่อชู้" และ "เพื่อมาตุภูมิ" ผู้แต่งกล่าวถึงพ่อขุนผาเมือง
โดยเรื่อง "พลีชีพเพื่อชู้" ปรากฏอยู่ในตอนหลวงบวรภักดีสอนลูกเรื่องความซื่อสัตย์ จงรักภักดี
เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการแสดงความคิดเห็นว่าการมีอำนาจหรือเป็นที่ยำเกรงแก่ผู้อื่น จะทำให้
ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้จงรักภักดี ผู้แต่งกล่าวว่า กษัตริย์ขอมทรงยกย่องพ่อขุนผาเมืองขึ้นเป็น
กมรเตงอัญ และพระราชทานพระธิดา สีสรรมหาเทวี เพราะขอมเกรงว่าพ่อขุนผาเมืองจะก่อกบฏ
หรือประกาศอิสรภาพของไทย

"พระเจ้าแผ่นดินขอม ได้ยกย่องพ่อขุนผาเมืองขึ้นเป็นกมรเตงอัญ ซึ่งเป็นฐานะสูงสุดที่
สามารถจะให้ได้ และยกพระธิดา คือ นางสีสรมหาเทวี บอกว่าเป็นเครื่องตอบแทนคุณความดี

ในการที่พ่อขุนผาเมืองจงรักภักดีต่อขอม ก็คนอื่นที่จงรักภักดีต่อขอมก็มีอีกมาก โฉนจึงไม่ได้รับความยกย่องถึงปานนั้น ปัญหาข้อนี้ก็ตอบได้ง่ายๆ ว่าพ่อขุนผาเมืองมีกำลังคนที่สามารถจะขบดต่อขอมได้ในวันในพริ้งแต่ก็ยังไม่ทำ และในเวลาที่เราเจ้าแผ่นดินขอมให้ฐานันดรพร้อมทั้งยกลูกสาวให้นั้น ก็เป็นเวลาที่เราขอมวิตกห่วงใยว่าพ่อขุนผาเมืองอาจจะเลิกจงรักภักดีต่อขอม และกู้อิสรภาพของไทยขึ้น ถ้าพ่อขุนผาเมืองไม่มีกำลังหรือความสามารถจะทำให้พระเจ้าแผ่นดินขอมห่วงใยอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่ได้รับความยกย่องถึงเพียงนั้นเลย เห็นได้ว่าความจงรักภักดีและซื่อสัตย์อันเดียว ไม่ทำให้ได้การรับรองหรือยกย่อง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 359)

ส่วนนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” ปรากฏอยู่ในตอนที่นายเกตได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองปราจีนบุรี เพื่อยกตัวอย่างให้เห็นว่าคนไทยรักชาติ ผู้แต่งกล่าวว่า เมื่อ 300 ปี ก่อนรัชกาลพระมหาธรรมราชา คนไทยไม่สนใจต่อลัทธิศาสนาที่เขมรมอบให้

“พระเจ้าท่านลองคิดดูซิครับ” นายเกตตอบ “ในสมัยสุโขทัยเมื่อสามร้อยปีก่อนหน้านี้ คนไทยยังไม่นิยมยินดีในยศฐาบรรดาศักดิ์ที่เขมรแต่งตั้งให้ มาถึงเวลานี้ใครจะยินดี”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 125)

แม้ผู้แต่งจะไม่ได้ระบุชื่อบุคคลที่กล่าวถึง แต่จากข้อความที่ระบุว่าคนไทยไม่สนใจต่อลัทธิศาสนาจากเขมร 300 ปี ก่อนรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชานี้ ทำให้ทราบว่าผู้แต่งหมายความว่าถึงพ่อขุนผาเมือง

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงพ่อขุนผาเมืองไว้ว่าเมื่อ พ.ศ. 1800 หรือ 300 ปีก่อนรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา เป็นช่วงเวลาที่เริ่มตั้งอาณาจักรสุโขทัยของไทย (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 695) พระยากรุงขอมแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ “กมรเตงอัญ” บรรดาศักดิ์เขมรซึ่งเทียบเท่าบรรดาศักดิ์ เจ้าพระยา แก่พ่อขุนผาเมือง ให้ชื่อว่า “กมรเตงอัญศรีอินทราปติน- ทราทิตย์” และพระราชทานพระธิดาชื่อ พระนางสีขรรคมหาเทวี มาเป็นชายา ถึงกระนั้นพ่อขุน-ผาเมืองก็ไม่สนใจต่อบรรดาศักดิ์ที่ได้รับจากเขมร จึงได้ร่วมก่อกบฏให้ไทย

ประวัติของอาณาจักรสุโขทัย เราได้ความจากศิลาจารึกว่า สุโขทัยอยู่ในอำนาจของขอม ขอมตั้งคนไทยเป็นเจ้าเมือง อยู่เป็นเมืองๆและมีข้าหลวงขอมตั้งกองทัพควบคุมอยู่ในสุโขทัย สำหรับเมืองสุโขทัยเอง ขอมตั้งคนไทยคนหนึ่งชื่อ พ่อขุนศรีนาวนาถม เป็นเจ้าเมือง ลูกของคนนี้ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองราด ชื่อพ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมืองผู้นี้ขอมยกย่องมาก จะเป็นเพราะเก่งเอาไว้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัยต่อจากพ่อ ให้เป็นเจ้าเมืองที่จงรักภักดีต่อขอมหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ จึงได้อัมชูถึงกับตั้งให้มีบรรดาศักดิ์เป็น “กมรเตงอัญ” ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์เขมร เทียบเจ้าพระยามีนามว่า “กมรเตงอัญศรีอินทราปตินทราทิตย์” และให้ลูกสาวพระยากรุงขอม ชื่อ พระนาง สีขรรคมหาเทวี มาเป็นชายาตัวข้าหลวงขอมที่ควบคุมสุโขทัยเวลานั้น ชื่อ ไชยญลัพ พ่อกุญผาเมืองมีเพื่อนร่วมใจคนหนึ่ง

ชื่อ พ่อขุนบางกลางท่าว ขอมตั้งเป็นเจ้าเมืองบางยาง สองสหายได้คบคิดกันเข้าตีสุโขทัย ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 54-55)

ผู้แต่งนวนิยายให้เนื้อหาเกี่ยวกับพ่อขุนผาเมืองไว้ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง "พลีชีพเพื่อชู" ผู้แต่งกล่าวถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราช ในตอนหลวง-บวรภักดีสอนลูกเรื่องความซื่อสัตย์ จงรักภักดี เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการแสดงความคิดเห็นว่าการมีอำนาจหรือเป็นที่ยำเกรงแก่ผู้อื่น จะทำให้ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ซื่อสัตย์ จงรักภักดี ผู้แต่งกล่าวว่าพระเจ้าอู่ทองทรงพระราชทานพระนามแก่พระเชษฐภรรดาว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราช และทรงแต่งตั้งให้ครองเมืองสุพรรณบุรี

"พระเจ้าอู่ทองทรงตั้งพี่ชายของพระมเหสีให้ไปครองเมืองสุพรรณบุรี มีฐานันดรเป็นเจ้าตั้งพระนามเลิศลอยว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราช ซึ่งดูเป็นพระนามที่ยิ่งใหญ่กว่าของพระเจ้าอู่ทองเองโดยอ้างเหตุว่า เพราะพี่ชายของพระมเหสีมีความจงรักภักดี แต่อันที่จริงเป็นเพราะท่านผู้นี้มีกำลังพอที่จะชิงราชสมบัติ และลงท้ายก็ขึ้นเป็นกษัตริย์ได้จริงๆ ลำพังแต่ความจงรักภักดีอย่างเดียวไม่มีเชื้อจะมีสืบให้น่ากลัวอะไร จะไม่ได้ผลถึงปานนั้น"

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 360)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องสมเด็จพระบรมราชาธิราชไว้ว่า สมเด็จพระรามาชิตีอู่ทองทรงแต่งตั้ง ขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งเป็นพระเชษฐภรรดา ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราช ครองเมืองสุพรรณบุรี

เมื่อได้ทำการราชาภิเษกแล้ว สมเด็จพระรามาชิตีอู่ทอง ก็ทรงตั้งให้ขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งเป็นพี่พระมเหสี เป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชไปครองเมืองสุพรรณ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 247)

สมเด็จพระบรมราชาธิราชเป็นคนที่ใหญ่โตสูงและเป็นนักรบที่มีฝีมือ เมื่อพระเจ้าอู่ทองสวรรคต พระราเมศวรพระโอรสจึงยกราชสมบัติถวายพระบรมราชาธิราช (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 248-251)

ผู้แต่งกล่าวถึงเรื่องสมเด็จพระบรมราชาธิราชตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง "เพชรพระнарายณ์" ผู้แต่งกล่าวถึงราชมนูผ่านตัวละคร ในบทสนทนาของพระยาท้ายน้ำ ตอนสมเด็จพระนารายณ์ทรงปรึกษาเรื่องเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นตัวอย่างทหารที่ดี และในบทรำพึงของพระยาสิทธิราชเดโชไชย ตอนโจมตีพม่า เพื่อเป็นตัวอย่างทหารที่ดีซึ่งได้รับผลตอบแทนคุณความดี ผู้แต่งกล่าวว่าราชมนูเป็นทหารเอกของสมเด็จพระนเรศวร

“แล้วการทหารของเราก็เหลวไหลลงไปจริงๆ ฉันขอถามหน่อยเถอะพระยาทำย่น้ำ ว่าในระหว่างห้าสิบปีที่ผ่านมา เรามีทหารคนไหนที่จะนับได้ว่าเป็นทหารเอกของกรุงศรีอยุธยา อย่างราชมนูของสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า มีบ้างสักคนไหม?”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 63)

พระยาสิทธิราชเดโชไชยระลึกถึงความเจริญก้าวหน้าของราชมนู ซึ่งทำความดี ความชอบจนได้รับเลื่อนบรรดาศักดิ์จาก พระ เป็น เจ้าพระยา

... เขาจะทำอย่างนั้นบ้าง แล้วผลจะเป็นอย่างไร ก็เป็นเรื่องที่เดายากเหมือนกัน บางทีเขาจะได้ความดีความชอบอย่างสูงเลื่อนจากออกพระคราวเดียวขึ้นเป็นเจ้าพระยา เหมือนอย่างราชมนู

...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 131)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องของราชมนูไว้ว่า ราชมนูทหารในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ได้สร้างผลงานในการตีเขมร จึงได้เลื่อนบรรดาศักดิ์จาก พระ ขึ้นเป็น เจ้าพระยา มีชื่อว่า เจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี และได้ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม อีกทั้งได้รับพระราชทานรางวัล

ส่วนทางเขมร ก็จัดการป้องกันเมืองอย่างแข็งแรง กองทัพพระราชมนูเข้าถึงเมืองพระตะบองก่อน ได้รบกันเป็นสามรบ พระราชมนูจับตัวพระยามโนมิตร ผู้รักษาเมืองพระตะบองได้นำตัวถวายสมเด็จพระนเรศวร

ฝ่ายพระราชมนู เมื่อตีเมืองพระตะบองได้แล้ว ก็ถวายบังคมลา ยกกองทัพไปตีเมืองโพธิสัตว์ สมเด็จพระนเรศวรทรงอนุญาติ แล้วก็เคลื่อนกองทัพหลวงตามไปด้วย การตีเมืองโพธิสัตว์ก็ทำได้ด้วยเสียเลือดเนื้อไม่น้อย แต่พระราชมนูได้ทำการสมเป็นทหารที่ดีจริง ได้ตีเมืองโพธิสัตว์ได้ก่อนที่ทัพหลวงจะมาถึง พอกองทัพหลวงมาถึง พระราชมนูก็ถวายเมืองโพธิสัตว์ได้อีกเมืองหนึ่ง

... พระราชมนูเป็นผู้ที่ได้ทำการมากกว่าใครๆ และได้รับบำเหน็จสมกับความชอบ ทดแทนความอับเฉา เนื่องจากเคราะห์ร้ายในการรบที่บางแก้ว คือได้เลื่อนจากพระขึ้นเป็น เจ้าพระยา มีนามว่า เจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี และได้ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ได้รับพระราชทานพานทอง, เต้าน้ำทอง, เจียดทองซ้ายขวา, กระบี่ฝักทอง และเครื่องอุปโภค สมกับฐานาศักดิ์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 434-439)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงราชมนูตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระнарายณ์” “ยอดเศวตฉัตร” และ “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวร โดยนวนิยายเรื่อง “เพชรพระนารายณ์” ปรากฏอยู่ในตอนไทยยกทัพไปตีพม่า เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสมเด็จพระนารายณ์กับสมเด็จพระนเรศวร ผู้แต่งกล่าวว่า

สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีอุปนิสัยกล้าหาญ โลดโผน กล้าได้กล้าเสีย และมักทรงปฏิบัติกิจต่างๆด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระนเรศวรไปในทางโลดโผนแตกหัก สมเด็จพระนารายณ์ไปในทางนุ่มนวล ประนีประนอม สมเด็จพระนเรศวรไปในทางกล้าได้กล้าเสีย สมเด็จพระนารายณ์ไปในทางรอบคอบ ยั้งคิด สมเด็จพระนเรศวรทรงทำอะไรทุกอย่างด้วยพระองค์เอง แต่สมเด็จพระนารายณ์เป็นนารายณ์รามเกียรติ์แท้ คือ ชอบมีคนดีใช้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 130)

ส่วนนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” และ “กรุงแตก” ปรากฏอยู่ในตอนกองทัพของพระเจ้าอลองพญาล้อมกรุงศรีอยุธยา เพื่อขึ้นชมวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวร ผู้แต่งกล่าวว่าเมื่อกองทัพพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2129 สมเด็จพระนเรศวรทรงออกปล้นค่ายพม่าด้วยพระองค์เอง ทรงคาบพระแสงไว้ที่พระโอษฐ์ในขณะที่ปืนค่าย แม้ทรงถูกแทงจนพลัดตกแต่พระองค์ยังต่อสู้ จนสามารถขับไล่ทหารพม่าถอยทัพกลับไป

เป็นเวลาถึง 174 ปีที่กองทัพพมามีได้เข้ามาเยี่ยมเยียนถึงกำแพงพระนครศรีอยุธยา เพราะตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรได้ชัยชนะแก่พม่า เมื่อคราวดาบดาบปืนค่าย ใน พ.ศ. 2129 นั้นแล้ว ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 246-247)

กองทัพพม่ามาประชิดกรุงศรีอยุธยา เรื่องนี้ยังห่างไกลมาก เพราะหลังจากที่พม่ามาล้อมกรุงใน พ.ศ. 2129 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงออกปล้นค่ายพม่า เอาพระแสงดาบคาบพระโอษฐ์ ปืนค่ายจนถูกแทงพลัดตกลงมา ทรงเข้ายิงแย้งแทงฟันรบกับพม่าด้วยพระองค์เอง ขับไล่พม่าออกไปจากกำแพงกรุงแล้ว นับแต่นั้นมา กองทัพพม่าก็มีได้เคยเข้ามายึดเข้ามาถึงชานพระนครศรีอยุธยา แปลว่าเป็นเวลาถึง 173 ปี ที่ชาวพระนครกรุงศรีอยุธยามีได้เห็นกองทัพพม่ามาล้อมกรุง ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 9)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องสมเด็จพระนเรศวรไว้ว่าพระองค์มักทรงกระทำกิจต่างๆด้วยพระองค์เอง ทรงมีอุปนิสัยโลดโผน กล้าได้กล้าเสีย

สมเด็จพระนารายณ์ ได้ทรงประสมชีวิตหลายอย่างดังกล่าวข้างต้น แต่ในตอนกลาง คือในสมัยที่รุ่งโรจน์นั้น พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีบุญยิ่งกว่าใครๆในบรรดาพระมหากษัตริย์อยุธยา เพราะไม่ต้องลำบากตรากตรำทำอะไรทุกอย่างด้วยพระองค์เอง เหมือนสมเด็จพระนเรศวร ทรงมีอำมาตย์คู่บุญ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า มีคนดีใช้มากและความสำเร็จทั้งหลาย ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ก็เนื่องจาก การมีคนดีใช้เป็นประการสำคัญ

ทั้งนี้ มิได้หมายความว่า สมเด็จพระนารายณ์จะไร้คุณสมบัติส่วนพระองค์ อันที่จริงสมเด็จพระนารายณ์ทรงมีคุณสมบัติในพระองค์เป็นอันมาก แต่คุณสมบัติแตกต่างกับสมเด็จพระนเรศวร

ไปเกือบทุกอย่าง สมเด็จพระนเรศวรไปในทางโลดโผนแตกหัก สมเด็จพระนารายณ์ไปในทางนุ่มนวล ประนีประนอม สมเด็จพระนเรศวรไปในทางฉวยโอกาส กล้าได้กล้าเสีย ส่วนสมเด็จพระนารายณ์ไปในทางรอบคอบยังคิด แต่ลงท้าย ก็สร้างผลดีให้แก่ประเทศชาติเท่ากัน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 503-504)

นอกจากนี้พระจริยาของสมเด็จพระนเรศวรที่ปรากฏในการรบหลายครั้ง พระองค์มักเป็นผู้นำทหารเข้าปะทะกับศัตรู ซึ่งแสดงถึงอุปนิสัยกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวอันตราย (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514 : 368)

เมื่อกองทัพพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2129 สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงไว้ที่พระโอษฐ์ในขณะที่ปืนค่ายและทรงต่อสู้ด้วยพระองค์เอง จนสามารถขับไล่ทหารพม่าถอยทัพกลับไป

เป็นเวลาถึง ๑๗๔ ปีที่กองทัพพม่ามิได้เข้ามาเยี่ยมเยียนถึงกำแพงพระนครศรีอยุธยา เพราะตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวร ทรงได้ชัยชนะแก่พม่า เมื่อคราวคาบดาบปืนค่าย ใน พ.ศ. ๒๑๒๙ นั้นแล้ว กองทัพพม่าก็ไม่เคยเข้ามาถึงกำแพงพระนครศรีอยุธยาอีก เป็นอันว่าภาพที่ได้ลบหายไปถึง ๑๗๔ ปีนั้น ได้กลับมีขึ้นมาใหม่

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 638)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรได้ตรงกับประวัติศาสตร์ ในนวนิยายเรื่อง “ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” และ “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงพระสุริโยทัย โดยในเรื่อง “กรุงแตก” ปรากฏอยู่ในบทสนทนาระหว่างเจ้าหญิงสุดาตวงกับเจ้าพงศ์พิศาล ตอนกองทัพกบฏสาเกียดโง้งตีเมืองจำปาศักดิ์ เพื่อเป็นตัวอย่างวีรสตรีที่กล้าหาญ ผู้แต่งกล่าวว่าพระสุริโยทัยเป็นวีรสตรีของไทย

“ทำไมจะอยู่ไม่ได้ น้องเป็นคนเกิดในจำปาศักดิ์ ขออยู่ในจำปาศักดิ์ ขอตายในจำปาศักดิ์ เรื่องทั้งบ้านเมืองของตัวนั้น ไม่ยอมทิ้ง”

“พี่หวังใจว่าน้องคงจะได้แสดงความกล้าหาญ นำกองทัพออกสู้กับสาเกียดและเป็นวีรสตรีของนครจำปาศักดิ์ หรือของกรุงไทย อย่างพระสุริโยทัย”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 85-86)

ส่วนนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ปรากฏอยู่ในตอนที่กองทัพของพระเจ้าอลองพญาล้อมกรุงศรีอยุธยา เพื่อเปรียบเทียบวิธีการป้องกันพระนครในสมัยพระมหาจักรพรรดิกับสมัยพระเจ้าเอกทัศ ผู้แต่งกล่าวว่าเมื่อพม่ายกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยา พระสุริโยทัยเสด็จออกโจมตีค่ายพม่า จนถูกฟันและสวรรคตบนคอช้าง

ขายหน้าหลายชั้น ชั้นแรกก็คือเราเคยทำมาหลายครั้งหลายหน ที่เมื่อพามาประชิดกรุงศรีอยุธยา เราส่งทัพใหญ่ออกไปโจมตีค่ายพม่า แม้สมเด็จพระสุริโยทัยซึ่งเป็นสตรี ยังเคยเสด็จออกไปทำงานชนิดนี้จนถูกฟันขาดคอช้าง ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 46)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระสุริโยทัยไว้ว่า เมื่อพม่ายกกองทัพมาตั้งค่ายอยู่ที่ชานกรุงศรีอยุธยา พระมหาจักรพรรดิทรงยกทัพหลวงออกไปปะทะกับกองทัพพม่า โดยมีพระสุริโยทัยพระมเหสีทรงตามเสด็จออกไปด้วย และเสี่ยงภัยเข้าปกป้องพระมหาจักรพรรดิจนพระองค์ถูกฟันสะพายแล่งแล้วสวรรคตบนคอช้าง (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 310-312) พระสุริโยทัยเป็นวีรสตรีของไทย

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวเรื่องพระสุริโยทัยตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งกล่าวถึงเกอเต้ และ ชิลเลอร์ ในตอนตัวละครข้าพเจ้าหลบหนีไปเยอรมัน ผู้แต่งกล่าวว่าเกอเต้ และ ชิลเลอร์ เป็นนักปราชญ์ชาวเยอรมัน

... อาณาจักรเช็กส์เป็นถิ่นฐานภูมิลำเนาของปรัชญาเมธีเยอรมันที่ข้าพเจ้าบูชาถึงสองคน คือ เกอเต้ และ ชิลเลอร์ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 112)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องของเกอเต้และชิลเลอร์ไว้ว่า เกอเต้หรือ โยฮันน์ วอล์ฟกัง เกอเต้ ชาวเยอรมัน เป็นนักประพันธ์ นักการเมือง นักศิลปะ และผู้อำนวยการละคร เขายังเรียนกฎหมายระดับปริญญาเอกและได้รับอนุญาตให้เป็นทนายความ อีกทั้งยังมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์จนสามารถให้หลักความรู้ที่สำคัญๆ ได้ เขาสนิทสนมกับชิลเลอร์นักประพันธ์คนสำคัญอีกผู้หนึ่งของเยอรมัน ได้ร่วมกันส่งเสริมอักษรศาสตร์ของเยอรมันและแต่งหนังสือเพื่อเป็นตัวอย่างแก่นักเขียนรุ่นหลัง (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ก : 205-216) ทั้งสองเป็นนักปราชญ์ชาวเยอรมัน

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเกอเต้ และ ชิลเลอร์ ตรงกับประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งกล่าวถึงพระนางมารีอังตัวเนต ในตอนหลวงสมบัติบริการถูกดวงใจชุ่มจนสุขภาพทรุดโทรม เพื่อเปรียบเทียบเรื่องของพระนางมารีอังตัวเนตกับเหตุการณ์ที่ผมของหลวงสมบัติบริการเปลี่ยนเป็นสีขาวในคืนเดียว เพื่อชี้ว่าแม้เหตุการณ์นี้จะเป็นเรื่องแปลกแต่ก็สามารถเกิดขึ้นได้ ผู้แต่งกล่าวว่าพระนางมารีอังตัวเนต มเหสีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ทรงได้รับความสะเทือนใจอย่างหนัก จนพระเศวตทั้งพระเศียรเปลี่ยนเป็นสีขาวภายในเวลา 1 คืน

... ข้าพเจ้าเคยเรียนประวัติศาสตร์ว่า พระนางมารีอังตัวเนตมเหสีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 เวลาเกิดปฏิวัติ ถูกขังคนเดียว พระเกศากลายเป็นสีขาวไปทั้งเศียร ความสะดุ้งสะเทือน ความตกใจ ความกลัวจนสุดขีด ทำให้ผมหงอกได้ในชั่วเวลาคนเดียว ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 336)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า พระเกศของพระนางมารีอังตัวเนตมเหสีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 แห่งฝรั่งเศสเปลี่ยนเป็นสีขาวทั้งพระเศียรภายใน 1 คืน เมื่อทรงถูกควบคุมตัว หลังจากทรงพยายามหลบหนีออกจากฝรั่งเศสเพื่อหนีภัยจากการปฏิวัติ (พลตรี - หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ก : 217-264)

ผู้แต่งนวนิยายกล่าวถึงเรื่องราวพระนางมารีอังตัวเนตตรงกับประวัติศาสตร์

เรื่องแทรกมีปรากฏในนวนิยายบางเรื่อง โดยส่วนใหญ่อยู่ในนวนิยายที่มีขนาดยาว เนื้อหาของเรื่องแทรกมักแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของชาติ วีรกรรมของบรรพบุรุษ หรือแสดงความคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดชาตินิยม เรื่องแทรกทั้งหมดมี 19 เรื่อง โดย 18 เรื่อง เป็นเรื่องแทรกที่มีเนื้อหาตรงตามประวัติศาสตร์ และมีเรื่องแทรกที่ดัดแปลงจากประวัติศาสตร์เพียงเรื่องเดียว เหตุที่ผู้แต่งมักสร้างเรื่องแทรกที่มีเนื้อหาตรงตามประวัติศาสตร์ อาจเนื่องมาจากการต้องการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ พร้อมกับการปลูกฝังความคิดชาตินิยมแก่ผู้อ่าน ส่วนเรื่องแทรกที่ดัดแปลงจากประวัติศาสตร์นั้น ผู้แต่งดัดแปลงเนื้อหาเพราะเหตุผลทางการดำเนินเรื่อง

2. วิธีการสร้างตัวละคร

ตัวละครจึงเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์หรือมีลักษณะ พฤติกรรมเสมือนอยู่ในประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนวนิยายสร้างตัวละครขึ้นตามกลวิธีของตนเอง โดยการนำบุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบของตัวละคร จากการศึกษาเปรียบเทียบนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า มีวิธีการสร้างตัวละครที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ 3 ลักษณะ คือ การสร้างตัวละครตรงตามบุคคลในประวัติศาสตร์ การดัดแปลงตัวละครจากบุคคลในประวัติศาสตร์ และการสมมุติตัวละคร

2.1 การสร้างตัวละครตรงตามบุคคลในประวัติศาสตร์

ผู้แต่งสร้างตัวละครโดยนำบุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ และเพิ่มเติมลักษณะของตัวละครหรือรายละเอียดของพฤติกรรมเข้าไปเล็กน้อย เพื่อให้ตัวละครสมบูรณ์ขึ้น โดยที่ไม่ทำให้บุคลิกของตัวละครต่างไปจากบุคคลในประวัติศาสตร์ผู้เป็นต้นแบบ ดังปรากฏในนวนิยาย 4 เรื่อง ได้แก่ ครุฑดำ เพชรพระนารายณ์ กรุงแตก และหวานใจเจ้าอนุ

ในนวนิยายเรื่อง “ครุฑดำ” ผู้แต่งกล่าวถึงพระเจ้าบุเรงนองไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์พม่าที่ยิ่งใหญ่ มีพระราชอำนาจเหนือชาติไทย พระองค์ทรงชื่นชมบุคคลที่จงรักภักดีต่อชาติ รักเกียจคนทรยศขายชาติ แต่ถึงกระนั้นก็พระราชทานความอุปถัมภ์แก่คนทรยศอย่างพระยาจักรี เพื่อชักจูงให้คนไทยเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อพระองค์

อันที่จริงพระเจ้าบุเรงนองก็ไม่โหดเท่าไรกับคนเช่นพระยาจักรี เพราะบุเรงนองทราบดีว่าเป็นคนที่เลวร้าย และคบไม่ได้ แม้แต่ชาติของตัวเองยังทรยศ จะไปหวังให้คนชนิดนี้ซื่อตรงต่อใคร แต่เมื่อนึกถึงกาลข้างหน้า ที่พม่าจะต้องควบคุมกรุงศรีอยุธยาต่อไป ก็จำเป็นต้องให้ความอุปถัมภ์แก่ผู้สวามิภักดิ์ ถ้ามีฉะนั้นก็จะมีใครเข้าพวกพม่าอีก ด้วยเหตุนี้บุเรงนองจึงตกลงรับเอาตัวพระยาจักรีไปพม่าด้วย และให้เดินทางไปในกองทัพหลวงเพื่อให้ความคุ้มครองป้องกันที่ดีที่สุดที่จะทำได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 229)

พระเจ้าบุเรงนองทรงเป็นกษัตริย์ที่ชาญฉลาด ทรงเกลี้ยกล่อมข้าราชการไทยที่เคยต่อสู้ด้วย ให้หันมาเป็นมิตรกับพม่า เพื่อจะเป็นประโยชน์กับพระเจ้าบุเรงนองในการปกครองชาติไทย

อันที่จริงพระเจ้าบุเรงนองก็พยายามเอาอกเอาใจไทยเพราะเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า บุเรงนองเป็นกษัตริย์ที่รักเกียรติ รักความเป็นธรรม ภายหลังที่ทรงได้ชัยชนะรุ่งโรจน์ ชัยชนะอย่าง “เป็นที่สำเร็จพระฤทัยในพระบรมกษัตริราชูปถัมภ์” (ตามภาษาของพงศาวดาร) ก็ได้มีรับสั่งให้สืบเสาะเรียกตัวคนหาขุนนางข้าราชการไทย บรรดาที่มีฝีมือ และจงรักภักดีต่อประเทศชาติกระทำการต่อสู้จนวาระสุดท้าย แต่ยังคงจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ให้เข้าเฝ้า และทรงพยายามเกลี้ยกล่อมให้กลับใจเป็นมิตรกับพม่า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 190-191)

พระเจ้าบุเรงนองทรงเป็นกษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยพระเมตตา เมื่อไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พระองค์ไม่ได้กระทำการโหดร้ายต่อคนไทยและยังรักษาเกียรติยศของสมเด็จพระมหินทรมหาราชของไทย แต่สำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาแล้ว พระองค์ทรงเป็นผู้นำทัพที่เข้มงวดและไม่ผ่อนปรน เห็นได้จากพระบรมราชโองการที่พระเจ้าบุเรงนองส่งถึงแม่ทัพพม่าที่ระบุว่า พระองค์ทรงอภัยโทษให้เหล่าครุฑดำที่ได้สังหารขุนนางไทยของไทย ปล้นตัวพระยาราม ปลอยเชลยไทย และสังหารทหารพม่าที่ควบคุมเชลย แต่พระองค์ทรงดำริว่าเป็นความบกพร่องของทหารพม่า

... คณะครุฑดำได้ทำการองอาจเข้าปล้นเอาพระยาจักรีไปเขียนหลังแล้วลอบมาแอบแฝงอยู่ในหมู่เชลย พาเอาเชลยกว่าหมื่นคนกลับกรุงศรีอยุธยา ข้าราชการพม่า ๒๐๐ คนที่ติดตามมา และทำลายกองทหารพม่าอีก ๔๐๐ คนอย่างไม่มีเหลือ ที่จริงพม่าน่าจะพยายามเอาตัวพวกครุฑดำนี้ให้ได้ แต่พระเจ้าบุเรงนองปรารถนาจะระงับเหตุร้ายในระหว่างไทยกับพม่า ให้มากที่สุดที่จะทำได้ ไม่มีพระประสงค์จะทำอะไรให้เป็นการจองเวรกันไปไม่มีวันหมดสิ้น อีกประการหนึ่งเล่า การที่เชลยตั้งหมื่นคนหนีไปได้ นั่น ก็เป็นความบกพร่องของทางพม่าเอง การที่ทหารม้าสิ้นชีพไปด้วยมือของพวกครุฑดำนั้น ก็นับว่าเป็นการสาสม เพราะเป็นกองทหารที่ควบคุมเชลยพวกนี้ และบกพร่องเหลวไหล จนคนตั้งหมื่นหนีไปได้ ถ้าพวกนี้ไม่ตายด้วยมือของพวกครุฑดำ ก็คงจะต้องตายโดยพระราชอาญาของบุเรงนองเช่นกัน เพื่อรักษาน้ำใจของชาวไทยมิให้เห็นว่าพม่าโหดร้ายอยู่เรื่อยไป บุเรงนองจึงมีพระราชโองการ ให้แม่ทัพพม่าผู้ควบคุมประเทศไทยทราบว่าเรื่องนี้ให้ถือเป็นอุทิสกรรม ไม่ต้องมีเวรมีภัยอะไรอีก พวกเชลยที่หนีมาได้ ถ้ากลับเข้ามากรุงศรีอยุธยา ก็มิให้กองทัพพม่าสืบค้น

จับตัวส่งกลับ หรือกระการใดๆที่เป็นความเดือดร้อนอีก ส่วนพวกครุฑดำนั้น เข้าใจว่าคงตายไปเสียมากแล้ว เพราะหาญเข้ามาสู้กองทัพพม่าด้วยกำลังของตัวเพียงเล็กน้อย เวลานี้ก็คงจะเหลืออยู่ไม่เท่าไรไม่จำเป็นจะต้องจับกุมลงโทษกรณีอย่างไร ปล่อยให้เงิบหายละลายไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 290-291)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระเจ้าบุเรงนองไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์พม่าองค์แรกที่มีอำนาจเหนือกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่รักษาคำพูด เด็ดขาด มีความมานะพยายาม มีเมตตาต่อผู้แพ้สงคราม มีพระวินัจฉัยที่ถูกต้องและยุติธรรม อีกทั้งทรงเป็นกษัตริย์ที่เก่งกาจ

... บุเรงนองหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หงสาวดีลิ้นดำ หรือพระเจ้าชนะสิบทิศนั้น เป็นแม่ทัพที่เข้มแข็งจริงๆ มีลักษณะที่ดีหลายประการ ซึ่งควรจะกล่าวเสียในตอนนี้อย่างคือ

๑. เป็นคนรักษาคำพูดอย่างมั่นคง พูดว่าจะยกไปทางไหนก็ยกไปจริง จนบางครั้งไทยเราไม่เชื่อว่าเป็นจริง คิดว่าเป็นอุบาย แต่ลงท้าย พระเจ้าบุเรงนองทำตามคำขอของพระองค์ เราเสียทีเพราะไม่เชื่อ วิธีหลอกคนด้วยความจริงนั้น เป็นวิธีหนึ่งที่พระเจ้าบุเรงนองชอบใช้

๒. เป็นคนเด็ดขาด ไม่ยอมให้ใครทำผิดคำสั่ง เมื่อได้กำหนดโครงการแน่นอนลงไปอย่างไรแล้ว ก็ไม่ยอมฟังความเห็นหรือข้อทักท้วงของใคร แม้แต่พระมหาอุปราชราชโอรสเอง มาทักท้วงออกความเห็นอะไรเข้ายังถูกขับไล่ออกจากกองทัพ

๓. มีความมานะพยายาม ยอมได้ยอมเสีย เช่น เอาชีวิตคนคนหนึ่งเข้าแลกกับการถมมูลดินเพียง ๗-๘ ก้อน สำหรับทำทางข้ามกำแพงกรุงศรีอยุธยา ในเวลาจวนจะตีได้หรือยอมฆ่าผู้คุม ๓๐ คน สำหรับทำอุบายหลอกชาวกรุงศรีอยุธยาว่า พระยาจักรีหนีจากผู้คุมขังตั้งนี้เป็นต้น

๔. เมื่อเข้าศึกยอมแพ้แล้ว ก็ทรงทำพระองค์อย่างลูกผู้ชายใจกษัตริย์ คืออารีต่อผู้แพ้ เช่น เวลาที่กรุงแตกแล้วทรงเอาพระมหินทราธิราช ไปกรุงหงสาวดีด้วย ในระหว่างทาง สมเด็จพระมหินทราธิราชประชวร ก็พระราชทานแพทย์ไปรักษา และคาดโทษเข้าไปว่าถ้าพระมหินทรสวรรคต จะประหารชีวิตแพทย์ เป็นเคราะห์ร้ายของแพทย์ และของพระมหินทราธิราชด้วยกันทั้งสองคน อาการของพระมหินทราธิราช หนักเหลือมือ เสด็จสวรรคต แพทย์ก็ถูกประหารชีวิตให้ตายตามไปด้วย

๕. มีความวินัจฉัยถูกต้องและเที่ยงตรง รู้จักเลี้ยงคนที่ควรเลี้ยง และไม่เลี้ยงคนที่ไม่ซื่อสัตย์ ถึงแม้คนคนนั้นจะได้ทำประโยชน์มาให้สักเพียงไรก็ดี เช่น พระยาจักรี (คนไทย) ซึ่งรับอาสาเป็นไส้ศึก ช่วยให้พระเจ้าบุเรงนองตีกรุงศรีอยุธยาได้โดยเข้าใจว่า จะได้รับความชุบเลี้ยงจากพระเจ้าบุเรงนองอย่างถึงขนาด แต่พอเสร็จสงคราม พระเจ้าบุเรงนองเลี้ยงอยู่หน่อยหนึ่ง แล้วก็ประหารชีวิตเสีย

กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ พระเจ้าบุเรงนองเป็นกษัตริย์ที่สามารถ และเก่งกาจพิสดายอย่างไม่มีอะไรที่พระเจ้าบุเรงนองไม่เก่ง ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 299-301)

ผู้แต่งนวนิยายสร้างตัวละครพระเจ้าบุเรงนอง ให้มีลักษณะและบทบาทตรงกับพระเจ้าบุเรงนองในประวัติศาสตร์ โดยเพิ่มเติมเหตุการณ์บางอย่างซึ่งตรงกับลักษณะของบุคคลในประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนายณ์” ผู้แต่งกล่าวถึงเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ไว้ว่า เจ้าพระยาวิไชยเณทร์ หรือเรียกว่าฟอลคอนหรือเยรากิ เป็นชาวกรีก เดิมทีเป็นลูกเรือในเรือสินค้าของอังกฤษ ที่เข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยา แล้วออกมาเดินเรือค้าขายสินค้าระหว่างไทยกับอินเดีย ฟอลคอนได้ช่วยเหลือและพาทูตไทยที่ประสบอุบัติเหตุเรือแตกกลับมายังกรุงศรีอยุธยา จึงมีโอกาสดูรู้จักกับเจ้าพระยาโกษาธิบดีและเข้ารับราชการในกรมท่า ฟอลคอนเป็นคนฉลาด มีความสามารถและรู้จักเล่นเหลี่ยมของพ่อค้า เขาสร้างผลงานมากมายจนได้รับแต่งตั้งเป็นหลวงวิไชยเณทร์ และภายหลังเลื่อนขึ้นเป็น เจ้าพระยาวิไชยเณทร์

เขาเป็นคนฉลาด เคยค้าขายมามาก จึงเข้าใจเหลี่ยมของพ่อค้า ซึ่งถ้าเป็นฝรั่งด้วยกันแล้ว ก็ไม่มีใครตบตาฟอลคอนได้ ชาวต่างประเทศไม่ว่าแขกหรือฝรั่งเมื่อพูดถึงฟอลคอน ก็มีทั้งความเกลียดและความกลัว ครั้งหนึ่งพวกพ่อค้าแขกมาทวงเงินจากพระคลังสินค้าหลวง ยื่นบัญชีว่าพระคลังสินค้าเป็นหนี้เขาอยู่เป็นจำนวนมาก เจ้าพระยาโกษามีคำสั่งให้ฟอลคอนสอบบัญชีพ่อค้าแขก สอบกันไปสอบกันมา ไม่รู้ว่าเหยี่ยวตัวนี้ ทำอย่างไร แทนที่พระคลังสินค้าของหลวงจะต้องใช้เงินแก่พ่อค้าแขก กลับกลายเป็นว่าพ่อค้าแขกเป็นหนี้พระคลังหลวงอยู่มากมาย พ่อค้าแขกจนเจียนจะผูกคอตาย เพราะจะต้องใช้เงินจำนวนมากให้แก่พระคลังหลวง เจ้าพระยาโกษาได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลแก่สมเด็จพระนารายณ์ จึงแต่งตั้งเป็นหลวงวิไชยเณทร์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 156-157)

เจ้าพระยาวิไชยเณทร์ มีตำแหน่งสมุหนายกหรืออรรคมหาเสนาบดีซึ่งเป็นตำแหน่งใหญ่ แต่กลับไม่มีอิทธิพลอำนาจ ไม่มีพรรคพวก เพราะคนไทยมองว่าเจ้าพระยาวิไชยเณทร์เป็นคนต่างชาติ ส่วนชาวต่างประเทศก็เกลียดชังเขา โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสซึ่งถูกเจ้าพระยาวิไชยเณทร์หลอกว่าสมเด็จพระนารายณ์จะทรงเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ และการส่งทหารฝรั่งเศสจำนวนมากไปทำงานในเรือสินค้า

สำหรับเจ้าพระยาวิไชยเณทร์นั้น มีประโยชน์เพียงแต่ในการดำเนินกิจการของบ้านเมือง ให้เป็นไปตามแผนการที่ทรงวางไว้ แต่เป็นคนไม่มีพรรคพวก และสมเด็จพระนารายณ์เองก็ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะให้วิไชยเณทร์เป็นใหญ่โตขึ้นมาในทางอิทธิพล ทรงแต่ต้องการใช้งานเท่านั้น ถึงแม้วิไชยเณทร์จะดำรงตำแหน่งสูงถึง สมุหนายกหรือเรียกกันว่าอรรคมหาเสนาบดี เขาก็ต้องอาศัยบุคคลคนหนึ่ง คือเจ้าพระยาโกษา เมื่อสิ้นพระยาโกษาแล้ว วิไชยเณทร์อรรคมหาเสนาบดีหลักลอย เขาไม่มีพวก เขาไม่สามารถจะเอาคนไทยเข้าเป็นพวกได้ เพราะเขาเป็นฝรั่ง และเขาไม่สามารถจะเอาฝรั่งเป็นพวกได้ เพราะฝรั่งเกลียดวิไชยเณทร์หมด โดยเฉพาะฝรั่งเศส ซึ่งมีอยู่มากที่สุดในเวลานั้น เกลียดวิไชยเณทร์มากกว่าใครๆ เพราะว่าวิไชยเณทร์หลอกหลวงฝรั่งเศสมาตลอด เรื่องที่รับรองว่าสมเด็จพระนารายณ์จะเข้ารับศาสนาคริสต์เป็นอันสำเร็จแล้ว ซ้ำกองทัพฝรั่งเศสพระเจ้า หลุยส์ที่ 14 ส่งมาให้ ก็ถูกวิไชยเณทร์เอาไปเดินเรือค้าขาย ย้ายแยกไม่ใหรรวมหมู่กันอยู่ได้ เหลือเป็นเนื้อเป็นตัวอยู่ที่ธนบุรีราว 300 คนเท่านั้น

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 187-188)

แม้เจ้าพระยาวิชเยนทร์จะไม่มีอิทธิพลอำนาจ แต่กลับถูกพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์จับกุมตัวไปสอบสวนด้วยข้อหาคิดการกบฏ ถึงผลการสอบสวนจะปรากฏว่าเจ้าพระยาวิชเยนทร์ไม่ได้กระทำความผิดข้อกล่าวหา แต่พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ก็สั่งให้ประหารเจ้าพระยาวิชเยนทร์ที่ทะเลชุบศร

ผู้ที่สอบสวน รวมทั้งหลวงสรศักดิ์เองก็ไม่มีทางจะจับผิด หรือพิสูจน์ความผิดร้ายอันใดของเจ้าพระยาวิชเยนทร์ได้ ได้มีการสอบสวนอยู่ถึงสามวัน ยกข้อหาเรื่องเจ้าพระยาวิชเยนทร์เกณฑ์พระสงฆ์ไปทำงานโยธา เจ้าพระยาวิชเยนทร์ก็ทำให้ไปสืบหาว่า มีพระสงฆ์องค์ไหนถูกเจ้าพระยาวิชเยนทร์เกณฑ์ไปทำงานโยธา เพราะเจ้าพระยาวิชเยนทร์เองก็เชื่อว่าพระสงฆ์ไม่กล่าวเท็จ แต่ผู้สอบสวนก็ไม่ยอมที่จะไปแสวงหา ยิ่งสอบสวนกันมากไป วิชเยนทร์ก็ยังพิสูจน์ได้ว่าตัวได้ทำแต่ความดี และสมเด็จพระนารายณ์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ล้ำเลิศ ถ้าพระองค์ทรงพระชนม์ต่อไปอีกสัก 10 ปี หรือถ้าผู้สืบราชสมบัติดำเนินวิธีการอย่างที่สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าทรงกำหนดไว้สัก 10 ปีเท่านั้น เมืองไทยจะเป็นประเทศยิ่งใหญ่อย่างแน่นอน

เมื่อไม่มีทางที่จะเอาผิดแก่เจ้าพระยาวิชเยนทร์ได้ พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ก็ออกคำสั่งให้เอาเจ้าพระยาวิชเยนทร์ไปประหารชีวิตเสีย ที่ทะเลชุบศรเป็นอวสานแห่ง ‘เหยียนกเชา’ บุรุษเมฆิณโชกภัยที่สำคัญมากคนหนึ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 214-215)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องเจ้าพระยาวิชเยนทร์ไว้ว่าเป็นชาวกรีกชื่อ ฟอลคอน หรือ เยรากี เป็นขุนนางต่างชาติในพระราชสำนักไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เดิมทีเขาเป็นลูกเรือในเรืออังกฤษที่เข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยา แล้วออกมาทำธุรกิจค้าขายกับทางอินเดีย ฟอลคอนได้ให้ความช่วยเหลือทูตไทยซึ่งประสบอุบัติเหตุเรือแตก จึงมีโอกาสดำเนินการเข้าเฝ้าเจ้าพระยาโกษาธิบดีและเข้ารับราชการในกรมพระคลังสินค้า ฟอลคอนเป็นคนเฉลียวฉลาด มีความรู้ ความสามารถ และรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของพ่อค้า เขาสร้างผลงานมากมายจนได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาวิชเยนทร์

... ครั้งหนึ่งเรือวิชเยนทร์ไปถูกพายุถึงอ่าวปากทางมหาสมุทรอินเดีย เมื่อวิชเยนทร์ขึ้นฝั่งได้ไปพบราชทูตไทยที่กลับจากประเทศเปอร์เซีย เรือมาถูกพายุแตกที่ตรงนั้นเหมือนกัน วิชเยนทร์มีเงินติดตัวอยู่บ้าง จึงพาราชาทูตไทยกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยาโกษาธิบดีเห็นวิชเยนทร์เป็นคนเฉลียวฉลาด จึงให้เข้ารับราชการอยู่ในกรมพระคลังสินค้า ทำหน้าที่สมุหบัญชี วิชเยนทร์เคยค้าขายเข้าใจเล่ห์เหลี่ยมของพ่อค้า ในไม่ช้าก็แสดงให้เห็นความสามารถอย่างดี ครั้งหนึ่งพวกพ่อค้าแหกมาทวงเงินซึ่งอ้างว่า พระคลังสินค้าเป็นลูกหนี้อยู่ เป็นจำนวนมาก เจ้าพระยาโกษาธิบดีให้วิชเยนทร์สอบบัญชี กลับได้หลักฐานว่า พวกพ่อค้าเป็นหนี้พระคลังสินค้า จึงเรียกร้องได้เงินเข้าพระคลัง เจ้าพระยาโกษาธิบดี กราบทูลความชอบอันนี้แก่สมเด็จพระนารายณ์ จึงทรงตั้งเป็นหลวงวิชเยนทร์

วิชเณทร์ก็เป็นคนสามารถจริงๆ ไม่ใช่เพราะเรื่องเอากำปั่นออกจากอุ้ง หรือเรื่องซังปิ่น พระพิรุณ อย่างที่เล่าไว้ในพระราชพงศาวดาร แต่เป็นคนฉลาดมากกว่านั้น แม้ทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เอง ก็เขียนไว้ว่า จะพูดอะไรออกไป วิชเณทร์รู้ทันหมดทุกอย่าง ราชทูตจะตอบไม่ได้สักครั้งเดียว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 556-560)

เจ้าพระยาวิชเณทร์จงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์ แต่ถูกชาวฝรั่งเศสที่เกลียดชังแกเล้งปล่อยข่าวลือว่าเขาคิดกบฏต่อสมเด็จพระนารายณ์ พระเพทราชาสั่งให้จับกุมเจ้าพระยาวิชเณทร์และประหารชีวิตที่ทะเลชุบศร ด้วยข้อหาคิดการกบฏ

... ส่วนวิชเณทร์ถูกสอบสวนอยู่สามวันและพิพากษาว่า วิชเณทร์คิดกบฏจะชิงราชสมบัติ ให้พระปีย์ด้วยประสงค์จะเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และคิดการมักใหญ่ใฝ่สูงต่อไป จึงให้เอาวิชเณทร์ไปประหารชีวิตเสียที่ทะเลชุบศร (เมื่อ ๔ มิถุนายน) ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 579)

บันทึกประวัติศาสตร์ของบาดหลวงฝรั่งเศสบันทึกไว้ว่า เจ้าพระยาวิชเณทร์มีอุปนิสัยที่ไม่ดี เช่น เย่อหยิ่ง หลอกลวง ไม่รักษาคำพูด เป็นต้น คนไทยและคนต่างชาติเกลียดชังเจ้าพระยาวิชเณทร์

มองสิเออร์ฟอลคอน เป็นคนที่มีใจกระหายอยากปกครองบังคับบัญชางานการทั่วไป เป็นคนกล้าหาญ กล้าได้กล้าเสีย หน้าใหญ่ใจโตไม่กลัวหมดเปลืองติดตัวและเจ้าโทโส ใจกลับลอก ไวใจไม่ได้ ประดิษฐ์เรื่องขึ้นตั้งพันเรื่อง โดยอ้างว่าเป็นของจริง และมีเรื่องประกอบให้เป็นจริงตั้งพันอย่างเป็นคนอาฆาตพยาบาท เย่อหยิ่ง รับปากทั้งนั้น แต่ก็เหลวทุกเรื่อง ไม่คิดถึงใครอื่น นอกจากตัวเอง เป็นคนช่างสังเกตความบกพร่องของคนอื่น หัวสูงไม่อ่อนน้อมใคร จึงเป็นเหตุที่ทำให้คนผู้นี้หาเพื่อนไม่ได้ และเป็นคนที่รักษาความลับไม่ได้ด้วย เวลาโกรธมักจะเอาออกมาพูด อะไรนิดหน่อยก็โกรธเวลามีโทสะขึ้นมา ก็ใช้วาจาตำหนิอย่างกักขะหยาบคาย เป็นคนปากอย่างหนึ่งใจอย่างหนึ่ง ชอบทรมานคนให้มีความลำบาก เมื่อยังเป็นชั้นผู้น้อย ก็มีกิริยาอ่อนน้อมสุภาพ แต่เวลานี้ว่างโต จนคนทั้งหลายเกลียดชังมาก

บรรดาชาวต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรนี้ เกลียดชังมองสิเออร์ฟอลคอนเป็นอันมาก และโดยกิริยาวาจาอันน่าเกลียดระคายหู ทำให้คนดีห่าหมด หาเพื่อนสักคนเดียวก็ไม่มี ยังรักษาตัวอยู่ได้ ก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินโปรด แต่พลเมืองทั่วไปก็เกลียดชัง ถ้าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลงเมื่อใด คนไทยคงจะแล่นเนื้อมองสิเออร์ฟอลคอน ถึงใครจะเอาใจดีต่อก็คงไม่ได้รับผล

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2494 : 259-261)

ผู้แต่งสร้างตัวละครเจ้าพระยาวิชเณทร์ให้ตรงกับเจ้าพระยาวิชเณทร์ในประวัติศาสตร์ โดยชี้ว่าเขาจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์และชาติไทย

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงพระยารัตนาธิเบศร์ไว้ว่า เมื่อพระเจ้าอลองพญา ยกทัพพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยา พระยารัตนาธิเบศร์ได้รับแต่งตั้งเป็นแม่ทัพนำกองทหารไปสกัดพม่าที่เมืองกุย เขาส่งกองอาทมาตไปสกัดทัพพม่าที่อ่าวหว้าขาวโดยไม่ส่งกองหนุนไปช่วย และถอยทัพทันทีที่ทราบว่างองอาทมาตพ่ายแพ้แก่พม่าแล้ว

... ส่วนพระยารัตนาธิเบศร์นั้นตรงกันข้าม ท่านผู้นี้เป็นคนหูไวตาไวอยู่โดยลักษณะพยายามที่จะสืบรู้ทุกทิศทุกทาง ว่าการรบด้านอื่นเป็นอย่างไร ข้าศึกกำลังเดินมาทางไหน ข้ายังมี ความชำนาญในภูมิประเทศดีกว่าพระยายมราช

เมื่อไปตั้งอยู่ที่เมืองกุยแล้ว ท่านผู้นี้ก็ทราบว่างองพม่าจะยกมาทางนี้ ก็จะต้องผ่านอ่าวหว้าขาว ซึ่งเป็นที่แคบคับขัน มีที่ราบเป็นทางเดินอยู่แต่ตอนริมทะเล ข้างในเข้าไปไม่สามารถจะให้ เป็นทางเดินได้ เพราะเป็นภูเขาเทือกติดต่อกันไปจนกระทั่งถึงเขาบรรทัด การสกัดทางเดินของทัพพม่าในทางนี้ ไม่มีทางไหนจะดีกว่าอ่าวหว้าขาว ซึ่งถ้าเอาทหารไปจุกเข้าไว้ที่นั่น ก็สามารถจะสกัดกั้นอยู่ได้เป็นเวลานาน หรือสามารถจะสกัดไว้ได้ทีเดียว โดยใช้คนจำนวนน้อยสู้กับข้าศึกจำนวนมาก เจ้าคุณรัตนาธิเบศร์มีเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งมาด้วย คือ กองอาทมาต กองวิชาอาคมของขุนรองปลัดชู ท่านสั่งให้กองอาทมาตทั้งกองไปอุดช่องทางเดินของพม่าอยู่ที่อ่าวหว้าขาว ส่วนกองทัพของท่าน จำนวนสองพันก็ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองกุย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 27-28)

ต่อมาพระยารัตนาธิเบศร์ได้รับคำสั่งให้คุมทหารไปสกัดพม่าที่ลำน้ำจักราช แต่เมื่อเริ่มต่อสู้ได้ไม่นาน ก็ถอยกลับพระนครแล้วโยนความผิดให้กับพระยาราชบงส์ ในคราวสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา พระยารัตนาธิเบศร์ทำหน้าที่รักษาเมืองธนบุรี แต่เมื่อเห็นว่าศัตรูมีกำลังพลมาก ก็หนีเสียก่อนเริ่มการต่อสู้ แม้ว่าพระยารัตนาธิเบศร์จะหนีการสู้รบถึงสามครั้ง แต่เขาเป็นคนฉลาด รู้จักหลบหลีก จึงไม่ถูกลงโทษ

หลวงแสนฯ รีบไปในทางที่เข้าใจว่าทหารทั้งหลายล่าถอยไป เขาได้พบทหารบางคนซึ่งอยู่ในกองหลังไล่ชิดกับพระยารัตนาธิเบศร์ และได้ความว่าพระยารัตนาธิเบศร์ได้หลบหนีก่อนที่จะลงมือยิงกันเสียด้วยซ้ำ และทหารเหล่านั้น ซึ่งเป็นชาวนครราชสีมาบอกว่า เขาจะไม่กลับขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาอีก เพราะถ้ามีแม่ทัพอย่างนี้ ก็ไม่รู้ว่า จะทำการสู้รบไปทำไม

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ได้จัดเรื่องราวในตอนนี่ว่า “พระยารัตนาธิเบศร์มิได้สู้รบ หนีกลับขึ้นไปกรุงเทพมหานคร (คืออยุธยา) กองทัพเมืองนครราชสีมาก็เลิกไปทางฝั่งตะวันออก ยกกลับไปในเมืองสิ้น”

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงไว้ในพงศาวดารเรื่อง ‘ไทยรบพม่า’ ว่า “ฝ่ายพระยารัตนาธิเบศร์ ซึ่งคุมพวกพลเมืองนครราชสีมารักษาเมืองธนบุรีอยู่นั้น ครั้นเห็นกองทัพพม่ายกมามากก็ไม่ต่อสู้ ทั้งเมืองธนบุรีหนีกลับขึ้นไปกรุงฯ พวกไพร่ชาวพลเมืองนครราชสีมา ก็พากันหนีกลับไปบ้านเมืองกันหมด”

นี่คือลักษณะการที่มีชื่อเสียงของพระยารัตนาธิเบศร์ได้ปรากฏในพงศาวดารและครั้งนี้เป็นครั้งที่ 3 ที่พระยารัตนาธิเบศร์หนี โดยไม่สู้รบ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 73-74)

เมื่อชาวบางระจันร้องขอปืนใหญ่ไปสู้รบกับพม่า ทางกรุงศรีอยุธยาได้ส่งพระยารัตนาธิเบศร์ไปหล่อปืนใหญ่ให้ชาวบางระจัน แต่ปืนใหญ่ที่หล่อได้นั้น แดกร้าวจนไม่สามารถใช้งานได้

ก่อนที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าไม่นาน พระยารัตนาธิเบศร์ได้หลบหนีออกจากพระนคร พร้อมครอบครัวของกรมหมื่นพิพิธ แต่ไปเสียชีวิตที่ด่านโคกพระยา

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระยารัตนาธิเบศร์ไว้ว่า ในสงครามที่พระเจ้าอลองพญายกทัพมาตีไทย พระยารัตนาธิเบศร์นำทัพออกสกัดพม่าที่เมืองกุย เขาส่งกองอาทมาตไปปะทะกับพม่า โดยให้กองทัพส่วนใหญ่คอยอยู่เมืองกุย และถอยทัพทันทีที่ทราบว่ากองอาทมาตพ่ายแพ้

... ฝ่ายพระยารัตนาธิเบศร์ ซึ่งคุมพลถึงสองพันและกองอาทมาตอีก ๔๐๐ อยู่ที่เมืองกุยนั้น เมื่อรู้ว่าพม่ายกเข้ามา ก็ส่งแต่กองอาทมาตของปลัดชู ๔๐๐ คนออกรบกับพม่า กองทัพส่วนใหญ่อีก ๒,๐๐๐ อยู่เฉยๆ หน้าที่การรบจึงเป็นหน้าที่ของกองอาทมาตซึ่งมีวิชาอาคมนั้นแต่กองเดียว

ส่วนท่านแม่ทัพหนุ่น คือท่านเจ้าคุณรัตนธิเบศร์นั้น พอรู้ว่าเสียกองอาทมาตแล้ว ก็ไม่รอหน้าข้าศึกอีกต่อไป พาพล ๒,๐๐๐ ถอยหนีขึ้นมาจนเลยเมืองเพชรบุรี พม่าจึงตามเข้ามายึดเมืองเพชรบุรีไว้ได้อีกเมืองหนึ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 631-632)

จากนั้น พระยารัตนาธิเบศร์ได้รับคำสั่งให้คุมทัพออกไปปะทะพม่าที่ลำน้ำจักราช แต่ก็หนีข้าศึกหลังจากเมื่อเริ่มสู้รบได้ไม่นาน ในสงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาเขาได้รับคำสั่งให้รักษาเมืองธนบุรีโดยมีทหารจากนครราชสีมาที่มีฝีมือ แต่พระยารัตนาธิเบศร์กลับหนีการต่อสู้ อีก โดยที่ไม่ถูกกลโกง

เราได้เห็นมาแล้วข้างต้นว่า พระยารัตนาธิเบศร์ เป็นแม่ทัพนายกองมาสองครั้ง หนีเอาตัวรอดทั้งสองครั้ง คราวนี้ได้รับหน้าที่คุมกองทัพมารักษาเมืองธนบุรี ได้ทหารที่ดีมาก คือทหารที่เรียกลงมาจากนครราชสีมา และต้องนับว่าท่านผู้นี้เคราะห์ดีกว่าใครๆ เพราะนอกจากจะได้ทหารนครราชสีมา ซึ่งเป็นทหารที่ดีที่สุดแล้ว ยังมีเรือกำปั่นอังกฤษติดปืนใหญ่มาช่วยด้วย พอพม่ายกมา เจ้าคุณรัตนธิเบศร์ ผู้มีหูตาไว สืบทราบว่าพม่ายกมามากมายท่านหนีเอาเสียเฉยๆ ความสามารถในการหนีของท่านผู้นี้ คือ ทั้งทหารของท่านเอง และทางเรืออังกฤษก็ไม่ว่าท่านหนี ...

ความสามารถที่น่าสรรเสริญของท่านเจ้าคุณรัตนธิเบศร์นั้น คือนอกจากจะหนีเอาตัวรอดถึงสามหนแล้ว ท่านยังสามารถหนีอย่างปลอดภัย ไม่ปรากฏว่า ท่านถูกโทษทัณฑ์ แม้จะหนีขึ้นไปจากธนบุรีในคราวนี้แล้ว ท่านก็ยังไปใหญ่โตเป็นจตุสดมภ์ในกรุงศรีอยุธยาอยู่นั่นเอง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 654-655)

เมื่อชาวบางระจันร้องขอปืนใหญ่ไปต่อสู้กับพม่า ทางกรุงศรีอยุธยาได้ส่งพระยารัตนาธิเบศร์ไปหล่อปืนใหญ่ให้ชาวบางระจัน เพื่อทดแทนการส่งปืนใหญ่ไปให้ แต่ปืนใหญ่ที่หล่อได้นั้นแตกร้าวจนไม่สามารถใช้งานได้ ทำให้ชาวบางระจันไม่มีปืนใหญ่ใช้ และก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พระยารัตนาธิเบศร์ได้หลบหนีออกจากพระนครพร้อมครอบครัวของกรมหมื่นเทพพิพิธ

ผู้แต่งสร้างตัวละครพระยารัตนาธิเบศร์ให้ตรงกับพระยารัตนาธิเบศร์ในประวัติศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “หวานใจเจ้าอนุ” ผู้แต่งกล่าวถึงคุณหญิงโมไว้ว่า เป็นภรรยาของพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา เป็นสตรีที่กล้าหาญ มีความสามารถ คุณหญิงโมถูกกวาดต้อนไปเวียงจันทน์พร้อมกับชาวเมืองนครราชสีมา คุณหญิงโมเป็นผู้ดูแลจัดการให้เหล่าสตรีนครราชสีมาปฏิบัติตามแผนของพระยาปลัดในการต่อสู้เพื่อหลอกให้ทหารลาวเชื่อใจ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการปลดปล่อยชาวนครราชสีมาจากการควบคุมของเวียงจันทน์

... ในเวลาเดินนั้นก็พยายามผูกมิตรสนิทกับชาวเมืองเวียงจันทน์ที่ควบคุมคนไทย ในกองต่างๆ ทั้งที่ส่งไปข้างหน้าและที่ข้างหลัง อาวุธของไทยในชั้นนี้มีอย่างเดียวคือผู้หญิง ได้พยายามหาผู้หญิงสาวป้อนให้พวกนายทัพนายกองของเวียงจันทน์ทุกหนทุกแห่ง ท่านผู้หญิงโม ภรรยาของพระยาปลัดเอง เป็นผู้อำนวยการเรื่องนี้อย่างสามารถ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 34-35)

เมื่อรวบรวมผู้คนได้มาก ชาวนครราชสีมาที่ฆ่าทหารลาวเสีย โดยมีคุณหญิงโมเป็นผู้นำสตรีในการต่อสู้กับทหารที่ควบคุมชาวนครราชสีมา และการสู้รบกับกองทัพของเจ้าสุทธิสารที่มาปราบชาวนครราชสีมา

... ท่านผู้หญิงเองก็ถือดาบ และผู้หญิง 5-6 คนที่เป็นคนสนิทของท่านก็มีดาบครบมือ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 39)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยบันทึกเรื่องคุณหญิงโมไว้ว่า เป็นภรรยาของพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา ได้ร่วมกับชาวนครราชสีมาออกอุบายให้การกวาดต้อนเมืองนครราชสีมาเป็นไปอย่างล่าช้า จนกระทั่งรวบรวมผู้คนได้มาก ก็ฆ่าทหารเวียงจันทน์เสีย เมื่อเจ้าสุทธิสารยกทัพมาปราบ คุณหญิงโมก็เป็นผู้นำสตรีร่วมในการต่อสู้ด้วย

... เมื่อเจ้าอนุยกกองทัพมาตั้งอยู่ที่เมืองนครราชสีมาครั้งนั้น สั่งให้กวาดต้อนกรมการและพวกพลเมืองชายหญิงเป็นเชลยจะเอาไปเมืองเวียงจันทน์ทั้งสิ้น คุณหญิงโมภรรยาพระปลัด ก็ถูกกวาดต้อนไปกับพวกครัวด้วย คุณหมั้นนั้นเป็นหญิงที่กล้าหาญและมีความสามารถ จึงคิดอุบายกับพวกกรมการ และพวกชาวเมืองนครราชสีมาที่ถูกจับไปด้วยกัน แกล้งทำกลัวเกรงประจบพวกเมืองเวียงจันทน์ที่คุมครัวไปให้ตายใจ แล้วทำเป็นป่วยเจ็บให้ต้อนไปช้าๆ ค่อยรวบรวมพวกครัวจนกว่าเห็นว่ามีกำลังมากด้วยกันแล้ว พอถึงที่ตำบลทุ่งสำริดพักค้างคืนอยู่ที่นี่ เพลาตีพวกครัวก็พร้อมกันฆ่าพวกเวียงจันทน์ที่ควบคุมไปตายเกือบหมด เก็บเอาศัสตราวุธไว้สำหรับตัวแล้ว หาที่

ชัยภูมิตั้งค่ายมั่นอยู่ ณ ตำบลนั้น เจ้าอนุวงศ์ให้เจ้าสุทธีสารคุมกำลังไปปรามพวกครัว พวกครัวก็จัดกันเป็นกระบวนทัพ กรมการผู้ใหญ่คุมพลผู้ชาย ตัวคุณหญิงโมคุมพลผู้หญิง ยกออกตีกองทัพ พวกชาวเวียงจันทน์แตกยับเยิน ...

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2509 : 119)

ผู้แต่งนวนิยายสร้างตัวละครคุณหญิงโมให้มีบทบาทตรงคุณหญิงโมในประวัติศาสตร์

2.2 การดัดแปลงตัวละครจากบุคคลในประวัติศาสตร์

ผู้แต่งสร้างตัวละครดัดแปลงจากบุคคลในประวัติศาสตร์ โดยนำบุคคลในประวัติศาสตร์เป็นต้นแบบ แล้วดัดแปลงแต่งเติมรายละเอียดของตัวละครไปตามจินตนาการของผู้แต่ง จนได้ตัวละครที่มีลักษณะหรือบุคลิกต่างไปจากบุคคลในประวัติศาสตร์ แต่ก็ยังมีเค้าของบุคคลที่เป็นต้นแบบอยู่ ซึ่งการดัดแปลงตัวละครนี้ เป็นการกระทำเพื่อเหตุผล 4 ประการ คือ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม เพื่อสื่อความคิด และเพื่อดำเนินเรื่องไปตามความเชื่อ

การดัดแปลงตัวละครเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ *ครุฑดำ* และ *บุษารัก*

ในนวนิยายเรื่อง *“พลีชีพเพื่อชู้”* ผู้แต่งกล่าวถึงพระยารามไว้ว่า ในสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พระยารามเป็นผู้บัญชาการรบที่เก่งกาจ สามารถต้านทานกองทัพพม่าที่โจมตีกรุงศรีอยุธยาได้นานถึง 5 เดือน พระเจ้าบุเรงนองจึงทรงปรึกษากับพระมหาธรรมราชา พระมหาธรรมราชาได้ออกอุบายตั้งตัวพระยารามออกจากกรุงศรีอยุธยา โดยส่งหนังสือยุยงพระมหินทร์ให้ขอสงบศึกและส่งตัวพระยารามให้พระเจ้าบุเรงนอง พระมหินทร์ทรงหลงเชื่อจึงพระราชทานตัวพระยารามให้ฝ่ายพม่า

บุเรงนองได้ปรึกษาพระมหาธรรมราชา พระมหาธรรมราชาให้ความเห็นว่า การที่กรุงศรีอยุธยายังไม่พ่ายแพ้ก็เพราะพระยารามเป็นแม่ทัพที่สามารถ ถ้าได้ตัวพระยารามออกมา ทางกรุงศรีอยุธยาก็จะต่อสู้ ต้านทานไม่ได้ พระมหาธรรมราชารับอาสาจัดทำเรื่องนี้ และได้มีหนังสือลับให้ข้าหลวงเดิม ถู้อเข้ามาถวาย พระวิสุทธิกษัตริย์พระชายาซึ่งถูกกับพระองค์อยู่ในกรุงศรีอยุธยา ใจความในหนังสือนั้นว่า ... พระวิสุทธิกษัตริย์ได้ทรงนำหนังสือนั้นไปถวายพระมหินทร์ พระมหินทร์จึงปรึกษาแก่ข้าราชการทั้งปวงและตกลงขอสงบศึกกับบุเรงนอง ในการขอสงบศึกกับบุเรงนองนี้ พระมหินทร์ได้ให้พาตัวพระยารามออกไปถวายบุเรงนองทีเดียว

ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นอีกครั้งหนึ่ง ว่าในที่สุดข้าราชการที่เป็นคนดี ชื่อสัตย์สุจริตและทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองนั้น ต้องเป็นผู้รับเคราะห์ พระยารามได้อ่านวยการต่อสู้ มาได้ถึง ๕ เดือน ยากที่จะหาผู้บัญชาการทัพคนใดทำได้เช่นนั้น แต่พระยารามก็ต้องเป็นคนรับเคราะห์โดยพวกที่กลัวภัยเมื่อหนายไม่ยากสู้ ตกลงให้เอาตัวพระยารามส่งให้บุเรงนองเสีย เพื่อให้คนที่ชื่อสัตย์สุจริตทำงานยิ่งใหญ่ให้แก่บ้านเมืองนั้น ต้องไปตาย สำหรับจะให้พวกที่เห็นแก่ตัวไม่ทำอะไรได้รับความปลอดภัย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 283-285)

พระยารามได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ไต่สวนพระยาสุธาเทพ ในข้อหาเป็นสายลับคอยส่งข่าวของทางกรุงศรีอยุธยาให้กับพระมหาธรรมราชา

... มีผู้ทราบเรื่องเป็นหลักฐานที่ควรเชื่อถือได้ ว่าหลวงบวรภักดีติดต่อกับพระยาสุธาเทพ และพระยาสุธาเทพเป็นสายลับของพระมหาธรรมราชาอยู่ในสำนักศรีอยุธยา จึงได้เกิดมีการไต่สวนกันขึ้น ... ซึ่งพระมหินทรได้มอบอำนาจให้พระยารามเป็นผู้ไต่สวน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 259-260)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระยารามไว้ว่า ในสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 กองทัพพม่าโจมตีกรุงศรีอยุธยานานถึง 5 เดือนก็ไม่สามารถตีได้ พระมหาธรรมราชาจึงส่งหนังสือยุยงสมเด็จพระมหินทรให้ขอสงบศึกและส่งตัวพระยารามถวายพระเจ้าบุเรงนอง สมเด็จพระมหินทรทรงปรึกษากับเหล่าขุนนางก็เห็นพ้องกันว่าควรขอสงบศึกกับพระเจ้าบุเรงนอง จึงได้พระราชทานพระยารามให้ฝ่ายพม่า

วันหนึ่งพระวิสุทธิกษัตริย์ เสด็จดูคินของพระมหินทรและพระชายาของพระมหาธรรมราชา ได้รับลายพระหัตถ์จากพระมหาธรรมราชาว่า ศิกหงสาวดีเข้ามาประชิดพระนครถึงเพียงนี้แล้ว ไม่พอที่พระมหินทรราชจะตั้งต่อสู้ให้ผู้คนล้มตายต่อไปควรจะมาว่ากล่าวเป็นไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดีเสียเหมือนอย่างครั้งสงครามช้างเผือก เหตุการณ์ทั้งปวงที่ได้เป็นมานั้น ได้ยินพระเจ้าหงสาวดีตรัสอยู่ว่าเป็นเพราะพระยารามคนเดียวยุยงให้ญาติแตกร้างกัน ถ้าพระมหินทรราชส่งตัวพระยารามออกมาถวายเสีย พระเจ้าหงสาวดีก็คงยอมเป็นไมตรีเหมือนอย่างครั้งก่อน พระวิสุทธิกษัตริย์ นำหนังสือนั้นไปถวายพระมหินทรฯ จึงให้ข้าราชการทั้งปวงปรึกษากัน ในขณะนั้น ข้าราชการทั้งปวงเห็นว่า การต่อสู้ป้องกันพระนครเสียเปรียบข้าศึกมากนัก ไม่มีทางจะชนะได้ จึงเห็นกันเป็นส่วนมากกว่า ควรจะขอทำสันติภาพ กับพระเจ้าหงสาวดีตามที่พระมหาธรรมราชาแนะนำเข้ามา สมเด็จพระมหินทรจึงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช ให้เป็นผู้นำราชทูตออกไปเจรจาขอทำสันติภาพกับพระเจ้าหงสาวดี และให้ราชทูตพาตัวพระยาราม ผู้เป็นแม่ทัพที่สามารถในการป้องกันพระนครนั้น ออกไปถวายพระเจ้าหงสาวดีด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 350-351)

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมเนื้อหาว่า พระยารามไต่สวนพระยาสุธาเทพในข้อหาเป็นสายลับให้กับพระมหาธรรมราชา เพื่อให้เนื้อหานี้เชื่อมโยงเป็นเหตุให้หลวงบวรภักดีต้องรับโทษในข้อหาเป็นไส้ศึกให้สมเด็จพระมหินทร เพราะเมื่อพระยารามผู้สอบสวนเรื่องนี้ ถูกส่งตัวไปพม่าแล้ว ก็ไม่มีผู้ชี้แจงความจริงซึ่งจะแก้ข้อกล่าวหาให้หลวงบวรภักดีได้

ในนวนิยายเรื่อง “บุชารัก” ผู้แต่งกล่าวถึงเจ้าฟ้าอภัยไว้ว่า พระองค์เป็นโอรสองค์ที่ 2 ของพระเจ้าท้ายสระ มีพระชายาชื่อดาบทิพย์ เจ้าฟ้าอภัยได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าท้ายสระให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่เมื่อพระเจ้าท้ายสระสวรรคตลง กรมพระราชวังบวรซึ่งเป็นพระปิตุลาภิ

ทำสงครามแย่งชิงราชสมบัติ เจ้าฟ้าอภัยเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ท่านและพระชายาดาบทิพย์จึงหลบหนี โดยได้รับความช่วยเหลือจากหลวงเพชรรัตน์สงคราม

เขาเปิดประตูที่ปิดแน่น กว่าจะเปิดออกไปได้ก็เป็นความลำบากอย่างมาก และเมื่อเปิดออกไปได้แล้ว ทางที่ออกไปจากประตูนั้น ก็เป็นทางปลอดภัย เขาลงไปถึงท่าน้ำ พบเรือหลายลำจอดอยู่ เขาได้เอาเรือลำหนึ่ง ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นของใคร เชิญองค์เจ้าฟ้าอภัยและดาบทิพย์ลงเรือนั้น ตัวเขากับทหารอีกสองคนก็ช่วยกันพายอย่างสุดกำลัง

ในเหตุการณ์เช่นนี้ องค์เจ้าฟ้าอภัยก็เชื่อมั่นว่าพระองค์ทรงปลอดภัย พอเวลารุ่งอรุณ เรือก็ล่องมาถึงบางปะอิน ซึ่งพ้นเขตอันตราย ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 174)

เจ้าฟ้าอภัยเป็นคนฉลาด และไร้ความสามารถ จึงหวังให้หลวงเพชรรัตน์สงครามแย่งราชบัลลังก์คืนให้ตน

“เธอจะเอาฉันซ่อนไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งแน่ใจว่าจะไม่มีใครมาพบ” เจ้าฟ้าอภัยรับสั่ง “แล้วเธอกลับเข้าไปในกรุงเกลี้ยกล่อมพรรคพวกของเธอให้กลับใจชิงราชสมบัติคืน เมื่อได้รับชัยชนะแล้ว ก็มารับฉันไปครองแผ่นดิน ฉันจะให้ยศศักดิ์แก่เธออย่างใหญ่หลวง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 175)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องเจ้าฟ้าอภัยไว้ว่า พระองค์ทรงได้รับราชสมบัติจากพระเจ้าท้ายสระ แต่กรมพระราชวังบวรฯ ไม่ยอมรับท่านเป็นกษัตริย์ จึงเกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติขึ้น เจ้าฟ้าอภัยเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ท่านและเจ้าฟ้าปรเมศวร์พระอนุชาจึงหลบหนีไปซ่อนตัว

... ในที่สุด ทางกรมพระราชวังบวรเป็นฝ่ายชนะ เจ้าฟ้าอภัยจึงพาเจ้าฟ้าปรเมศวร์พระอนุชาหนีไปซ่อนอยู่ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 605)

ภายหลังทั้งสองพระองค์ก็ถูกจับกุมและประหารชีวิต

แม้ว่าในประวัติศาสตร์ไม่มีข้อความที่ระบุอย่างชัดเจนถึงอุปนิสัยของเจ้าฟ้าอภัย แต่พฤติกรรมของเจ้าฟ้าอภัยในที่พระองค์ยอมให้ทหารจับกุมตัวโดยไม่ต่อสู้ ทั้งที่มีอาวุธอยู่ในมือ เพราะเกรงกลัวว่าจะถูกทหารทำร้าย (กรมศิลปากร. 2542ก : 109) ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ใช่คนกล้าหาญ และไม่มีความสามารถในการต่อสู้

ผู้แต่งนำเสนอหาจากประวัติศาสตร์ที่บันทึกว่าเจ้าฟ้าอภัยหลบหนีไปกับเจ้าฟ้าปรเมศวร์โดยไม่ปรากฏว่ามีผู้ให้ความช่วยเหลือ มาดัดแปลงเป็นเจ้าฟ้าอภัยหลบหนีไปพร้อมกับพระชายา

ดาบทิพย์ โดยได้รับความช่วยเหลือจากหลวงเพชรรัตนสงคราม เพื่อสร้างสถานการณ์ให้หลวงเพชรรัตนสงครามได้แสดงความรักและการเสียสละเพื่อพระชายาดาบทิพย์

การดัดแปลงตัวละครเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม ดังปรากฏในนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ ยอดเศวตฉัตร ดอกฟ้าจำปาศักดิ์ และหวานใจเจ้าอนุ

ในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” ผู้แต่งกล่าวถึงพระนางเสาวพรรณไว้ว่า พระนางเป็นสตรีที่มีหน้าตางดงาม มีความรู้ ความคิดและมีกิริยาดี ซึ่งเหมาะสมกับฐานะพระนางเจ้า พระนางเป็นธิดาของพระยาทะลชะราชการคนสำคัญของมอญ และเป็นมเหสีของพระเจ้าสมิงทอ แต่พระสวามีทรงโปรดพระนางส้องทิพย์พระมเหสีจากเชียงใหม่มากกว่าพระนาง ทำให้พระยาทะลชะไม่พอใจจนก่อกบฏขึ้น

“ถูกแล้วครับ” หลวงพิชัยพูดอย่างเพ็งนึกขึ้นมาได้ “พระยาทะลชะเจ้าคุณลุงของคุณได้ยกธิดาของท่านให้เป็นมเหสีของพระเจ้าสมิงทอ”

...

“เวลานี้พระนางส้องทิพย์อยู่ในฐานะสูงกว่าพระมเหสีที่เป็นธิดาของท่านเจ้าคุณลุงหรือครับ?”

“เขาโปรดปรานกันมากค่ะ เขาหลงกันมาก มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งในระหว่างพระนางส้องทิพย์กับพระมเหสีที่เป็นลูกสาวเจ้าคุณลุง พระเจ้าสมิงทอก็เข้าข้างพระนางส้องทิพย์ทุกที”

“ท่านเจ้าคุณลุงว่ากระไรบ้างครับ ?”

“นี่ก็เป็นอีกเหตุหนึ่งค่ะ ที่พวกเราจะต้องชิงราชสมบัติ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 55)

พระนางเสาวพรรณให้ความช่วยเหลือกลุ่มกบฏโดยการขโมยยอดเศวตฉัตรไปซ่อน เพื่อให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อพระเจ้าสมิงทอ ทำให้กลุ่มกบฏเป็นฝ่ายชนะ พระเจ้าสมิงทอจึงเสด็จไปเชียงใหม่โดยทิ้งพระนางเสาวพรรณไว้ที่หงสาวดี ต่อมาพระเจ้าอลองพญานำทัพพม่าล้อมเมืองหงสาวดีไว้ พระนางเสาวพรรณเห็นว่ากรุงหงสาวดีจะพ่ายแพ้แก่พม่า จึงมอบยอดเศวตฉัตรให้หลวงพิชัยสินธพและเรณูมาศนำไปซ่อนเพื่อไม่ให้ตกเป็นของพม่า และยอมเสียสละตนเองเป็นชายาของพระเจ้าอลองพญา เพื่อช่วยชีวิตบิดาและบ้านเมืองตามพระประสงค์ของพระเจ้ากรุงหงสาวดี ซึ่งเป็นการเสียสละเพื่อทดแทนบุญคุณบิดาและเพื่อประโยชน์ของชาวมอญจำนวนมาก

ปัญหาเรื่องความยิ่งใหญ่ของพระนางเสาวพรรณไม่ปรากฏ แต่ปัญหาเรื่องช่วยชีวิตพระชนกพระนางเสาวพรรณก็เห็นจริง ว่าถ้ายอมไปเป็นชายาของอลองพญาก็จะช่วยชีวิตพระชนกได้ และอาจช่วยชีวิตไพร่บ้านพลเมืองได้อีกเป็นจำนวนมาก เมื่อคิดไปในแง่นี้แง่เดียว ก็เห็นว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะยอมรับตามคำขอของพระชนก พระนางเสาวพรรณจึงได้ยอมรับ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 199)

แต่เธอไม่ได้เกิดมาสำหรับผาสุก เธอไม่ได้ถูกส่งมาสำหรับหาความสุข สภาพของเธอในเวลานี้ ไม่ใช่สภาพมนุษย์ เธอเป็นแต่เครื่องมืออันหนึ่งที่ถูกใช้ในทางการบ้านเมือง เธอยอมตนเป็น

เครื่องมืออันนั้น และโดยไม่ต้องมีพิธีต้องอะไรกันมา เธอก็ถูกส่งเข้าหออย่างหยาบๆ เข้าสู่ชีวิตใหม่ อย่างขมขื่น ต้องยอมรับสิ่งที่เธอไม่ต้องการจะรับ เธอต้องหลับตาไม่ให้เห็นหน้าที่เหยียดโหด เธอต้องทำใจเหมือนหนึ่งว่าตกรกชั้วคราว ถึงแม้ว่าเธอจะไม่ได้เป็นเจ้ามาแต่กำเนิด เธอก็เป็นลูกข้าราชการ ผู้ใหญ่ พระเจ้าหงสาวดีเคยรับราชการมีตำแหน่งดีมา ตั้งแต่ก่อนที่มอญกู้อิสรภาพ ถึงอย่างไรเธอก็ยังมีความเป็นสุขุมลามากกว่าคนชั้นอลองพญา ซึ่งเป็นชาวป่านายพราน ความรู้สึกของพระนางเสาวพรรณในเวลานั้น เธอเป็นผู้หญิงเคราะห์ร้ายยิ่งกว่าหญิงทั้งหลาย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 218-219)

หลังจากปฏิบัติตามคำขอร้องของพระเจ้าหงสาวดีแล้ว พระนางก็หลบหนีมาอยู่เมืองสุโขทัย

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระนางเสาวพรรณไว้ว่า พระนางเป็นธิดาที่พระยาทะละยกให้เป็นพระชายาของพระเจ้าสมิงทอภษัตริย์มอญ แต่เนื่องจากพระเจ้าสมิงทอทรงโปรดพระนางยิ่งทิพย์มากกว่าพระนางเสาวพรรณ ทำให้พระยาทะละไม่พอใจจนก่อกบฏขึ้น

ต่อมามีเหตุเกิดขึ้นในนครครัวของสมิงทอเองคือมเหสีเดิม ซึ่งเป็นธิดาของพระยาทะละ หึงหวงกับนางส้องทิพย์ธิดาพระยาเชียงใหม่ สมิงทอเข้ากับมเหสีใหม่ พระยาทะละจึงเคืองแค้น ... พระยาทะละจึงชิงราชสมบัติตั้งตนเป็นเจ้าครองเมืองหงสาวดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 508-509)

เมื่อพระเจ้าอลองพญานำทัพพม่าเข้าล้อมเมืองหงสาวดี พระเจ้ากรุงหงสาวดีเห็นว่ามอญจะพ่ายแพ้แก่พม่า ก็ส่งพระนางเสาวพรรณไปถวายพระเจ้าอลองพญา

... ต่อจากนั้นก็ยกกองทัพขึ้นไปล้อมเมืองหงสาวดี ทางหงสาวดีเห็นว่าจะรักษาเมืองไว้ไม่ได้ จึงลองให้สังฆราชออกไปเจรจากับพม่า โดยมีได้ปรึกษาอุปราชและพระยามอญทั้งหลายว่าจะขอเป็นไมตรี และจะยอมถวายธิดาแก่อลองพญา พระสังฆราชราชากลับมาแจ้งความว่าพระเจ้าอลองพญาจะยอมเป็นไมตรี พระยาหงสาวดีจึงส่งธิดาออกไปถวายพระเจ้าอลองพญาก็รับไว้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 513-514)

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมเนื้อหาให้พระนางเสาวพรรณมีบทบาทในการขโมยยอดเศวตฉัตร และสร้างลักษณะ อุปนิสัย ความคิดของตัวละคร ซึ่งนอกจากทำให้ตัวละครสมบูรณ์ขึ้นแล้ว ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นว่าพระนางเสาวพรรณเป็นสตรีที่มีความคิด ความรู้สึก แต่จำต้องยินยอมให้ผู้อื่นใช้ตนเองเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพราะผู้แต่งต้องการให้อ่านเกิดความสะเทือนใจต่อโชคชะตาของตัวละคร

ในนวนิยายเรื่อง “ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” และ “หวานใจเจ้าอนุวงศ์” ผู้แต่งกล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์ไว้ว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ซึ่งเป็นประเทศราชของไทย คนลาวเชื่อถือว่า

เจ้าอนุวงศ์มีเดชาภาพและจะเป็นผู้นำอิสรภาพมาสู่ลาว แต่เจ้าหญิงสุทิดาธิดาของเจ้านครจำปาศักดิ์มองเจ้าอนุวงศ์ต่างออกไปว่า เจ้าอนุวงศ์ทรงเป็นคนเจ้าเล่ห์ มีทริต มักใหญ่ใฝ่สูง ขาดความมานะพยายาม

เป็นครั้งแรกที่เจ้าหญิงสุทิดาธิดาได้เห็น เจ้าอนุเป็นคนรูปร่างสง่าผ่าเผย วรหน้าแสดงอารมณ์ลาด ดวงตาคม จ้องแทงเข้ามาในดวงตาของผู้ที่แลสบ แม้อายุจะกว่า 50 แล้ว ก็ดูท่าทางยังแข็งแรงองอาจ กระดูกแก้มขึ้นสูง คางใหญ่แสดงความเป็นคนเจ้าทริตและเป็นนักกลอุบาย ไม่ทำอะไรโดยปราศจากความมักใหญ่ใฝ่สูง ริมฝีปากงอนขึ้น แสดงว่าเป็นคนเปลี่ยนใจง่าย ถึงแม้จะมีแผนการใหญ่หลวงอะไรก็อาจจะทอดถอนใจได้รวดเร็ว คนที่มีลักษณะอย่างนี้จะทำการก้าวหน้าใหญ่หลวงก็แต่เมื่อเป็นโอกาสอำนวย เขาจะก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้งและไม่มีขอบเขต แต่ถ้าไปพบสิ่งต้านทานหรืออุปสรรคอะไรเข้าสักนิดเดียว จะหยุดยั้งทอดถอนใจ และเลิกล้มเลิกง่าย ๆ เพราะไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะฝ่าฟันทำลายอุปสรรคอย่างนั้น เข้าหลักที่ว่าเป็นคนมีทริต แต่ไม่มีมานะ ถ้าเป็นเรื่องชิงไหวชิงพริบ คนคนนี้จะสามารถเอาชนะคนได้มากมาย แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องต่อสู้กันอย่างเผชิญหน้าหรือขัดขืนต่อกรกันจริงๆ แล้ว คนคนนี้จะหนีมากกว่าสู้ เจ้าหญิงได้เคยเรียนรู้การดูลักษณะคนที่พระชนกสอนไว้ให้มาก เมื่อได้มาเห็นลักษณะของเจ้าอนุ ก็ทำให้เจ้าหญิงตราตรึงเจ้าอนุไม่สูงเท่าที่คนอื่นเขาตี ฐานะของเจ้าอนุจะเป็นเหมือนสิ่งก่อสร้างใหญ่มหึมา แต่ไม่มีรากฐาน ถ้าถูกการผลักดันเข้าเล็กน้อยก็จะล้มราบลงไปทันที

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 180-181)

เจ้าอนุวงศ์ทรงบีบบังคับให้เจ้าหญิงสุทิดาธิดาไปประทับที่เวียงจันทน์ เพื่อสร้างความนับถือจากชาวจำปาศักดิ์ เพราะทรงดำริที่จะรวบรวมดินแดนสองฝั่งโขงเป็นของตนเอง

“ขอให้เข้าใจว่าฉันไม่มีเจตนาอื่นๆ” เจ้าอนุรับสั่งต่อ “นอกจากจะรวบรวมพวกพี่น้องทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงให้มาอยู่ด้วยกัน แล้วเราก็จะรอดพ้นการกดขี่ข่มเหงของพวกไทย”

...

“เธอจะได้การต้อนรับอย่างดีในเวียงจันทน์” เจ้าอนุรับสั่งอย่างตบท เพื่อไม่ให้เจ้าพงศ์พิศาลพูดมากเกินไป “เธอจะอยู่เวียงจันทน์อย่างสุขสบาย และถ้าไม่ได้เจ้าพ่อมาอยู่ด้วยกัน ก็คงจะเป็นความสุขอย่างยิ่งของเธอ”

เจ้าหญิงไม่ตอบ ความคิดของเจ้าหญิงในเวลานี้คือพูดแต่บ่อยและฟังให้มาก เพียงเท่าที่ได้ฟังมาแล้วก็มองเห็นแผนการของเจ้าอนุได้ชัดเจน คือต้องการจะรวบรวมดินแดนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่หลวงพระบางลงมาถึงจำปาศักดิ์ไว้ในอำนาจของตัวเอง และตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าเป็นใหญ่โดยใช้วิธีหันมาทางไทยบ้างหันไปทางญวนบ้าง เมื่อปะทะเคราะห์ดี ก็ฉวยโอกาสหาทางเพิ่มพูนอำนาจของตัวเอง แต่เจ้าหญิงก็เชื่อว่าเธอจะไม่ผิด ตามวิธีดูลักษณะของคนที่เจ้าพ่อสอนมาให้ แผนการของเจ้าอนุจะใหญ่หลวงเพียงใดก็ตาม คนอย่างเจ้าอนุเป็นคนที่มิดแต่ทริต ไม่มีมานะ ถ้าประสบอุปสรรคหรือการต่อต้านอะไรเข้าก็จะต้องล้มเหลวไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 182-183)

เจ้าอนุวงศ์ทรงบูรณะพระธาตุพนมเพราะความมั่งคั่งใหญ่โต และต้องการแสดงบารมีเพื่อสร้างความนับถือจากประชาชน ไม่ใช่เพราะความเลื่อมใสในพุทธศาสนา

เจ้าหญิงทรงเข้าพระทัยผิด การที่เจ้าอนุมาซ่อมพระธาตุพนมและคุมงานด้วยพระองค์เองอย่างนี้ ไม่ใช่ด้วยศรัทธาปสาทะหรือตั้งใจทำบุญอย่างแท้จริง แต่เพื่อแสดงวาสนาบารมีให้ประชาชนทางลุ่มแม่น้ำโขงแลเห็น การต่อยอดพระธาตุพนมให้สูงขึ้นไปย่อมแสดงความมั่งคั่งใหญ่โตอันเป็นนิสัยของเจ้าอนุ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 179)

เจ้าอนุวงศ์ทรงหลงใหลในสตรีเพศ ซึ่งลักษณะนิสัยนี้เป็นสาเหตุของการก่อกบฏ เมื่อไม่พอพระทัยที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัวไม่พระราชทานหญิงสาวชื่อดวงคำให้พระองค์ และลักษณะนี้ยังเป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์หยุดทัพไว้ที่เมืองนครราชสีมา โดยไม่เคลื่อนทัพต่อไป เพราะมัวแต่หมกมุ่นในกามารมณ์ จนละเลยเรื่องศึกสงคราม

จากคำให้การของบุคคลผู้นี้ ปรากฏว่าเจ้าอนุผลิตเพลินด้วยกามารมณ์ในระหว่างอยู่ในนครราชสีมาและได้ลูกสาวหลวงนามากกอดอยู่แล้ว

... เจ้าอนุทำตัวเป็นพระลออย่างแท้จริง บุตรีหลวงนาและดวงคำอยู่ชายขวา แทนที่ทั้งสองคนจะหึงหวงกัน กลับเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ทั้งบุตรีหลวงนาและดวงคำพยายามรั้งเจ้าอนุไว้ในกามารมณ์ จนเจ้าอนุมิได้ดำเนินตามแผนการอันใหญ่หลวงที่ตนวางไว้แต่เดิม

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 31-32)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องเจ้าอนุวงศ์ไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นเจ้าครองนครเวียงจันทน์ซึ่งเป็นประเทศราชของไทย ที่ก่อกบฏขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏข้อความที่ระบุถึงสาเหตุการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ แต่ก็ปรากฏเรื่องที่เจ้าอนุวงศ์เสียพระทัยที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธ ไม่พระราชทานดวงคำและละครในให้ตามที่เจ้าอนุวงศ์ทูลขอ

ครั้งนั้น เจ้าอนุเจ้าเมืองเวียงจันทน์ ลงมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่วยในการพระบรมศพ ผู้คนลงมามาก จึงพระราชดำริแล้วให้ขอแรงไพร่พลที่มามากให้ไปตัดต้นตาลที่เมืองสุพรรณลากเชืงลงมามากทำ ไม่กำหนดว่าเท่าไร จะไปใช้ที่เมืองสมุทรปราการ อนุก็ให้ราชวงศ์คุมคนไปทำการ ครั้นจวนฤดูฝน อนุจะกลับขึ้นไปจึงทูลขอละครผู้หญิงข้างในกับดวงคำ ซึ่งเป็นลาวเวียงจันทน์ครั้นมาแต่แผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งอยู่เมืองสระบุรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่โปรดพระราชทานให้ได้แต่คนร้องของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คนหนึ่ง เจ้าอนุหวังหลวงจัดให้ อนุก็ทราบถวายบังคมลากลับขึ้นไปเวียงจันทน์ มีความโหม่นัสด้วยไม่ได้สมความปรารถนา

(กรมศิลปากร. 2481 : 24-25)

ดวงคำผู้ที่เจ้าอนุวงศ์ทูลขอพระราชทานคือ เจ้าหญิงดวงคำพระเจ้าหลานเธอของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งภายหลังได้เป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ส.พลาญน้อย. 2530 : 228-229, มหาคำ จำปาแก้วมณี; และคณะ. 2539 : 84-85) การทูลขอดวงคำจึงไม่ได้เนื่องมาจากความหลงใหลในสตรี ส่วนเหตุการณ์พระยาพรหมยกกระบัตรนำลูกสาวหลวงนาและสาวงามหลายคนมาถวายเจ้าอนุวงศ์นั้น (กรมศิลปากร. 2482 : 42) การกระทำของพระยาพรหมยกกระบัตรอาจเนื่องมาจากได้ทราบว่าเจ้าอนุวงศ์หมกมุ่นกับผู้หญิง หรือเป็นเพียงการทำตามธรรมเนียมนิยมก็อาจเป็นไปได้

เจ้าอนุวงศ์เอาใจใส่ต่อการทำนุบำรุงพุทธศาสนา ทรงบูรณะพระธาตุพนมหลายครั้ง เช่น สร้างถนน บูรณะหอพระ ฉลองวัด เป็นต้น (พระเทพโมลี. 2514 : 84-85) ทรงสร้างและบูรณะวัดอีกหลายแห่งในเขตลาว

ผู้แต่งนวนิยายนำข้อมูลเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์จากประวัติศาสตร์ มาดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหาให้เจ้าอนุวงศ์มีบุคลิกไม่ดี เป็นคนเจ้าเล่ห์ มักใหญ่ใฝ่สูง ไม่สนใจพุทธศาสนา และหลงใหลในสตรีเพศ เพื่อให้ผู้อ่านมีอคติต่อเจ้าอนุวงศ์ซึ่งมีฐานะเป็นตัวร้ายของนวนิยายเรื่องนี้ ทำให้มีอารมณ์ร่วมไปกับเนื้อเรื่องและได้รับอรรถรสในการอ่านยิ่งขึ้น

การดัดแปลงตัวละครเพื่อสื่อความคิด ดังปรากฏในนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ **ครุฑดำ** เพชรพระนารายณ์ และ **โครมา** พระเจ้ากรุงธน

ในนวนิยายเรื่อง **“ครุฑดำ”** ผู้แต่งกล่าวว่าพระยาจักรีเป็นข้าราชการไทยที่รับอาสาพม่ามาสร้างความระส่ำระสายให้ฝ่ายไทย จนกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า เขาจึงตกเป็นเป้าหมายของกลุ่มครุฑดำที่มุ่งสังหารคนไทยที่ทรยศต่อชาติ พระยาจักรีปฏิเสธตำแหน่งเจ้าเมืองพิษณุโลกที่พระเจ้าบุเรงนองพระราชทานให้แต่ขอตามเสด็จไปรับราชการในพม่าแทน เพราะเกรงกลัวกลุ่มครุฑดำ

ส่วนตัวพระยาจักรี ซึ่งรู้ดีว่าถ้าขึ้นอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ภายหลังที่กองทัพพม่าไปแล้ว ก็คงจะถูกดาบปักหัวใจและป้ายครุฑดำแขวนคอในไม่ช้า บุเรงนองพยายามบำเหน็จรางวัลพระยาจักรีโดยแต่งตั้งให้ครองพิษณุโลกอันเป็นตำแหน่งสูงอย่างอุปราชในเวลานั้น แต่พระยาจักรีไม่กล้ารับ ได้กราบทูลขอความกรุณาพระเจ้าบุเรงนองให้เอาตัวไปพม่าด้วย อันที่จริงพระเจ้าบุเรงนองก็ไม่ไยดีเท่าไรกับคนเช่นพระยาจักรี เพราะบุเรงนองทราบดีว่าเป็นคนที่เลวร้าย และคบไม่ได้ แม้แต่ชาติของตัวเองยังทรยศ จะไปหวังให้คนชนิดนี้ซื่อตรงต่อใคร แต่เมื่อนึกถึงกาลข้างหน้า ที่พม่าจะต้องควบคุมกรุงศรีอยุธยาต่อไป ก็จำเป็นต้องให้ความอุปถัมภ์แก่ผู้สวามิภักดิ์ ถ้ามิฉะนั้นก็จะมีใครเข้าพวกพม่าอีกด้วยเหตุนี้บุเรงนองจึงตกลงเอาตัวพระยาจักรีไปพม่าด้วย และให้เดินทางไปในกองทัพหลวงเพื่อให้ความคุ้มครองป้องกันที่ดีที่สุดที่จะทำได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 228-229)

แม้กองทัพพม่าจะให้ความคุ้มครองแก่พระยาจักรี แต่กลุ่มครุฑดำก็สามารถลักพาตัวพระยาจักรีไปลงโทษด้วยการเขียนตืออย่างหนัก ก่อนส่งตัวเขาคืนพม่า เพราะพระยาจักรียังอยู่ใน

ความคุ้มครองของพม่า กลุ่มครุฑดำจึงไม่สามารถสังหารเขา ถึงพระยาจักรีจะได้รับความอุปถัมภ์ คุ้มครองจากพม่า แต่พระเจ้าบุเรงนองและเหล่าทหารพม่าต่างก็รังเกียจคนทรยศอย่างพระยาจักรี ดังนั้นเมื่อพระยาจักรีไปถึงพม่าได้ไม่นาน ก็ถูกประหารชีวิต

... เสนาบดีแจ้งให้แม่ทัพพม่าผู้ควบคุมกรุงศรีอยุธยาว่า พระยาจักรีคนทรยศต่อชาติของตัวนั้น เมื่อเข้าถึงพม่าได้ไม่กี่วัน ทางพม่าก็หาเหตุประหารชีวิตเสียแล้ว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 291)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระยาจักรีไว้ว่า เขาได้รับมอบหมายจากพระเจ้าบุเรงนองให้เข้ามาเป็นไส้ศึกในกรุงศรีอยุธยา ทำให้การป้องกันพระนครของฝ่ายกรุงศรีอยุธยาอ่อนแอจนพ่ายแพ้แก่พม่า

... พระยาจักรีก็ตั้งต้นทรยศต่างๆ เป็นต้นว่า พระศรีสุราชน้องยาเธอพระองค์หนึ่งช่วยบัญชาการรบพุ่งข้าศึกแข็งแรง พระยาจักรีก็ทูลยุยงสมเด็จพระมหินทราธิราชเป็นกบฏ จนต้องถูกสำเร็จโทษ ข้าราชการคนไหนมีฝีมือต่อสู้ข้าศึกเข้มแข็ง พระยาจักรีก็แกล้งย้ายหน้าที่ให้ไปรักษาการณ์ด้านที่ไม่มีข้าศึกเข้ามา เอาคนที่เห็นว่าอ่อนแอมารักษาหน้าที่ที่สำคัญ พระยาจักรีพยายามทำการทรยศมาจนเห็นว่า การรักษาพระนครอ่อนแอมากแล้ว ก็ลอบให้สัญญาออกไปยังกองทัพพระเจ้าหงสาวดี ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 355)

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองจะเสด็จกลับเมืองหงสาวดี ทรงแต่งตั้งพระยาจักรีเป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก แต่พระยาจักรีทูลขอไปรับราชการในพม่า พระเจ้าบุเรงนองพระราชทานความอุปถัมภ์แก่พระยาจักรีได้ไม่นาน ก็ประหารชีวิต

... ส่วนพระยาจักรีผู้ทรยศนั้น ชั้นเดิมพระเจ้าหงสาวดีจะบำเหน็จตั้งให้เป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก แต่ตัวเองขออาสาตามไปรับราชการในกรุงหงสาวดี เพราะไม่กล้าจะอยู่ดูหน้าไทยด้วยกัน พระเจ้าหงสาวดีเอาตัวพระยาจักรีไปเลี้ยงไว้ได้หน่อยหนึ่ง แล้วก็พาลเอาความผิดประหารชีวิตเสีย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 356-357)

ผู้แต่งเพิ่มเติมเนื้อหาครุฑดำจับตัวพระยาจักรีไปลงโทษ ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้แสดงให้เห็นว่า แม้พระยาจักรีจะได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างดี แต่ครุฑดำก็สามารถนำตัวมาลงโทษได้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าคนทรยศไม่สามารถหลบหนีโทษทัณฑ์ที่ตนกระทำได้ อีกทั้งยังเน้นว่าพระเจ้าบุเรงนองและเหล่าทหารพม่าต่างรังเกียจคนทรยศอย่างพระยาจักรี เพื่อชี้ว่าคนทรยศเป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

ในนวนิยายเรื่อง "เพชรพระราชนายก" ผู้แต่งกล่าวถึงพระยาสิทธิราชเดโชไชยไว้ว่า พระยาสิทธิราชเดโชไชยมีชื่อเดิมว่าทูป เดินทางจากสวรรคโลกมารับราชการทหารที่กรุงศรีอยุธยา โดยได้รับการสนับสนุนจากพระยาท้ายน้ำจึงมีโอกาสรับใช้สมเด็จพระนารายณ์ ได้สร้างผลงานจนได้รับแต่งตั้งเป็น ออกพระ แล้วเลื่อนขึ้นเป็น พระยาสิทธิราชเดโชไชย เขามีบทบาทสำคัญในสงครามเชียงใหม่ทั้ง 2 ครั้ง ในสงครามครั้งแรก พระยาสิทธิราชเดโชไชยเห็นว่าฝ่ายไทยมีกำลังพลน้อยจึงโจมตีเมืองที่อยู่ใกล้เคียงโดยหลีกเลี่ยงเมืองเชียงใหม่ ในสงครามครั้งที่ 2 เขาเป็นทัพหน้าซึ่งเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้ฝ่ายไทยประสบชัยชนะ หลังจากนั้น พระยาสิทธิราชเดโชไชยได้รับคำสั่งให้นำกองทัพบกที่ประจำอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ไปช่วยทัพของเจ้าพระยาโกษาธิบดีรบกับกองทัพบม่าที่เข้ามาในเขตไทย พระยาสิทธิราชเดโชไชยนำทัพเดินทางไปยังสังขละซึ่งเป็นการเดินทางที่ยากลำบากและเสี่ยงอันตรายมากตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา เมื่อถึงสังขละก็ต้องพบการต่อสู้ที่หนักหน่วง แต่กองทัพบกของเขาก็เป็นกำลังสำคัญที่ช่วยให้ไทยชนะ ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งกองทัพบกไปโจมตีพม่า โดยทรงแต่งตั้งพระยาสิทธิราชเดโชไชยคุมทัพหน้า ทัพของเขาตีเมืองต่างๆ ในเขตพม่าจนเข้าล้อมเมืองพุกามไว้ ทัพไทยไม่สามารถตีพุกาม พระยาสิทธิราชเดโชไชยจึงนำกำลังออกปล้นค่ายพม่าหลายครั้งจนกระทั่งถูกพม่าจับตัวไป แต่ก็สามารถหนีออกมาได้ เพราะเขามีฝีมือเก่งกาจ และมีวิชาอาคม

สิทธิราชเดโชไชยยังอยู่บนหลังม้า ทวนคู่มือของเขาได้ใช้การมีประโยชน์มากมาย เฉพาะตัวเขาคณเดียว เชื่อว่าได้ฆ่าพม่าตายหลายสิบคน แต่ทหารพม่ามีเป็นจำนวนมาก แม้จะได้ล้มตายกายกองลงแล้ว ก็ยังหนุนเนื่องกันเข้ามา ด้วยความปรารถนาเพียงอย่างเดียวคือจะเอาตัวสิทธิราชเดโชไชยให้ได้ พม่าเป็นชาติที่มีกำลังใจเข้มแข็ง เมื่อต้องการอะไรก็ยอมเอาชีวิตคนเข้าแลก เสียเท่าไรเสียไปขอให้ได้สิ่งที่ต้องการเท่านั้น ดูเหมือนผู้บังคับบัญชาเขาจะได้สั่งกันมา ว่าให้จับเป็นอย่าให้จับตาย เพราะทหารพม่าที่รุมล้อมอยู่นั้น พยายามแต่จะเข้ามาระชาดตัวสิทธิราชเดโชไชยจากหลังม้า แต่ผู้ที่เข้ามาใกล้ในระยะทวนของเขา ก็ต้องถูกทวนปักอกล้มกลิ้งไป

...

ในขณะที่เขาตกจากม้า และเมื่อทวนไม่ได้อยู่ในมือเสียแล้ว ทหารพม่าก็หลุมรวมกันเข้ามา เขาชักดาบที่สะพายหลัง ฟันพม่าอย่างไม่ละลด แต่เขาก็รู้สึกว่ามีมืออันล่ำสันมารัดคอเขา และมีน้ำหนักอีกหนึ่งโถมทับลงบนหลัง ทำให้เขาต้องล้มลง เขาถูกจับ ถูกจับอย่างราชสีห์ ที่จับไม่ได้ง่ายๆ แต่ในที่สุด ราชสีห์ก็ต้องพ่ายแพ้แก่กำลังซึ่งมากมายกายกอง ผู้ที่ถูกจับมานั้นไม่ใช่เขาคณเดียว แต่มีพวกหัวกระเด็นของเขาอีกหลายคนถูกจับมาไว้ด้วยกัน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 133-135)

ทัพไทยล้อมพุกามอยู่นานจนกระทั่งเสบียงเหลือน้อย จึงถอยทัพกลับ

พระยาสิทธิราชเดโชไชยเป็นคนที่กล้าหาญ เก่งกาจ จงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์ และเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด เป็นบุคคลที่ทรงคุณค่าจนสมเด็จพระนารายณ์ตรัสชื่นชมว่าเขาเป็นยอดทหารที่หาได้ยาก และยังได้รับการชื่นชมว่าเป็นเพชรของสมเด็จพระ-

นารายณ์ พระยาสิหราชเดโชไชยสร้างผลงานมากมายโดยไม่มุ่งหวังชื่อเสียง เกียรติยศ หรือรางวัล เขาพอใจที่ได้ทำความดีและไม่ชอบการแก่งแย่งแข่งขัน

สิหราชเดโชเห็นเป็นเรื่องน่าเกลียด แต่ก็มาได้ความคิดอย่างหนึ่งว่า ในเกียรติยศก็ดี อำนาจราชศักดิ์ก็ดี เป็นเรื่องที่จะต้องฉวยชิงเอา จะรอให้ใครให้เฉยๆนั้นเป็นการยากที่จะได้ ยิ่งเมื่อเห็นสภาพการณ์เรื่องทูตเข้าคราวนี้ ก็ยิ่งรู้สึกว่าการฉกฉวยของบัวแก้วนั้น เป็นคำที่ถูกต้อง สิหราชเดโชไม่ได้พยายามแสวงหาเกียรติยศ ไม่พยายามขันแข่งแย่งยื้อ เลยไม่ได้อะไร เขามัวไปเชื่อเสียว่าถ้าทำดีแล้วก็จะได้เกียรติ เขาเพิ่งมาได้รับความรู้อันแจ่มชัดในครั้งนี่ว่าถ้าต้องการเพียงแต่ อิ่มเอิบใจ ว่าได้ทำความดีความสำเร็จเท่านั้น ก็ประพฤติตัวอย่างที่เขาประพฤติอยู่นั้นได้ แต่ถ้าต้องการเกียรติศักดิ์สูงเด่นอะไรด้วย ก็จะต้องฉกชิงฉวยโอกาสหาทางที่จะแย่งยื้อเอา เช่นเดียวกับที่ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ และ ลับเบย์ เดอ ชัวซี เขาทำความพยายามให้คนไหวเขาจนได้ คนชื้ออายอย่างเขาไม่สามารถจะทำอย่างนั้น ถ้าเขาอยากเป็นใหญ่เป็นโตมากกว่านี้ เขาจะต้องหัดตัวเองให้ชื้ออายน้อยลงสักหน่อย และการที่จะให้ได้มาซึ่งเกียรติศักดิ์หรือความเด่นอะไรนั้น จะต้องเอาไม่เฉพาะแต่ที่ตนต้องการให้แก่ตัวเท่านั้น ยังจะต้องมีความสามารถที่จะเอาสิ่งซึ่งคนเขาไม่ได้ให้แก่ตัว นี่คือนิธิ์แสวงหาเกียรติศักดิ์

...

เรื่องเหล่านี้ แม้จะเป็นเรื่องน่าสนใจ ก็เป็นเรื่องเบื่อหน่ายสำหรับสิหราชเดโชซึ่งเป็นทหารมาแต่กำเนิด ชอบการกระทำที่ตรงไปตรงมา เรื่องเล่ห์เหลี่ยมหรือแสวงหาเกียรติยศ ด้วยการเกี่ยงแย่งแข่งขันนั้นเป็นสิ่งที่เขาไม่ชอบ

“พี่รู้แน่แล้ว” เขาพูดกับบัวแก้ว ภายหลังที่งานรับราชทูตได้เสร็จสิ้นลง “ว่าถึงอย่างไรพี่ก็เป็นเจ้าพระยาหรือครองเมืองสำคัญอย่างรามเดโชหรือยมราชไม่ได้”

“ทำไมพี่?” บัวแก้วถาม

“เพราะพี่เป็นคนชื้ออาย” เขาตอบ “เรื่องทำอะไรโดยปราศจากยางอายนั้นไม่ถูกกับนิสัยพี่ ถ้าพี่จะได้เกียรติยศ ก็ขอให้เกียรติยศที่ผู้ให้ด้วยความเต็มใจ แต่ที่จะไปใช้เล่ห์เหลี่ยมกลบายหาเกียรติยศ ขันแข่งแย่งยื้อเอาสิ่งที่เขาไม่ได้ตั้งใจให้ หรือที่ควรจะได้แก่ผู้อื่นมาเป็นของตนนั้น คนอย่างพี่ทำไม่ได้แน่”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 171-173)

พระยาสิหราชเดโชไชยรักใคร่อยู่กับบัวแก้วภรรยาของเจ้าพระยาสุรสงคราม แต่พวกเขา มีพันธะแล้วและไม่ปรารถนาที่จะทำผิดศีลธรรม พระยาสิหราชเดโชไชยจึงยกย่องดวงแก้วเป็นมิ่งขวัญของตน เขาแสดงความรักและความปรารถนาดีต่อดวงแก้ว โดยไม่มีการล่วงเกิน

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระยาสิหราชเดโชไชยไว้ว่า เขามีชื่อเดิมว่าทิป มีบทบาทสำคัญในสงครามสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในสงครามเชียงใหม่ครั้งแรก เขานำทัพตีเมืองที่อยู่ใกล้เคียงเมืองเชียงใหม่แต่ไม่เข้าโจมตีเชียงใหม่ เพราะเห็นว่าฝ่ายไทยมีกำลังพลน้อย สงครามเชียงใหม่ครั้งที่ 2 พระยาสิหราชเดโชไชยคุมทัพหน้า เข้าโจมตีอย่างหนักจนเชียงใหม่พ่ายแพ้ ต่อมาในสงครามไทรโยคซึ่งกองทัพพม่าติดตามชาวมอญที่อพยพเข้ามาในเขตไทย พระยาสิหราชเดโชไชยต้องนำทัพเดินทางผ่านป่าที่เต็มไปด้วยอันตรายและยากลำบากไปยังสังขละ

แล้วสู้รบอย่างรุนแรง แต่ไทยก็สามารถขับไล่พม่าออกจากเขตไทยได้ หลังจากนั้นสมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งกองทัพไปโจมตีพม่า โดยมอบหมายให้พระยาสิทธิราชเดโชไชยเป็นทัพหน้า พระยาสิทธิราชเดโชไชยนำทัพตีเมืองต่างในเขตพม่าจนเข้าล้อมเมืองพุกาม พระยาสิทธิราชเดโชไชย ออกปล้นค่ายพม่าจนถูกพม่าจับตัวไป แต่ก็สามารถหนีออกมาได้

ในตอนที่ถูกจับ พระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า

“พระยาสิทธิราชเดโชกองหน้า ยกพลเข้ารบกองทัพพม่ากลางแปลงเป็นหลายครั้ง พลพม่า ต่อบรบเป็นสามารดาต้านทานมิได้ก็แตกฉานหนีเข้าค่ายทุกครั้ง ... พลพม่าซึ่งลงซ่อนซุ่มอยู่ในสนาม เพลาะในค่าย ก็ขึ้นจากสนามเพลาะพร้อมกัน ไล่ล้อมพลทหารไทย ไทยสู้รบถึงตะลุมบอน พลพม่า มากกว่าหลายเท่า ก็เข้ากลุมจับไทยได้เป็นอันมาก แต่พระยาสิทธิราชเดโชไชยที่ปคนนี้ มีวิชาหาย ตัวได้อึดใจหนึ่ง ถือหอกควบขับม้าขาวไล่แทง พม่าล้มตายลงเป็นหลายสิบ พม่าเห็นตัวบ้างไม่ เห็นตัวบ้าง ก็ไล่ล้อมรบกันเป็นหมู่ๆไป แต่พระยาสิทธิราชเดโชสู้รบ จนสิ้นกำลังก็ตกลงจากหลังม้า จะกลืนอัสสาสะประสาท ก็เร็วเข้าด้วยกำลังเหนียว พม่าแลเห็นตัวถนัด ก็เข้าล้อมกลุมจับตัวได้ พันธนาไว้”

ในตอนที่หนีหลุด พระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า

“พระยาสิทธิราชเดโชไชย ต้องพันธนาอยู่ จึงพิจารณาดูเมฆฉายในอากาศ เห็นศุภนิมิต แล้วร่ายพระพุทธรณ์คาถา สะเดาะพันธนาหลุดออกจากกายได้สิ้น แล้วลุกเล่นไปชิงเอาดาบพม่า ได้ ก็ไล่ฟันพม่าซึ่งคุ่มอยู่นั้นตายเป็นหลายคน พวกพม่าวิ่งหนีกระจายแตกกันออกไป ก็เอาดาบเข้า ตัดเชือก ซึ่งผูกมัดพวกทหารออกได้ประมาณ ๑๐ คน และทหารเหล่านั้นก็เข้าช่วงชิงอาวุธพวกพม่า ตัดเชือกมัดพวกกันต่อๆกันไปจนสิ้น ก็พร้อมกันเล่นไล่ฆ่าฟันพม่าในค่ายนั้นล้มตายเป็นอันมาก แตก หนีไปสิ้น”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 523-524)

พระยาสิทธิราชเดโชไชยเป็นคนกล้าหาญ เก่งกาจ และมีวิชาอาคม คุณสมบัติเหล่านี้ ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงยกย่องเขาว่า “เป็นยอดทหาร หาผู้เสมอเป็นอันยาก” (กรมศิลปากร. 2542 : 40) เรื่องของพระยาสิทธิราชเดโชไชยในประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับสงคราม ซึ่งเนื้อหา เหล่านี้บอกถึงวีรกรรมและข้อมูลอื่นๆเกี่ยวกับเขาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ผู้แต่งนวนิยายแต่งเติมเนื้อหาบางส่วน ทั้งความเป็นมา ลักษณะ ความรัก ความคิด เหตุที่ผู้แต่งนวนิยายแต่งเติมเนื้อหาเหล่านี้ นอกจากทำให้ตัวละครสมบูรณ์ขึ้นแล้ว ผู้แต่งยังสื่อ ความคิดในเรื่องต่างๆผ่านตัวละครตัวนี้ เช่น ความรักชาติ ความซื่อสัตย์จงรักภักดี การทำงาน ราชการ ความรักของชายหญิง เป็นต้น

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงเจ้าพระยาสุรสงครามไว้ว่า เขามีชื่อเดิมว่าสอน มีภรรยาชื่อบัวแก้ว สอนเป็นชาวเมืองกำแพงเพชร เดินทางมารับราชการทหารในกรุงศรีอยุธยา โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระยาท้ายน้ำให้เข้ามารับใช้สมเด็จพระนารายณ์ เขาสร้างผลงาน จนได้รับแต่งตั้งเป็น ออกพระ แล้วเลื่อนขึ้นเป็น พระยาสุรสงคราม เขาเป็นคนกล้าหาญและมีความสามารถจนได้รับยกย่องเป็นเพชรของสมเด็จพระนารายณ์ พระยาสุรสงครามร่วมรบใน

สงครามเชียงใหม่ครั้งที่ 2 ในตำแหน่งกองหลัง ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งกองทัพไปโจมตีพม่าโดยให้พระยาสุรสงครามคุมกองหนุน

แต่ในที่สุด สงครามใหม่ก็มาถึงในปีต่อมา คือ พ.ศ. 2207 ภายหลังที่ชนะศึกไทรโยคแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ทรงวางแผนการรุกพม่า อย่างที่สมเด็จพระนเรศวรเคยทำ คราวนี้ใช้จำนวนพล 60,000 คน และแบ่งการเดินทัพออกเป็นสี่ทาง ... พระยาสุรสงครามซึ่งเคยร้องว่าตัวเคราะห์ร้ายต้องถูกเป็นกองหลัง เมื่อครั้งตีเมืองเชียงใหม่ คราวนี้ก็ต้องเป็นกองหลังอีก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 128)

เขาเป็นผู้อำนวยการก่อสร้างพระราชวังที่ลพบุรี ซึ่งผลงานที่ออกมาเป็นที่พอพระทัยของสมเด็จพระนารายณ์ พระองค์ทรงแต่งตั้งเขาเป็น เจ้าพระยาสุรสงคราม

เมื่อได้รับหน้าที่เป็นผู้อำนวยการสร้างเมืองลพบุรีแล้ว ก็มีปัญหาว່ว่าจะทำอะไรก่อน เขาได้สังเกตเห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์โปรดไปประทับที่ตำบลสระแก้วเสมอ เขาจึงเริ่มงานที่ตรงสระแก้วนั่นเอง โดยให้ขุดคลองปากจั่นออกจากสระแก้ว และคลองนั้นก็กรุศิลาบาปุน เป็นคันคลองที่ถาวร ขุดคลองไขน้ำจากทะเลชุบศรมาจนกระทั่งถึงสระแก้ว แล้วกะที่สร้างพระราชนิเวศน์ขึ้นตรงนั้น เพียงเท่านั้นก็เป็นที่ถูกพระราชหฤทัยของสมเด็จพระนารายณ์

...
ภายหลังที่ได้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นเรียบร้อยแล้ว พระยาสุรสงครามก็ได้เป็น เจ้าพระยา ในนามเดิม

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 160-161)

เจ้าพระยาสุรสงครามเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์ และเป็นที่รักใคร่ของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เพราะเขาเป็นคนฉลาด รู้จักเอาใจผู้อื่น ต่อมาในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวรหนัก พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์จึงฉวยโอกาสก่อกบฏ โดยเจ้าพระยาสุรสงครามเข้าร่วมกับพวกกบฏด้วยเพราะต้องการความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เจ้าพระยาสุรสงครามเป็นผู้จับกุมเจ้าพระยาวิชัยนทร์ หลังจากนั้นพระเพทราชาก็ตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์แล้วพระราชทานเครื่องยศเสมอกรมพระราชวังหลัง บ้านดึกและเครื่องสูงสามชั้นแก่เจ้าพระยาสุรสงคราม ต่อมาพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์คิดกำจัดกรมพระราชวังหลัง จึงใส่ร้ายว่ากรมพระราชวังหลังคิดกบฏ แต่เจ้าพระยาสุรสงครามคัดค้านข้อกล่าวหานี้ จึงถูกกล่าวหาว่าสมคบคิดก่อการกบฏและถูกประหารชีวิต

"เจ้าคุณเป็นพรรคพวกของกรมพระราชวังหลังหรือ ?" กรมพระราชวังบวรถาม

"ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพวกเดียวกับกรมพระราชวังหลัง" เจ้าพระยาสุรสงครามตอบ "คือเป็นพวกร่างร้าน ช่วยก่อพระเจดีย์สูงใหญ่ให้เป็นผลสำเร็จ และบัดนี้ก็จะถูกรื้อทิ้ง ร่างร้านชนิดนี้มีอยู่เพียงสองอันเท่านั้น คือ กรมพระราชวังหลังกับข้าพระพุทธเจ้า"

...
จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เอากรมพระราชวังหลัง คือนายจวบคชประสิทธิ์
คิดไปสำเร็จโทษ และทรงพระราชดำรัสว่า เจ้าพระยาสุรสงครามเป็นสมักรพรรคพวกเข้าด้วยผู้คิด
มิชอบ จึงให้จำเจ้าพระยาสุรสงคราม 5 ประการ และเอาตัวไปเข้าคุกขังไว้

ไม่ปรากฏว่ามีการชำระเจ้าพระยาสุรสงคราม เหมือนอย่างกรมพระราชวังหลัง แต่ได้มี
พระราชดำรัสสั่งให้ท้าวพระยาผู้ใหญ่ไปบอกแก่เจ้าพระยาสุรสงครามตามที่พระราชพงศาวดารบันทึกไว้
ว่า

ซึ่งจะอยู่นั้นก็คิดขวาง หาประโยชน์สิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ อย่าอยู่เลย จงก้มหน้าไปหาความชอบ
ในปรโลกเถิด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 233-234)

ภายหลังเจ้าพระยาสุรสงครามสำนึกผิด และเสียใจที่ตนได้ทรยศต่อสมเด็จพระนารายณ์

เขาเคราะห์ดีดีกว่าคนอื่น เขาไม่ต้องการบออย่างสมบุณสมบันเหมือนคนอื่น แต่ถึงกระนั้นก็
ได้รับการยกย่องยิ่งกว่าเพื่อนทั้งสอง เพราะเพื่อนทั้งสองเป็นแต่เพียงพระยา เขาคคนเดียวได้เป็น
เจ้าพระยา แล้วก็เขาคคนเดียวที่ทำผิดร้าย ไปเข้าข้างพวกที่เป็นศัตรูของสมเด็จพระนารายณ์
สิทธราชเดโชไชยตายไปแล้ว เขาดายอย่างดี ดายอย่างที่ไม่มีใฝ่ฝ้านใดในประวัติของเขา ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 236)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้เรื่องเจ้าพระยาสุรสงครามไว้ว่า เขาร่วมรบในสงคราม
เชียงใหม่ครั้งที่ 2 และการโจมตีพม่า ซึ่งในการรบทั้งสองครั้งนี้ เขาทำหน้าที่คุมกองหลัง (พระเจ้า-
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2543 : 183-193) ต่อมาเขาทำหน้าที่ควบคุมการก่อสร้าง
พระบรมราชวังที่เมืองลพบุรี และได้รับแต่งตั้งเป็น เจ้าพระยาสุรสงคราม ช่วงปลายรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์ พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ก่อกบฏขึ้น เจ้าพระยาสุรสงครามเข้าร่วม
กับพวกกบฏไปจับกุมเจ้าพระยาวิชเยนทร์

... จึงพระเพทราชา ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ก็ให้เจ้าพระยาสุรสงครามเป็นผู้รับสั่ง ให้ไปเอาตัว
เจ้าพระยาวิชเยนทร์เข้ามา ถ้าสำเร็จราชการแล้ว เราจะเลี้ยงให้ถึงขนาด แล้วเจ้าพระยาสุรสงครามก็สั่ง
ให้ทนายออกไปหาตัวเจ้าพระยาวิชเยนทร์ ณ บ้าน ว่ามีราชโองการให้หา ... ทนายก็เตือนว่า พระราช
โองการให้หาเป็นการเร็ว เจ้าพระยาวิชเยนทร์มีอาจขัดพระราชโองการได้ ก็ตกแต่งการแล้วขึ้นเสลี่ยง

(กรมศิลปากร. 2542ข : 61)

หลังจากพระเพทราชาขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว ได้พระราชทานให้เจ้าพระยาสุรสงครามอยู่
ตึกสี่เหลี่ยมบ้านเดิม เครื่องสูงสามชั้น (กรมศิลปากร. 2542ข : 66) และให้มีศักดิ์เท่ากับชั้นเจ้า

ต่อมาพระเพทราชาทรงใส่ร้ายว่าพระราชวังหลังคิดกบฏเพราะต้องการสังหารพระราชวังหลัง แต่เจ้าพระยาสุรสงครามคัดค้านการตัดสิน จึงถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏและถูกประหารชีวิต

... ทรงเริ่มสงสัย พวกพ้องของพระองค์เองก่อน คือ กรมพระราชวังหลัง แต่จับผิดไม่ได้ ก็ทำอุบายให้เอาเถาทอง ซึ่งเป็นของในพระราชวังไปซ่อนไว้ที่วังหลัง แล้วก็ให้คนไปจับเจ้ากรมพระราชวังหลัง หว่านว่าเป็นกบฏแล้วสำเร็จโทษ ในการสำเร็จโทษกรมพระราชวังหลังนั้น ได้ให้ปรึกษาโทษในที่ประชุมข้าราชการ ข้าราชการทั้งปวงเห็นพร้อมกันให้สำเร็จโทษ แต่เจ้าพระยาสุรสงครามผู้เดียวคัดค้านขึ้น เจ้าพระยาสุรสงครามจึงถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏอีกคนหนึ่ง สมเด็จพระเพทราชารับสั่งให้ขังไว้ แล้วประชุมมุขมนตรีทั้งหลาย รับสั่งถามว่า ธรรมดาคนที่สร้างเจดีย์ ต้องมีร่างฐานก่อนจึงจะสร้างได้ แต่เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ควรเก็บร่างฐานไว้ หรือควรจะรื้อเสีย มุขมนตรีก็ทูลว่าควรรื้อ ทั้งนี้หมายความว่า เมื่อพระองค์ก่อร่างสร้างองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ก็ด้วยความช่วยเหลือของเจ้าพระยาสุรสงคราม บัดนี้ได้เป็นกษัตริย์ขึ้นแล้ว เจ้าพระยาสุรสงครามไม่มีประโยชน์อีกต่อไป จึงให้ประหารชีวิตเสีย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ง : 587-588)

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วน ทั้งความเป็นมา ลักษณะ และความคิด เหตุที่ผู้แต่งนวนิยายแต่งเติมเนื้อหาเหล่านี้ นอกจากทำให้ตัวละครสมบูรณ์ขึ้นแล้ว ผู้แต่งยังสื่อให้เห็นว่าผู้ทรงยศจะส่งผลร้ายตอบแทน

ในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวถึงเจ้าพัฒน์ไว้ว่า เขาเป็นบุตรเขยของเจ้านครศรีธรรมราชและเป็นอุปราชเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อพระยาสุรศักดิ์ก่อกบฏและควบคุมตัวพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ เจ้าพัฒน์ช่วยพระองค์โดยส่งหลวงอาสาศึกซึ่งมีลักษณะเหมือนพระเจ้ากรุงธนบุรีไปแทน แล้วนำเสด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหลบหนีไปซ่อนตัวที่เมืองนครศรีธรรมราชพร้อมคุณหนูเล็กพระชายาของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่กำลังตั้งครรภ์ซึ่งพระองค์พระราชทานให้เขา เพราะทรงเกรงว่าพวกกบฏจะทำร้ายพระชายาและบุตร เจ้าพัฒน์ให้การยกย่องคุณหนูเล็ก และเลี้ยงดูน้อยโอโรสของพระเจ้ากรุงธนบุรีอย่างดี ภายหลังน้อยได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนพระยานครพัฒน์นั้น ก็ได้มันคงต่อสัทยาอธิฐานของท่าน โดยได้พยายามทะนุบำรุงพระกุมารของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้ได้รับการศึกษาอบรมอย่างดี และมีสมรรถภาพในราชการ ความจริงที่ว่าเป็นพระราชกุมารของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น ก็เป็นที่ทราบกันภายหลัง และทราบกันทั่วไป ถึงกับในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ฝรั่งที่อยู่ในเกาะปีนังก็ได้เขียนเรื่องราวโดยเปิดเผย ว่าท่านน้อย เป็นพระกุมารของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และในรัชกาลที่ 3 นี้เอง ในปี พ.ศ. 2354 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งให้ท่านน้อยเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 237)

แม้เจ้าพัฒน์ซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ก็ไม่ได้ต่อต้านหรือแข็งข้อต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหรือเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก กลับทำงานรับใช้บ้านเมืองอย่างเต็มความสามารถ เพราะเจ้าพัฒน์ยอมรับว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงหมดบารมีแล้ว อีกทั้งยังเป็นการกระทำตามพระประสงค์ของพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่ต้องการให้ข้าราชการนึกถึงประโยชน์ของบ้านเมืองเป็นสำคัญ คุณความดีของเจ้าพัฒน์ส่งผลให้เขาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

... แม้เจ้าพัฒน์จะจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสักเพียงไร ก็มีได้มีความคิดเห็นในทางที่จะฝ่าฝืนขึ้นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ และไม่ยอมทำอะไรที่จะเป็นความบกพร่องในตำแหน่งหน้าที่ ตรงกันข้าม เจ้าพัฒน์ได้พยายามประกอบคุณงามความดี และปฏิบัติงานทุกอย่างในหน้าที่ให้ดีที่สุดที่จะทำได้

...

ความกตัญญูและซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าพัฒน์ ให้ผลเห็นทันตา เพราะต่อมาอีกไม่ช้า เจ้า-นครศรีธรรมราชก็ได้รับคำสั่งให้ออกจากตำแหน่งเจ้านคร เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ และเจ้าพัฒน์ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชชาติเดโชชัย มหิสุริยาธิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ หรือเรียกโดยทั่วไปว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราช และในสารตราตั้ง ก็ระบุความดีความชอบว่าเป็นผู้สัตย์ซื่อมั่นคงจงรักภักดีโดยสุจริต ได้รับราชการมีความดีความชอบ อันที่จริงจริยาวัตรและวิธีดำเนินการของเจ้าพระยานครพัฒน์นั้น ควรเป็นที่นิยมสรรเสริญ และเป็นตัวอย่างแก่ข้าราชการทั้งหลาย ในทางกตัญญูต่อบุคคลและต่อหน้าที่ ซึ่งทำได้อย่างบัวไม่ช้ำ น้ำไม่ขุ่น ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 230-232)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องเจ้าพัฒน์ไว้ว่า เจ้าพัฒน์เป็นอุปราชเมืองนครศรีธรรมราชและเป็นบุตรเขยเจ้านครศรีธรรมราช เมื่อภรรยาของเขาเสียชีวิตลง พระเจ้ากรุงธนบุรีได้พระราชทานพระชายาของพระองค์ที่กำลังตั้งครรภ์แก่เจ้าพัฒน์ ซึ่งอาจเนื่องมาจากเจ้าพัฒน์เป็นที่โปรดปรานมากหรือพระองค์ทรงปรารถนาให้พระโอรสได้ครองเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพัฒน์ยกย่องพระชายาที่ได้รับพระราชทานเป็นนางเมือง ซึ่งได้ให้กำเนิดพระโอรสชื่อน้อย ภายหลังพระโอรสองค์นี้ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

60. โปรดให้ลูกเขยไปเป็นเจ้า ช่วยราชการเมืองนคร ได้กลับคืนไปเมืองปีมะแมสัปดาห์

60. ลูกเขยผู้นี้ คือ เจ้าพระยานครพัฒน์ที่เรียกกันว่า เจ้าพัฒน์ เป็นต้นวงศ์ของพวกนครศรีธรรมราช เดิมได้บุตรสาวคนใหญ่ของเจ้านครเป็นภรรยา จึงไปเป็นมหาอุปราชเรียกกรม-พระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อเจ้านครเสียเมืองก็ต้องเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ด้วย ครั้นเมื่อเจ้านครกลับออกไปเป็นเจ้าครั้งนี้ ก็โปรดให้กลับออกไปเป็นวังหน้าตามเดิม อยู่มาเมื่อปลายแผ่นดินตาก-ชายาเจ้าเจ้าอุปราชเมืองนครตาย ด้วยความโปรดปรานอย่างตั้งตงอย่างไร หรือเพราะความคิดของเจ้ากรุงธนบุรี ที่จะคิดปลุกฝังลูกให้ได้ครองเมืองอื่นๆ ข้างขวางออกไป แนวเดียวกันกับให้กรมขุน-อินทรพิทักษ์ออกไปครองเมืองเขมรนั้น จึงได้พระราชทานบุตรหญิงเจ้านคร ซึ่งเป็นน้องเจ้าจอม-มารดาฉิม มารดาพระพงษ์นรินทร์ ให้ออกไปเป็นชายา ... กล่าวกันว่า เมื่อเวลาพระราชทานมีครรภ์

2 เดือน เจ้าพัฒจะไม่รับก็ไม่ได้ เมื่อรับไปแล้วก็ต้องไปตั้งไว้เป็นนางเมืองไม่ได้เป็นภรรยา บุตรที่มีครรภ์ไปนั้นเป็นชายชื่อน้อย ภายหลังไปเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครผู้นี้มีอำนาจวาสนามากกว่าเจ้าพระยานครทุกคน เป็นเรื่องที่เขาเล่ากระซิบกันเป็นการเปิดเผย และพวกบุตรหลานเจ้ากรุงธนบุรีก็นับถือว่าเป็นพี่น้อง ...

(กรมศิลปากร. 2501 : 120-121)

เหตุการณ์นี้เกิดในปีมะแม ตรงกับจุลศักราช 1137 ซึ่งเกิดขึ้นก่อนพระยาสุรศักดิ์โกกบฏ ในปีฉลู จุลศักราช 1143 ถึง 6 ปี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงแต่งตั้งเจ้าพัฒน์ เป็น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช และทรงชื่นชมความจงรักภักดีของเขา ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ปรากฏในสำเนาฎีเรื่องตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์)

กฎให้แก่เจ้าพัฒน์ฝ่ายหน้า ผู้เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาโศกราชชาติเดโชไชยมไหสุริยาธิปไตยพิริยปรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯสั่งว่า เจ้าพัฒน์มีความชอบสวามิภักดิ์จงรักภักดีต่อได้ฝ่าลองธุลีพระบาท ได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณมาแต่ก่อน แลครั้งนี้มีความชอบ ทรงพระมหากรุณาชุบเกล้าฯ ให้เจ้าพัฒน์เป็น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ออกมาครองเมืองรับกิจการ ...

กฎให้ไว้ ณ วันอังคาร เดือน 8 แรม 11 ค่ำ จุลศักราช 1146 (พ.ศ. 2327) ปีมะโรงฉศก

(กรมศิลปากร. 2506 : 474-481)

ผู้แต่งนวนิยายเพิ่มเติมเนื้อหาเรื่องการนำเสด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหลบหนี และดัดแปลงเหตุผลที่พระเจ้ากรุงธนบุรีพระราชทานพระชายาแก่เจ้าพัฒน์ ที่ประวัติศาสตร์บันทึกว่าเป็นเพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดเจ้าพัฒน์หรือทรงประสงค์ให้พระโอรสได้ครองเมืองนครศรีธรรมราช มาเปลี่ยนเป็นเหตุผลว่าพระองค์ทรงเกรงว่าพวกกบฏจะทำร้ายพระชายาและพระโอรส ผู้แต่งดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหาเหล่านี้ เพื่อเน้นถึงความซื่อสัตย์ จงรักภักดีของเจ้าพัฒน์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งคุณความดีเหล่านี้ได้ส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

การดัดแปลงตัวละครเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามความเชื่อ ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวว่าหลังจากไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 พระยาวิชิตปราการหรือพระยาตากได้รวบรวมผู้คนเข้าต่อสู้จนไทยได้เอกราชคืนมา แล้วสถาปนาตนเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี ในช่วงปลายรัชกาล พระองค์ทรงมีอาการสติวิปลาส คุ่มดี คุ่มร้าย บางเวลาทรงดูร้ายจนสามารถสังหารได้ง่ายดาย แต่บางเวลาก็ทรงเคลิบเคลิ้ม ไม่ได้สติ หลงว่าพระองค์เป็นผู้วิเศษ

... อาการเสียพระสติ ที่กล่าวกันในองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น คือการดูร้ายในบางเวลา และการเคลิบเคลิ้มในบางขณะ เวลาดูร้ายก็สั่งให้เอาคนไปฆ่าได้ง่ายๆ เวลาเคลิบเคลิ้มก็ทรง

เห็นพระองค์เป็นผู้วิเศษ ถึงกับว่าจะเหาะได้ แต่โดยมากและส่วนมากที่สุดมีพระสติสมบูรณ์ เวลาเมื่อไรมาทำให้โกรธเท่านั้น จึงจะดูร้าย และภายหลังอาการดูร้าย อาการเคลิบเคลิ้มก็ตามมาทันที ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 222)

พระองค์ทรงรู้ว่าหากพระองค์กริ้วมาก ๆ แล้วจะเกิดอาการคลุ้มคลั่ง จึงสนพระทัยการวิปัสสนาเพื่อใช้ในการควบคุมอารมณ์ จนทรงหลงว่าพระองค์บรรลุโสดาบันแล้ว

ต่อมา เกิดการจลาจลที่เมืองอยุธยา พระยาสุรศักดิ์เข้ากับกลุ่มที่ก่อจลาจลแล้วนำกำลังเข้าโจมตีกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงไม่ต่อต้านและไม่อนุญาตให้ขุนนางใกล้ชิดนำทหารออกสู้รบกับกลุ่มกบฏ พระองค์ทรงยอมรับชะตากรรมอย่างกล้าหาญว่า พระองค์หมดบารมีกษัตริย์แล้ว

“ขอเดชะ” พระยาธิเบศร์ทูล “คนที่ยังจงรักภักดีต่อพระองค์ยังมีมาก ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพระพุทธเจ้าปราบปรามการจลาจลแล้ว พวกข้าพระพุทธเจ้า สามารถจะทำได้ แต่ต้องรีบทำ”

“อย่าเลย ลูกรัก พ่อรู้ว่าบุญของพ่อมาได้เพียงเท่านี้ พ่อหมดบุญแล้ว” สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดการเรียกพระองค์เองว่าพ่อ ในเวลาจับสั้งกับข้าราชการบางคน คำกราบบังคมทูล และคำตอบข้างต้น แสดงว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ไม่ตั้งพระทัยที่จะต่อสู้ ทรงเห็นว่าถึงอย่างไร พระองค์ก็ไม่ทรงสามารถที่จะอยู่ในราชสมบัติต่อไป ...

“เหตุการณ์ต้องเป็นไปตามเหตุการณ์” สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีรับสั่ง “สิ่งทั้งหลายต้องเป็นไปตามกรรมไม่มีใครสามารถฝืนบุญกรรมได้ ขออย่าให้พ่อฝืนบุญ อย่างนี้ถึงตัวคน ขอให้ถึงแต่บ้านเมือง พ่อเชื่อแน่ว่า สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และพระเจ้าพระยาสุรสีห์ จะปกครองบ้านเมืองได้ดีกว่าพ่อ พ่อเป็นแต่นักรบ ถึงเวลาที่จะต้องทำการรบ พ่อกู้ชาติได้สำเร็จ แต่ถึงเวลาที่จะต้องทำการปกครอง คนอื่นเขาอาจจะทำได้ดีกว่าพ่อ ให้โอกาสคนดีเขาได้ทำงาน ขอให้รักษาความสงบ อย่าทำอะไรให้ยุ่งยากมากไป การจลาจลครั้งนี้คงไม่รุนแรงนัก อีกไม่ช้าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกจะกลับคืนเข้าสู่พระนคร บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข บอกแก่บรรดาคนที่จงรักภักดีต่อพ่อว่า พ่อร้องขอให้เขาจงรักภักดีพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ นี่เป็นคำขอร้องครั้งสุดท้ายของพ่อ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 151-154)

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถูกบังคับให้ผนวชและถูกควบคุมตัวไว้ แต่เจ้าพนักงานแอบนำเสด็จไปซ่อนตัวที่เมืองนครศรีธรรมราช และส่งหลวงอาสาศึกซึ่งมีลักษณะเหมือนพระเจ้ากรุงธนบุรีเข้ารับโทษแทนพระเจ้ากรุงธนบุรี เขาถูกประหารชีวิตที่หน้าป้อมวิชัยประสิทธิ์แล้วฝังศพที่วัดบางยี่เรือใต้ ส่วนพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงครองเพศบรรพชิตเรื่อยมาจนกระทั่งทรงถูกกลบสังหาร แล้วนำพระศพไปฝังที่วัดยี่เรือใต้แทนศพของหลวงอาสา

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ว่า พระองค์ทรงต่อสู้กับพม่าจนไทยได้เอกราชแล้วสถาปนาตนขึ้นเป็นกษัตริย์ ในปลายรัชกาล พระองค์ทรงมีสติฟันเฟืองดูร้าย ทรงฝึกฝนการวิปัสสนามากจนหลงคิดว่าพระองค์บรรลุโสดาบันแล้ว

ตั้งแต่เสร็จสงครามคราวอะแซหฺนุกัถเมืองเหนือแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมักเสด็จไปนั่งกรรมฐานที่วัดบางยี่เรือ ซึ่งได้ทรงบูรณะให้เป็นวัดที่ใหญ่หลวงและงดงามขึ้น ทรงติดพระทัยในการนั่งกรรมฐานหนักขึ้น พระอารมณ์ก็ผันเพี้ยน มีอาการดุร้ายขึ้นทุกที พอสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองเขมรได้ไม่ช้า ทางนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็มีสัญญาวิปลาสสำคัญพระองค์ว่า เป็นพระโสดาบัน มีรับสั่งให้ประชุมพระราชาคณะ แล้วทรงตั้งปัญหาถามว่า พระภิกษุสงฆ์อันเป็นปุณฺณ จะกราบไหว้ภคฤหฺสฺถ์ผู้เป็นโสดาบันได้หรือไม่ พระราชาคณะโดยมากพากันกลัวพระราชอาญา ก็ถวายพระพรว่า ไหว้ได้ แต่สมเด็จพระสังฆราชวัดบางว่าใหญ่ (วัดระฆัง) พระพิมลธรรม (วัดพระเชตุพน) และพระพุฒาจารย์วัดบางว่าน้อย (วัดอมรินทร์) 3 องค์นี้ ทูลตอบว่าไม่ควรไหว้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรงพระพิโรธ รับสั่งให้เอาสมณะทั้ง 3 องค์นั้น กับทั้งภิกษุที่เป็นฐานานุกรมและศิษย์ทั้งหลาย ไปลงพระราชอาญาเข็ญ และตั้งแต่นั้นมา พระสงฆ์จะเข้าเฝ้าก็ต้องหมอบกราบเหมือนอย่างคนธรรมดา

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 426-427)

เกิดการจลาจลขึ้นที่เมืองอยุธยา พระยาสรรรค์เข้ากับกลุ่มที่ก่อจลาจลแล้วยกทัพเข้ากรุงธนบุรีและล้อมพระราชวังไว้ พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงไม่ประสงค์ให้ประชาชนเดือนร้อนและทรงดำริว่าพระองค์สิ้นบารมีแล้ว จึงทรงเจรจาขอยอมแพ้ พระยาสรรรค์ได้บังคับให้พระองค์ผนวชแล้วควบคุมตัวไว้

เวลาที่พระยาสรรรค์เข้าตีวัง มีอำมาตย์ชื่อสัตย์ 3 คน ชื่อพระยาธิเบศร์ พระยารามัญ และพระยาอำมาตย์ลากปิ่นจํารงค์ขึ้นป้อม และยิงต่อสู้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จออกไปด้วยพระองค์เอง และรับสั่งห้ามว่า “สิ้นบุญพ่อแล้ว อย่าให้ยากแก่ไพร่เลย”

เวลาพระยาสรรรค์มาจับ และบอกให้ทรงผนวช สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระสรวลตบพระเพลา และรับสั่งว่า “เอหิภิกขุ มาถึงแล้ว” เอหิภิกขุ หมายความว่า ได้บวชโดยไม่ต้องยากลำบาก หรือเตรียมมีพิธีต้องอะไร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระราชวิจารณ์ว่ารับสั่งอันนี้แสดงว่าทรงรู้เท่าทัน แต่หลงหน่อยๆ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 440-441)

ต่อมาพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถูกบังคับให้สึก แล้วถูกพิพากษาความผิดและลงโทษประหารชีวิต

สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็ได้อ่านเหตุการณ์ทั้งปวง แล้วจึงให้มีกระทุ้ตามสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้ชี้แจงความประพฤติดังที่ได้กระทำแก่พระสงฆ์และพวกราชบุตรคน ตลอดจนครอบครัวของผู้ที่ไปในการสงคราม ให้พากันได้รับความทุกข์ยากล้มตายหาความผิดมิได้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่สามารถจะแก้ตัวได้ ก็รับผิดทุกประการ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก จึงให้ข้าราชการทั้งปวง ปรีกษาโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี ข้าราชการปรีกษาพร้อมกันเห็นว่า ควรให้สำเร็จโทษเสีย สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็อนุญาติ ในทันใดนั้นเพ็ชฌฆาตกับผู้คุม ก็ลากตัวขึ้นแคร่หามไปกับทั้งเครื่องพันธนาการ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี รับสั่งแก่ผู้คุมเพ็ชฌฆาต “ตัวเราก็สิ้นบุญ

จะถึงที่ตายแล้ว ช่วยพาเราแวะเข้าไปหาท่านผู้สำเร็จราชการ จะขอเจรจาด้วยสักสองสามคำ” ผู้คุมก็
ห้ามเข้ามา ครั้นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้เห็น ก็โบกมือมิให้นำเข้ามา ผู้คุมเพ็ดฆมาตก็
ห้ามออกนอกพระราชวัง ถึงหน้าป้อมวิชัยประสิทธิ์ ก็ให้ประหารชีวิตเสีย แล้วเอาพระศพไปฝังที่
วัดบางยี่เรือได้ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 432-433)

ผู้แต่งนวนิยายดัดแปลงเนื้อหาการสวรรคตของพระเจ้ากรุงธนบุรี จากที่ประวัติศาสตร์
บันทึกว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถูกประหารชีวิต มาเปลี่ยนเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงได้รับความ
ช่วยเหลือ โดยมีหลวงอาสาศึกเข้ารับโทษประหารแทนพระองค์ ซึ่งเป็นการดัดแปลงเรื่องราวของ
ตัวละครตามที่ผู้แต่งเชื่อว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้สวรรคตจากการถูกประหารชีวิต

2.3 การสมมุติตัวละคร

ผู้แต่งสร้างตัวละครสมมุติขึ้นมาจากจินตนาการของตนเอง โดยมีได้ใช้บุคคลใน
ประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ ผู้แต่งจึงมีอิสระที่จะกำหนดบุคลิกลักษณะ วิธีชีวิต หรือเรื่องราว
ต่างๆของตัวละครเหล่านี้ ซึ่งการสมมุติตัวละครนี้ เป็นการกระทำเพื่อเหตุผล 5 ประการ คือ
เพื่อสร้างตัวละครดำเนินเรื่อง เพื่อสร้างตัวละครคู่พระเอกฝ่ายชายหญิง เพื่อให้เรื่องดำเนินไป
ตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด

การสมมุติตัวละครเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ดังปรากฏในนวนิยาย 11
เรื่อง ได้แก่ พลีชีพเพื่อชู้ ครุฑดำ เพื่อบาตุมณี บุชารัก ยอดเสวตฉัตร กรุงแตก เพื่อนเก่า
เมียรัก ดอกฟ้าจำปาศักดิ์ เมื่อไทยเป็นทาส ลูกทาสในเรือนเบี้ย และสวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” ผู้แต่งกล่าวถึงภักดีไว้ว่า เขาเป็นบุตรของน้อย และเป็น
บุตรบุญธรรมของหลวงบวรภักดีกับคุณนงนุชภรรยา ภักดีเป็นคนกตัญญู รู้คุณคน เขาได้บวช
เพื่อทดแทนบุญคุณให้น้อยผู้เป็นแม่ ทั้งยังปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำของมารดาทุกประการ
แม้กระทั่งเรื่องการเมืองการมีคู่ครอง

“เรื่องมีเมียนั้น แม่จะไม่เลือกให้” น้อยพูด “ลูกต้องเลือกของลูกเอง”

“แม่เลือกให้ดีกว่า”

“ไม่ได้ แม่จะมีชีวิตอยู่ไปอีกสักเท่าไรก็ไม่ทราบ แต่ลูกจะต้องอยู่กับเมียนิยยาวไป ลูกต้อง
เลือกคู่ของลูกเอง”

“ลูกอยากให้ทุกอย่างเป็นไปตามใจแม่”

“ลูกตามใจแม่ทุกอย่างแล้ว แต่ในเรื่องนี้แม่ต้องปล่อยให้ลูกสาวตัดสินใจ แม่ถือสุภาษิตว่า
ปลูกริเอนต้องตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ต้องตามใจผู้นอน”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 125-126)

ภักดีสำนึกในบุญคุณของหลวงบวรภักดีกับคุณนงนุชที่ได้ช่วยเขาและมารดาให้พ้นจาก
ความเป็นทาส ทั้งยังช่วยเหลือเลี้ยงดูตนมา เขาจึงปฏิบัติต่อบวรซึ่งเป็นบุตรของหลวงบวรภักดี

กับคุณนงนุชเป็นอย่างดี เขายอมให้อภัยบวรเมื่อทราบว่าบวรลักลอบเป็นชู้กับกองแก้วภรรยาของตน ต่อมาบวรได้ทำความผิดฐานฆ่าคนตาย ภักดีจึงแสดงตัวเป็นบวรและยอมถูกเจ้าหน้าที่สังหารเสียชีวิต เพื่อทดแทนบุญคุณของหลวงบวรภักดีกับคุณนงนุช

“คราวนี้ก็ถึงหน้าที่ของผมนั่ง ผมเห็นว่าทางดีที่สุดที่ผมจะตอบแทนคุณคุณพ่อคุณแม่ นั่นก็คือให้น้องบวรรอดพ้นจากการจับกุม และมีชีวิตอยู่เป็นเพื่อนคุณแม่ต่อไป น้องบวรเป็นลูกที่แท้จริงของคุณพ่อคุณแม่ ถ้าผมช่วยน้องบวรได้ ก็ได้ชื่อว่าผมตอบแทนบุญคุณของคุณพ่อคุณแม่ได้ส่วนหนึ่ง และผมมีทางที่จะทำได้ดี ผมอาจจะไปยอมตัวให้เขาจับ หรือให้เขามา หรือให้เขาทำอะไร ซึ่งจะทำให้เขาเข้าใจ ว่าน้องบวรได้ตาย หรือถูกลงโทษไปแล้ว เขาจะได้ไม่ติดตามจับกุมน้องบวรต่อไปอีก”

“ผมขอคุณแม่อย่าได้ทุกข์ร้อนห่วงใยผม ขอให้ผมได้มีโอกาสทำงานสนองพระคุณของคุณพ่อคุณแม่ ซึ่งผมไม่มีทางจะทำได้โดยวิธีอื่น ...”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 388-389)

ภักดียังเสียสละกองแก้วภรรยาของตนให้กับบวร นอกจากนี้เขายังเป็นคนที่รักชาติบ้านเมืองอีกด้วย

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติภักดีขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครแสดงความกตัญญู เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ

ในนวนิยายเรื่อง “ครุฑดำ” ผู้แต่งกล่าวถึงหลวงไกรพิชิตไว้ว่า เขาเป็นนายทหารที่มีวิชาความรู้และมีความสามารถทางการรบมากคนหนึ่งในกรุงศรีอยุธยา และจากประสบการณ์ในวัยเด็กของเขาที่เคยเห็นทัพพม่ายกพลมาโจมตีกรุงศรีอยุธยา ทำให้เขาสนใจศึกษาภาษาพม่า จนสามารถพูดและอ่านภาษาพม่าได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้หลวงไกรพิชิตยังเป็นผู้ก่อตั้งกองทหารครุฑดำขึ้นโดยที่มีตัวเขาเองเป็นหัวหน้ากลุ่ม กลุ่มครุฑดำทำหน้าที่เป็นกองโจรคอยดักปล้นกองลำเลียงเสบียงอาวุธและสังหารทหารพม่า

บุรุษหนุ่มอายุเพียง ๓๐ ปี มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไกรพิชิต เป็นลูกของพี่ชายขุนนคร ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในราชการสมเด็จพระจักรพรรดิตั้งแต่ยังเยาว์ เขาได้เคยเห็นพม่าในบังคับบัญชาของพระเจ้าตะเบงชเวตี้ มาตีกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่อายุ ๘ ขวบ ภาพแห่งการศึกในครั้งนั้นได้บันทึกไว้จิตใจ ทำให้เขาสนใจในพม่า ถึงกับพยายามหาทางศึกษาภาษาพม่า จนพูดได้ดีและอ่านหนังสือพม่าเข้าใจ สนใจในตำราพิชัยสงครามและวิชาการรบ ได้รับการฝึกฝนเพลงอาวุธจากครูที่ดี ... หลวงไกรพิชิตพยายามทดลองสมรรถภาพของพลเหล่านั้น ด้วยการให้เข้าปล้นกองลำเลียงของพม่าหลายครั้งหลายหน จนเลือกมือที่ดี่ชะมัดหัวกระเด็นได้ ๒๔ คน ซึ่งสาบานเป็นเพื่อนตายด้วยกัน ทุกคนในบรรดา ๒๔ คน ได้พร้อมใจกันสักครุฑดำไว้ที่หน้าอก เป็นเครื่องหมายสัญญาเรียกพวกของตนว่า “ครุฑดำ” ... โดยที่ขึ้นชื่อลือชาว่าเชี่ยวชาญในการรบมาในระหว่างศึกพม่าครั้งนี้ หลวงไกรพิชิตจึงได้รับคำสั่งให้คุมทหารจำนวนหนึ่ง เป็นกองโจรคอยรบกวนการลำเลียงของพม่า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 197-198)

หลวงไกรพิชิตยังเป็นคนที่กล้าหาญ ไม่หวั่นเกรงต่อความตาย และจงรักภักดีต่อชาติ เขาจึงไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนอง แม้ว่าการยอมสวามิภักดิ์นั้น จะทำให้เขาได้ทรัพย์สิน และยศฐาบรรดาศักดิ์ก็ตาม อีกทั้งเขายังรังเกียจคนที่ทรยศต่อชาติและเพื่อนร่วมชาติเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ด้วยเหตุนี้เองหลวงไกรพิชิตจึงได้รวบรวมสมาชิกกลุ่มครุฑดำเพื่อสังหารคนเหล่านี้ เพราะเขาเชื่อว่าการกระทำเช่นนี้จะสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมือง

“เราไม่มีวิธีอื่นใดที่จะจัดการกับคนทรยศต่อชาติ นอกจากสังหารเสีย” นี่เป็นหลักของครุฑดำ ซึ่งประชาชนเห็นชอบด้วย “การฆ่าคนขายชาติคนหนึ่งจะต่ออายุของชาติออกไป ๕ ปี ถ้าฆ่าเสีย ๑๐ คน อายุของชาติจะยืนยาวไป ๕๐ ปี ถ้าฆ่าได้สัก ๑๐๐ คน ชาติจะอายุยืนยาวไป ๕๐๐ ปี” ด้วยการคำนวณอย่างนี้ คณะครุฑดำได้ทำงานอย่างไม่ลดละ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 226)

แม้ว่าการกระทำของหลวงไกรพิชิต ทั้งการสังหารคนทรยศและการปล่อยเชลยไทยที่ถูกกองทัพพม่ากวาดต้อนไปนั้น จะถูกมองว่าเป็นความผิดและทำให้เขาต้องโทษประหารชีวิต เพราะความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของคนบางกลุ่ม แต่ในภายหลังเขาก็ได้รับการยกย่องนับถือจากสมเด็จพระนเรศวรและคนทั่วไป

สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบดีถึงเรื่องครุฑดำ และทรงถือว่าพวกครุฑดำเป็นบุรุษ ตัวอย่างแห่งเลือดศรีอยุธยา จึงในวันหนึ่ง ได้ทรงชักชวนกองทัพพม่าทั้งกองไปทำบุญศพลวงไกรฯที่วัดกำแพง ทางพม่าก็ไปด้วยความยินดี เพราะนอกจากจะเป็นการบุญกุศลแล้ว ทางพม่าก็ ยินดีให้เกียรติแก่ผู้กล้าหาญ เช่น หลวงไกรฯ การทำบุญในวันนั้นจึงเป็นงานใหญ่มโหฬาร สมเด็จพระนเรศวร และข้าราชการส่วนพระองค์พร้อมทั้งกองทัพพม่าได้ไปทำบุญร่วมกันเป็นการใหญ่ มิได้ทรงเชิญหรือบอกเล่าข้าราชการคนใด เพราะได้ทรงทราบว่าข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งสูงเวลานั้นชิงชังหลวงไกรฯอยู่ทั่วกัน แต่ถึงกระนั้นพวกข้าราชการที่บุญหนักศักดิ์ใหญ่ก็พากันไปอย่างพร้อมพรั่ง บางคนไปร้องไห้ละล่ำละลักอยู่ข้างหลุมฝังศพหลวงไกรฯ และรำพันว่าเป็นมิตรกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย นับแต่วันนั้นมา ก็มีคนไปเคารพบูชาและทำบุญศพลวงไกรฯไม่ขาดสาย ล้วนแสดงตนเป็นญาติเป็นมิตรสหายและเป็นเพื่อนน้ำสาบานของหลวงไกรฯทั้งนั้น

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 322)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่มีปรากฏเรื่องราวของหลวงไกรพิชิตแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติหลวงไกรพิชิตขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยกำหนดให้เป็นบุคคลที่คำนึงถึงประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ เพราะผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านประทับใจและชื่นชมในวีรกรรมของตัวละคร อีกทั้งสะท้อนใจที่การทำความดีทำให้เขาต้องโทษประหารชีวิต

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” ผู้แต่งกล่าวถึงนายเกตไว้วว่า เขาเป็นทหารเขมรที่เคยเข้ามากวาดต้อนคนไทยตามคำสั่งของพระเจ้ากรุงละแวก และได้แต่งงานอยู่กินกับทองเครือหญิงชาวไทยจนมีลูกด้วยกัน 2 คน คือ เนื้อทิพย์และอุทัย หลังจากใช้ชีวิตอยู่ในเขมรหลายปี พวกเขาก็ได้

ย้ายมาอาศัยอยู่ที่ปราจีน นายเกตอยู่ในเมืองไทยนานหลายปีจนรู้สึกเหมือนกับว่าตนเองก็เป็นคนไทยคนหนึ่ง ดังนั้นเมื่อกองทัพเขมรเข้ายึดเมืองปราจีนแล้วบังคับให้เขารับตำแหน่งเจ้าเมืองปราจีน โดยให้ทำหน้าที่รวบรวมชาวเมืองและตรวจค้นทรัพย์สิน จึงทำให้นายเกตลำบากใจมาก แต่เขาก็ต้องยอมปฏิบัติตามเพื่อรักษาชีวิตของตนเองและครอบครัว แม้จะไม่ต้องการทำร้ายคนไทยก็ตาม เมื่อบุตรสาวของเขาต้องโทษฐานที่แอบนำความลับของเขมรไปบอกฝ่ายไทย เขาก็เลือกที่จะรับโทษประหารชีวิตแทนการสังหารบุตรสาวและทำร้ายคนไทยต่อไป

“ถ้าเช่นนั้นก็เชิญเธอไปสวรรค์” นายทัพพูด “ไม่ต้องอยู่ในแผ่นดิน”

“ฉันยินดีที่จะไป” นายเกตตอบ “ยิ่งถ้าได้ไปพร้อมกับลูก ก็ยิ่งดีมากขึ้น”

การที่นายเกตกล้าตอบอย่างนี้ เพราะนายเกตเองก็เบื่อหน่ายหน้าที่อันเลวทรามที่ตัวได้รับ เขารู้สึกมานานแล้ว ว่าในฐานะอย่างนี้ เขาตายเสียดีกว่าอยู่ เขาไม่ต้องการที่จะรับตำแหน่งนี้ตั้งแต่แรก แต่การที่เขาต้องรับก็เพราะกลัวถูกหาว่าเป็นกบฏ แล้วก็จะตายกันทั้งลูกเมีย เมื่อบัดนี้ลูกก็จะต้องตาย เขาจึงไม่ห่วงใยอะไรต่อไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 140-141)

นายเกตรักเขมรแผ่นดินบ้านเกิดของเขามากกว่าชาติไทย แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของกษัตริย์เขมรที่รุกรานไทยในเวลาที่ไทยกำลังเดือดร้อน

นายเกตอยู่ในฐานะลำบากมาก เขาจำจะต้องเลือกเองในระหว่างเมืองเขา กับเมืองของเมีย ถ้าหากเป็นศัตรูสู้รบกันอย่างปกติ เขาจะต้องเข้ากับเมืองของเขาอย่างแน่นอน แต่นี่เป็นเรื่องเขมรข่มเหงไทย แล้วก็ไปทำงานให้ทั้งสองชนแล้ว ทำแล้วก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร เข้าไปข่มเหงไทยพอเขาสู้เอากี่วันก็กลับมา ทั้งนี้ด้วยความโง่เขลาของพระเจ้ากรุงละแวก ซึ่งไม่แปลว่าพลเมืองเขมรเห็นชอบด้วย และวิธีการอย่างนี้คงจะนำความเดือดร้อนใหญ่หลวงมาให้แก่บ้านเมืองสักวันหนึ่ง เขาตกลงย้ายภูมิลำเนา ตกลงใจที่จะยกครอบครัวจากดินแดนเขมร เข้ามาอยู่ปราจีนบุรี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 110)

แม้นายเกตไม่เห็นด้วยกับการกระทำของกษัตริย์เขมรที่นำทัพมาโจมตีไทยอย่างไร้เกียรติ แต่การทำสงครามเป็นการตัดสินใจของกษัตริย์ ถึงพลเมืองจะไม่เห็นด้วยก็จำเป็นต้องปฏิบัติตามคำสั่ง

ในประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องของนายเกตชายชาวเขมรที่ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองปราจีนแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุตินายเกตขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง อีกทั้งผู้แต่งยังแสดงความคิดเห็นว่าคนเขมรเป็นมิตรและไม่มีเจตนาที่จะทำร้ายคนไทย สงครามที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการตัดสินใจของผู้เป็นกษัตริย์ ไม่ใช่ความต้องการของราษฎร

ในนวนิยายเรื่อง “บุษารัก” ผู้แต่งกล่าวถึงหลวงเพชรรัตนสงครามไว้ว่า เขาเป็นทหารที่มีฝีมือเก่งกาจ สังกัดกรมพระราชวังบวรหรือวังหน้า แต่ได้เข้ามารับใช้เจ้าฟ้าอภัยและพระชายา-ดาบทิพย์ ในตำแหน่งผู้บังคับการทหารมหาดเล็กของวังหลวง เพราะเขาเคยมีความสัมพันธ์เป็น

คนรักเก่าของพระชายาดาบพิภย์ หลวงเพชรรัตน์สงครามทำงานรับใช้เจ้าฟ้าอภัยและพระชายาด้วยความซื่อสัตย์ แต่กลับถูกเจ้าฟ้าอภัยสั่งเขียนตีและปลดเขาออกจากตำแหน่ง เพราะพระองค์หึงหวงพระชายาและไม่พอใจที่เขาไม่นำพัศบุชารักซึ่งได้รับจากพระชายาดาบพิภย์มาถวายให้พระองค์ การกระทำของเจ้าฟ้าอภัยสร้างความโกรธแค้นให้หลวงเพชรรัตน์สงครามมาก ดังนั้นเมื่อกรมพระราชวังบวรฯแย่งราชสมบัติจากเจ้าฟ้าอภัยได้ หลวงเพชรรัตน์สงครามจึงจะคิดจับเจ้าฟ้าอภัยไปสำเร็จโทษ

เขาอยู่ในฐานะที่จะแก้แค้นความโหดร้ายของเจ้าฟ้าอภัย ที่ได้ทำแก่เขา ถึงกับเขียนหลังเขา 50 ที โดยที่เขาไม่มีความผิดอะไร มันเป็นการง่ายเหลือเกินที่เขาจะส่งตัวเจ้าฟ้าอภัยไปให้วังหน้าเพื่อสำเร็จโทษ และเพื่อให้ดาบพิภย์กลับคืนเป็นของเขาอย่างไม่มีปัญหา สงครามกลางเมืองได้ชนะแล้ว ต่อไปนี้เขามีหวังที่จะขึ้นถึงตำแหน่งเจ้าพระยาหมื่นนา ประสบความมั่งคั่ง และความสูงศักดิ์ทั้งมวล เขาเองก็มีความคิดอย่างนี้ ในขณะที่ทำการรบสู้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 171)

แม้หลวงเพชรรัตน์สงครามจะมีโอกาสแก้แค้น แต่เขากลับช่วยให้เจ้าฟ้าอภัยและพระชายาดาบพิภย์หลบหนี เพราะเห็นแก่พระชายาดาบพิภย์ ถึงแม้การกระทำเช่นนี้จะทำให้เขาต้องโทษประหาร แต่เขาก็ยินดีที่จะสละชีวิตเพื่อบูชาความรักโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ

"พูดตามความจริงใจ ได้มองเห็นมานานแล้ว ว่าชีวิตไม่มีประโยชน์อะไรนานมาแล้ว ได้เคยคิดขังน้ำหนักในระหว่างความเป็นกับความตาย ก็แลเห็นชัดอยู่เสมอ ว่าสำหรับชีวิตอย่างนี้ ความตายเป็นสุขกว่า แต่ที่ยังไม่ตายก็เพราะยังเชื่อว่า อาจจะใช้ชีวิตนี้สำหรับบุชารัก ในเมื่อถึงโอกาสอันควร และบัดนี้หน้าที่บุชารักนั้น ก็ได้ทำเสร็จแล้ว ต่อไปนี้ก็ตายได้ด้วยความสบายใจ ไม่ต้องมีห่วงใยอะไร"

...
"เธอยังรักฉันอยู่หรือ" ดาบพิภย์ถาม

"ยังรักอยู่เสมอ และจะรักไปจนสิ้นลมหายใจ" เขาตอบ "เพราะความรักนั่นเอง หม่อมฉันจึงไม่ต้องการให้ไปกับหม่อมฉัน หม่อมฉันอยากให้ดาบพิภย์ของหม่อมฉันเป็นคนดี ทำหน้าที่ต่อพระสามี และไม่ทอดทิ้งในยามยาก หม่อมฉันเป็นแต่เพียงเพื่อน และหม่อมฉันก็ได้ทำหน้าที่ของมิตรแท้อย่างสมบูรณ์แล้ว ขอให้หม่อมฉันได้ไปตามทางของหม่อมฉัน"

"กอดฉันสิ จูบฉันเสีย ก่อนที่เราจะจากกัน ตั้งแต่เรารักกันมาเธอไม่เคยกอดจูบฉันเลย กอดจูบฉันให้เต็มรักใครจะเห็นก็ช่าง ไม่ต้องเกรงใจใคร ไม่ต้องกลัวใครอีกต่อไป"

"นั่นเป็นยอดปรารถนาของหม่อมฉัน" หลวงเพชรรัตน์ตอบ "หม่อมฉันอยากจะกอดอยาก จะจูบ อยากจะทำทุกอย่าง แต่ถ้าหม่อมฉันทำในเวลานี้ ก็จะได้ชื่อว่าเป็นความผิด จะกลายเป็นเราทำผิดทั้งสองคน เราทำดีกันมาจนถึงบัดนี้แล้ว ขอให้เราทำดีกันต่อไป อย่าให้เราต้องเสียใจว่าเราทำอะไรผิด ขอให้เรต่างคนต่างมีสิทธิที่จะภูมิใจ และที่จะพูดได้ว่า ความรักของเรานั้น เราได้บูชาไว้จริงๆ ลาก่อนดาบพิภย์ ดาบพิภย์ของหม่อมฉัน ถ้าหากว่าหม่อมฉันจะได้กอดจูบดาบพิภย์ ก็ไม่ใช้วันนี้ บางทีจะต้องรอสักสองสามวัน"

“เธอหมายความว่าอะไร”

“หมายความว่า ถึงอย่างไร หม่อมฉันก็ต้องถูกลงโทษถึงประหาร อาจจะเป็นวันพรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้ เมื่อถูกประหารแล้วนั้นแหละ ดวงวิญญาณของหม่อมฉันจะมาหาตาบทิพย์และเมื่อนั้นก็จะได้ออกจอบตาบทิพย์ให้สมัคร”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 182-185)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับหลวงเพชรรัตน์สงครามแต่อย่างใด ผู้แต่งนวนิยายสมมุติหลวงเพชรรัตน์สงครามขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยกำหนดให้ตัวละครได้แสดงออกถึงความรัก ความซื่อสัตย์ ความปรารถนาดีต่อหญิงคนรัก จนยอมเสียสละแม้แต่ชีวิตของตนเอง เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกซาบซึ้ง ประทับใจในการเสียสละเพื่อความรักของตัวละครตัวนี้

ในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” ผู้แต่งกล่าวถึงหลวงพิชัยสินธุ์ไว้ว่า เขาเป็นทหารในสมัยสมเด็จพระบรมโกศ ได้เดินทางไปยังมอญเพื่อรายงานสถานการณ์ของมอญต่อสมุหนายก หลวงพิชัยสินธุ์ได้ช่วยฝึกหัดการรบให้ทหารมอญ ต่อมาหลวงพิชัยสินธุ์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ การกบฏและถูกชักจูงให้เข้าเป็นฝ่ายพระยาทะละโดยเรณูมาศหญิงคนรัก หลังจากฝ่ายกบฏได้รับชัยชนะและพระยาทะละขึ้นครองราชย์แล้ว หลวงพิชัยสินธุ์ก็ได้แต่งงานกับเรณูมาศ ต่อมาพระเจ้ากรุงหงสาวดีองค์ใหม่ทรงวางแผนจะโจมตีพม่า จึงทรงมอบหมายให้เขาฝึกทหารและช่วยเตรียมกองทัพ เพราะทรงเห็นว่าเขาเป็นทหารที่มีความสามารถมาก

“เราจะต้องทำความพยายามตีกรุงอังวะให้จงได้” พระเจ้ากรุงหงสาวดีรับสั่ง

“คิดด้วยเกล้าว่าจะต้องฝึกหัดทหารและจัดกองทัพให้ดีที่สุด” หลวงพิชัยทูล

“นั่นสิ เธอต้องช่วย จัดการใหม่ ปรับปรุงกันใหม่ ให้เราได้กองทัพที่ดีจริงๆ”

“ก็เห็นจะต้องการเวลาหน่อย พระเจ้าค่ะ”

“สองปีพอไหม ?”

“พอพระเจ้าค่ะ และไม่ควรจะนานเกินสองปี เพราะถ้าปล่อยทิ้งไว้นาน ทางพม่าเขาก็อาจจะเตรียมตัวได้มากเหมือนกัน”

...

และในวันนั้นเอง พระเจ้ากรุงหงสาวดีก็มีพระราชดำรัสสั่งให้พระเจ้าหลานเธอที่ดำรงตำแหน่งตะละบัน คือสมุหพระกลาโหม ให้รับหลวงพิชัยไว้เป็นผู้ช่วยเหลือ ในการที่จะปรับปรุงกองทัพใหม่

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 166-167)

หลวงพิชัยสินธุ์ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยแม่ทัพในการโจมตีพม่า หลังจากการสู้รบเป็นเวลานาน ฝ่ายพม่าก็พ่ายแพ้และตกเป็นเมืองขึ้นของมอญ หลวงพิชัยสินธุ์ได้ใช้ชีวิตในกรุงหงสาวดีจนกระทั่งกองทัพของพระเจ้าอลองพญาแห่งพม่าเข้าโจมตีกรุงหงสาวดี หลวงพิชัยสินธุ์จำต้องหลบหนีออกจากเมืองพร้อมภรรยา เพื่อนำยอดเศวตฉัตรไปชุกซ่อนตามคำสั่งของพระนางเสาวพรรณธิดาของพระเจ้ากรุงหงสาวดี จากนั้นเขาก็กลับไปรับราชการในกรุงศรีอยุธยาจึงมีโอกา

ได้พบกับพระยาตาก และได้ช่วยเหลือให้พระยาตากหลบหนีออกจากพระนคร โดยการแกล้งยิงปืนใหญ่ใส่พม่าในด้านตรงข้ามกับที่พระยาตากอยู่ เพื่อดึงความสนใจของทหารพม่าซึ่งจะเปิดโอกาสให้พระยาตากหลบหนีได้ แม้การกระทำนี้ทำให้หลวงพิชัยสินธพต้องโทษประหารชีวิต แต่เขาก็ยินดีที่ได้เสียสละชีวิตตนเพื่อชาติตามที่ได้ตั้งใจไว้

แต่หลวงพิชัยก็ยังตกลงใจที่จะเดินทางไปกรุงศรีอยุธยา เพราะเขาถือเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของเขาที่จะต้องไม่ทิ้งบ้านเมือง การที่เขาเข้าไปอยู่ในเมืองมอญเป็นเวลานาน ก็โดยนึกหวังหรือฝันว่าจะใช้กำลังและความสามารถอันเล็กน้อยของเขาสร้างกำแพงป้องกันกรุงศรีอยุธยาได้บ้าง แต่ความหวังนั้นก็หลุดลอยไปเสียแล้ว คราวนี้ถึงวาระที่เขาจะต้องทำการเสียสละครั้งสุดท้าย คือตายเพื่อบ้านเมือง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 239)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของหลวงพิชัยสินธพแต่อย่างใด

ผู้แต่งนิยายสมมุติหลวงพิชัยสินธพขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง อีกทั้งผู้แต่งยังกำหนดให้ตัวละครมีลักษณะของทหารกรุงศรีอยุธยาที่มีฝีมือเก่งกาจ กล้าหาญ มีความสามารถในการรบ และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความยิ่งใหญ่ของกองทัพมอญ เพื่อให้ผู้อ่านชื่นชมความสามารถของทหารไทย

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงหลวงจบไกรแดนไว้ว่า เขารับราชการในรัชกาลสมเด็จพระสุริยาสน์อมรินทร์ โดยเป็นทหารในบังคับบัญชาของพระรองเมืองแต่ได้ขอย้ายไปประจำอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ซึ่งมีโอกาสออกศึกมากกว่าประจำอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพราะหลวงจบไกรแดนต้องการต่อสู้เพื่อชาติบ้านเมืองของตน แม้ว่าเขาก็ไม่พอใจในตัวของคนชั้นปกครอง

“อยู่เพื่อใคร อยู่เพื่ออะไร ?” ทหารคนนั้นกล่าว “อยู่เพื่อคนขี่เรือนั่งเมือง อยู่เพื่อคนใหญ่คนโตที่เห็นแก่ตัวฉ้อฉลคดโกง หาประโยชน์ส่วนตัวเรื่อยไป เราจะต้องตายแทนคนพวกนั้นหรือ ?”

“เราคิดเสียว่าเราทำให้บ้านเมืองของเราอยู่แล้วกัน” หลวงจบฯ พูดยตอบ “อย่าไปคิดถึงเรื่องคน”

“ไม่คิดก็ได้” ทหารผู้นั้นตอบ “เพราะเมืองก็ต้องมีคนครอง ถ้าเรามีคนครองดี ๆ อย่างที่เขาเล่าถึงคุณงามความดีของสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าหรือพระนารายณ์เป็นเจ้าละก็ มาชีตายสักกี่หนก็เอา”

หลวงจบฯ เก็บเอาคำของทหารคนนั้นมาคิด จริงของเขา ผู้ครองบ้านเมืองนั้นมีความสำคัญมาก พระมหากษัตริย์อย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นไม่มีใครรังเกียจที่จะไปตาย เพราะเขารู้ว่าถ้าเขาตายและบ้านเมืองยังอยู่ พี่น้องลูกหลานของเขาจะได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เพราะผู้ปกครองเป็นคนดี ให้ความยุติธรรมแก่อาณาประชาราษฎร์ ไม่คดโกง กอบโกยหาประโยชน์ส่วนตัว ถ้ามีความเชื่อมั่นอยู่อย่างนี้ ทุกคนก็ยินดีตายในการสู้รบ แต่ถ้าไม่แน่ใจในเรื่องผู้ปกครองของประเทศแล้ว ก็เป็นการยากที่จะหวังให้คนยอมตายได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 14)

หลวงจบไกรแดนเชื่อว่าถ้าหากกองทัพไทยมีผู้นำหรือกษัตริย์ที่ดีและเฉลียวฉลาดแล้ว เหล่าทหารก็พร้อมจะเสียสละและทำงานอย่างสุดความสามารถ

“เธอยังเด็กมาก น้องชาย” ท่านแม่ทัพพูดอย่างผู้ใหญ่ “เมื่อฉันเป็นหนุ่มอย่างเธอ ฉันก็หิยมหาญและใจร้อนเหมือนอย่างเธอ และพวกของเธอ แต่เดี๋ยวนี้ ฉันรู้ว่า วิธีปฏิบัติราชการนั้น เราจะทำอะไรให้ล่วงล้ำเกินไปจากคำสั่งที่เราได้รับนั้นไม่ได้”

“มันจะเป็นโทษเป็นภัยอะไรหรือครับ ถ้าเรายกกองทัพเข้าตีพม่าในมะริดและตะนาวศรี เอาเมืองของเรากลับคืนมา จะไม่เป็นความดีความชอบหรือครับ?”

“นั่นเป็นความคิดที่ผิดมาก” ท่านแม่ทัพตอบ “การทำการอย่างที่เธอว่า เป็นการเสี่ยงเหลือเกิน ถ้าตีได้ก็ตีไป ถ้าตีไม่ได้ล่ะ ถ้าเราเข้าตีแล้วยังตีไม่ได้ต้องถอยทัพกลับกรุงศรีอยุธยา เธอรู้หรือไม่ ว่าผลจะเป็นอย่างไร ฉันถูกตัดหัวแน่ เพราะไม่ได้มีพระกระแสรับสั่งให้ไปตี แล้วเราไปตีเข้า ถ้าตีได้ก็ดูเหมือนจะเสมอตัว แต่ถ้าตีไม่ได้เราตายแน่”

หลวงจบฯ ได้เก็บเอาถ้อยคำของท่านแม่ทัพมาคิด และก็เห็นคล้อยตามท่านไปบ้าง ว่าเป็นความจริง การปฏิบัติราชการนั้น มีความยากลำบากอยู่มากเหมือนกัน ไม่ใช่แต่เพียงว่า รักบ้านเมือง รักเกียรติ กล้าหาญเสียสละแล้ว ทำอะไรไปจะเป็นความดีเสมอ บางทีอาจเป็นความร้าย ถ้าเป็นพระมหากษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดอย่างสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระเอกาทศรถ หรือสมเด็จพระนารายณ์ก็ไม่เป็นไร แต่สำหรับคนโง่เขลาอย่างขุนหลวงชี่เรือน ทุกคนก็ต้องระวังตัว อย่างที่ท่านแม่ทัพว่า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 22)

เมื่อพระเจ้ามังระยกทัพเข้ามาโจมตีไทย โดยไม่ผ่านเมืองพิษณุโลกซึ่งหลวงจบไกรแดนประจำอยู่ เขาจึงออกจากเมืองพิษณุโลกมาเพื่อกลับมารักษาพระนครศรีอยุธยา ต่อมาเขาได้ออกจากพระนครไปเมืองปราจีนบุรีแล้วก็เข้าร่วมกับกลุ่มของกรมหมื่นเทพพิพิธ แต่เมื่อรู้ว่าตนเองนั้นถูกหลอกจึงได้แยกตัวออกมาแล้วไปเข้าร่วมกับกองทัพของพระเจ้ากรุงธนบุรี

เรื่องราวของหลวงจบไกรแดนไม่มีปรากฏในประวัติศาสตร์แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติหลวงจบไกรแดนขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง อีกทั้งผู้แต่งยังแสดงความคิดเกี่ยวกับผู้นำผ่านตัวละครตัวนี้

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อนเก่า เมียรัก” ผู้แต่งกล่าวถึงบุญช่วยไว้ว่า เขามีชาติกำเนิดที่ไม่ดีนัก เพราะครอบครัวของเขามีฐานะยากจน ด้วยเหตุนี้เขาจึงสมัครเข้ารับราชการทหารมุ่งหวังจะสร้างตัวให้มีฐานะที่เหมาะสมกับสมพรหญิงคนรัก ถึงแม้ว่าเขาจะปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และกล้าหาญมากเพียงใด แต่ผู้บังคับบัญชาระดับสูงก็ยังไม่เห็นผลงานของเขา จึงทำให้เขาไม่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ทั้งที่ได้รับราชการทหารมานานและเคยออกรบมาแล้วหลายครั้ง

แต่บุญช่วยนั้น ตรงกันข้าม เขามีกำเนิดอย่างมิดม่น เป็นลูกคนยากจน ไม่มีทางที่จะหวังความรู้โรจน์อย่างไร นอกจากความมานะพยายามของเขาเอง ที่จะก่อร่างสร้างตัวด้วยการปฏิบัติงานในหน้าที่อย่างซื่อสัตย์และกล้าหาญ ทั้งที่ได้ทำการรบอย่างเผชิญภัยมาหลายครั้ง แม้ผู้บังคับบัญชา

ที่ใกล้ชิดจะแลเห็นฝีมือความสามารถของเขาอย่างประจักษ์แจ้งแล้วก็ดี คนที่ห่างออกไปก็ไม่มีใครรู้จัก ยิ่งในหมู่เจ้านายใหญ่โตหรือผู้มั่งคั่งด้วยแล้ว เขาก็เป็นแต่เพียงฝุ่นละอองที่ไม่มีใครแลเห็นความสำคัญอย่างใด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 152)

บุญช่วยเป็นทหารที่มีฝีมือคนหนึ่ง อีกทั้งยังมีความซื่อสัตย์และกล้าหาญ เขาเคยออกรบมาแล้วหลายครั้ง และในการรบแต่ละครั้ง เขาจะร่วมต่อสู้กับสมพงษ์เพื่อนของเขาซึ่งประจำหน้าที่อยู่ในส่วนกลางเหมือนกัน พวกเขาช่วยรบกันเสมอจนทำให้ทั้งสองกลายเป็นเพื่อนรักกัน สงครามที่ลาดหญ้าซึ่งเป็นการรบครั้งสำคัญ ก็เป็นการต่อสู้ร่วมกันของคนทั้งสอง

สมพงษ์ กับ บุญช่วย สองสหายซึ่งประจำหน้าที่อยู่ในด้านกลาง พร้อมกับทหารอื่นๆ ได้รอฟังคำสั่งอย่างใจเต้น มือทั้งสองของเขากำดาบมั่น รอเวลาที่จะได้ประจันหน้ากับข้าศึก อย่างที่เขาทำแล้วนับครั้งไม่ถ้วน โชคชะตาได้บันดาลให้เขาทั้งสองเป็นเพื่อนร่วมตายกันเสมอ เขาได้ทำการรบเคียงข้างกันมาหลายครั้ง แต่ในครั้งนี้เป็นครั้งสำคัญที่สุด เป็นการรบที่ลาดหญ้า ซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๒๘ คือเมื่อ ๑๖๔ ปีมาแล้ว การรบที่ลาดหญ้า เป็นการรบอันยิ่งใหญ่ ดูเหมือนจะใหญ่ที่สุดในบรรดาการรบทั้งหลายที่ได้ทำกันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 249-250)

ในการรบครั้งนี้ บุญช่วยเสี่ยงชีวิตเข้าช่วยเหลือสมพงษ์ โดยไม่ยอมหนีเอาตัวรอดเพียงลำพัง แสดงถึงไม่เห็นแก่ตัวและความรักพวกพ้อง ซึ่งภายหลังสมพงษ์ได้ตอบแทนบุญคุณของบุญช่วย ด้วยการช่วยให้บุญช่วยได้สมหวังในความรัก แต่ด้วยความไม่รอบคอบหุนหันพลันแล่นของบุญช่วยทำให้เขาเกือบทำร้ายสมพงษ์เพราะการเข้าใจผิด

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติบุญช่วยขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง และสื่อให้เห็นว่าการทำดีได้ดี บุญช่วยได้ช่วยชีวิตสมพงษ์ เขาก็ได้รับการช่วยเหลือให้สมหวังในความรัก

ในนวนิยายเรื่อง "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ผู้แต่งกล่าวถึงเจ้าหญิงสุทิดาดวงไว้ว่า เธอเป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม และมีกิริยาท่าทางเรียบร้อย เจ้าหญิงสุทิดาดวงเป็นพระธิดาของเจ้านครจำปาศักดิ์ แต่หลังจากกบฏสาเกียดโง้งโจมตีจำปาศักดิ์ เธอก็ใช้ชีวิตอยู่กับจงรักสามิของเธอย่างสามัญชน ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันเพราะเจ้าหญิงสุทิดาดวงถูกเจ้าอนุวงศ์ควบคุมตัวไว้ที่เวียงจันทน์ด้วยเหตุผลทางการเมือง แต่ภายหลังพวกเขาก็ได้กลับไปใช้ชีวิตร่วมกัน เจ้าหญิงสุทิดาดวงเป็นคนเข้มแข็ง อดทน กล้าแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ รวมถึงเรื่องการเมืองด้วย เมื่อเกิดกบฏสาเกียดโง้ง เธอได้แสดงความคิดเห็นให้ขอความช่วยเหลือจากไทย

"ลูกได้เคยถวายความเห็นไว้แล้วว่า ถ้าจำเป็นจะต้องหลบหนี ก็ให้เข้าไปทางกรุงเทพฯ ไม่ใช่ไปทางเวียงจันทน์"

"ถ้าเราเข้าไปทางกรุงเทพฯ เราอาจจะต้องโทษก็เป็นได้"

“ทำไมเจ้าพ่อทรงคิดอย่างนั้น ?”

“คือทางกรุงเทพฯ ก็หาว่า เราไม่ป้องกันเมืองให้ดี”

“แต่ใครๆ ก็รู้ว่ากำลังมันผิดกันเท่าไร แล้วที่เจ้าพ่อทรงคิดไปเวียงจันทน์ เจ้าพ่อทรงเชื่อหรือว่าจะไม่ต้องรับโทษ ?”

“แต่ถึงอย่างไรทางเวียงจันทน์ก็ยังใกล้ชิดกับทางเรามากกว่า”

“นั่นแหละเพคะ ทางเวียงจันทน์นั่นแหละ จะเป็นอันตรายแก่เรามาก อย่าลืมนะเจ้าอนุ เป็นมนุษย์ที่มีเล่ห์เหลี่ยมมากที่สุด ความคิดของเขาสูง มารยาทของเขาดีมาก ความมั่งคั่งใหญ่โตสูงไม่มีที่สิ้นสุด ลงท้ายเขาก็จะแผ่อำนาจมาถึงทางนี้ แล้วพวกเราก็จะพากันเดือดร้อน ”

“แล้วลูกจะให้พ่อทำอย่างไร ?”

“ก็สุดแต่เจ้าพ่อจะทรงเห็นสมควร แต่ถ้าเจ้าพ่อเสด็จขึ้นไปเวียงจันทน์แล้ว ก็เป็นการแน่นอนว่าเจ้าพ่อจะไม่ได้พบกับลูกอีก”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 100)

เจ้าหญิงสุทิดาหวงเกลียดชังเจ้าอนุวงศ์เป็นอย่างยิ่ง แต่มีความจงรักภักดีต่อฝ่ายไทย แม้ว่าภายหลังเจ้านครจำปาศักดิ์จะถูกปลดจากฐานะเจ้านครจำปาศักดิ์แล้วก็ตาม แต่เจ้าหญิงสุทิดาหวงก็ยังคงยึดมั่นในความภักดีและคำนึงถึงชาติไทยก่อนชาติของตนเอง

แต่เรื่องที่เธอเสียใจมากก็คือ เธอมาได้ข่าวในกรุงเทพฯ ว่าเจ้าอนุได้บอกเข้ามายังกรุงเทพฯ ขอให้ตั้งเจ้าโยราชบุตรขึ้นเป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ อันนี้ทำให้เธอเสียใจให้แก่เจ้าหญิงสุทิดาหวงเป็นอันมาก ไม่ใช่เพราะเธออิจฉาราชวงศ์เวียงจันทน์ หรืออิจฉาเจ้าโยราชบุตร หรือเกรงว่าเจ้าชายพงศ์พิศาลจะได้ดิบได้ดีวิเศษอะไร แต่เธอเสียใจว่ากรุงเทพฯ คิดผิดมาก ทางกรุงเทพฯ หลงใหลว่าเจ้าอนุจะจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ การที่มีคำสั่งให้เจ้าอนุไปช่วยปราบสาเกียดนั้นก็ผิดมากอยู่แล้ว เพราะกองทัพนครราชสีมาที่เป็นกองทัพที่สุดุดกกองทัพหนึ่ง สามารถปราบสาเกียดลงได้อย่างง่ายดาย ไม่จำเป็นต้องให้เจ้าอนุไปช่วย ซึ่งเป็นทางที่เจ้าอนุจะแผ่อำนาจยิ่งใหญ่มากขึ้น ทำผิดเท่านั้นยังไม่พอยังช่วยยอมให้เจ้าอนุได้สำเร็จสมความปรารถนา ในการขอให้ลูกชายขึ้นครองจำปาศักดิ์

ในการตั้งให้เจ้าโยราชบุตรขึ้นเป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ เท่ากับให้อำนาจกับเจ้าอนุเต็มแม่น้ำโขง และในไม่ช้า ทางกรุงเทพฯ ก็จะทราบเองว่าคิดผิดไป และจะต้องเสียใจภายหลัง ชาวกรุงเทพฯ ไม่รู้จักเจ้าอนุเพียงพอ แต่ชาวแม่น้ำโขงรู้ดี ว่าคนคนนี้มีเล่ห์เหลี่ยมสูงเพียงใด เขาหลอกได้ไม่แต่เฉพาะไทย แม้ญวนก็ถูกเขาหลอกมาแล้ว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 119)

เจ้าหญิงสุทิดาหวงเกลียดชังเจ้าอนุวงศ์มาก และเห็นห่างจากทางเวียงจันทน์ซึ่งเป็นคนชาติเดียวกันกับตน แต่กลับมีใจฝักใฝ่กับฝ่ายไทยซึ่งเป็นคนต่างชาติ เธอยังแสดงความรู้สึกห่วงใยชาติไทยด้วยการไม่ไว้วางใจว่าเจ้าอนุวงศ์จะซื่อสัตย์ต่อไทย เจ้าหญิงสุทิดาหวงจงรักภักดีต่อไทยและยินดีจะอยู่อย่างสามัญชนภายใต้การปกครองของไทย มากกว่าจะได้รับเกียรติอย่างราชวงศ์ภายใต้การดูแลของเวียงจันทน์ แม้ว่าเจ้าหญิงสุทิดาหวงจะเป็นคนลาวจำปาศักดิ์ แต่กลับมีทัศนคติเสมือนว่าเธอเป็นคนไทยคนหนึ่ง

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับเจ้าหญิงสุทิดาหวงหรือพระธิดาของเจ้าหมาน้อยหรือเจ้านครจำปาศักดิ์องค์นี้ หนังสือประวัติศาสตร์ที่ยกมาอ้างนี้ให้เพียงพระนามพระโอรสของเจ้านครจำปาศักดิ์องค์นี้ โดยไม่มีการบันทึกถึงเจ้าหญิงสุทิดาหวงหรือพระธิดาองค์อื่นแต่อย่างใด

... เจ้านครจำปาศักดิ์ (หมาน้อย) ถึงแก่พิราลัย มีบุตรชาย ๖ คน ชื่อ เจ้าอุ่น ๑ เจ้านุด ๑ เจ้าแสน ๑ เจ้าบุญ ๑ เจ้าจุ่น ๑ เจ้าจู่ ๑

(ประชุมพงศาวดารภาคที่ 70 เรื่องเมืองจำปาศักดิ์. 2484 : 39)

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติเจ้าหญิงสุทิดาหวงขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยผู้แต่งสร้างให้ตัวละครตัวนี้ได้แสดงถึงความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อชาติไทย เพื่อกระตุ้นความรักชาติของผู้่าน อีกทั้งยังทำให้คนอ่านรู้สึกตัวละครเจ้าหญิงสุทิดาหวงเป็นพวกเดียวกับตน ซึ่งช่วยเกิดอารมณ์ร่วมไปกับตัวละคร ทำให้คนอื่นได้รับอรรถรสในการอ่านยิ่งขึ้น

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ผู้แต่งกล่าวถึงยี่งยงและพวกไว้ว่า พวกเขาเป็นเพื่อนบ้านที่สังกัดมูลนายคนเดียวกัน พวกเขาไม่พอใจกฎระเบียบการเกณฑ์แรงงานของไพร่ที่ไม่ยุติธรรม ซึ่งกำหนดให้ไพร่ทำงานให้มูลนายเดือนเว้นเดือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ไพร่ต้องนำอาหารและของใช้ต่าง ๆ มาเอง ทั้งยังต้องจ่ายค่าธรรมเนียมในการติดราภูมิห้ามที่แพงมากด้วย เหตุนี้เองพวกเขาจึงวางแผนที่จะชักชวนคนอื่น ๆ หลบหนีไป เพื่อประท้วงให้ทางการยกเลิกกฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรมเหล่านี้

“เราไม่ได้ทำเพื่อพวกเรา ๑๕-๑๖ คนเท่านั้น” คนหนึ่งพูด “แต่เราทำเพื่อเพื่อนเรา พี่น้องเรา และลูกหลานของเราที่จะเติบโตขึ้นมาในภายหน้าด้วย ถ้าเราทำให้เรื่องทาส เรื่องไพร่นี้หมดไปได้ พวกเราพลเมืองสามัญก็จะอยู่เย็นเป็นสุข”

...

อันที่จริงความคิดของพวกนี้ เป็นความคิดที่ดีมากไม่ใช่ขบถ ไม่ใช่จลาจล ไม่ใช่คิดประทุษร้ายต่อเจ้านายอย่างไร แต่เป็นวิธีการที่พลเมืองจะช่วยตัวของพลเมืองเอง ให้หลุดพ้นจากภาระอันร้ายแรง เรื่องการเข้าเดือนถ้าหากต่อไปจะต้องอาศัยแรงงานคนมาทำงานให้เจ้านายอีก ก็ขอให้มิสินจ้าง หรืออย่างน้อยก็มีข้าวให้กิน และเลิกเรื่องตราภูมิคุ้มห้าม ที่ประทับตราและเรียกค่าธรรมเนียมอย่างน่าอัปยศอดสูนั้นเสียเมื่อเป็นดังนี้ได้ ก็จะเป็นความยุติธรรม

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 94-95)

แม้ว่าพวกเขาจะไม่มีการศึกษาและไม่ได้ฉลาดเฉลียว แต่พวกเขาก็สามารถคิดถึงการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบบไพร่ที่ไม่ยุติธรรม ซึ่งผู้คนจำนวนมากก็เห็นด้วยและกระทำตามคำชักชวนของพวกเขา จนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงประกาศพระราชกำหนดเกี่ยวกับไพร่ออกมา เนื้อความของพระราชกำหนดฉบับนี้บอกให้ไพร่กลับมาทำงานตัว มิฉะนั้นจะถูกปราบ

ปรัม แต่ยิ่งยงและพรรคพวกไม่ยอมไปรายงานตัวเพราะต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบไพร่ขึ้นมา และพวกเขาก็ต้องการแสดงความกล้าหาญในการรับผิดชอบต่อการกระทำของพวกเขาที่เป็นผู้นำของการหลบหนีอีกด้วย

เขาปรึกษากันเรื่อยไปว่าจะทำอะไร ทุกคนมีความเห็นตรงกัน ว่าไหนๆ ตัวเป็นต้นคิด ผลดีก็ได้ผลร้ายก็มี เขาควรจะมีใจในผลดี คือเรื่องที่ได้ลดกำหนดเข้าเดือนลงมา แต่ผลร้ายที่เพื่อนไทยด้วยกันได้รับเขาก็ควรได้รับด้วย เมื่อได้เห็นศพเพื่อนพลเมืองนอนตายระเนระนาดเขาก็ปลงใจกันว่าเขาจะต้องตายอย่างนั้นบ้าง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 114)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ไพร่หลบหนีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พวกไพร่และทาสจำนวนมาก หลบหนีเข้าไปซุกซ่อนตัวอยู่ในป่าจนพระองค์ทรงประกาศเรียกผู้คนกลับมารายงานตัว และทรงขู่จะปราบปรามผู้ขัดขืน (พลตรี หลวง-วิจิตรวาทการ. 2544 : 34-38) แต่ไม่ปรากฏเรื่องราวของยิ่งยงและพวกแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติยิ่งยงและพวกขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง อีกทั้งผู้แต่งยังต้องการให้บทบาทของยิ่งยงและพวกในการต่อต้านระบบไพร่ โดยเฉพาะจุดจบของตัวละคร แสดงถึงความกล้าหาญและความเสียสละ เพื่อให้คนอ่านเกิดความชื่นชมและความสะเทือนใจต่อวีรกรรมของตัวละครเหล่านี้

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งกล่าวถึงกระจ่างไว้ว่า เขาเป็นทาสของพระศรีโคตรทรัพย์ กระจ่างแอบลักลอบได้เสียกับจำเรียงทาสของพระยาโกศาธิบดี จนมีลูกด้วยกันชื่อเพชร แต่กระจ่างกลับไม่มีสิทธิในตัวลูกของตนซึ่งตกเป็นทาสของพระยาโกศาธิบดี กระจ่างรักลูกมากและสงสารที่ลูกถูกใช้งานและเยียนตีตั้งแต่ยังเล็ก เขาจึงวางแผนช่วยเหลือลูก

เขานอนน้ำตาไหลเมื่อนึกถึงลูก เขารู้สึกว่าความรักของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลนั้น มนุษย์ไม่รักใคร่ทำลูก เขาคิดว่าในเวลานี้ถ้าจะมีอำนาจอะไรอันหนึ่ง มารับรองแก่เขา ว่าถ้าเขาตายลูกของเขาจะปลอดภัย เขาจะยินดีตายทันที เพื่อความปลอดภัยของลูก เขาจะต้องทำอะไร เขายอมทำทั้งนั้น ถ้าหากลูกของเขาจะปลอดภัยได้จริงๆ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 112-113)

เขาก็ต้องรับทัณฑ์โทษอย่างหนัก ถูกเยียนอย่างแรงร้ายชนิดที่เรียกว่า “ทวนด้วยลวดหนัง” เขาพยายามทนเจ็บ เขานึกว่าในเวลานี้เขาทำหน้าที่ของพ่อ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่เขามีต่อสวรรค์ เป็นหน้าที่อันสูงส่งยิ่งกว่าหน้าที่ต่อกฎหมาย ซึ่งเป็นหน้าที่ทางโลกมนุษย์ สวรรค์จะช่วยเขาหรือไม่ช่วยก็ตามที่ แต่เขาจะช่วยลูกให้ได้ในที่ที่จะได้รับความเมตตากรุณา แม้เขาจะต้องโทษร้ายแรงสักเพียงไร เขาก็จะไม่ยอมบอกลูกทางให้ใครไปเอาลูกเขามาอีกได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 105)

กระจ่างได้นำลูกของเขาไปซ่อนไว้แต่ก็ถูกจับตัวกลับมาได้ เขาจึงไปลักพาตัวลูกของ พระยาโกศาธิบดี เพื่อแลกเปลี่ยนกับการดูแลลูกเมียของเขาอย่างดี ภายหลังจึงแลกเปลี่ยนกับ อิสรภาพของตัวเองและลูกเมียของตน ทำให้พวกเขาพ้นจากการเป็นทาส

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของกระจ่างหรือการแลกเปลี่ยนตัวลูกทาส กับลูกนายแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติกระจ่างขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยแสดงบทบาทพ่อที่รักและ เป็นห่วงลูก จนยอมทนทุกข์ทรมาน ยอมเสี่ยงอันตรายทำผิดกฎหมายเพื่อความสุขสบายและ อนาคตของลูก เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารและประทับใจต่อความรักของพ่อต่อลูก

ในนวนิยายเรื่อง "สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า" ผู้แต่งกล่าวถึงตัวละครข้าพเจ้าซึ่งเล่า เรื่องราวของตนเองโดยใช้คำแทนตัวเองว่า "ข้าพเจ้า" ไว้ว่า ข้าพเจ้ามีฐานะร่ำรวยและเรียนจบจากต่าง ประเทศ ได้ทำงานเป็นนักประพันธ์เพราะรักหนังสือและการประพันธ์มาก มีภรรยาชื่อสุมาลย์ และมีลูกชายซึ่งเขารักมากอยู่หนึ่งคน เมื่อประเทศไทยประกาศเข้าร่วมสงครามโลกเขาก็ได้สมัคร เข้าเป็นทหารอาสา เพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่ตนเองที่ได้ทำงานรับใช้ชาติ และเป็นการตอบแทน บุญคุณชาติบ้านเมือง

... ข้าพเจ้าเกิดมา ๓๐ ปีแล้ว ยังไม่เคยทำอะไรให้แก่ชาติ ทหารก็ไม่ได้เป็น ในบางครั้ง ข้าพเจ้านึกหวั่นใจ ว่าเมื่อลูกโตขึ้นเขาจะถามว่าพ่อเคยเป็นทหารหรือเปล่า และลูกเขาจะรู้สึกอย่างไร ในเมื่อพ่อตอบว่าไม่เคยเป็น ... ข้าพเจ้าได้อาศัยชาติมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ชาติได้ให้ความคุ้มครอง แก่ตัวและทรัพย์สินสมบัติอันมากมายของข้าพเจ้า ครั้นชาติต้องการใช้สักเล็กน้อย เพียงขอไปช่วยเป็น ล่ามเท่านั้น ข้าพเจ้าไม่สมัครไปเช่นนั้นข้าพเจ้ารู้สึกเป็นที่อับอายอย่างยิ่ง ถ้าหาก "ดวงใจ" เดิบโตขึ้น และทราบเรื่องนี้ เขาจะพุดดูหมิ่นพ่อสักเพียงไร

แต่ตรงกันข้าม ถ้าข้าพเจ้าไปยื่นใบสมัครเป็นล่ามประจำกองทหารไทย ที่จะไปในงาน พระราชสงครามในยุโรปครั้งนี้ผลดีจะเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้านานาประการ ข้อแรก คือข้าพเจ้าจะได้รับใช้ แทนคุณชาติ ทำให้ชีวิตประวัติของข้าพเจ้าสมบูรณ์ปราศจากข้อบกพร่อง และใครจะว่าไม่ได้เลยว่า ข้าพเจ้าเกิดมาเสียชาติ ข้อที่สอง การที่คนอย่างข้าพเจ้าซึ่งรู้กันทั่วไป ว่าสมบูรณ์พูนทรัพย์ไปอาสา ในงานพระราชสงครามด้วยความสมัครใจของตนเองเช่นนี้ จะเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่แก่วงศ์ตระกูลของ ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเคยคำนึงถึงตัวเองว่าไม่เห็นมีทางที่จะสร้างเกียรติให้แก่วงศ์ตระกูลได้อย่างไร เพราะไม่ได้เข้ารับราชการ การอาสาไปในงานพระราชสงครามนี้ เป็นโอกาสอันเดียวที่ข้าพเจ้าจะได้ สร้างเกียรติประวัติให้แก่วงศ์ตระกูล

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 76-77)

เขาถูกส่งไปเป็นล่ามประจำกองทหาร แล้วย้ายไปกองยานยนต์ในสนามรบ เขาเข้ารับ โทษแทนเพื่อนของตนที่ยิงนายทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรตาย เพื่อดอบแทนที่เพื่อนเคยช่วยชีวิต เขาไว้ถึง 2 ครั้ง แต่นายทหารไทยได้ให้ความช่วยเหลือด้วยการปล่อยข่าวว่าเขาตายไปแล้ว เขา ซ่อนตัวอยู่ในเยอรมันเป็นเวลานานก่อนเดินทางกลับประเทศไทย ซึ่งเวลานั้นสุมาลย์ภรรยาของ เขาได้แต่งงานกับหลวงสมบัติบริการแล้ว แต่เมื่อสุมาลย์ทราบว่าเขายังมีชีวิตอยู่ เธอและลูก

ก็ติดตามเขาไปซ่อนตัวอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นด้วย พวกเขาใช้ชีวิตกันอย่างมีความสุข จนกระทั่ง สุมามาลย์เดินทางกลับมาประเทศไทยแล้วจึงถูกหลวงสมบัติบริการลอบสังหาร เพราะหวังเอา ทรัพย์สินสมบัติ แม้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะทำให้เขาโศกเศร้าเพียงใด แต่เขาก็ไม่คิดแก้แค้น

... ข้าพเจ้าตอบไปว่าไม่ต้องทำอะไร ขอให้ปิดฉากหมดชุดกันที ถึงแม้จะไปยิงคนๆ นี้เสีย ข้าพเจ้าจะได้สุมามาลย์ของข้าพเจ้ากลับคืนมาก็หาไม่ได้ และก็ไม่สามารถจะได้ทรัพย์สินสมบัติอะไรคืนมาให้แก้ ดวงใจ ข้าพเจ้าอยากจะให้เรื่องมันหายไปเหมือนไฟดับ แม้วันแห่งความโศกเศร้าจะยังกรุ่นอยู่ในใจของ ข้าพเจ้าก็ดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 287)

หลังจากเหตุการณ์ผ่านไปหลายปี เขาจึงเดินทางกลับเมืองไทยพร้อมกับดวงใจลูกชาย ของเขา ดวงใจได้แก้แค้นให้แม่ด้วยการสังหารภรรยาใหม่ของหลวงสมบัติบริการ เขาจึงพาลูก ไปอยู่ที่บราซิล

ตัวละครข้าพเจ้าเป็นบุคคลที่นิสัยสมณะ เรียบง่าย เขาเป็นคนใจเย็น รอบคอบ ไม่แยแส ต่อสังคม และรู้จักให้อภัยผู้อื่น แต่ในทางตรงกันข้าม ชีวิตจริงของเขานั้นช่างแตกต่างจากบุคลิกที่เป็นอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะโชคชะตาทำให้เขาต้องมีชีวิตอย่างโลดโผน มีทั้งราบรื่นและอุปสรรค นานับประการ แต่ท้ายที่สุดเขาก็ผ่านพ้นอันตรายต่างๆ ในชีวิตมาได้ตลอด

เมื่อข้าพเจ้ามีเวลาว่าง ข้าพเจ้าชอบสำรวจเหตุการณ์ที่ล่วงแล้วมา แนนอนทีเดียวข้าพเจ้า ต้องประสบชีวิตอันโลดโผนซึ่งน้อยคนจะได้ประสบอย่างข้าพเจ้า ความเป็นไปในชีวิตของข้าพเจ้า เปรียบด้วยเรือเดินท้องทะเล ซึ่งบางครั้งก็ราบรื่น แล่นไปได้เรียบร้อย บางคราวก็ถูกมรสุมแรงร้าย จวนจะอัปปางลง แต่ข้าพเจ้าก็ถือหางเสือนาวาแห่งชีวิตของข้าพเจ้าให้ผ่านพ้นอันตรายมาตลอดทาง ข้าพเจ้าขอบคุณครูบาอาจารย์ที่สอนให้ข้าพเจ้าเป็นคนใจเย็น รอบคอบ ไม่ตัดสินใจอะไรโดยรีบด่วน และรู้จักให้อภัย ไม่พยายามทำร้ายหรือคุมแค้นเอาโทษใคร นิสัยอย่างข้าพเจ้าเรียกสมณะ แต่ ข้าพเจ้าต้องชอบใจความเป็นสมณะของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าความเป็นสมณะนี้เอง ที่จะช่วยให้ข้าพเจ้าผ่านพ้นอันตรายในชีวิตมาตลอดทาง

จริงทีเดียว ข้าพเจ้าอาจจะถูกกล่าวขวัญว่าเป็นบุคคลชนิดที่ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เล่าเรียนมาสารพัดอย่าง แต่ไม่ได้เป็นใหญ่เป็นโตอะไรกับเขา ...

ข้าพเจ้าไม่สนใจที่ใครเขาจะพูดถึงข้าพเจ้าว่าอะไร ข้าพเจ้าสนใจอยู่อย่างเดียว คือว่า ข้าพเจ้าเป็นอย่างไรแน่ ข้าพเจ้าเกลียดสังคม เกลียดมาตั้งแต่ก่อนได้กับสุมามาลย์ ยังเกลียดอยู่จน บัดนี้ และยังจะเกลียดต่อไป ข้าพเจ้าไม่โยติที่สังคมจะเห็นข้าพเจ้าเป็นอย่างไร เพราะข้าพเจ้าเป็น อย่างที่ข้าพเจ้าเป็น แต่ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นอย่างที่สังคมเขาว่า ข้าพเจ้ายินดีที่จะกล่าวว่า สุมามาลย์ เอง ลงท้ายก็มีความคิดอย่างข้าพเจ้า

... และสิ่งที่ข้าพเจ้าภาคภูมิใจที่สุดนั้น คือข้าพเจ้าจะสามารถยกย่องตัวเองได้ว่า ข้าพเจ้า เป็นผัวที่ดีและเป็นพ่อที่ดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 345-347)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลผู้นี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติละครตัวข้าพเจ้าขึ้นมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง และใช้เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 มาสร้างจุดหักเหของชีวิตตัวละคร เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามแนวที่ผู้แต่งวางไว้ อีกทั้งผู้แต่งยังสื่อความคิดต่าง ๆ ผ่านตัวละครตัวนี้ เช่น การเป็นทหาร การไม่อาฆาตพยาบาท ความรักของบิดาต่อบุตร การศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

การสมมุติตัวละครเพื่อสร้างตัวละครคู่พระเอกฝ่ายชายหญิง ดังปรากฏในนวนิยาย 6 เรื่อง ได้แก่ บุษารัก ยอดเศวตฉัตร กรุงแตก เพื่อนเก่า เมียรัก ดอกฟ้าจำปาศักดิ์ และเมื่อไทยเป็นทาส

ในนวนิยายเรื่อง “บุษารัก” ผู้แต่งกล่าวถึงดาบทิพย์ไว้ว่า เธอเป็นหญิงสามัญชนที่เกิดในตระกูลที่มีฐานะร่ำรวย ช่วงเวลาในวัยเด็ก เธอมีโอกาสดำรงและรับใช้สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ดาบทิพย์เป็นคนที่มีความดีปัญญา เพราะได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี เธอรักความเป็นยุติธรรมเกลียดการใช้อำนาจบาตรใหญ่ข่มเหงผู้อื่น เธอมีเจตจำนงแน่วแน่ต่อยศฐาบรรดาศักดิ์ และเปื้อนน้ำใจต่อคนที่ไม่มีความรู้ความสามารถ แต่ได้ดีเพราะมีวงศ์ตระกูลคอยเกื้อหนุน ในทางตรงกันข้ามเธอกลับชื่นชมคนที่มีความสามารถในการทำงาน

ดาบทิพย์ เป็นสตรีที่อยู่ในวัยสาวเต็มตัว เกิดในตระกูลสูงมั่งคั่งสมบูรณ์ทุกอย่าง ได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุด ที่ชาวพระนครตรียุทธยาจะพึงหาได้ ... ดาบทิพย์ไม่ทำตัวเป็นเจ้ายศเจ้าศักดิ์ลักษณะอันแท้จริงของดาบทิพย์ เป็นพลเมืองคนหนึ่ง เกลียดอำนาจบาตรใหญ่ ไม่พอใจในการกดขี่ข่มเหง และในวิธีการที่เอาคนลงเป็นสัตว์ มีหลายครั้งที่ดาบทิพย์ได้สละทรัพย์เป็นจำนวนมากช่วยเหลือนายกจน เธอมีทั้งพ่อที่จะทำดั่งนั้น เธอไม่เคยยอมตัวเคารพบนอบต่อยศศักดิ์ เธอรักคนที่มีความรู้ มีความสามารถ เปื้อนน้ำใจความโอบอ้อมของคนที่ไม่มีความรู้ความสามารถอันใด แต่หากขึ้นมาสู่ตำแหน่งสูงด้วยความสนับสนุนของวงศ์ตระกูล

ครั้งใดที่ดาบทิพย์ได้เห็นคนชั้นสูงกดขี่คนชั้นต่ำ เธอก็พูดออกมาดังๆ ว่าถ้าเธอเป็นผู้ชายก็จะล้างความอธรรมเหล่านี้ให้หมด แน่แน่นอนทีเดียว ลักษณะของดาบทิพย์เป็นเช่นนี้ ย่อมไม่เป็นที่พอใจของราชสำนัก ดาบทิพย์ได้เคยเฝ้าหาหน้าอย่างใกล้ชิด และเป็นกุลสตรีที่โปรดปรานคนหนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ และเคยเป็นเพื่อนเล่นกับพระราชโอรส มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 141-142)

ดาบทิพย์เคยรับใช้ใกล้ชิดและเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ จนได้รับเลือกเป็นพระชายาของเจ้าฟ้าอภัย เธอให้หลวงเพชรรัตน์สงครามคนรักเก่ามาเป็นผู้บังคับการมหาดเล็กของวังหลวง และมอบพัดปักบุษารักให้เขาเพื่อเตือนใจให้เขายึดมั่นในความจงรักภักดี แต่ดาบทิพย์กลับถูกกล่าวหาว่าแอบมีความสัมพันธ์กับหลวงเพชรรัตน์สงคราม ต่อมาเมื่อกรมพระราชวังบวรฯ ก่อการกบฏขึ้น ดาบทิพย์และเจ้าฟ้าอภัยต้องหลบหนีออกจากพระนครด้วยความช่วยเหลือจากหลวงเพชรรัตน์สงคราม

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องของดาบพิชัยหรือพระยาของเจ้าฟ้าอภัยแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติดาบพิชัยขึ้นมาเป็นตัวละครคู่ของหลวงเพชรรัตน์สงคราม หรือเป็นนางเอกของเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีสีสันตามลักษณะของนวนิยาย อีกทั้งตัวละครตัวนี้ยังช่วยให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง

ในนวนิยายเรื่อง "ยอดเศวตฉัตร" ผู้แต่งกล่าวถึงเรณูมาศไว้ว่า เธอเป็นหลานสาวของพระยาทะเล เธอเป็นหญิงสาวมอญที่สวยงามน่ารักทั้งดวงหน้าและรูปทรง มีกิริยามารยาทเรียบร้อย อีกทั้งยังฉลาด เด็ดขาด มีความสามารถเช่นเดียวกับบุรุษ ซึ่งเห็นได้จากการที่เธอทำงานเป็นมือขวาของพระยาทะเลในการชิงราชบัลลังก์

เรณูมาศมองดาหลวงพิชัยด้วยสายตาที่หลวงพิชัยไม่เคยประสบมาแต่ก่อน เป็นสายตาที่หวานและคมเหมือนอย่างจะเฉือนหัวใจของหลวงพิชัย เป็นดวงตาที่บอกว่ามีมิตรใจตอบแทนมิตรจิต เรณูมาศเป็นบุคคลทั้งที่น่ายรักและน่ากลัว น่ายรักในรูปทรงและดวงหน้า กิริยาจาและมารยาททุกอย่าง แต่ดวงตาที่กล้าแข็ง แสดงว่าสตรีผู้นี้สามารถจะทำการปฏิวัติชิงอำนาจในบ้านเมืองไทยได้อย่างใจเย็น ... ทั้งๆที่เห็นว่าเรณูมาศมีลักษณะที่น่ากลัว มีความสามารถอย่างผู้ชายคนหนึ่ง ซึ่งทำงานเป็นมือขวาของพระยาทะเล ในการชิงบัลลังก์ ก็ยังมีเสน่ห์และความน่ารักทุกอย่างที่จะดึงดูดใจเขาให้ติดแน่นอยู่

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 87-89)

เรณูมาศขโมยยอดเศวตฉัตรตามแผนการของฝ่ายกบฏ ซึ่งทำให้เธอกับหลวงพิชัยสินธพรู้จักและรัก หลังจากพระยาทะเลเป็นเจ้ากรุงหงสาวดีแล้ว พระองค์ทรงจัดให้พวกเขาได้แต่งงานและใช้ชีวิตร่วมกันในเมืองหงสาวดี จนกระทั่งกองทัพของพระเจ้าอลองพญาแห่งพม่าโจมตีเมืองหงสาวดี เรณูมาศและสามีจึงต้องหลบหนีออกจากเมือง เพื่อนำยอดเศวตฉัตรไปด้วยตามคำสั่งของพระนางเสาวพรรณ

"อย่าตริกรองเลย" พระนางเสาวพรรณรับสั่ง "ฉันมีธุระอยู่ถึงสองอย่างที่จะใช้เธอทั้งสองคน"

"ทรงมีธุระอะไรพะคะ ?"

"ธุระเรื่องเก่า ที่เราเคยทำกันมาครั้งหนึ่ง จำได้ไหม ?"

"เห็นจะตายถูกพะคะ"

"ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะตาย เราเคยช่วยกันทำเป็นผลสำเร็จมาในครั้งก่อน คราวนี้เราต้องทำอีก"

"ยอดเศวตฉัตรใช้ไหมพระเจ้าคะ ?" หลวงพิชัยถาม

"ถูกแล้ว เราทิ้งไว้ไม่ได้ เราไม่สามารถที่จะให้ของมีค่าอันนี้ตกไปอยู่ในมือของพม่า ของนี้เป็นของไทย พ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริราชผู้ยิ่งใหญ่ของไทย ได้พระราชทานให้แก่มอญในคราวอภิเษกพระเจ้าแสนเมืองมิ่ง ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จมาด้วยพระองค์เอง เราต้องถือเป็น

ของมีค่าอย่างที่สุด เราต้องทำอย่างที่เราเคยทำมา ฉันจะขโมยให้เธอแล้วสองคนต้องนำเข้าไปไทยไป จะฝังหรือชุกซ่อนไว้ที่ไหนก็ตามใจ ฉันไม่เชื่อว่าต่อไปนี้มอญเราจะสามารถกู้อิสรภาพได้อีก จะชุกซ่อนไว้ในเขตมอญหรือพม่าก็ไม่ดีแน่ ต้องนำเข้าเขตไทยไปเสีย”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 200)

เรณูมาศ นายอดเศวตฉัตรไปซ่อนในเขตเมืองเก่าของสุโขทัย แล้วไปพักอาศัยอยู่ในสุโขทัย

แม้เอกสารทางประวัติศาสตร์จะบันทึกเหตุการณ์พระยาทะละก่อกบฏ แต่ก็ไม่ปรากฏบทบาทของเรณูมาศในการกบฏครั้งนี้ และไม่มีการบันทึกเรื่องหลานสาวของพระยาทะละหรือเหตุการณ์ยอดเศวตฉัตรถูกขโมยแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติเรณูมาศขึ้นมาเป็นตัวละครคู่ของหลวงพิชัยสินธพ หรือเป็นนางเอกของเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีสีสันตามลักษณะของนวนิยาย อีกทั้งตัวละครตัวนี้ยังสื่อความคิดว่าสตรีก็มีความสามารถของสตรีไม่ด้อยกว่าบุรุษ

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงอุ้นเรือนไว้ว่า เธอเป็นภรรยาของหลวงแสนพลพ่าย อุ้นเรือนเป็นคนกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวอันตราย อยากออกรบกับสามิแต่ไม่สามารถกระทำได้ เธอจึงหวังจะเป็นคนหุงหาอาหารหรือทำประโยชน์อื่นๆให้กับกองทัพบ้าง แต่ก็ไม่ได้รับอนุญาต จนภายหลังเมื่ออุ้นเรือนติดตามสามิไปอยู่ค่ายบางระจัน เธอจึงได้ออกรบร่วมกับสามิและทำประโยชน์เพื่อชาติดังที่ตั้งใจไว้ จนเสียชีวิตอย่างกล้าหาญ

อุ้นเรือนมีดาบอยู่เล่มหนึ่ง อยู่เคียงข้างสามิ และออกรบอย่างเคียงกันกับสามิ

... ตั้งแต่แรกเริ่มเกิดสงครามมาแล้ว อุ้นเรือนได้ร้องขอหลายครั้งหลายหน ขอออกทัพด้วย เพิ่งสมประสงค์ในวันนี้ ดวงจิตที่เหี้ยมหาญของเธอ สมกับที่เป็นเมียของชายชาตินักรบ เธอต่อสู้ สู้อย่างผู้ชายคนหนึ่ง และแม้จะเป็นหญิง หลวงแสนฯ ก็ได้แลเห็นด้วยความปลื้มใจว่า อุ้นเรือนฆ่าพม่าได้บ้างเหมือนกัน

“พี่ ไม่ต้องห่วงน้อง สู้เขาต่อไป” เสียงอุ้นเรือนร้องขึ้นในระยะใกล้ๆ และเมื่อหลวงแสนฯ เหลียวไปดู ก็เห็นอุ้นเรือนของเขาล้มจมอยู่ในกองเลือด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 97)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติตัวละครอุ้นเรือนขึ้นมาเป็นตัวละครคู่ของหลวงแสนพลพ่ายหรือเป็นนางเอกของเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีสีสันตามลักษณะของนวนิยาย อีกทั้งตัวละครตัวนี้ยังแสดงถึงความรักชาติ และชี้ให้เห็นว่าสตรีก็สามารถทำคุณประโยชน์ต่อชาติได้

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อนเก่า เมียรัก” ผู้แต่งกล่าวถึงสมพรไว้ว่า เธอเป็นบุตรสาวของหลวงภูมินทรเสวีขุนนางเก่าผู้มีฐานะมั่งคั่ง เธอเป็นคนไม่ถือยศศักดิ์ ชื่นชอบคนที่กล้าหาญ มีความขยันขันแข็งในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก แต่ไม่ชอบคนที่มักแสวงทำตัวเป็นผู้ดี

ชอบวางอำนาจบาตรใหญ่ ไม่สามารถทำอะไรด้วยตัวเองได้ เมื่อเธอได้มีโอกาสพบกับบุญช่วย และได้รู้ว่าเขาเป็นคนที่มีความมานะพยายาม มีความซื่อสัตย์และกล้าหาญ เธอจึงมีใจชอบในตัวเขา โดยที่มิได้คิดรังเกียจที่เขาเป็นคนจน ทั้งนี้เพราะเธอเชื่อว่าถึงอย่างไรคนลักษณะอย่างบุญช่วยนี้ ต่อไปจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานอย่างแน่นอน

แต่สถานการณ์ก็ไม่ใช่หมดหวังเสียทีเดียว สวรรค์ยังช่วยเขาอยู่บ้าง อย่างน้อย สวรรค์ก็ได้เปิดทางให้เขาสามารถติดต่อขอความรักของหญิงสาวที่เขาไม่คาดว่าจะเป็นเธอ และสมพรก็รักเขา เธอมีลักษณะผิดแผกแตกต่างกับบิดาของเธอในข้อที่เธอไม่เป็นคนถือยศศักดิ์ และก็เป็นเรื่องของโชคชะตาอีกเหมือนกัน ที่เธอได้พบบุญช่วยโดยบังเอิญ เธอรู้ว่าเขาเป็นคนจน แต่ก็มิอะไรมาสะกิดใจเธอ ว่าคนคนนี้จะเป็นคนดีต่อไปภายหน้า ลักษณะที่กล้าหาญได้ปรากฏอยู่ที่ดวงหน้าและดวงตาของเขา สมพรเห็นเขาทำงานการอย่างขยันขันแข็ง ไม่ยอมแพ้แก่ความยากลำบาก เธอชอบคนชนิดนี้มากกว่าผู้ดีแปดส้าแหมก ทำอะไรด้วยตนเองไม่ได้ ต้องบังคับใช้ข้าทาส วางตัวเป็นผู้มีอำนาจเหนือคน เธออยากมีเพื่อนชีวิตที่เป็นลูกผู้ชายอย่างแท้จริง ลูกผู้ชายที่พึ่งตัวเอง สร้างตัวเองเพราะถึงอย่างไรคนชนิดนี้ ก็จะต้องประสบความสำเร็จในเรื่องในอนาคต

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 154-155)

ฐานะที่ต่ำต้อยกว่าของบุญช่วยเป็นอุปสรรคต่อการแต่งงานของเขาทั้งสอง สมพรจึงสนับสนุนให้บุญช่วยสร้างฐานะด้วยการรับราชการทหาร แต่เมื่อทำไม่สำเร็จ เธอจึงทำตามอุบายของสมพงษ์ จนมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกับบุญช่วย สมพรเป็นหญิงที่มั่นคงในความรัก เฝ้ารอคอยบุญช่วยโดยไม่ปันใจให้กับชายอื่น

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของสมพรแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติสมพรขึ้นมาเป็นตัวละครคู่ของบุญช่วยหรือเป็นนางเอกของเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีสีสันตามลักษณะของนวนิยาย

ในนวนิยายเรื่อง "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ผู้แต่งกล่าวถึงจงรักไว้ว่า เขาเป็นชายสามัญชนที่ได้อภิเษกกับเจ้าหญิงสุดาตวง เมื่อเกิดกบฏสาเกียดโง้ง เขาได้ปลอมเป็นพวกกบฏเพื่อสืบข่าวต่าง ๆ ให้กับเจ้านครจำปาศักดิ์ ทั้งยังรวบรวมพรรคพวกไปลอบโจมตีและสร้างความเดือดร้อนให้แก่กองทัพของกบฏด้วยการจัดการลำเลียงเสบียงอาหาร

ในช่วงเวลาหนึ่งเดือน ที่สาเกียดเข้ามาครอบครองจำปาศักดิ์ จงรักและเพื่อนร่วมใจของเขา คือนายท้ายเรือสองคน ทำงานได้ดีพอใช้ เขาไปชวนชายฉกรรจ์ที่แตกงานชานเซ็น มารวมกันเข้าเป็นหมู่กองเล็กๆ คอยสกัดตัดทางมิให้ใครเข้ามาติดต่อกับกองทัพของสาเกียด ใครจะเอาข้าวปลาอาหารอะไรมาขายให้ จะต้องถูกปล้น ถูกฆ่า จนในที่สุดก็ไม่มีใครกล้ามา ถ้ากองทัพสาเกียดส่งคนออกไปซื้อหาเสบียงอาหาร ก็ถูกปล้นถูกฆ่าเช่นเดียวกัน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 102)

กองทัพเวียงจันทน์ปราบปรามกบฏสาเกียดโง้ง และจับกุมจงรักด้วยข้อหาเข้าร่วมกับ พวก กบฏ เขาถูกส่งไปจำคุกอยู่ในกรุงเทพฯ จนกระทั่งได้รับการปล่อยตัวจึงกลับมาใช้ชีวิตร่วมกับเจ้าหญิงสุทิดา วง อย่างสามัญชน ต่อมาเขาต้องพลัดพรากจากภรรยาด้วยเหตุผลทางการเมือง แต่ภายหลังก็ได้อยู่ด้วยกัน ชีวิต ของจงรักนั้นมีความพลิกผันไปมา

ความขมขื่นได้กลับมาสู่ชีวิตของเขาทั้งสอง ในเวลานี้จงรักเอง รู้สึกว่าตัวเคราะห์ดีเกิน คาดหมาย เด็กไม่เอาถ่าน พ่อเลี้ยงไม่ได้ ไปเป็นทาสผู้ร้ายแล้วสวรรค์ก็ประทานดอกฟ้าลงมาให้ โทษทัณฑ์และความยากลำบากที่เขาได้รับจากเครื่องจองจำพันธนาการ เขาถือว่าเป็นการใช้หนี้สวรรค์ เพื่อแลกกับดอกฟ้า

แต่ในบางครั้งเขาก็อดคิดไม่ได้ ว่าโลกเป็นสถานที่ปราศจากความยุติธรรม งานอย่างที่เขา ทำควรจะได้รับรางวัลเป็นพานทอง แทนที่จะเป็นโซ่ตรวนข้อคา แต่เขากลับได้รับเครื่องแขวนขาและ คอของเขา ด้วยอาภรณ์ขนาดเล็ก ดีเหมือนกัน เกิดมาชาติหนึ่งได้รู้จักและชิมรสชีวิตเสียหมด ทุกอย่าง เกิดเป็นลูกเจ้าเมืองต้องไปกลายเป็นทาส ถูกเขียนหลังเป็นผู้ร้ายฆ่าคน เป็นลูกเรือ ล่องแก่ง ได้เอื้อมเด็ดดอกฟ้า แล้วก็ต้องไปตีหน้าเข้าเป็นพวกกับศัตรู ต้องทำการปล้นและฆ่าคนอื่น กักใหญ่ ภายหลังก็เข้าสู่เครื่องจองจำพันธนาการ ในที่สุดก็กลับหลุดออกมา จะน้อยใจไปทำไม เขาควรจะได้ใจว่าได้บทเรียนอย่างดีที่สุดในชีวิต บทเรียนที่สอนว่า ต่อไปภายหน้าควรจะทำชีวิต โดยวิธีใด สภาพการทุกอย่างถ้าไม่ประสบเข้าจริงก็ไม่ว่าเป็นอย่างไร เรื่องของชีวิตจะเรียนได้ ด้วยการประสบสิ่งที่ต้องประสบต้องเผชิญในชีวิต ล้วนแต่เป็นบทเรียนที่สวรรค์ให้แก่มนุษย์ทั้งนั้น

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 122-123)

จงรักเป็นคนเก่งกาจและมีความสามารถมาก แต่เพราะเหตุที่เขาเป็นคนซื่อ ไม่รู้ทันเล่ห์ เหลี่ยมของผู้อื่น จึงกระทำการต่างๆไปโดยมิได้เฉลียวใจคิดระวัง จนตนเองต้องมารับโทษทัณฑ์ ในภายหลัง

แต่คนที่ซื่อสัตย์อย่างสามิเธอ เป็นมนุษย์ที่เอาตัวไม่รอด ทำดีกลายเป็นร้าย ความดีที่ตัว ทำตกไปเป็นของคนอื่น แล้วตัวเองก็ต้องโทษ ซึ่งไม่รู้ว่าจะไปโทษหนักสถานใด ถ้าหากจงรักเชื่อ เธอ คือไม่เข้าไปในนครจำปาศักดิ์เสียในคืนนี้ รูปการก็จะเป็นอย่างอื่น บางทีว่ากองทัพเวียงจันทน์ จะตีทัพสาเกียดได้ อาจจะต้องสู้กันอย่างบอบช้ำ พวกเวียงจันทน์อาจจะไม่สามารถตีได้โดยลำพัง ต้องรอกองทัพนครราชสีมา ซึ่งจะทำให้เจ้าอนุไม่กล้าแผ่รัศมีมากเกินไป มันเป็นเคราะห์กรรมอย่าง แท้จริงที่สามิไปทำการในคืนนั้น

...

แน่นอนทีเดียว ผลร้ายที่สามิของเธอจะต้องเผชิญต่อไปจะต้องเป็นผลร้ายที่รุนแรงมาก เรื่องชนิดนี้อาจจะมีโทษถึงประหาร และเป็นการยากเหลือเกินที่จะพิสูจน์ความดีของตัว เพราะฝ่ายที่ ชนะหรือฝ่ายที่แอบอิงอาศัยผู้ชนะอย่างเจ้าชายพงศ์พิศาล ย่อมจะต้องทับถมให้เงยไม่ขึ้น เพราะถ้า เงยขึ้นได้เมื่อไรก็จะเป็นภัยแก่เขา ถ้ารอดมาได้ในครั้งนี้ก็นับว่าเป็นบุญที่สุด และถ้ารอดมาได้แล้ว จงรักก็ควรจะจำไว้เป็นบทเรียนอันสำคัญยิ่งในชีวิต และควรจะหัดวิธีรู้หลบเป็นปีกรู้หลีกเป็นหางกับ เขาบ้าง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 118)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติตัวละครจรรักษ์ขึ้นมาเป็นตัวละครคู่ของเจ้าหญิงสุสดาง หรือเป็นพระเอกของเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีสีสันตามลักษณะของนวนิยาย โดยผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวนี้ต้องประสบเคราะห์กรรมทั้งที่ทำความดี เพื่อให้คนอ่านสะท้อนใจต่อเรื่องราวของตัวละครตัวนี้ อีกทั้งยังสื่อความคิดเกี่ยวกับการทำงานด้วย

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ผู้แต่งกล่าวถึงดวงเดือนไว้ว่าเธอเป็นภรรยาของยี่งยัง เธอให้ความร่วมมือกับสามีและพรรคพวกของเขาในการเผยแพร่ความคิด ที่จะหลบหนีจากนายดวงเดือนเป็นสตรีที่มีความคิด และกล้าหาญ เมื่อดวงเดือนเห็นว่าแผนของพวกเขาได้รับความสำเร็จบ้างแล้ว เธอก็แนะนำให้ยี่งยังและพรรคพวกเขียนฎีกาถวายพระมหากษัตริย์เพื่อแจ้งความต้องการของพวกเขา

“ก็เราไม่เข้าไปทูลเกล้าฯถวายฎีกา ทำไมจะทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ว่าเราต้องการอะไรบ้าง” ดวงเดือนค้าน

...

“ถ้าพวกในเมืองไม่ออกมาหาพวกเรา เราก็เข้าไปในเมือง เราไม่เข้าไปอย่างสวามิภักดิ์ ไม่ต้องการเข้าหาขุนนาง เราเข้าไปอย่างผู้กล้าหาญ การที่บ้านเมืองเขาไม่ค้นตัวเราเขาอาจเข้าใจว่าเราตายหมดแล้วก็ได้ เราสามารถจะเข้าไปถึงกรุงเทพฯ เข้าไปในวัง ไปที่ศาลาลูกขุน เข้าไปถึงตัวคนที่สำคัญจริง แล้วก็บอกว่าเรานี้แหละเป็นพวกที่เริ่มให้คนหนี เรามีเหตุผลจะชี้แจงได้ว่า ทำไมเราจึงทำเช่นนั้น เราขอพูดให้ฟัง ขอชี้แจงให้ฟัง เมื่อฟังแล้วจะเขียนจะฆ่าอะไรเราก็ตามใจ แต่ขอใหรู้ว่าเราทำเพื่ออะไร คราวนี้ถ้าเราจะต้องตาย ก็ตายอย่างมีเกียรติ ไม่ใช่มีใครมาจับ ไม่ใช่มีใครมาฆ่าเรา เราเดินเข้าไปหาความตายเอง คนทั้งหลายจะได้รู้ว่าเราเป็นใคร จะได้รู้ว่าเราทำอะไร ทำเพื่อใคร”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 118-121)

ดวงเดือนไม่มีโอกาสถวายฎีกา เพราะเธอถูกทหารฆ่าตายในระหว่างการปราบปราม ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติดวงเดือนขึ้นมาเป็นตัวละครคู่ของยี่งยังหรือนางเอกของเรื่อง เพื่อให้เรื่องมีสีสันตามลักษณะของนวนิยาย อีกทั้งตัวละครตัวนี้ยังแสดงให้เห็นว่าสตรีก็มีความคิด ความเฉลียวฉลาด

การสมมุติตัวละครเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง ดังปรากฏในนวนิยาย 4 เรื่อง ได้แก่ ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เพื่อนเก่าเมียรัก ลูกทาสในเรือนเบี้ย และสวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวถึงหลวงอาสาศึกไว้ว่า เขามีชื่อเดิมว่านายบุญคง ด้วยเหตุที่หลวงอาสาศึกเป็นผู้ที่มีลักษณะเหมือนกับพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นอย่างมาก เมื่อครั้งทำศึกที่ค่ายโพธิ์สามต้น หลวงอาสาศึกได้เป็นคนวิ่งนำหน้าออกไปโจมตีข้าศึก

เมื่อเหล่าทหารเห็นดังนั้นก็พากันวิ่งตามออกไป พวกเขามุ่งเข้าโจมตีกันอย่างไม่คิดชีวิต ทั้งนี้ เพราะพวกเขาก็คิดว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้นำทัพวิ่งนำหน้าออกไปโจมตีข้าศึกเอง และชัยชนะจากสงครามครั้งนี้เองที่ทำให้เขาได้รับการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์เป็น หลวงอาสาศึก

เขาเหมือนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ถ้าหากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จสวรรคตไปแล้ว ทุกคนจะต้องสงสัยว่าดวงวิญญาณ มาแสดงภาพเป็นบุคคลผู้นี้ สิ่งเดียวที่ไม่เหมือนคือผมของเขาน้อยกว่า นอกจากนั้น รูปร่าง หน้าตา ท่าที ตลอดจนเสียงพูดก็คล้ายกัน เชื่อแนได้ทีเดียวว่าเขาได้ตามเสด็จและอยู่ใกล้ชิดพระองค์มาตั้งแต่ต้น เขาอาจจะเลียนแบบท่าที และน้ำเสียงพูดจา ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เหมือนมาก ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 183)

... หลวงอาสาศึกวิ่งไปถึงไหน ทหารก็วิ่งตาม หลวงอาสาศึกเป็นคนวิ่งออกหน้า ในการเข้าตีค่ายโพธิสามต้น พวกทหารก็เข้าตีอย่างไม่คิดชีวิต เพราะเขานึกว่าฉันทนาหน้าไปแล้ว ชัยชนะที่ค่ายโพธิสามต้น เป็นการกู้บ้านเมือง ซึ่งสำเร็จได้ด้วยดวงใจอันกล้าหาญ ยอมตายของทหารทุกคน แล้วฉันเชื่อว่า หลวงอาสาศึกเป็นคนสำคัญที่สุด ที่ทำสงครามสำเร็จในวันนั้น

“แล้วเขาได้รับบำเหน็จรางวัลอะไร พระพุทธเจ้าค่ะ”

“ก็ได้เป็นหลวงอาสาศึก ชื่อเดิมของเขาชื่อ นายบุญคง การกระทำของเขาในวันนั้น เป็นความดีความชอบอย่างมาก ... ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 209)

หลวงอาสาศึกชื่นชมในความเก่งกาจ ความกล้าหาญและคุณความดีที่พระเจ้ากรุงธนบุรีสร้างไว้ให้แก่ชาติบ้านเมือง ทำให้เขาตัดสินใจอาสาสมัครเปลี่ยนตัวกับพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยยินดีที่จะสละชีวิตเพื่อช่วยเหลือวีรบุรุษผู้กู้เอกราชให้ชาติไทย หลวงอาสาศึกจึงถูกนำตัวไปพิพากษาความผิดและประหารชีวิตในนามของพระเจ้ากรุงธนบุรี

บุคคลที่ถูกประหารชีวิต คือหลวงอาสาศึก เขาตายด้วยความยินดี ไม่มีอะไรจะทำความปลาบปลื้มให้แก่เขา เท่ากับที่ได้ตายแทนมหาบุรุษผู้กู้ชาติ เขาตั้งคอรับคมดาบด้วยความเต็มใจ เขาตายโดยไม่รู้ว่าเขาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยา ศพของเขาได้ถูกนำไปฝังที่วัดบางยี่เรือใต้ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 228-229)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของหลวงอาสาศึกแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติหลวงอาสาศึกขึ้นมารับโทษแทนพระเจ้ากรุงธนบุรี เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้แต่งวางไว้ และพฤติกรรมนี้ยังสร้างประทับใจในความซื่อสัตย์จงรักภักดี

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อนเก่า เมียรัก” ผู้แต่งกล่าวถึงสมพงษ์ไว้ว่า เขาเป็นคนหนุ่มที่เฉลียวฉลาดและกล้าหาญ เป็นผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงเพราะบิดาของเขาคือเจ้าเมืองพิชัย สมพงษ์ได้เข้ารับราชการในกองทัพบกเป็นเวลานานและเคยออกรบในสงครามมาหลายครั้ง จากลักษณะ

ดังกล่าวนี้อย่างไร ทำให้เขาเป็นที่จับตามองของผู้บังคับบัญชาในระดับสูงและบุคคลทั่วไป ซึ่งคาดหวังว่าต่อไปในภายหน้าเขาจะได้เป็นใหญ่ไม่น้อยกว่าบิดาอย่างแน่นอน

สมพงษ์ เป็นลูกผู้มีศักดิ์มีตระกูล เป็นลูกเจ้าเมืองพิชัย ซึ่งเป็นเจ้าเมืองคนหนึ่งที่มีบุญวาสนายิ่งใหญ่ และตัวสมพงษ์นั้น เนื่องจากที่เขามารับราชการอยู่ในกองทัพเป็นเวลานาน และได้ออกสงครามหลายครั้ง จึงเป็นที่รู้จักมักคุ้นของเจ้าใหญ่นายโต เป็นคนหนุ่มที่คาดหมายกันว่าอนาคตจะรุ่งโรจน์ถึงขั้นสูงไม่น้อยกว่าบิดาของตัว และสมพงษ์เอง ก็เป็นเด็กหนุ่มที่เฉลียวฉลาดและกล้าหาญ คุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวผสมกับศักดิ์สกุลโดยกำเนิด ย่อมเป็นการแน่นอนว่า เขาจะต้องเป็นใหญ่เป็นโตต่อไปภายหน้า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 251-252)

บุญช่วยซึ่งเป็นเพื่อนที่ร่วมสู้รบกับสมพงษ์มาหลายครั้งและเป็นทหารมีฝีมือผู้หนึ่งยังได้ชื่นชมว่า สมพงษ์เป็นคนกล้าหาญ มีฝีมือ และความสามารถในการรบสูงกว่าตน ดังเช่นการรบที่ลาดหญ้า ที่แม้สมพงษ์จะได้รับบาดเจ็บแต่ก็ยังสามารถต่อสู้ ฆ่าฟันข้าศึกได้

... บุญช่วยสังเกตเห็นสมพงษ์เพื่อนของเขาเลือดไหลออกมา เขาก็ต้องอยู่เคียงข้างเพื่อน และนอกจากจะสู้สำหรับตัวเองแล้ว ยังต้องคอยป้องกันช่วยเหลือเพื่อนด้วย บุญช่วยเคยยอมรับว่าฝีมือดาบของสมพงษ์สูงกว่าเขา ที่ถูกบาดเจ็บในวันนี้ก็คงเป็นเพราะถูกรุมมากเกินไป แต่ทั้งๆที่บาดเจ็บเลือดไหลไหลไปทั้งตัว เขายังยืนหยัดต่อสู้อย่างองอาจ สมเป็นทหารของกรมพระราชวังบวรฯ

... บุญช่วยต้องสรรเสริญน้ำใจและฝีมือ เพราะแม้สมพงษ์จะอยู่ในฐานะบาดเจ็บมาก เขายังฆ่าศัตรูได้อีกคนหนึ่ง บุญช่วยมาคำนึงว่าถ้าเป็นตัวเองถูกบาดเจ็บอย่างนี้ คงไม่สามารถทำได้อย่างสมพงษ์ เขาสู้ไปและนึกสรรเสริญสมพงษ์ไปในเวลาเดียวกัน เขาต้องยอมรับอย่างไม่มีปัญหาว่าฝีมือของสมพงษ์สูงกว่าเขา

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 160-161)

สมพงษ์เป็นคนกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณ ในการรบที่ลาดหญ้าบุญช่วยได้ช่วยชีวิตเขาไว้ สมพงษ์จึงช่วยให้เพื่อนได้สมหวังในความรัก ด้วยการสวามิภักดิ์แล้วยกเธอให้แก่บุญช่วย

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของสมพงษ์แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติสมพงษ์ขึ้นมา เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่วางไว้ ตัวละครสมพงษ์ทำหน้าที่คลี่คลายสถานการณ์ของบุญช่วยที่ไม่สมหวังในความรัก ให้จบลงอย่างมีความสุขหรือเรียกว่าสุขนานุกรม

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งกล่าวถึงพระยาโกศาธิบดีไว้ว่า เขาเป็นเศรษฐีผู้มั่งคั่ง มีข้าทาสบริวารและทรัพย์สินต่าง ๆ มากมาย เขายังเป็นผู้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่ที่ผู้คนทั้งหลายเกรงกลัว

กระจาง เป็นทาสชายอยู่ในบ้านพระยาโกศาธิบดี จำเรียงเป็นทาสหญิงอยู่ในบ้านพระศรี-
โกศทรัพย์¹ มุสนายทั้งสองท่านเป็นชนบทมหาศาลสมชื่อ มีข้าทาสบริวารชายหญิงเป็นจำนวนมาก
หลาย มีช้างม้าวัวควายและไร่นาไม่รู้วาก็แห่ง ประกอบทำให้เป็นผลประโยชน์ด้วยกำลังแรงของ
พลเมืองโดยไม่ต้องเสียค่าจ้างค่าป่วยการ หรือแม้แต่อาหารให้รับประทาน สองชนบทมหาศาลที่
กล่าวนามมาข้างต้น เป็นผู้มั่งคั่งมีอิทธิพลอันยิ่งใหญ่ คนกลัวคนหนีหวาดด้วยความเกรงวาสนาบารมี
งานประจำวันในบ้านของท่านทั้งสอง ก็คือการเขียนคน เนื่องจากที่มีข้าทาสเป็นจำนวนมาก
ต้องการเขียนติดกันไม่เว้นแต่ละวัน เมื่อเขียนคนมากๆ เข้า ก็กลายเป็นการเคยชินติดนิสัย วันไหน
ไม่มีเรื่องจะเขียนคน วันนั้นท่านทั้งสองก็รู้สึกว้าไม่สบาย ต้องหาเรื่องเขียนคนให้จงได้ ในเวลาที่
ท่านป่วยเจ็บ ยาขนาดดีที่สุดสำหรับท่าน ก็คือเสียงหวายที่ลงหลังคน แม้จะไม่เห็นก็ขอให้ได้ยิน
เสียง ฉะนั้นในบางครั้งเมื่อไม่มีใครทำผิด และไม่มีเหตุที่จะต้องเขียนกัน ก็ต้องไปหาเอาذنกล้วย
มาเขียนแล้วก็มีเสียงร้องครวญคราง ซึ่งเมื่อท่านได้ฟังแล้วก็รู้สึกสบาย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 89-90)

พระยาโกศาธิบดีสั่งเขียนดีเพชร ซึ่งเป็นลูกทาสในเรือนเบี้ยอย่างหนัก เพราะเพชรไป
ชกต่อยกับลูกของเขาซึ่งถือว่าเป็นนาย ด้วยเหตุนี้เองกระจางพ่อของเพชรจึงพาเพชรหนีไป แต่ก็
ถูกพระยาโกศาธิบดีจับตัวกลับมาได้ ดังนั้นกระจางจึงลักพาตัวลูกของพระยาโกศาธิบดี เพื่อให้
พระยาโกศาธิบดียอมดูแลลูกเมียของกระจางอย่างดี ต่อมาพระยาโกศาธิบดีจึงเสนอแลกเปลี่ยนลูก
ของตนกับลูกเมียของกระจาง

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของพระยาโกศาธิบดีแต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติตัวละครพระยาโกศาธิบดีขึ้นมา เพื่อให้บทบาทของตัวละครทำให้
เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงที่ผู้แต่งวางไว้

ในนวนิยายเรื่อง "สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า" ผู้แต่งกล่าวถึงเพื่อนของข้าพเจ้าไว้ว่า
เขาเป็นทหารอาสาประจำกองยานยนต์ของไทย ทำหน้าที่ขับรถรับส่งทหารและขนย้ายสิ่งของต่างๆ
เพื่อนของข้าพเจ้านี้เป็นคนกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และเห็นประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ แม้จะมี
ฐานะยากจนและมีครอบครัวที่จะต้องดูแล แต่ก็ยังทำงานรับใช้ชาติอย่างกล้าหาญโดยไม่หวังชีวิต
ตนเอง ทั้งยังให้ความสำคัญกับชาติบ้านเมืองมากกว่าเรื่องส่วนตัวอีกด้วย

... คนๆนี้มีนิสัยถูกใจข้าพเจ้ามาก เขาเป็นคนกล้าหาญเลือดเย็น มีประสาทไวอย่าง
ประหลาด บึกบึนอดทน เป็นคนยากจนเขาบอกข้าพเจ้าว่า มีลูกแล้วสามคนและฐานะแร้นแค้น ไม่
มีพ่อแม่ญาติพี่น้อง ถ้าเขาตายเสียคนเดียว ลูกเขาทั้งสามคนจะหมดที่พึ่ง แต่ทั้งๆที่เขาเป็นอย่างนั้น
เขาก็ทำงานอย่างกล้าหาญ ข้าพเจ้าไม่เห็นเขาสะทกสะท้านกลัวอะไร

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 86)

¹ คัดลอกตามหนังสือ

เพื่อนผู้นี้ทะเลาะกับนายทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรผู้หนึ่งจนยิงนายทหารผู้นั้นตาย แต่ตัวละครข้าพเจ้าได้เข้ารับโทษแทน เพื่อนจึงสำนึกในบุญคุณของตัวละครข้าพเจ้า โดยคอยช่วยเหลือและจัดการธุระต่างๆแทนตัวละครข้าพเจ้า แล้วเขายังเสียใจและโกรธแค้นแทนตัวละครข้าพเจ้าที่ต้องสูญเสียทรัพย์สินและครอบครัว จนอาสาจะไปฆ่าภรรยาของตัวละครข้าพเจ้าและสามีใหม่ของเธอ แต่ก็ไม่ทำเพราะเขาเคารพและเชื่อฟังตัวละครข้าพเจ้าเสมอ ภายหลังเพื่อนผู้นี้ได้ติดตามตัวละครข้าพเจ้าไปทำธุระที่บราซิล

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเพื่อนของข้าพเจ้าแต่อย่างใด ผู้แต่งนวนิยายสมมุติตัวละครเพื่อนของข้าพเจ้าขึ้นมาทำพฤติกรรมสังหารนายทหาร ซึ่งบทบาทนี้ส่งผลให้ตัวละครข้าพเจ้าต้องประพาศิตัวอย่างคนที่ตายไปแล้ว ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้แต่งวางไว้

การสมมุติตัวละครเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ พลีชีพเพื่อชู้ และลูกทาสในเรือนเบี้ย

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” ผู้แต่งกล่าวถึงหลวงบวรภักดีไว้ว่า หลังจากสงครามช้างเผือกสิ้นสุดลง หลวงบวรภักดีได้เดินทางไปเมืองพิษณุโลกเพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างพระยาสุรธาเทพผู้บังคับบัญชาของเขา ซึ่งเป็นสายลับอยู่ในกรุงศรีอยุธยา กับพระมหาธรรมราชา ขณะอยู่ที่เมืองพิษณุโลก เขาได้รับมอบหมายจากพระมหาธรรมราชาให้แจ้งข่าวเรื่องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชทานพระเทพกษัตริย์แก่กรุงศรีสัตนาคหุต ให้พม่าทราบ

หลวงบวรภักดีจึงตกลงรับหน้าที่นำความไปแจ้งแก่พม่า

การเดินทางระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับกรุงศรีสัตนาคหุตนั้น ต้องผ่านทางด่านสมอสอในแขวงเมืองเพชรบูรณ์ไม่ห่างจากพิษณุโลกนัก เมื่อพม่าได้ทราบพฤติการณ์เรื่องนี้ บุเรงนองก็ส่งกองทัพนามซุ่มสกัดอยู่ระหว่างทาง เมื่อข้าหลวงกรุงศรีอยุธยาเชิญเสด็จพระเทพกษัตริย์ไป พม่าก็เข้าช่วงชิงและเชิญเสด็จพระเทพกษัตริย์ไปหงสาวดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 186)

หลวงบวรภักดีเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตเหนือสิ่งอื่นใด ทั้งยังเป็นผู้ปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความซื่อตรงทั้งต่อผู้บังคับบัญชาและผู้อื่นเสมอมา แต่เพราะเหตุที่เขายึดมั่นในความซื่อสัตย์มากเกินไปจนประมาทหลงเชื่อใจผู้อื่น โดยมีได้ใช้ความระมัดระวัง จนทำให้ตนเองประสบเคราะห์กรรม ช้ำร้ายในที่สุดเขาก็ต้องจบชีวิตลงทั้งที่ยังมีมลทิน

“เช่นในชีวิตของพ่อนี้ ความทุกข์ร้อนที่บังเกิดขึ้นแก่ตัวพ่อและครอบครัว ก็เนื่องมาจากเหตุอันเดียว คือความโง่เขลาของพ่อ ความหลงเชื่อมลาย ว่าความซื่อสัตย์สุจริต และการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ จะเป็นคุณธรรมที่ทำให้เราเป็นคนดกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ พ่อเชื่อมั่นในเรื่องนี้อย่างเดียว จึงต้องมาตกอยู่ในฐานะเช่นนี้”

“ที่พ่อเขียนไว้อย่างนี้ ขออย่าให้ลูกเข้าใจ ว่าพ่อจะหมายความว่าไปในทางที่ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตหรือความรักการงานในหน้าที่นั้น จะไม่ใช่ของดี ที่จริงเป็นของดีมากและพ่อก็อยากให้ลูกเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตรักหน้าที่การงานเหมือนอย่างพ่อ แต่พ่อก็อยากสอนว่าเพียงเท่านั้นยังไม่พอ เราต้องมีอย่างอื่นอีก คือความไม่ประมาท ความบกพร่องอันยิ่งใหญ่ในตัวพ่อ คือความประมาท พระท่านสอนว่าความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย เรื่องของพ่อเป็นตัวอย่างให้ลูกได้เห็น ว่าคำสอนของพระ ในข้อนี้เป็นความจริง”

“ด้วยความเชื่อว่าตัวเป็นคนซื่อสัตย์ ด้วยความเชื่อว่าตัวได้ปฏิบัติงานการในหน้าที่มาเป็นอย่างดี ความเชื่ออันนี้ทำให้พ่อหลงและประมาทไป ไม่ได้เตรียมตัวทางอื่น ความสุจริตที่พ่อมิได้คนทั้งหลาย ทำให้พ่อประมาทไป ว่าคนอื่นเขาก็จะสุจริตต่อพ่อ พ่อไม่เคยนึกฝัน ว่าคนอย่างพระยาสุรเทพจะฆ่าได้ อันนี้เป็นความประมาทอย่างร้ายแรง และเป็นความบกพร่องมากที่สุดในตัวพ่อ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2513ก : 352)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่บันทึกเรื่องของหลวงบวรภักดีแต่อย่างใด แม้จะมีการบันทึกว่าพระมหาธรรมราชาแจ้งข่าวว่าเรื่องของพระเทพกษัตริย์ให้พม่าทราบ แต่ผู้ทำหน้าที่แจ้งข่าวสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชทานพระเทพกษัตริย์แก่กรุงศรีสัตนาคหุต ให้ทางพม่าทราบ คือบุคคลผู้มีตำแหน่งคนเร็ว

... พระมหาธรรมราชาจึงให้คนเร็วไปรับทูลความแก่พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีก็ให้กองทัพมาชุมนุมสกัดทางอยู่ พอข้าหลวงกรุงศรีอยุธยาเชิญพระเทพกษัตริย์ไป กองทัพพม่าก็เข้าชิงนางพาไปยังหงสาวดี ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2513ก : 338)

ผู้แต่งนิยายสมมุติหลวงบวรภักดีขึ้นมา โดยกำหนดให้ตัวละครต้องประสบเคราะห์กรรม เพราะความซื่อสัตย์ เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกเศร้า สะเทือนใจต่อชะตากรรมของตัวละคร อีกทั้งผู้แต่งยังสื่อความคิดเกี่ยวกับการทำงานราชการและความซื่อสัตย์ด้วย

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งกล่าวถึงเพชรไว้ว่า เขาเป็นเด็กที่เกิดจากความรักระหว่างกระจางกับจำเรียง พ่อแม่ซึ่งเป็นทาสต่างนายกัน ทำให้เพชรต้องเป็นทาสตั้งแต่เกิดหรือเป็นลูกทาสในเรือนเบี้ยนั่นเอง เมื่อเขาอายุ 5 ขวบ ก็ถูกเขียนด้อย่างหนักเพื่อสอนให้รู้จักสถานะที่ต่ำต้อยของตน

วันหนึ่ง ในขณะที่เพชรมีอายุเพียง ๕ ขวบ เขาถูกตีเจียนตาย ถูกตีด้วยหวาย ถูกตีตามคำสั่งของนายว่าให้ตีสำหรับสอนให้มันรู้ เพราะเพชรได้ทำความผิดอันหนึ่ง ซึ่งในสายตาของนายถือว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรงมาก อันที่จริงความผิดอันนี้ก็เกิดมาจากสัญชาตญาณของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนเข้าใจว่า ตัวเกิดมาเท่าเทียมกัน ไม่มีใครสูงกว่าใคร เพชรไม่เข้าใจว่าฐานะของตัวนั้นอยู่ต่ำกว่าลูกของนาย เพชรไม่เคยทราบ ว่าตัวเองเป็นแต่ลูกโค ส่วนลูกของนายนั้นเป็นลูกเทวดา เขายังอาจเข้ามาเล่นกับลูกของนาย และเมื่อลูกของนายต้อยเขา เขาก็ต้อยเอาบ้าง นายจึงลงโทษเป็นการสอนให้เพชรรู้ ว่าเขาเป็นแต่เพียงลูกโค จะมายกตนเท่าเทียมลูกของนายไม่ได้ การเขียนในครั้งนั้น

เป็นการเขียนด้วยหวายซึ่งเป็นการเริ่มชีวิตของทาสอย่างแท้จริง เพ็ชรลูกทาสในเรือนเบี้ย ต้องล้ม
รสหาย ตั้งแต่อายุเขาเพียง ๕ ขวบ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513 : 99-100)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวของตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติเพชรขึ้นมา โดยผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครมีฐานะเป็นทาสมาตั้งแต่
กำเนิด ทั้งถูกใช้งานและเขียนตีตั้งแต่ยังอายุน้อย เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกเวทนาและสะเทือนใจต่อ
ชะตากรรมของตัวละคร อีกทั้งยังสื่อถึงความไม่ยุติธรรมของสังคมไทย

การสมมุติตัวละครเพื่อสื่อความคิด ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ เพื่อมาตุภูมิ
และสวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ในนวนิยายเรื่อง "เพื่อมาตุภูมิ" ผู้แต่งกล่าวถึงอุทัยไว้ว่า เขาเป็นลูกชายของนายเกต
ทหารเขมรกับทองเครือหญิงชาวไทย อุทัยจึงมีเลือดเขมรและไทยผสมกันอยู่ในตัว แต่เขาคิด
เสมอว่าตนเองเป็นคนไทย เขมรยกทัพเข้ายึดเมืองปราจีนบุรี อุทัยจึงโกรธแค้นมากที่เขมรเข้า
มากวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินไปในขณะที่ไทยทำสงครามกับพม่า

ทองเครือไม่พูดอะไรมาก แต่ลูกของนายเกตสองคนคือ เนื้อทิพย์ กับอุทัยนั้น เคียดแค้น
อย่างยิ่ง แม้เขาจะเกิดในเมืองเขมร และพ่อเป็นเขมร เขาก็มาเติบโตมีชีวิตอยู่ในแดนไทย เขาไม่เคย
คิดว่าเขาเป็นชาติอื่น นอกจากชาติไทย ไทยเป็นมาตุภูมิ เป็นประเทศชาติของเขา เขามินึกถึงเสีย
ด้วยซ้ำ ว่าบิดาเขาเป็นเขมร ถึงแม้เขาจะพูดภาษาเขมรได้คล่องแคล่ว จนกระทั่งถึงบัดนี้ เขาก็ยัง
ถือว่าภาษาไทยเป็นภาษามารดา เขาได้อาศัยแผ่นดินไทยเป็นที่เลี้ยงตัวตั้งแต่เยาว์วัยมาจนเติบโต
เขาจึงไม่สามารถจะรักประเทศอื่นนอกจากประเทศไทย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 119)

อุทัยมีความปรารถนาที่จะทำประโยชน์เพื่อชาติไทยอย่างแรงกล้า แม้ร่างกายของเขาจะ
พิการก็ตาม แต่เขาก็พยายามช่วยเหลือประเทศชาติอย่างเต็มความสามารถ

เขาเคยเป็นคนแข็งแรง เคยมีร่างกายดี เดินเก่ง ทำงานเก่ง โรคภัยไข้เจ็บทำให้เขาเป็นคน
พิการเดินไม่ได้ มันเป็นเคราะห์กรรมเหลือเกิน ที่เขาไม่สามารถจะช่วยพ่อแม่และพี่สาว หรือช่วย
มาตุภูมิของเขาในเวลานี้ เขามีความปรารถนาแรงกล้า ที่จะทำตัวให้เป็นประโยชน์แม้จะไม่สามารถ
ช่วยพ่อแม่และพี่สาวได้ทันการ ก็ให้ได้ช่วยกองทัพไทย ซึ่งเขาทราบว่าเป็นแต่เพียงกองทัพลีๆ ซึ่งถ้า
หากเข้ามาทางด้านเหนือก็ต้องเสียเลือดเนื้ออย่างมากมาย และบางทีจะไม่สามารถเอาชนะเขมรได้
ในตอนนี้ด้วย

... เขาก็นึกขึ้นมาได้ว่าถึงแม้เขาเดินไม่ได้ เขายังคลานหรือถัดไปได้ ทำไมเขาไม่ทำความ
พยายาม ถึงแม้จะคลานไปได้สักชั่วโมงละ ๒๐ เส้น เขามีเวลาอีกถึง ๔-๕ ชั่วโมงกว่าจะรุ่งแจ้ง ถึง

อย่างไรเขาก็จะสามารถออกไปพ้นเขตตรวจตราของเขมรก่อนรุ่งอรุณ และมีทางที่จะพบกับกองทัพไทยได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 143)

ความตั้งใจที่จะช่วยเหลือชาติมาตุภูมิอย่างแรงกล้า และความมานะพยายามอย่างเต็มความสามารถของอุทัย ทำให้เขาสามารถช่วยชาติไทยให้ชนะศึกและช่วยชีวิตคนในครอบครัวของเขา อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดปาฏิหาริย์ทำให้อุทัยหายจากความพิการด้วย

... เขาดีใจและกำลังใจของเขาได้มีขึ้นอย่างแรงที่สุด เขาเผยอตัวของเขารขึ้น และก็รู้สึกความแปลกประหลาดขึ้นในตัว เขาไม่รู้ว่ากำลังแรงมาจากไหน เขาทั้งสองข้างของเขาค่อยๆยืนตัวขึ้นทีละน้อย และในที่สุดเขาก็สามารถยืนตั้งตัวตรง

เขาเชื่อว่าเป็นความช่วยเหลือของเทพเจ้า เทพเจ้าผู้รักษาประเทศชาติของไทย ได้รางวัลตอบแทนความดีของเขา ที่เขามีความกตัญญูต่อมาตุภูมิ เขาสามารถยืนทรงตัวอยู่ จนกระทั่งทหารไทยหมวดหนึ่งซึ่งเป็นทหารม้าเพียง ๕ คนมาพบเขา

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 146-147)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติอุทัยขึ้นมาแสดงบทบาทที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถเป็นได้ ผู้แต่งกำหนดให้อุทัยเป็นคนพิการแต่พยายามทำคุณประโยชน์เพื่อชาติ โดยไม่หวังเกรงต่อความยากลำบากจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ก่อให้เกิดปาฏิหาริย์ให้ตัวละครหายจากอาการพิการ ซึ่งสื่อถึงความคิดว่าทำดีได้ดี อีกทั้งความมานะพยายามของตัวละครตัวนี้ยังสร้างความซาบซึ้ง ประทับใจให้คนอ่านด้วย

ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งกล่าวถึงดวงใจไว้ว่า เขาเป็นบุตรชายของตัวละครข้าพเจ้า เป็นคนรูปหล่อ ตัวสูง เขาเกิดในเมืองไทยแต่ไปเติบโตที่ประเทศญี่ปุ่นด้วยเหตุนี้เอง ดวงใจจึงได้รับการอบรมศึกษาแบบญี่ปุ่น ซึ่งทำให้เขาเป็นคนขยัน อดทน และแข็งแรง อย่างไรก็ตามก็ดีการศึกษาแบบญี่ปุ่นนี้ก็มีทั้งส่วนดีและไม่ดี ดวงใจได้รับความคิดเรื่องการแก้แค้นจากญี่ปุ่นว่าต้องทำให้ผู้นั้นทุกข์ทรมานใจ จึงเป็นเหตุให้เขาสังหารภรรยาของหลวงสมบัติบริการและข่มขู่ว่าจะฆ่าหลวงสมบัติบริการพร้อมกับลูกชาย เพื่อแก้แค้นให้สุมาลย์แม่ของตน

ข้าพเจ้าได้ระวังอยู่แล้วที่จะไม่ให้ดวงใจรู้เรื่องเช่นนี้ ข้าพเจ้ารู้อยู่แล้วว่าความคิดในทางแก้แค้นนั้น ญี่ปุ่นไปไกลยิ่งกว่าชาติใดๆ ในโลกนี้ นี่เป็นผลอันหนึ่งแห่งการศึกษาแบบญี่ปุ่น ที่ข้าพเจ้าให้แก่มูลึก ซึ่งจะเป็นผลดีหรือผลร้ายก็ยังไม่แน่ แต่รวมความว่าการที่ข้าพเจ้าให้ลูกศึกษาแบบญี่ปุ่นเท่านั้น ครูได้ถ่ายทอดเอาเลือดพยายามเลือดแก้แค้นเข้าไปใส่แทนเลือดสมณะของพ่อทั้งหมด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 295)

ดวงใจยังคงแก้แค้นต่อไปตามแผนการที่วางไว้ โดยไม่ยอมหยุดจนกระทั่งเขาเชื่อว่า ได้ทำให้ดวงวิญญาณของแม่พอใจแล้ว ซึ่งนั่นก็เป็นลักษณะของคนญี่ปุ่นที่ไม่รู้จักขอบเขตที่พอดี

ญี่ปุ่นอีกแล้ว, ข้าพเจ้าคิด, การทำอะไรจะเพียงพอแค่ไหน ไม่วินิจฉัยด้วยใจของตัวเอง ไม่ใช่ความพอใจของตัวเอง แต่ต้องทำไปจนนึกแน่ๆจะเป็นที่พอใจของดวงวิญญาณแห่งบรรพบุรุษ และเมื่อยังไม่แน่ใจว่าจะเป็นที่พอใจของบรรพบุรุษ ก็เลยทำไม่หยุด ไม่รู้ว่าจะลงเอยที่ตรงไหน

“แม่เป็นคนใจบุญเหมือนพ่อ” ข้าพเจ้าพูด “แม่เป็นคนไม่ผูกเวรใคร เท่าที่ลูกทำไปก็มากเกินไปแล้ว ขึ้นทำอะไรไปมากกว่านี้ แม่จะโกรธเป็นแน่”

คราวนี้เขาเชื่อข้าพเจ้า เขาหันกลับไปบูชาใหม่และพูดตามที่ข้าพเจ้าบอกให้พูด วางงานแก้แค้นเป็นอันสิ้นสุดลงเพียงเท่านี้ เขาจะไม่ทำอะไรต่อไปอีก

ข้าพเจ้าสบายใจ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเขาหยุดแน่ เขาอาจจะฝ่าฝืนคำมั่นสัญญาที่เขาให้แก่ข้าพเจ้า แต่เขาจะไม่ฝ่าฝืนคำมั่นสัญญา ที่ให้ไว้แก่ดวงวิญญาณของแม่เขาเลยเป็นอันขาด เพราะเขาเกรงกลัวและเคารพดวงวิญญาณมากกว่าคนที่ยังมีชีวิตอยู่ การศึกษาแบบญี่ปุ่นให้ผลอย่างนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 328-329)

การศึกษาอบรมแบบญี่ปุ่นทำให้ดวงใจมีอุปนิสัยและแนวความคิดทั้งส่วนที่ดีและไม่ดี ภายหลังเขาได้ติดตามพ่อไปอาศัยอยู่ที่ประเทศบราซิล

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องราวตัวละครตัวนี้แต่อย่างใด

ผู้แต่งนวนิยายสมมุติดวงใจขึ้นมา เพื่อสื่อให้เห็นว่าแต่ละชาติก็มีทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี ผสมกันอยู่ ฉะนั้นการรับวัฒนธรรมหรือสิ่งต่างๆจากต่างชาติ ก็ควรเลือกรับแต่เฉพาะส่วนที่ดีมาพัฒนาตน

ตัวละครที่ตรงตามบุคคลในประวัติศาสตร์ มักเป็นตัวละครที่มีบทบาทไม่มากนัก แต่ตัวละครสำคัญของนวนิยาย เช่น ตัวดำเนินเรื่องและตัวละครคู่พระเอกฝ่ายชายหญิงมักเป็นตัวละครสมมุติ ส่วนตัวละครที่ดัดแปลงมาจากบุคคลในประวัติศาสตร์นั้น ผู้แต่งมักดัดแปลงตัวละครโดยการเพิ่มเติมบุคลิกหรือบทบาทของตัวละคร มากกว่าการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาให้ต่างจากบุคคลในประวัติศาสตร์

3. วิธีการสร้างฉาก

ฉากเป็นส่วนประกอบสำคัญของนวนิยายที่ทำให้ผู้อ่านทราบเวลา สถานที่เกิดเหตุการณ์ และบรรยากาศของสถานการณ์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องได้ดียิ่งขึ้น นักเขียนสร้างฉากโดยนำข้อมูลจากประวัติศาสตร์มาผสมกับจินตนาการ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นฉากในนวนิยาย แต่เนื่องจากฉากในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการมักเป็นเพียงภูมิหลังที่แสดงให้เห็นว่าเกิดเหตุการณ์ขึ้นที่ใด เวลาใด โดยมีบทบรรยายลักษณะของฉากเพียงเล็กน้อย ในการศึกษาเปรียบเทียบนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกเฉพาะฉากที่มีรายละเอียดหรือมีข้อมูลมากเพียงพอที่จะศึกษา

เปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์ โดยไม่กล่าวถึงฉากที่มีรายละเอียดน้อย เพราะในฉากเหล่านี้จะมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์อยู่น้อย ทำให้เปรียบเทียบข้อมูลกับประวัติศาสตร์ได้ไม่ชัดเจน จากการศึกษาเปรียบเทียบฉากในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์ พบวิธีการสร้างฉากในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์อยู่ 2 ลักษณะ คือ การสร้างฉากที่ตรงตามประวัติศาสตร์ และการสร้างฉากที่ดัดแปลงจากประวัติศาสตร์

3.1 การสร้างฉากที่ตรงตามประวัติศาสตร์

ผู้แต่งสร้างฉากเลียนแบบเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ โดยนำข้อมูลจากประวัติศาสตร์มาสร้างจินตภาพแล้วถ่ายทอดภาพที่ได้ออกมาเป็นฉากในนวนิยาย ฉากที่ได้จึงให้ภาพตรงกับข้อมูลตามประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ เพชรพระนารายณ์ และบุชารัก

ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระนารายณ์” ผู้แต่งกล่าวถึงเมืองลพบุรีไว้ว่า เมื่อพระบรมมหาราชวังที่เมืองลพบุรีสร้างเสร็จแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ทรงแปรพระราชฐานมาประทับที่นี้ แม้ว่าลพบุรีจะเป็นเพียงที่ประทับชั่วคราวแต่พระราชวังลพบุรีก็เป็นพระราชวังที่ทันสมัย อาคารก่อสร้างขึ้นด้วยอิฐ กำแพงพระราชวังทำเป็นแบบใหม่ ถนนสะอาดเรียบร้อย เวลากลางวันมีการจุดไฟ ส่วนเวลากลางวันก็มีค้ำคังด้วยผู้คน ข้าราชการตำแหน่งสูง และบาทหลวง

ราชสำนักลพบุรีกลายเป็นราชสำนักทันสมัยที่สุดในภูมิภาคแถบนี้ ตึกกรมต่างๆสร้างอย่างสมัยใหม่ ในขณะที่เมืองใหญ่ในสมัยเดียวกัน เช่น อังวะ เวียงจันทน์ และนครหลวงของกัมพูชา ยังเป็นเรือนไม้ไม่มีระเบียบ พระนครลพบุรีเป็นตึกก่ออิฐ กำแพงพระราชวังทำอย่างแบบใหม่ ตามถนนหนทางรักษาความสะอาดเรียบร้อย เวลากลางวันจุดไฟสว่างไสวเป็นทิวแถว เวลากลางวันค้ำคังด้วยหมู่คนที่แต่งกายงดงามยิ่งกว่าในกรุงศรีอยุธยา สตรียังผมยาว ประทับ นุ่งยกคาดผ้าเป็นเงา ระเบียบแจ่มใส แดด ยวดยานมีอยู่อย่างเดียวคือเสลี่ยงที่คนหาม ตามถนนของลพบุรี มีเสลี่ยงผ่านไปมามากกว่าในกรุงศรีอยุธยา เพราะคนใหญ่คนโตคนสำคัญทั้งหลายพากันมาอยู่ที่นี่ นานๆครั้งก็ได้พบฝรั่งแดงใส่เสื้อดำยาวกรอมถึงข้อเท้า เรียกกันว่า “บาทหลวง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 165)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับเมืองลพบุรีไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ทรงสร้างเมืองลพบุรีเป็นราชธานีแห่งที่ 2 เมืองลพบุรีสร้างตามแบบตะวันตกโดยฝีมือการออกแบบของบาทหลวงชาวอิตาเลียน ที่เน้นเรื่องยุทธศาสตร์การรบ ป้อม กำแพงล้อมเมือง กำแพงรอบพระราชวัง พระราชวัง และพระที่นั่งต่างๆ ก่อสร้างขึ้นด้วยอิฐ ปูน (กมล เกตุสิริ. 2497 : 14-17 , ตรี อมาตยกุล. 2513 : 292)

สมเด็จพระนารายณ์ทรงสั่งให้สร้างกำแพงด้านนอกและป้อมรอบพระราชวังตามแผนผังของบาทหลวงโทมาสชาวอิตาเลียน ริมกำแพงใหญ่และกำแพงแก้วในสมเด็จพระนารายณ์ราชวังมีช่องสำหรับจุดไฟ

... ในปัจจุบันไม่มีสิ่งสำคัญอันใดที่เป็นฝีมือช่างขอมเหลืออยู่เลย ทั้งนี้คงจะเนื่องจากตำหนักของพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายในสมัยโบราณมักจะสร้างด้วยเครื่องไม้ทั้งสิ้น เมื่อทิ้งร้างไว้นานโดยมิได้ซ่อมแซมก็ชำรุดทรุดโทรมและผุพังไป จึงไม่มีซากเหลือปรากฏอยู่เลย ส่วนซากโบราณสถานที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนี้เป็นของสร้างแต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น

กำแพงด้านนอกและป้อมรอบพระราชวังนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้สร้างตามแผนผังของบาทหลวงโทมาสชาวอิตาลี ... ด้านในกำแพงทำเป็นช่องเล็กๆ เรียบรายกันหลายแถว ช่องเหล่านี้ใช้ตั้งตะเกียงเพื่อจุดให้สว่างในเวลามืดมิด เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษาและงานพระราชพิธีต่างๆ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองลพบุรีใน พ.ศ. ๒๔๒๑ ทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับความงามของประทีปในพระราชวังเมืองลพบุรีว่า ดังนี้

"วันนี้สั่งให้เขาลองจุดไฟตามร่องตะเกียงที่ริมกำแพงใหญ่และกำแพงแก้วในพระนารายณ์ราชวัง ดูว่าพระนารายณ์ท่านจะจุดเล่นงามอย่างไรบ้าง ดูของท่านก็สว่างงามดียว ในครั้งสมเด็จพระนารายณ์นั้น ถ้าประทับอยู่ที่แห่งใดเห็นจะตามตะเกียงนี้ทุกคืน ไม่จุดแต่เป็นนักขัตฤกษ์จึงได้เจาะช่องไว้ในที่สำคัญ เป็นที่ประทับทั่วไปทุกแห่งดูก็ไม่เปลืองมากนัก"

(ตรี อมาตยกุล. 2513 : 287-288)

สมเด็จพระนารายณ์ทรงประทับที่เมืองลพบุรีในฤดูร้อนและฤดูหนาว เหล่าข้าราชการที่ติดตามมาเข้าเฝ้าจึงปลูกสร้างบ้านอาศัยอยู่ด้วย

... พวกฝรั่งเศสที่เข้ามากับราชทูตพรรณนาไว้ว่า ตำหนักและเรือนข้าราชการตั้งเรียงรายไปตามทะเลชุบศร ใช้เรือไปมาถึงกัน ...

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2498 : 51)

ในเมืองลพบุรีมีชาวต่างชาติหรือฝรั่งแดงที่เป็นบาทหลวง จึงสร้างโบสถ์ของศาสนาคริสต์เพื่อเผยแพร่ศาสนา

... เมื่อพระองค์แปรราชฐานเสด็จประทับเมืองลพบุรีมากกว่าประทับในราชธานี บรรดาชาวต่างประเทศที่มีสัมพันธไมตรีกับไทยก็ได้ตามเสด็จมาพำนักในเมืองลพบุรี การมาพำนักของชาวต่างประเทศในลพบุรีมีระยะนานจึงขอพระราชทานอนุญาตนำลัทธิศาสนาของตนมาประดิษฐานในลพบุรีด้วย ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ก็พระราชทานอนุญาต ด้วยประการฉะนี้ ชาวฝรั่งเศสจึงได้สร้างโบสถ์สำหรับประดิษฐานรูปเคารพในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ...

(กมล เกตุสิริ. 2497 : 185)

¹ คัดลอกตามหนังสือ

สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานที่ดินด้านนอกของคลองท่อให้แก่พวกบาทหลวงเยซุอิต สร้างวัดสันเปาโล (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ. 2498 : 51)

ผู้แต่งนวนิยายสร้างภาพเมืองลพบุรีตามลักษณะที่ได้จากข้อมูลประวัติศาสตร์
ในนวนิยายเรื่อง “บุชารัก” ผู้แต่งกล่าวถึงคลองมหาชัยไว้ว่า เป็นคลองใหม่

ข้อความข้างต้นนี้ เป็นคำสนทนาของหญิงชายคู่รักคู่หนึ่ง ซึ่งลงเรือเล็กไปด้วยกันสำพัง สองคน ในลำคลองมหาชัย ซึ่งเป็นคลองที่ขุดใหม่ไม่นานนัก เป็นคลองที่ประดับด้วยความงามของ ภูมิภาพ¹ ทั้งสองข้าง ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 137)

ตลอดสองฝั่งคลองเป็นทุ่งนา จึงไม่ค่อยมีบ้านเรือนในบริเวณนี้

สองฟากข้างเป็นทุ่งนาสุดสายตา มีบ้านปลูกเป็นหย่อมๆ มีถนนตัดผ่านทุ่งนา ซึ่งจะสังเกตเห็นแนวถนนได้ โดยที่ต้นไม้ปลูกอยู่ทั้งสองข้าง บนฝั่งขึ้นไปมีบึงหรือหนองเล็กๆอยู่เป็นแห่งๆ ลมพัดโบกทำให้น้ำกระเพื่อมเป็นระลอกน้อยๆ นกเล็กๆที่เดินอยู่บนคันนา ทำความรำเริงเบิกบานให้แก่ชีวิต

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514 : 138)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับคลองมหาชัยไว้ว่า ในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระได้กล่าวถึง การขุดคลองมหาชัยหรือคลองโคกขาม ต่อจากรัชกาลก่อนจนแล้วเสร็จ

ลุดักราช ๑๐๘๓ ปีฉลู ตรีศก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปประพาสที่ปากน้ำท่าจีน เมื่อเสด็จไปถึงคลองมหาไชย ทอดพระเนตรเห็นคลองนั้นขุดยังไม่แล้วค้างอยู่ ครั้นเมื่อเสด็จกลับมาถึงพระนคร จึงทรงพระราชดำริแล้วตรัสสั่งให้พระราชสงครามเป็นนายกอง ... ครั้นถึงคลองมหาชัย จึงให้ฝรั่งสองกลองแก้วดูให้ตรงปากคลองปักกรวยเป็นสำคัญ ทางไกล ๓๔๐ เส้น ขุดที่ก่อนหน้านี้ได้ทีแล้ว ๖ เส้นเศษ ยังไม่แล้วนั้นมากถึง ๓๔๐ เส้น ให้ขุดคลองลึก ๖ ศอก กว้าง ๗ ศอกเท่าเก่า เกณฑ์กันเป็นหน้าที่ คน ๓ หมื่นเศษ ขุด ๒ เดือนเศษจึงแล้ว

(กรมศิลปากร. 2542 : 104)

ในประวัติศาสตร์บันทึกถึงการขุดคลองมหาชัย แต่ไม่บรรยายถึงสภาพสองฝั่งของคลอง ทำให้ทราบเพียงว่า คลองมหาชัยเป็นคลองใหม่และมีขนาดยาว

ผู้แต่งนวนิยายบรรยายสภาพสองฝั่งคลองมหาชัย ตามภาพที่ผู้แต่งจินตนาการขึ้นจาก ข้อมูลประวัติศาสตร์

¹ คัดลอกตามหนังสือ

3.2 การสร้างฉากที่ดัดแปลงจากประวัติศาสตร์

ผู้แต่งสร้างฉากนี้โดยนำข้อมูลจากประวัติศาสตร์มาดัดแปลง เพิ่มเติม ฉากที่ได้จึงให้ภาพที่แตกต่างไม่ตรงกับข้อมูลในประวัติศาสตร์ แต่ก็ยังมีเค้าเดิมของประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นแบบหลงเหลืออยู่บ้าง ดังปรากฏในนวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ เพื่อนเก่าเมียรัก และดอกฟ้าจำปาศักดิ์

ในนวนิยาย “เพื่อนเก่า เมียรัก” ผู้แต่งกล่าวถึงภาพสนามรบในสงครามลาดหญ้าไว้ว่า ไทยส่งกองทัพออกไปตั้งรับพม่าที่ลาดหญ้า เมืองกาญจนบุรี สนามรบของสงครามครั้งนี้อยู่ในพื้นที่ป่าและติดภูเขาอยู่ในบริเวณพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า เหล่าทหารไทยกับพม่าต่อสู้กันอย่างหนัก มีคนบาดเจ็บล้มตายจำนวนมากมาย และเกิดไฟไหม้ป่าด้วย

เสียงปืนดังสนั่นอยู่ทางฟากเขาเบื้องซ้ายและทางแนวป่า ที่อยู่ตรงหน้าออกไป เป็นเครื่องบอกให้ทราบแน่ ว่ากองลาดตระเวนของไทยได้เผชิญกับกองทัพพม่า เสียงปืนที่แน่นหนาอยู่เป็นเวลานาน แสดงว่าการรบที่ทำการอยู่นั้น ไม่ใช่การรบกับทหารกองน้อยๆ แต่เป็นการรบอย่างหนัก เชื่อแน่ว่ากำลังส่วนใหญ่ของไทยเราก็จะได้เคลื่อนออกไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 149)

ที่นั่นไม่ใช่ท้องทุ่ง แต่เป็นที่ป่า ทหารม้าไม่สามารถจะเข้าทำการได้ พวกปืนน้อยปืนใหญ่ก็ไม่สู้มีประโยชน์สำหรับภูมิประเทศนั้น การสู้รบมีอยู่วิธีเดียว คือเอาดาบฟันกัน เป็นความตายและบาดเจ็บมากมาย ร้ายแรงเสียยิ่งกว่าที่รับกันด้วยปืน ผู้ที่ต้องเผชิญการรบดลุมบอนอย่างนั้น ไม่มีทางเลี่ยงหนี มีทางเดียวคือ ต้องสู้จนชนะหรือจนตาย ที่ตายก็ตายไป ที่ยังอยู่ก็สู้กันไป ภายในที่รกรกมีที่ต่อสู้เพียงแคบๆ คนที่ล้มลงก็ถูกเหยียบ ที่ยังไม่ตายก็เลยตาย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 159)

เอกสารทางประวัติศาสตร์ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับสนามรบที่ลาดหญ้าว่า ทหารไทยกับพม่าปะทะกันอยู่บริเวณเชิงเขา

... ถ้าไทยรักษาทุ่งลาดหญ้าไว้ได้ กองทัพพม่าที่ยกเข้ามาต้องตั้งอยู่บนภูเขา อันเป็นที่กันดารจะหาเสบียงอาหารเลี้ยงกองทัพ และจะเดินกระบวนทัพก็ยาก เปรียบเหมือนข้าศึกต้องอยู่ในตรอก ไทยสกัดคอยอยู่ปากตรอก ถึงกำลังน้อยกว่าก็พอจะสู้ได้ ด้วยอาศัยชัยภูมิดังกล่าวมา การก็เป็นจริงเช่นนั้น เมื่อกองทัพหน้าของพม่ายกเข้ามาปะทะกองทัพไทยตั้งสกัดอยู่ที่ทุ่งลาดหญ้า ก็ต้องหยุดอยู่เพียงเชิงเขา เมื่อกองหน้าหยุดอยู่บนภูเขา กองทัพที่ยกตามมาข้างหลังก็ต้องหยุดอยู่บนภูเขาเป็นระยะกันไป ...

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2543 : 437)

สนามรบในสงครามครั้งนี้อยู่ระหว่างค่ายไทยที่ทุ่งลาดหญ้ากับเชิงเขาบรรทัดที่พม่าตั้งทัพ (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ฉ : 449) แต่ไม่ระบุว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าหรือลานกว้าง และไม่ระบุถึงสภาพความรุนแรงในการสู้รบ แต่จากข้อมูลที่ได้รับ คาดว่าการปะทะไม่รุนแรงนัก

ผู้แต่งนวนิยายบรรยายภาพสนามรบของสงครามลาดหญ้าต่างจากข้อมูลในประวัติศาสตร์ ฉากสนามรบในนวนิยายเป็นพื้นที่ป่าที่มีซากศพกลาดเกลื่อน คนบาดเจ็บมากมาย และไฟไหม้ป่า แสดงถึงการปะทะที่หนักหน่วง รุนแรง และมีบรรยากาศที่น่ากลัว แต่ข้อมูลจากประวัติศาสตร์ กลับไม่ระบุลักษณะของสนามรบ และบรรยายการสู้รบที่ดูไม่รุนแรงนัก ผู้แต่งดัดแปลงฉากให้ต่างจากประวัติศาสตร์ เพื่อเพิ่มอรรถรสให้เนื้อเรื่องตื่นเต้น น่าสนใจ และทำให้ตัวละครดูโดดเด่นขึ้น

ในนวนิยายเรื่อง “ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” ผู้แต่งกล่าวถึงพระธาตุพนมไว้ว่า พระธาตุพนมมีอายุเก่าแก่ออยู่ในเมืองนครพนม เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์บุรณะพระธาตุพนมและต่อยอดให้สูงขึ้นไปอีก ส่วนล่างของพระธาตุพนมยังเป็นแบบเดิม เป็นก้อนอิฐซ้อนกันเชื่อมด้วยตัวยาวโบราณ โดยไม่ใช้ปูน ส่วนบนมีปูนโบกทับไว้เพื่อรั้งยอดพระธาตุใหม่ที่สูงกว่าเดิม 2 วา แต่ยอดพระธาตุใหม่ขาดความละเอียดในการตกแต่ง ไม่สวยงาม และใช้เพียงจานชามเก่ามาตกแต่งเป็นลวดลาย

เจ้าหญิงทรงสังเกตเห็นว่าการซ่อมจวนเสร็จ สิ่งที่ทำให้ความประหลาดใจให้แก่เจ้าหญิง ก็คือในตอนเบื้องบนมีการโบกปูน ตรงข้ามกับที่พระชนกของเธอเคยบอกมาว่าพระธาตุพนมนั้นไม่มีการโบกปูน การที่เจ้าอนุมาซ่อมใหม่ แล้วโบกปูนลงไปอย่างนี้ เป็นการทำลายคุณค่าของพระเจดีย์โบราณอย่างมาก

“ฉันเคยได้รับคำสอนจากเจ้าพ่อ ว่าพระเจดีย์ธาตุพนมนั้นไม่โบกปูนเลย” เจ้าหญิงรับสั่งกับนายทหาร

“เดิมไม่โบกปูนเลย พระเจ้าค่ะ” นายทหารตอบ “จะทรงสังเกตเห็นในตอนล่าง ว่าไม่มีการโบกปูน”

“แต่ทำไมไม่โบกปูนตอนบนเข้า ?”

“เพราะเจ้าย่ากระหม่อมทรงต่อยอดให้สูงขึ้นอีกสองวา จึงต้องโบกปูน ถ้ามิฉะนั้นก็รั้งยอดใหม่ไว้ไม่อยู่”

“ฮ้อ พระธาตุพนมของโบราณถูกต่อยอดเสียแล้วหรือ ?”

“พระเจ้าค่ะ เจ้าย่ากระหม่อมทรงเห็นว่าของเดิมนั้นต่ำไป จึงทรงต่อยอดให้สูงขึ้นอีกสองวา”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 178-179)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกข้อมูลมีการบุรณะพระธาตุพนมในสมัยต่างๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ทำให้ทราบลักษณะพระธาตุพนมในสมัยที่เจ้าอนุวงศ์ครองเวียงจันทน์ไว้ว่า พระเชษฐาธิราชแห่งล้านช้างได้ทรงบุรณะพระธาตุพนมด้วยการโบกปูนพระธาตุ แต่ไม่ได้บุรณะส่วนล่าง

งานสำคัญของพระเชษฐาธิราช เมื่อกลับมาครองล้านช้างแล้ว คือได้ยกเอาเมืองหลวงของล้านช้าง มาตั้งที่เวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ.๒๑๐๖ ได้สร้างพระเจดีย์ธาตุหลวงที่เวียงจันทน์ และได้ซ่อมพระเจดีย์ธาตุพนม ซึ่งเป็นของเก่า ก่อด้วยอิฐโดยไม่โบกปูน แต่ชำรุดทรุดโทรมลง พระเชษฐาธิราชไม่รู้ว่าซ่อมตามสภาพเก่าได้อย่างไร ก็เอาปูนโบกทำให้ถาวรวัตถุอันนี้เปลี่ยนรูปไป เพราะเหตุที่ยังไว้ในตอนล่างไว้ ไม่เอาปูนโบกทับ จึงทำให้รู้ได้ว่าลักษณะเดิมของพระธาตุพนมเป็นอย่างไร

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514จ : 474)

พ.ศ. 2233 พระครูโพนสะเม็กบูรณะส่วนบนของพระธาตุพนมด้วยอิฐปูน ต่อยอด
พระธาตุด้วยเหล็กไหล และทำฉัตรเหนือพระธาตุ

... ท่านได้ลงมือบูรณะพระธาตุพนมคือต่อยอด ด้านานเดิมว่าสร้างด้วยเหล็กเปือก คือ
เหล็กไหลได้แก่ตอนเชิงหีบขึ้นไปจนถึงยอดสุด ท่านเริ่มบูรณะแต่พุทธศักราช ๒๒๓๓ ถึงพุทธศักราช
๒๒๓๕ รวม ๓ ปี จึงแล้วบริบูรณ์

งานที่ท่านพระครูโพนสะเม็กปฏิสังขรณ์นั้น แบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้ แต่ต้นหีบขึ้นไปถึง
กลีบบัวหงายเป็นอิฐปูนตอนหนึ่ง ต่อจากนั้นขึ้นไปเป็นรูปโกศหล่อด้วยโลหะเนื้ออ่อนที่เข้าใจกันว่าเป็น
เหล็กเปือก หล่อเป็นโกศสวมลงในอิฐปูนตอนหนึ่ง จากเหล็กเปือกขึ้นไปถึงฉัตรหล่อด้วยทองแดงสวม
ต่อขึ้นไป ตอนปลายสุดเป็นปมมียูสำหรับปักฉัตรตอนหนึ่ง

(พระเทพรัตนโมลี. 2512 : 81)

พ.ศ. 2156 เจ้าอนุวงศ์ ทรงปฏิสังขรณ์ฉัตรเหนือพระธาตุ

พ.ศ. ๒๑๕๖ พระเจ้าเวียงจันทน์ได้เสด็จลงมาทำบุญฉลองที่วัดพระธาตุพนมอีก แต่มิได้
บอกข้าว่าฉลองอะไร? เข้าใจว่าปีนี้มายกฉัตรพระธาตุ เพราะฉัตรพระธาตุหักแต่ พ.ศ. ๒๓๕๐ คงสร้าง
ซ่อมขึ้นใหม่และยกในปีนี้ ...

(พระเทพรัตนโมลี. 2514 : 44)

เอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงภาพพระธาตุพนมในสมัยเจ้าอนุวงศ์ เป็น
สถาปัตยกรรมที่งดงามมาก ฐานของพระธาตุเป็นอิฐไม่ได้ใช้ปูนเลย ส่วนเหนือขึ้นไปเป็นปูนซึ่ง
ตกแต่งอย่างงดงาม ยอดพระธาตุเป็นเหล็กเปือกซึ่งเป็นวัสดุที่หายากและมีค่ามาก ฉัตรเหนือ
พระธาตุเป็นส่วนที่เจ้าอนุวงศ์ทรงบูรณะไว้ ซึ่งประวัติศาสตร์ให้ลักษณะพระธาตุพนมแตกต่างจาก
จากพระธาตุพนมในนวนิยายที่ ผู้แต่งบอกว่าพระธาตุพนมได้รับการตกแต่งยอดของพระธาตุ
ด้วยจวน ขามเก่า ทำให้พระธาตุพนมไม่สวยงาม ผู้แต่งดัดแปลงฉากนี้ เพื่อชักจูงให้คนอ่านไม่
ชอบเจ้าอนุวงศ์และมีอารมณ์ร่วมไปกับนวนิยาย อันทำให้ได้รับอรรถรสในการอ่านยิ่งขึ้น

ในนวนิยายเรื่อง "หวานใจเจ้าอน" ผู้แต่งบรรยายสภาพงานนมัสการพระพุทธรูป สระเบรี
ในตอนที่เจ้าอนุวงศ์ทรงนมัสการพระพุทธรูป มีผู้คนจำนวนมากทั้งคนชายเคื่องสัการะบูชา
และคนมาเที่ยวงาน ผู้แต่งยังพรรณนาลักษณะของวัดพระพุทธรูปที่สระเบรีไว้ว่า ยอดพระมณฑป
ประดับด้วยแก้วกระจก ทางขึ้นไปยังพระมณฑปเป็นบันไดสูงประมาณ 50 ชั้น มีรูปปั้นพญานาค
แผ่เศียรอยู่เบื้องล่างซุหางอยู่เบื้องบน มีระฆังขนาดเล็กและขนาดใหญ่แขวนรอบบริเวณพระมณฑป

บนเชิงเขาซึ่งขนานนามตามตำนานว่า สัจจพันธคีรี มณฑปอันสูงเด่นยอดประดับแก้ว
กระจก ส่องแสงแพรวพราว เมื่อต้องแดดและแสงจันทร์ ตั้งอยู่อย่างสง่างามภายในวงล้อมของภูเขา
และต้นไม้เขียวสด ทางขึ้นจากเบื้องล่างถึงมณฑป เป็นบันไดราว ๕๐ ชั้น ใช้ปูนปั้นเป็นพญานาคแผ่
เศียรอยู่เบื้องล่าง ซุหางอยู่เบื้องบน รอบบริเวณมณฑปมีระฆังใหญ่น้อย สำหรับผู้ที่ขึ้นไปบูชา จะได้

ตีบอกสวรรค์ว่าตนได้อุตสาหกรรมมากระทำสักการบูชาบูชาบุญสถานอันศักดิ์สิทธิ์ภายใต้มณฑปนั้น มีสิ่งที่ประชาชนชาวไทยเคารพบูชาทั่วประเทศ สถานที่นั้นเรียกว่าพระพุทธรูป อยู่ในเขตจังหวัดสระบุรี

...
แต่ในวันหนึ่งซึ่งมิใช่เทศกาล เกิดมีผู้คนล้นหลามขึ้นลานพระพุทธรูป พวกชายทองคำเปลว ขาดอกไม้รูปเทียน เครื่องสักการบูชา นั่งเรียงตามบันได บรรดาชาวเมืองสระบุรีพากันแต่งกายหลายอย่างต่างสี มาอยู่กันเนืองแน่น วันนั้นเป็นโอกาสพิเศษ วันที่ผู้มีเกียรติสูงจะมานมัสการพระพุทธรูป ผู้นั้นคือ เจ้าอนุวงศ์ครองนครเวียงจันทน์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2504 : 16-18)

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏเรื่องเจ้าอนุวงศ์ทรงนมัสการพระพุทธรูป สระบุรี แต่อย่างใด มีเพียงข้อความที่บรรยายการบูรณะพระพุทธรูป สระบุรี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งทำให้ทราบลักษณะของพระพุทธรูป สระบุรีในสมัยนั้น ปรากฏอยู่ว่ากรม-พระราชวังบวรฯ ทรงยกเครื่องพระมณฑปและลงรักปิดทองพระมณฑป

... จึงให้ช่างยกเครื่องบนพระมณฑปและยอดเสร็จ ให้จัดการลงรักปิดทองประดับกระจก ...

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. 2531 : 47)

นอกจากนี้ยังมีข้อความที่ชี้ให้เห็นว่า มีระฆังแขวนอยู่บริเวณรอบพระมณฑปมาตั้งแต่สมัยพระสุริเยนทราธิบดินทร์แล้ว

ริมกำแพงแก้วซึ่งล้อมมณฑปพระพุทธรูปทางด้านเหนือมีระฆังแขวนอยู่หลายสิบใบ ระฆังเหล่านี้แขวนไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนตีถวายเป็นพุทธบูชาหลังจากปิดทองพระพุทธรูป และบริจาคทานเสร็จแล้ว ระฆังบางใบสร้างขึ้นอย่างประณีตและมีลวดลายงดงาม แต่บางใบก็ไม่ใช่มือของช่างไทย เป็นฝีมือของช่างจีนแท้ๆ ซึ่งคงจะได้มาจากเมืองจีนแต่สมัยครั้งกรุงศรีอยุธยาที่มี บางใบเมื่อตีแล้วจะมีเสียงไพเราะกังวานจับใจและบางใบก็เป็นของเก่าแก่สร้างแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ที่ทราบได้ก็คือมีจารึกว่าได้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๒๖๖ ล่วงไปแล้ว ๑๐ เดือนกับ ๒๘ วัน เมื่อคำนวณอายุระฆังใบนี้แล้ว จะปรากฏว่าสร้างแต่ครั้งแผ่นดินพระสุริเยนทราธิบดินทร์ (ขุนหลวงสรศักดิ์) มีอายุนับถึงเวลาปัจจุบันได้ ๒๓๐ ปีเศษ

(ตรี อมาตยกุล. 2500 : 38)

จากนี้ให้ภาพพระพุทธรูป สระบุรี ตรงตามข้อมูลประวัติศาสตร์ แต่บรรยากาศที่คับคั่งไปด้วยผู้คนมาเข้าเฝ้าเจ้าอนุวงศ์ ขณะที่ทรงนมัสการพระพุทธรูปนั้น เป็นเพียงส่วนที่ผู้แต่งจินตนาการขึ้น

หลวงวิจิตรวาทการมักจะคงเนื้อหาของประวัติศาสตร์ในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ไว้ตามเนื้อหาเดิมของประวัติศาสตร์ แม้จะดัดแปลงเนื้อหาของประวัติศาสตร์บ้าง ก็ไม่นิยมเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ แต่จะใช้วิธีเพิ่มเติมเนื้อหาเข้าไปโดยรักษาเค้าเดิมไว้ หรือใช้วิธีสมมุติเนื้อหาขึ้นมาใหม่ ถึงกระนั้นผู้แต่งก็ไม่ได้สมมุติหรือดัดแปลงประวัติศาสตร์อย่างไรเหตุผล แต่เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ทางด้านการประพันธ์ ประโยชน์ทางด้านวรรณศิลป์ หรือเพื่อสื่อความคิดบางประการ ซึ่งลักษณะที่กล่าวมานี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้รับอรรถรสในการอ่านมากขึ้น

บทที่ 3

จุดมุ่งหมายในการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

จุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ในการสร้างสรรคงานเขียนอาจิเคราะห์ได้จากตัวงาน การศึกษาเนื้อหาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการนั้น ทำให้ทราบถึงจุดมุ่งหมาย หรือแนวความคิดที่เป็นแรงบันดาลใจให้หลวงวิจิตรวาทการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ จากการ ศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของผู้แตงพบว่ นอกจากจะให้ความสนุกสนานแล้ว หลวงวิจิตรวาทการยังมีจุดมุ่งหมายอื่นประกอบอีก 4 ประการ คือ เพื่อปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม เพื่อเสนอ แนวคิดในการดำเนินชีวิต เพื่อให้คตินธรรมและความเชื่อทางศาสนา และเพื่อให้ความรู้

1. เพื่อปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม

หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักคิดตามแนวคิดชาตินิยม ดังที่ได้แสดงแนวคิดดังกล่าวไว้ใน หนังสือชาตินิยมว่

“...ลัทธิชาตินิยม คือ ลัทธิที่ถือชาติเป็นจุดหมายปลายทาง และถือประโยชน์ของชาติเป็น สำคัญยิ่งกว่าประโยชน์ใดๆ หรือพูดให้เข้าใจง่ายขึ้นอีกก็คือลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิรักชาติ ... ด้วยเหตุนี้ ลัทธิชาตินิยมจึงหนักไปในทางรักคนคือรักคนที่สืบสายโลหิต และมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมา โดยไม่ จำกััดเขตว่คนเช่นนั้นจะอยู่ในประเทศใด โดยที่ชาตินิยมหนักมาในทางคน จึงเป็นลัทธิที่ชวนให้เกิด ความร่วมแรงร่วมใจ ร่วมเป็นร่วมตายเพื่อสิทธิและเสรีภาพของชาติ ซึ่งหมายถึงส่วนรวมของคน ด้วยเหตุนี้ลัทธิชาตินิยมจึงถือส่วนรวมเป็นสำคัญกว่าส่วนย่อย คือถือความเป็นอยู่ของส่วนรวมเป็น สำคัญกว่าความเป็นอยู่ส่วนตัวบุคคล บุคคลแต่ละคนต้องเสียสละเพื่อส่วนรวม ...”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2528 : 37-39)

หลวงวิจิตรวาทการเล็งเห็นว่าแนวคิดตามลัทธิชาตินิยมเป็นแนวคิดที่ดี หากประชาชน ในชาติยึดถือตามแนวคิดนี้ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน ด้วยเหตุนี้ผู้แตง จึงประสงค์ที่จะเผยแพร่แนวคิดตามลัทธิชาตินิยมให้คนไทยได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ (ทิพวัลย์ โล่ห์ตระกูล. 2530 : 62) แนวคิดชาตินิยมที่ปรากฏในนวนิยายมี 4 แนวคิดย่อย ได้แก่ ความรักชาติ การทดแทนบุญคุณประเทศชาติ การสร้างมิตรภาพกับประเทศเพื่อนบ้าน การปลูกฝังความ เกียรติขงต่อศัตรูของชาติ และการพัฒนาตน

1.1 ความรักชาติ แบ่งออกได้ 4 ด้าน คือ ความภูมิใจในชาติ ความหวงแหนใน เอกราชของชาติ ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ และการเสียสละเพื่อชาติ

1.1.1 ความภูมิใจในชาติ

การกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ และความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะ เทคโนโลยีต่างๆของไทย ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกภาคภูมิใจ อันก่อให้เกิดความปรารถนาที่จะเห็นชาติไทยกลับมายิ่งใหญ่ และเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนาถ” ผู้แต่งกล่าวว่า ในอดีต เรือสินค้าของไทยเดินทางไปค้าขายถึงประเทศจีนและญี่ปุ่น

... ส่วนเรือค้าขายของไทยเรานั้น ทางจีนและญี่ปุ่นยังยอมให้เดินไปมา และเข้าท่าของเมืองจีนเมืองญี่ปุ่นได้ ฝรั่งเศสอาศัยเรือของเรามาบรรทุกสินค้าเข้าไปขายในเมืองจีนเมืองญี่ปุ่น คิดแล้วก็น่าปลื้มใจ หรือมิฉะนั้นก็น่าเสียใจ น่าปลื้มใจที่ว่าเมื่อ 300 ปีมาแล้ว ไทยเรามีเรือสินค้าสามารถจะเดินทางไปเมืองจีน เมืองญี่ปุ่นถึงกับฝรั่งเศสเอาสินค้าบรรทุกเรือของเราไป ส่วนข้อที่น่าเสียใจ คือว่าในเวลาที่เราไม่มีเรือเดินอย่างนั้น ความเก่งกาจของพวกเราในสมัยนี้น้อยกว่าบรรพบุรุษของเราเมื่อ 300 ปีมาแล้วเป็นอันมาก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 155)

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ผู้แต่งบรรยายถึงสภาพเมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ไว้ว่าเมืองลพบุรีมีการก่อสร้างบ้านเมืองด้วยวิธีการแบบยุโรปและคับคั่งไปด้วยผู้คน อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง และความก้าวหน้าทางวิทยาการในสมัยนั้น

ราชสำนักลพบุรีกลายเป็นราชสำนักทันสมัยที่สุดในภูมิภาคแถบนี้ ตึกกรมต่างๆสร้างอย่างสมัยใหม่ ในขณะที่เมืองใหญ่ในสมัยเดียวกัน เช่น อังวะ เวียงจันทน์ และนครหลวงของกัมพูชา ยังเป็นเรือนไม้ไม่มีระเบียบ พระนครลพบุรีเป็นตึกก่ออิฐ กำแพงพระราชวังทำอย่างแบบใหม่ ตามถนนหนทางรักษาความสะอาดเรียบร้อย เวลากลางคืนจุดไฟสว่างไสวเป็นทิวแถว เวลากลางวันคับคั่งด้วยหมู่คนที่แต่งกายงดงามยิ่งกว่าในกรุงศรีอยุธยา สตรียังผอมยาว ประเป๋า นุ่งยกคาดผ้าเป็นเงาระยับจับแสงแดด ยวดยานมีอยู่อย่างเดียวคือเสลี่ยงที่คนหาม ตามถนนของลพบุรี มีเสลี่ยงผ่านไปมามากกว่าในกรุงศรีอยุธยา เพราะคนใหญ่คนโตคนสำคัญทั้งหลายพากันมาอยู่ที่นี่ นานๆ ครั้งก็ได้พบฝรั่งแดงใส่เสื้อดำยาวกรอมถึงข้อเท้า เรียกกันว่า “บาทหลวง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 165)

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงเมืองลพบุรีราชธานีที่ประทับของสมเด็จพระนารายณ์ ว่าเป็นเมืองที่ได้รับการก่อสร้างและตกแต่งตามแบบสมัยใหม่ มีชาวต่างชาติจำนวนมากซึ่งได้เข้าฟังพระบรมโฑธิสมภารของพระองค์ แสดงให้เห็นว่าชาติไทยเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่และมีวิทยาการทันสมัย

พระนครลพบุรี ราชธานีที่ประทับของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้รับการตกแต่งอย่างแบบใหม่ ตึกกรมและถนนหนทางทันสมัย มีตลอดถึงการประปาที่ส่งน้ำจากทะเลชุบศร มีชาวต่างประเทศนานาชาติมาสโมสร ฟังพระบรมโฑธิสมภารของสมเด็จพระนารายณ์ผู้เป็นพระมหากษัตริย์

ยิ่งใหญ่ เป็นองค์หนึ่งในสององค์ของพระมหากษัตริย์ไทยที่ได้ถูกรบเข้าไปถึงแดนพม่า และพระราชทานสันติสุขอันยืนยาวแก่ชาวไทย พระเกียรติศักดิ์เกียรติคุณได้แผ่ไปทั่วทิศานุทิศ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 1)

ในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” ผู้แต่งกล่าวว่าพระเจ้าฟ้ารั่วทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของชาติมอญ เพราะทรงได้รับความอุปถัมภ์พ่อนรามคำแหง

“นั่นซิคะ พวกเราก็ได้เรียนพงศาวดารกัน และรู้ว่าในสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว ได้ราชธิดาของพระเจ้ารามคำแหงเป็นพระราชินี และในสมัยนั้น เมืองมอญอยู่เย็นเป็นสุข พระเจ้าฟ้ารั่วทรงเป็นกษัตริราช ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง ซึ่งเราถือว่าเป็นกษัตริย์องค์สำคัญที่สุดของมอญ และการที่พระเจ้าฟ้ารั่วยิ่งใหญ่ได้ถึงปานนั้น ก็เพราะได้รับความโอบอุ้มอุปถัมภ์ของไทย ข้านี้พวกเราชาวรามัญทราบดี”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 54)

1.1.2 ความหวงแหนในเอกราชของชาติ

การบรรยายสภาพหรือให้รายละเอียดความสูญเสียของไทยในฐานะฝ่ายแพ้สงคราม และการถูกเอารัดเอาเปรียบจากฝ่ายที่ชนะสงคราม ส่งผลให้ผู้อ่านรู้สึกเศร้าใจและไม่ปรารถนาจะเห็นชาติไทยตกอยู่ในสถานะเช่นนั้นอีก ความคิดนี้นำไปสู่ความหวงแหน เป็นห่วงสวัสดิภาพของชาติ ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “ครุฑดำ” ที่พม่ากวาดต้อนเอาทรัพย์สินและคนไทยไปหลังจากที่ไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว ผู้แต่งได้บรรยายภาพเหตุการณ์ตอนที่พม่ากวาดต้อนผู้คนและชนทรัพย์สินจากกรุงศรีอยุธยาแสดงถึงความสูญเสียของไทยอย่างละเอียด ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเศร้าใจ

ในวันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ พระเจ้าบุเรงนองเคลื่อนทัพจากกรุงศรีอยุธยาเป็นกระบวนใหญ่มหิมาประกอบด้วยช้างม้า คนเดินเท้าเป็นจำนวนเหลือที่จะคณานับ กระบวนช้างส่วนมากที่สุดเป็นกองขนทรัพย์สินที่มีค่าตลอดถึงเงินทอง เพชรนิลจินดา ซึ่งรับจากท้องพระคลังหลวงและริราชบาทย์จากราษฎร เป็นราชพัสดุของผู้ชนะ คำที่พูดกันว่า พม่าขนทองไปถึง ๗ หลังช้างนั้นไม่เกินความจริง นอกจากนั้นมีเกวียนหลายสิบเล่ม บรรทุกของหนักเช่น เสบียงอาหาร และปืนผาอาวุธที่รบไปจากไทย เพื่อมิให้มีกำลังต่อสู้พม่าอีกต่อไป พวกขี่ม้าทั้งหมดเป็นทหารพม่า ส่วนพวกเดินเท้า ส่วนมากที่สุดเป็นเชลยไทย ที่พม่ากวาดต้อนเอาราชสมบัติไปเป็นทาส กรุงศรีอยุธยาสัมผัสสมเด็จพระมหินทราธิราชสมบัติ พลเมืองราวแสนคน พ่อคึกพม่ามาประชิดกรุง ก็อพยพหลบหนียุทธภัยไปราวครึ่งหนึ่ง พม่าทิ้งไว้ให้อยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพียงหนึ่งหมื่นคน ที่กวาดต้อนเอาไปรวม ๔ หมื่น เป็นการเดินขบวนอย่างยืดยาวเหมือนน้ำไหล

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 227-228)

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” เมื่อพม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็เข้ามาเผาบ้านเรือนของประชาชนและริบทรัพย์สินไปจำนวนมาก ทำให้ผู้อ่านทราบถึงสถานการณ์ที่น่าหวาดกลัวและความสูญเสียที่ชาวกรุงศรีอยุธยาเผชิญ ก่อให้เกิดความรู้สึกเศร้าใจต่อเหตุการณ์นี้

โดยเหตุที่พม่าเข้าเมืองได้ในเวลากลางคืน ความโกลาหลซุลมุนวุ่นวายจึงมีขึ้นในกรุงอย่างสุดที่จะพรรณนา พม่าเที่ยวฆ่าคนและเก็บทรัพย์ แสงสว่างที่เขาใช้ ในการวิ่งฆ่าคนและเก็บทรัพย์นั้น ก็ไม่ยาก เพราะเมื่อเข้ามาถึง เขาก็จุดไฟเผาบ้านเรือนของชาวเมือง เผาจนกระทั่งปราสาทราชมณเฑียร คนไทยถูกพม่าจับได้ราวสามหมื่นคน ... บรรดาผู้คนพม่าจับไปได้ เอาไปกักไว้ที่ค่ายโพธิสามต้น แล้วพม่าก็เที่ยวตรวจเก็บทรัพย์สมบัติ ทั้งของหลวงของราษฎร และของพระศาสนาองค์พระพุทธรูปก็ไม่พ้นที่จะเดียดรอน เพราะพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งมีทองคำหุ้มทั้งพระองค์นั้น ถูกพม่าเอาไฟสุมให้ทองละลาย แล้วก็เอาทองไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 118-119)

ในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวว่าหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ไทยประสบภาวะขาดแคลนอาหาร ทำให้ข้าวมีราคาแพงถึงถึงละ 6 บาท

“ข้าวปลาอาหารเป็นอย่างไรบ้าง” สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีรับสั่งถามพระยาทั้งสองในวันหนึ่ง
“อุดมสมบูรณ์ดี พระพุทธเจ้าค่ะ” พระยาอำมาตย์กราบทูล “ตั้งแต่ปราบดาภิเษกแล้ว ไม่มีเรื่องข้าวยากหามากแพงเลย”

“ถึงอย่างไรๆ เราก็จะไม่เห็นข้าวแพง เหมือนเมื่อครั้งกรุงแตกใหม่ๆ ข้าวถึงละ ๖ บาท จำได้ไหมล่ะ” พระเจ้ากรุงธนบุรีรับสั่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 135-136)

1.1.3 ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวชื่นชมบุรพกษัตริย์ไทยถึงวีรกรรม ความเฉลียวฉลาด ความเมตตา และพระบารมีของพระองค์ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกชื่นชมและนับถือบุรพกษัตริย์ไทย อันเป็นการช่วยเสริมสร้างความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวถึงวีรกรรมของสมเด็จพระนารายณ์และสมเด็จพระนเรศวรซึ่งทรงต่อสู้อย่างกล้าหาญกับกองทัพพม่าที่ล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ บารมีของพระองค์ทำให้ชาติไทยมีความสงบสุขและปลอดภัยจากข้าศึกเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเนื้อหาตอนนี้ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความเคารพและชื่นชมต่อกษัตริย์ไทย

ศึกพม่า คนในสมัยนั้น เคยได้ยินมาบ้าง ว่าเคยมีศึกพมามาประชิดกรุงศรีอยุธยาในโบราณกาล แต่ไม่มีใครเคยเห็น เพราะว่าเรื่องศึกสงครามนั้น ตั้งแต่กองทัพใหญ่ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชบุกขึ้นไปถึงพุกาม เมื่อ พ.ศ. 2208 แล้ว ไทยก็ไม่ได้พบศึกใหญ่มาตลอดเวลา 94 ปีแห่งสันติสุข ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย และในระหว่างเวลาเหล่านี้

ราชวงศ์บ้านพลูหลวงก็ได้ใช้สันติสุขที่พระมหाराชได้พระราชทานไว้ให้ ในทางเห็นแก่ตัว ทำความ
ทรุดโทรมทุกวิถีทาง

กองทัพพม่ามาประชิดกรุงศรีอยุธยา เรื่องนี้ยิ่งห่างไกลมาก เพราะหลังจากที่พมามาล้อม
กรุงใน พ.ศ. 2129 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงออกปล้นค่ายพม่า เอาพระแสงดาบคาบ
พระโอษฐ์ ปีนค่ายจนถูกแทงพลัดตกลงมา ทรงเข้ายิงแย้งแทงฟันรบกับพม่าด้วยพระองค์เอง ขับไล่
พม่าออกไปจากกำแพงกรุงแล้ว นับแต่นั้นมา กองทัพพม่าก็มีได้เคยย่างเหยียบเข้ามาถึงชานพระนคร
กรุงศรีอยุธยา แปลว่าเป็นเวลาถึง 173 ปี ที่ชาวพระนครกรุงศรีอยุธยามีได้เห็นกองทัพพมามาล้อม
กรุง อาณาภพของพระมหाराชทั้งสองพระองค์ คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราช ได้สร้างสันติสุขให้แก่ชาวไทยยืนยาวเกือบสองศตวรรษ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 9)

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ผู้แต่งกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัวทรงกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมในการตีค่าตราภูมิคุ้มห้าม ซึ่งแสดงถึงพระเมตตาที่ทรงห่วงใย
ต่อทุกข์สุขของราษฎร ทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งใจในพระเมตตาของกษัตริย์ไทย

มาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ทรงพระกรุณาเห็นทุกข์ยากของไพร่บ้านพลเมือง ทรงเห็นว่าเจ้าหน้าที่เรียกค่าธรรมเนียมตีตรา ตราภูมิ
คุ้มห้ามยุบยับเกินไป มีพระราชประสงค์จะบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ออกประกาศ วางกำหนดกฎเกณฑ์การตีตรา และเรียกค่าธรรมเนียมให้เป็นการแน่นอน และ
ห้ามมิให้เรียกเก็บเกินกว่าอัตราที่กำหนดไว้ ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ...

นี่เป็นกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นใหม่ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ผู้ทรง
กรุณาปราณีแก่ราษฎรเป็นยิ่งนัก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 84-85)

ในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ผู้แต่งกล่าวถึงวีรกรรมของพระเจ้ากรุง-
ธนบุรีที่ทรงกอบกู้เอกราชและแผ่ขยายอาณาเขตของไทยให้กว้างขวางออกไป ซึ่งทำให้ผู้อ่าน
ชื่นชมในตัวพระเจ้ากรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเป็นวีรบุรุษคนหนึ่งที่ชาติไทยจะลืมเสียมิได้ และก็จะไม่มีใคร
ลืม เพราะงานที่ได้ทรงกระทำไว้ เป็นงานอันยิ่งใหญ่ การกอบกู้เอกราชของชาติไทยให้พ้นจาก
อำนาจของพม่า การแก้ภาวะระส่ำระสายของบ้านเมือง ที่แตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ให้เข้ามารวม
เป็นอันหนึ่งอันเดียว และทำการรบให้ชาติไทยกลับชนะพม่าหลายครั้งหลายหน แผ่อาณาเขตของไทย
ให้กว้างขวางออกไป มากกว่าที่มีอยู่เมื่อก่อนกรุงแตก ...

ความสำเร็จของพระองค์ เนื่องมาจากที่ทรงแลเห็นการไกล และนิสัยที่เป็นนักรบนักสู้ ไม่
ยอมแพ้ ไม่ยอมตาย ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 125-126)

ในเดือน ๑๑ พ.ศ. ๒๓๑๐ คือเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ๕ เดือน กองทัพเรือกู้ชาติก็แล่นขนานจากจันทบุรี เป็นกองทัพที่น่าหวาดกลัวสำหรับข้าศึก และนำปลาบปลื้มสำหรับชาวไทยผู้รักชาติ บางทีจะเป็นกองทัพเรือกองใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ที่ชาติไทยเคยมีมา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ประทับอยู่สำหนึ่ง ในบรรดาเรือร่อนสำนั้น ในฐานะเป็นจอมทัพเรือ และดูเหมือนจะกล่าวได้ว่า แม่ทัพเรือคนแรกที่ชาติไทย ได้เคยมีมานั้น คือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ... ต่อจากนั้น ก็ทรงปราบก๊กต่างๆ รวบรวมราชอาณาจักร เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมัยกรุงธนบุรีได้เริ่มต้น ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงย้ายราชธานีของไทยมาตั้งอยู่ธนบุรี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 128-129)

1.1.4 การเสียสละเพื่อชาติ

การกล่าวสดุดีวีรกรรมหรือเรื่องราวของบุคคลที่ได้รับการยกย่อง ซึ่งแสดงถึงความเก่งกาจ กล้าหาญ เสียสละ ซื่อสัตย์ หรือลักษณะอื่นๆที่น่าชื่นชม ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจและชื่นชมในบรรพบุรุษของชาติ ซึ่งความรู้สึกนี้จะไปกระตุ้นให้ผู้อ่านต้องการเลียนแบบวีรกรรมหรือบุคคลที่ นำยกย่องเหล่านี้ หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่าการชื่นชมนั้นอาจนำไปสู่การเลียนแบบได้ โดยกล่าวไว้ดังนี้ “ การที่เรานิยมใครคนหนึ่ง หรือบูชาใคร เขาอาจจะถ่ายทอดเอาส่วนดีของบุคคลนั้นเข้าไปในตัวเรา เด็กที่นิยมความกล้าหาญ บุชานักรบบรรพบุรุษ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก็อาจจะถ่ายทอดรับมรดกความกล้าหาญเข้ามาในตัว ... ” (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2532 : 69) ฉะนั้นผู้แต่งจึงนำวีรกรรมหรือบุคคลที่นำยกย่องเหล่านี้มากล่าวไว้ในนวนิยาย ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนาถ” ผู้แต่งกล่าวชื่นชมพระยาสิทธิราชเดชไชโยว่าเป็นคนกล้าหาญมีฝีมือ เป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์และเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชา แม้จะได้รับหน้าที่ที่เสี่ยงอันตรายและยากลำบากอย่างการสู้รบในสงครามไทรโยค พระยาสิทธิราชเดชไชโยได้รับคำสั่งให้นำกองทัพเดินทางผ่านเส้นทางที่ทุรกันดารและเสี่ยงอันตรายอย่างยิ่ง แล้วต้องปะทะกับข้าศึกอย่างรุนแรง แต่เขาก็ยังปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

“เราจะทำอย่างไรได้ คำสั่งมาอย่างนี้ เราก็ตองทำตามคำสั่ง ... ”

“แล้วจะเดินลัดไปอย่างไร จากศรีสวัสดิ์ลงไปสังขละ” นายทหารคนหนึ่งพูด “ท่านกับท่านแม่ทัพสั่งเราว่า ให้เดินทัพข้ามอเวจีรกรไปลงโลกันทรันรกร”

“นั่นเป็นของแน่ การเดินทางจากที่นี่ไปลงสังขละไม่ใช่การเดินทาง” นายทหารอีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้รู้ภูมิประเทศกล่าว “เพราะไม่มีทางสำหรับคนเดิน แม้แต่สิงสาราสัตว์ก็เดินผ่านไปไม่ได้ง่าย ๆ ทัพของเราห้าพันคน ผมท้าวว่าจะเหลือไปถึงสังขละไม่ถึงสามพันคน”

“แต่เราก็ตองไปกัน” สิทธิราชเดชตอบ “เหลือเท่าไรก็รบเท่านั้น เมื่อตายหมดก็เลิกกัน”

...

“อย่าทำอย่างนั้น เพื่อนรัก” สิทราชเดโชไชยกล่าวพลอบ ในเมื่อแลเห็นว่านายทหารชั้นรองๆ ของตัวจะเกิดเลือดร้อนขึ้นมา “เราเป็นทหารพระนารายณ์ ทหารพระนารายณ์ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง แม้จะเป็นคำสั่งว่าให้บุกเข้าไปในกองไฟ”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542 : 116)

พระยาสิทธราชเดโชไชยจัดเป็นวีรบุรุษที่สมบูรณ์แบบ ที่ผู้แต่งได้สร้างขึ้นจากบุคคลในประวัติศาสตร์เพื่อเป็นตัวอย่างวีรบุรุษ

ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งบรรยายว่าเพื่อนของข้าพเจ้าเป็นทหารอาสาที่กล้าหาญ เสียสละเพื่อชาติโดยไม่หวั่นชีวิตตนเอง แม้เขาจะมีครอบครัวที่ต้องดูแลและมีฐานะยากจนก็ตาม

... คนๆนี้มีนิสัยถูกใจข้าพเจ้ามาก เขาเป็นคนกล้าหาญเลือดเย็น มีประสาทไวอย่างประหลาด บึกบึนอดทน เป็นคนยากจนเขาบอกข้าพเจ้าว่า มีลูกแล้วสามคนและฐานะแร้นแค้น ไม่มีพ่อแม่ญาติพี่น้อง ถ้าเขาตายเสียคนเดียว ลูกเขาทั้งสามคนจะหมดที่พึ่ง แต่ทั้งๆที่เขาเป็นอย่างนั้น เขาก็ทำงานอย่างกล้าหาญ ข้าพเจ้าไม่เห็นเขาสะทกสะท้านกลัวอะไร

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 86)

ในนวนิยายเรื่อง “หวานใจเจ้าอน” คุณหญิงโมและสตรีชาวนครราชสีมาบิณฑบาตในการต่อสู้กับกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ โดยคุณหญิงโมเป็นผู้วางแผนล่อหลอกทหารลาวและเป็นผู้นำสตรีไทยต่อสู้กับทหารลาว ส่วนสตรีชาวนครราชสีมา ก็ยอมพลีกายให้ทหารลาวตายใจแล้วจึงจับอาวุธฆ่าฟันศัตรูเคียงข้างบุรุษ

พระยาปลัดกับพระยาพรหมยกกระบัตร์ ได้นัดหมายให้ผู้คนเดินทางอย่างเนือยช้า ทางซึ่งควรเดินทางเพียงหนึ่งวัน ก็ให้เวลาเดินทางตั้งสามสัปดาห์ ในเวลาเดินทางนั้นก็พยายามผูกมิตรสนิทกับชาวเมืองเวียงจันทน์ที่ควบคุมพวกคนไทย ในกองต่างๆที่ล่องไปข้างหน้าและที่ตามมาข้างหลัง อาวุธของไทยในชั้นนี้มีอย่างเดียวคือผู้หญิง ได้พยายามหาผู้หญิงสาวป้อนให้พวกนายทัพนายกองของเวียงจันทน์ทุกหนทุกแห่ง ท่านผู้หญิงโม ภริยาของพระยาปลัดเอง เป็นผู้อำนวยความสะดวกเรื่องนี้อย่างสามารถ ผู้หญิงคนที่ถูกเลือกถูกร้องขอในเรื่องนี้ ก็เสียสละยอมใช้ตัวเองเป็นอาวุธคู่มือกับบ้านกูเมือง วิธีการอันนี้ช่วยให้เดินทางอย่างเนือยช้า ...

... ข้าเช่นฆ่าพวกนายทัพนายกองและทหารของเวียงจันทน์ ในขณะที่พวกเหล่านั้นถูกกักอยู่ในค่ายแสนห่มของหญิงสาว ในความอำนวยความสะดวกของท่านผู้หญิงโม เมื่อฆ่าพวกนั้นลงไปได้ ก็ได้อาวุธจากพวกนั้น กำลังอาวุธของฝ่ายไทยก็เพิ่มจำนวนขึ้นทุกที ตัวท่านผู้หญิงโมเองพร้อมทั้งสตรีที่ได้เสียสละตัวเอง เพื่อเป็นคำดักพวกเวียงจันทน์มาตลอดทางนั้น ก็ได้เปลี่ยนวิธีการมาใช้อาวุธจริงๆ แม้จะเป็นหญิงก็เข้าสู้รบฆ่าฟันด้วยดาบ ด้วยหว่าน และแม้แต่ไม้กระบอง การทำงานที่ทุ่มสัมฤทธิ์เป็นผลสำเร็จอย่างดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 34-36)

ผู้แต่งได้กล่าวถึงการต่อสู้ครั้งนี้ โดยเน้นถึงวีรกรรมของคุณหญิงโมและสตรีชาวนครราชสีมา เพื่อเป็นแบบอย่างของความกล้าหาญ เสียสละเพื่อชาติ อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าเพศไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำคุณประโยชน์ต่อบ้านเมือง ซึ่งสตรีก็สามารถแสดงความรักชาติได้เช่นเดียวกับบุรุษ แต่อาจแตกต่างกันที่วิธีการเท่านั้น

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” อุทัยมีความรักชาติอย่างแรงกล้า แม้จะเป็นคนพิการไม่สามารถเดินได้ แต่ก็มีคามมุ่งมั่นที่จะเดินทางไปแจ้งข่าวการรบของเขมรแก่กองทัพไทย โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบากที่ตนได้รับจากการเดินทางเลย

เขาเคยเป็นคนแข็งแรง เคยมีร่างกายดี เดินเก่ง ทำงานเก่ง โรคภัยไข้เจ็บทำให้เขาเป็นคนพิการเดินไม่ได้ มันเป็นเคราะห์กรรมเหลือเกิน ที่เขาไม่สามารถจะช่วยพ่อแม่และพี่สาว หรือช่วยมาตุภูมิของเขาในเวลานี้ เขามีความปรารถนาแรงกล้า ที่จะทำตัวให้เป็นประโยชน์แม้จะไม่สามารถช่วยพ่อแม่และพี่สาวได้ทันการ ก็ให้ได้ช่วยกองทัพไทย ซึ่งเขาทราบว่าเป็นแต่เพียงกองทัพเล็กๆ ซึ่งถ้าหากเข้ามาทางด้านเหนือก็ต้องเสียเลือดเนื้ออย่างมากมาย และบางทีจะไม่สามารถเอาชนะเขมรได้ในด้านนี้ด้วย

... เขาก็นึกขึ้นมาได้ว่าถึงแม้เขาเดินไม่ได้ เขายังคลานหรือถัดไปได้ ทำไมเขาไม่ทำความพยายาม ถึงแม้จะคลานไปได้สักชั่วโมงละ ๒๐ เส้น เขามีเวลาอีกถึง ๘-๙ ชั่วโมงกว่าจะรุ่งแจ้งถึงอย่างไรเขาก็คงสามารถออกไปพ้นเขตตรวจตราของเขมรก่อนรุ่งอรุณ และมีทางที่จะพบกับกองทัพไทยได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 143)

การที่ผู้แต่งกำหนดให้อุทัยเป็นคนพิการ เพื่อเน้นถึงความยากลำบากที่ตัวละครได้รับ ทำให้พฤติกรรมของเขาเป็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ สร้างความประทับใจและกระตุ้นจิตสำนึกรักชาติของผู้อ่าน ให้สนใจการทำคุณประโยชน์เพื่อชาติ

เรื่องราวเหล่านี้สร้างความรู้สึกชื่นชมภาคภูมิใจในตัวบรรพบุรุษ และกระตุ้นให้ผู้อ่านอยากเลียนแบบหรือทำสิ่งต่างๆ ดังเช่นบุคคลเหล่านี้ อีกทั้งยังก่อให้เกิดความรักและหวงแหนต่อประเทศชาติ ที่เหล่าบรรพบุรุษร่วมกันรักษามาช้านาน

1.2 การทดแทนบุญคุณประเทศชาติ

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวสนับสนุนการสมัครเข้าเป็นทหาร เพื่อทดแทนบุญคุณของประเทศชาติ พร้อมกับชี้ให้เห็นว่าการเป็นทหารเป็นเรื่องที่น่าภาคภูมิใจ ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งแสดงความคิดเห็นว่าการเป็นทหารเป็นวิธีทดแทนคุณประเทศชาติที่เหมาะสม อีกทั้งยังเป็นเกียรติแก่ตนเองและวงศ์ตระกูลด้วย

... ข้าพเจ้าเกิดมา ๓๐ ปีแล้ว ยังไม่เคยทำอะไรให้แก่ชาติ ทหารก็ไม่ได้เป็น ในบางครั้งข้าพเจ้านึกหวนใจ ว่าเมื่อลูกโตขึ้นเขาจะถามว่าพ่อเคยเป็นทหารหรือเปล่า และลูกเขาจะรู้สึกอย่างไรในเมื่อพ่อตอบว่าไม่เคยเป็น ... ข้าพเจ้าได้อาศัยชาติมีชีวิตรอยู่อย่างสุขสบาย ชาติได้ให้ความคุ้มครอง

แก้ตัวและทรัพย์สินสมบัติอันมากหลายของข้าพเจ้า ครั้นชาติต้องการใช้สักเล็กน้อย เพียงขอไปช่วยเป็น ล่ามเท่านั้น ข้าพเจ้าไม่สมัครไปเช่นนี้ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นที่อับอายอย่างยิ่ง ถ้าหาก “ดวงใจ” เติบโตขึ้น และทราบเรื่องนี้ เขาจะพูดดูหมิ่นพ่อสักเพียงไร

แต่ตรงกันข้าม ถ้าข้าพเจ้าไปยื่นใบสมัครเป็นล่ามประจำกองทหารไทย ที่จะไปในงานพระราชสงครามในยุโรปครั้งนี้ผลดีจะเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้านานาประการ ข้อแรก คือข้าพเจ้าจะได้รับใช้แทน คุณชาติ ทำให้ชีวิตประวัติของข้าพเจ้าสมบูรณ์ปราศจากข้อบกพร่อง และใครจะว่าไม่ได้เลยว่าข้าพเจ้า เกิดมาเสียชาติ ข้อที่สอง การที่คนอย่างข้าพเจ้าซึ่งรู้กันทั่วไป ว่าสมบูรณ์พูนทรัพย์ไปอาสาในงาน พระราชสงครามด้วยความสมัครใจของตนเองเช่นนี้ จะเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่แก่วงศ์ตระกูลของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเคยคำนึงถึงตัวเองว่าไม่เห็นมีทางที่จะสร้างเกียรติให้แก่วงศ์ตระกูลได้อย่างไร เพราะไม่ได้เข้ารับราชการ การอาสาไปในงานพระราชสงครามนี้ เป็นโอกาสอันเดียวที่ข้าพเจ้าจะได้สร้างเกียรติ ประวัติให้แก่วงศ์ตระกูล

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 76-77)

ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าการเป็นทหารรับใช้ชาติเป็นเกียรติที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง แต่ในทางตรงกันข้ามการละเลยต่อสิ่งนี้ก็ป็นเรื่องที่น่าละอายอย่างมาก

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู” เมื่อเกิดสงครามขึ้น ภักดีภูมิใจมากที่ได้มีโอกาสรับใช้ ประเทศชาติเพื่อทดแทนคุณประเทศชาติ

ภักดีได้ทราบข่าวสงครามครั้งนี้ด้วยความยินดี เพราะสำหรับตัวเขานั้นบวชกับบวชแล้ว แต่งงานก็แต่งแล้ว ยังขาดอยู่อีกอย่างเดียว คือเป็นทหารเข้าทำการรบเพื่อประเทศชาติ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 146)

“พี่ถูกเกณฑ์ไปรบด้วยไม่ใช่หรือ”

“พี่ไปสมัครเข้ารับโดยไม่ต้องถูกเกณฑ์ เพราะเป็นโอกาสที่เราจะได้ทำงานสนองคุณ ประเทศบ้านเมืองของเรา”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 313)

1.3 การสร้างมิตรภาพกับประเทศเพื่อนบ้าน

หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดเห็นให้ผู้อ่านคล้อยตามว่า ไทยกับเชื้อชาติต่างๆ ในดินแดนใกล้เคียง เช่น ชาวเชียงใหม่ มอญ พม่า เป็นต้น เป็นพรรคพวกเดียวกันหรือเป็นมิตรต่อกัน ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนายณ์” ผู้แต่งแสดงความคิดเห็นว่า เป็นเรื่องไม่เหมาะสมที่ กองทัพของสมเด็จพระนารายณ์ต่อสู้กับชาวเชียงใหม่ เพราะชาวกรุงศรีอยุธยา กับชาวเชียงใหม่ก็เป็นคนไทยเหมือนกันและเคยมีสัมพันธไมตรีต่อกัน ฉะนั้นจึงควรรักใคร่สามัคคีกัน มิใช่มาทำร้ายกันเอง

พ่อขุนเม็งราย เป็นผู้สร้างนครเชียงใหม่ พ่อขุนรามคำแหงได้มาช่วยเหลือให้คำแนะนำในการสร้าง ถ้าพระมหาราชทั้งสองพระองค์นี้ มีญาณวิถิต่างใดๆ แลเห็นการรบในวันนั้น คงจะเศร้า

สลดเสียพระทัยทั้งสองพระองค์ เพราะในขณะที่ทรงสร้างนครเชียงใหม่ นั้น คงไม่ได้นึกฝันว่าไทยพวกเดียวกันจะไปรบกันเองอย่างร้ายแรงเช่นนี้ พ่อขุนรามคำแหงกับพ่อขุนเม็งราย ทรงเป็นภาระตามหามิตร แม้จะมีเรื่องผัดฟ้องหมองใจกันในทางส่วนตัวบ้าง ก็มีได้แตกแยกถึงกับจะรบราฆ่าฟันกัน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 102)

ในนวนิยายเรื่อง "กรุงแตก" ผู้แต่งแสดงความคิดเห็นว่าแม้พม่าจะยกทัพมาโจมตีไทย และต่อสู้กันจนทั้งสองฝ่ายต่างสูญเสียทหารไปเป็นจำนวนมาก แต่แท้จริงแล้วคนไทยกับคนพม่าก็ไม่ได้เกลียดชังหรือมีปัญหาขัดแย้งกัน แต่ต้องสู้รบกันตามคำสั่งของผู้ปกครอง ซึ่งไม่ใช่ความต้องการของประชาชน

เรามองดูศพทหารไทยและทหารพม่า ที่ล้มตายกายกอง ยากที่จะเข้าใจว่าด้วยเหตุผลอันใด ชนทั้งสองชาตินี้จึงได้รบราฆ่าฟันกันมากมาย จะว่าแย่งความเป็นเจ้าเป็นใหญ่กันในดินแดนแถบนี้ ก็ไม่น่าแปลก ทหารไทยเราโดยมาก เราทำเพื่อป้องกันบ้านเมืองของเรา ส่วนทางพม่านั้นเล่า พลเมืองก็ไม่มีเหตุที่จะเกลียดชังอะไร เป็นแต่เพียงเรื่องของคนคนหนึ่งสองคน ซึ่งเมื่อใหญ่โตขึ้นมาก็พาเอาพลเมืองมาเป็นเครื่องมือปล้นสะดม หาประโยชน์ความยิ่งใหญ่ให้แก่ตัวเอง เรื่องส่วนตัวทั้งนั้น แต่เรื่องส่วนตัวของคนใหญ่โต ก็ต้องกลายเป็นเรื่องของคนทั้งบ้านทั้งเมือง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 35-36)

ในนวนิยายเรื่อง "ยอดเศวตฉัตร" ผู้แต่งกล่าวว่าไทยกับมอญมีสัมพันธ์ไมตรีกันมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง พระเจ้าฟ้ารั่วปฐมกษัตริย์ของมอญได้รับความอุปถัมภ์จากพ่อขุนรามคำแหง จนสามารถตั้งตัวขึ้นเป็นใหญ่ หลังจากนั้นกษัตริย์ไทยหลายพระองค์ก็ให้ความอุปถัมภ์ ความช่วยเหลือและผูกไมตรีกับมอญ ซึ่งมอญจะช่วยกันภัยจากพม่าเพราะดินแดนมอญนั้นตั้งอยู่ระหว่างไทยกับพม่า แต่หากมอญตกเป็นของพม่า ทัพพม่าก็จะเข้ามาโจมตีไทยได้

... สมเด็จพระนเรศวรก็ดี สมเด็จพระเอกาทศรถ หรือสมเด็จพระนารายณ์ก็ดี ทรงมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คือว่า กำแพงเมืองไทยนั้นอยู่ที่เมืองมอญ ถ้าช่วยให้เมืองมอญแข็งแรง ก็แปลว่าไทยมีกำแพงอย่างแข็งแกร่งแล้ว แต่ประกาศนโยบายของราชวงศ์บ้านพลูหลวง เป็นประกาศนโยบายที่รื้อกำแพงเมืองตัวเอง และราชวงศ์นี้แหละคงจะได้เห็นผลของการกระทำอย่างนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 24)

มิตรภาพระหว่างไทยกับมอญนั้นมีลักษณะเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ถ้าไทยให้ความอุปถัมภ์แก่มอญจนมอญแข็งแกร่งขึ้น มอญก็จะต้านทัพพม่าไว้ และไทยก็จะปลอดภัยจากพม่า แต่ถ้าไทยมิได้ให้ความอุปถัมภ์แก่มอญจนมอญอ่อนแอลง มอญก็จะตกเป็นของพม่า และไทยก็ต้องรับศึกจากพม่าต่อไป

ผู้แต่งปรารถนาให้ไทยมีมิตรภาพที่แน่นแฟ้นกับดินแดนต่างๆในแถบนี้ ซึ่งแม้จะไม่ใช่ชาติเดียวกันแต่ก็มีเชื้อสาย วัฒนธรรม ภาษาพูด และขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกับไทย

จนอาจนับเป็นพวกพ้องกันได้ มิตรภาพที่เกิดขึ้นนี้จะก่อให้เกิดความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะช่วยให้ประเทศชาติแข็งแกร่งขึ้นและรอดพ้นจากภัยภายนอก ดังประเทศมหาอำนาจที่ต้องการมีอำนาจเหนือดินแดนแถบนี้ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ซึ่งเคยเข้ามาครอบครองดินแดนในแถบนี้แล้ว ดังที่หลวงวิจิตรวาทการเคยกล่าวว่า "... ถ้าเราไม่รักส่วนรวม เราก็จะคิดถึงส่วนตัว ถ้าไม่นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม เราก็จะนึกถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัว และการที่นึกถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวนี้แหละ จะทำให้ส่วนรวมพังไปหมด ส่วนตัวก็จะพลอยพินาศไปด้วย" (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2528 : 32-33)

1.4 การปลูกฝังความเกลียดชังต่อศัตรูของชาติ

หลวงวิจิตรวาทการแสดงความรู้สึกเกลียดชังศัตรูของชาติไทย และพยายามสร้างภาพลักษณ์ที่ไม่ดีแก่บุคคลหรือประเทศนั้น เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเกลียดชังตามไปด้วย ดังเช่นในนวนิยายเรื่อง "หวานใจเจ้าอนุ" และ "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ผู้แต่งกล่าวตำหนิเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ว่า ทรงเป็น คนทรยศ ไม่ซื่อสัตย์ เจ้าเล่ห์มักใหญ่ใฝ่สูง และหมกมุ่นในกามารมณ์ จนเป็นเหตุให้ก่อกบฏ

"เรื่องเจ้าอนุก็เหมือนกัน เนื่องมาจากผู้หญิงคนเดียว โชะชาดา¹ของเจ้าอนุนั้นประหลาดมาก แก่เริ่มทำงานใหญ่ก็เพราะผู้หญิง แก่พ่ายแพ้ล้มจมก็เพราะผู้หญิง แก่ทำงานใหญ่ถึงกับกบฏก็เพราะผู้หญิงคนเดียว คือบุตรหลวงนา นักประวัติศาสตร์ในกรุงเทพฯ เขาสนใจเรื่องผู้หญิงสองคนนั้นหรือเปล่า"

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 10)

อีกทั้งผู้แต่งยังกล่าวว่า เจ้าอนุวงศ์ทรงบูรณะพระธาตุพนมเพื่อให้ประชาชนชื่นชมบารมีของตน แต่มิได้เลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ส่วนในนวนิยายเรื่อง "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ผู้แต่งยังดัดแปลงเนื้อหาประวัติศาสตร์ ให้กองทัพของเวียงจันทน์ปราบกบฏสาเกียดโง้งได้สำเร็จ เพราะพวกกบฏสาเกียดโง้งถูกชาวจำปาศักดิ์ก่อกวนจนอ่อนแอ

... เขาเป็นคนคอยปล้นและตัดการขนส่งเสบียงอาหารสำหรับกองทัพสาเกียด ทำให้กองทัพสาเกียดอ่อนแอลง ต้องปลดปล่อยทหารและหนีไปเป็นอันมากในที่สุด เขาเองเป็นผู้อำนวยการเผาคลังกระสุนดินดำ และเผาค่ายของสาเกียดเมื่อเวลาที่กองทัพเวียงจันทน์เข้ามาโจมตี การกระทำของเขาทั้งหมดนี้เป็นการช่วยราษฎรชาวจำปาศักดิ์ และอำนวยความสะดวกให้แก่กองทัพเวียงจันทน์ที่มาตีจำปาศักดิ์

¹ คัดลอกตามหนังสือ

² คัดลอกตามหนังสือ

... แสดงว่าการตื่นคร่ำปาดักดีได้นั้น ไม่ใช่ความสามารถของกองทัพเวียงจันทน์ แต่เป็น เพราะเขาได้ทำให้กองทัพสาเกียดอ่อนแอสละซุลมุนวุ่นวาย ไม่มีทางต่อสู้กองทัพเวียงจันทน์ได้ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 112)

1.5 การพัฒนาดน

ผู้แต่งสนับสนุนให้ผู้อ่านเรียนรู้ในสิ่งดี ๆ ของผู้อื่น เพื่อนำความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาดนเอง และพัฒนาชาติตามแนวความคิดชาตินิยม ซึ่งแม้แนวความคิดชาตินิยมนี้จะยกย่องว่าของ ๆ ตนดี แต่ก็ยังเรียนรู้สิ่งดี ๆ ของผู้อื่นด้วย โดยการเรียนรู้ผู้อื่นนั้นจะทำให้ความคิดของเรากว้างขึ้น และไม่ ทำให้หลงไปว่าเราดีที่สุดในแล้ว อีกทั้งการจะรักษาระดับของตนให้สูงอยู่ได้ ก็ต้องรู้ระดับของผู้อื่น ด้วย (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2528 : 41 , 2532 : 175) และรู้จักพิจารณาแยกแยะส่วนที่ดี แล้วนำส่วนนั้นมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาดนเอง (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2532 : 67) ซึ่งลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งกล่าวถึง ลักษณะแนวคิดแบบญี่ปุ่น และชื่นชมว่าญี่ปุ่นมีสิ่งดี ๆ อยู่มาก เช่น การเคารพดวงวิญญาณของ บรรพบุรุษ การศึกษาของญี่ปุ่นที่ฝึกให้เด็กแข็งแรงและมีความขยันอดทน

... ข้าพเจ้าได้ให้การศึกษาอย่างแบบญี่ปุ่นแท้ ซึ่งในบางครั้งสุภาษิตก็ร้องว่าสงสารลูก เพราะเป็นวิธีการศึกษาที่รุนแรงในสายตาของพวกเรา เช่น ไม่ยอมให้เด็กขึ้นรถไปโรงเรียน ต้องให้เดิน ทั้งไปและกลับ ให้ถอดเสื้อหัดกายบริหารกลางแจ้งเวลาหนาวจัด ให้วิ่งระยะไกลตั้งแต่เล็ก ๆ ข้าพเจ้าเองก็พยายามเฝ้าดู เห็นว่าดวงใจไปกับเขาได้ และผลแห่งการศึกษาแบบนั้น ทำให้ดวงใจเติบโต แข็งแรงบึกบึน และขยันขันแข็งอยู่ตลอดเวลา

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 270)

ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะแนวคิดแบบญี่ปุ่นนั้นมีทั้งสิ่งดีและไม่ดี ดังเช่น ความคิดเรื่อง การแก้แค้น คนญี่ปุ่นมักให้ความสำคัญกับการแก้แค้น ซึ่งบางครั้งก็เป็นการกระทำที่รุนแรง

ข้าพเจ้าได้ระวังอยู่แล้วที่จะไม่ให้ดวงใจรู้เรื่องเช่นนี้ ข้าพเจ้ารู้อยู่แล้วว่าความคิดในทางแก้แค้นนั้น ญี่ปุ่นไปไกลยิ่งกว่าชาติใด ๆ ในโลกนี้ นี่เป็นผลอันหนึ่งแห่งการศึกษาแบบญี่ปุ่น ที่ข้าพเจ้าให้แก่มูล ซึ่งจะเป็นผลดีหรือผลร้ายก็ยังไม่แน่ แต่รวมความว่าการที่ข้าพเจ้าให้ลูกศึกษาแบบญี่ปุ่นแท้ นั้น ครูได้ถ่ายทอดเอาเลือดพยายามเลือดแก้แค้นเข้าไปใส่แทนเลือดสมณะของพ่อทั้งหมด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 295)

ญี่ปุ่นอีกแล้ว, ข้าพเจ้าคิด, การทำอะไรจะเพียงพอแค่นั้น ไม่วินิจฉัยด้วยใจของตัวเอง ไม่ใช่ความพอใจของตัวเอง แต่ต้องทำไปจนนึกแน่ว่าจะเป็นที่พักใจของดวงวิญญาณแห่งบรรพบุรุษ และเมื่อยังไม่แน่ใจว่าจะเป็นที่พักใจของบรรพบุรุษ ก็เลยทำไม่หยุด ไม่รู้ว่าจะลงเอยที่ตรงไหน

¹ คัดลอกตามหนังสือ

“แม่เป็นคนใจบุญเหมือนพ่อ” ข้าพเจ้าพูด “แม่เป็นคนไม่ผูกเวรใคร เท่าที่ลูกทำไปก็มากเกินไปแล้ว ชื่นทำอะไรไปมากกว่านี้ แม่จะโกรธเป็นแน่”

คราวนี้เขาเชื่อข้าพเจ้า เขาหันกลับไปบูชาใหม่และพูดตามที่ข้าพเจ้าบอกให้พูด วางงานแก้แค้นเป็นอันสิ้นสุดลงเพียงเท่านี้ เขาจะไม่ทำอะไรต่อไปอีก

ข้าพเจ้าสบายใจ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเขาหยุดแน่ เขาอาจจะฝ่าฝืนคำมั่นสัญญาที่เขาให้แก่ข้าพเจ้า แต่เขาจะไม่ฝ่าฝืนคำมั่นสัญญา ที่ให้ไว้แก่ดวงวิญญาณของแม่เขาเลยเป็นอันขาด เพราะเขาเกรงกลัวและเคารพดวงวิญญาณมากกว่าคนที่ยังมีชีวิตอยู่ การศึกษาแบบญี่ปุ่นให้ผลอย่างนี้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 328-329)

อุปนิสัยในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ คนญี่ปุ่นนั้นรู้จักการเริ่มต้นที่ดีแต่มักไม่รู้จักความเพียงพอ

... ข้อความตอนท้ายจดหมายของดวงใจแสดงชัดว่าเขายังไม่หยุด และจะทำต่อไปอีก นี่ก็นิสัยญี่ปุ่นอีกเหมือนกัน ญี่ปุ่นเป็นชาติที่รู้จักแต่การตั้งต้น, แต่ไม่รู้จักการจบสิ้น, ญี่ปุ่นเป็นชาติที่รู้จักว่าควรทำอะไรเมื่อไร แต่ไม่รู้ขอบเขตว่าจะควรยับยั้งหรือหยุดลงที่ตรงไหน ความไม่รู้ขอบเขตและไม่รู้จักที่หยุดนั้น เป็นหายนะล่มจมมามากต่อมากแล้วในประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าเคยได้รับคำสอนจากครูบาอาจารย์มาเสมอ ว่าในการทำกิจการทุกอย่างจะต้องรู้จักขึ้นต้น และรู้จักลงท้าย ถ้าไม่รู้จักขึ้นต้นก็ล้มเหลว แต่ถ้าไม่รู้จักลงท้ายก็ล่มจมทีเดียว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 323-324)

ญี่ปุ่นมีลักษณะที่ดีอยู่มากแต่ก็มีลักษณะที่ไม่ดีผสมอยู่ด้วย เราควรเลือกรับแต่สิ่งที่ดีมาใช้ในการปรับปรุงตนเอง แม้ผู้แต่งจะเห็นว่าของๆไทยดีอยู่แล้ว แต่ท่านก็สนับสนุนให้รู้จักเรียนรู้สิ่งดีๆของชาติอื่น แล้วนำสิ่งดีๆของเขามาพัฒนาตัวของเราให้ดียิ่งขึ้น หรือให้เราคงอยู่ในระดับที่ได้รับการยกย่องเสมอ

ผู้แต่งได้ปลุกฝังความรักชาติและสอดแทรกแนวคิดตามลัทธิชาตินิยมให้ผู้อ่านผ่านทางนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ เพราะผู้แต่งเชื่อว่าหากคนไทยยึดถือแนวคิดตามลัทธิชาตินิยมเป็นหลักในการปฏิบัติและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว จะเกิดผลดีแก่ผู้นั้นและสร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติ

2. เพื่อเสนอแนวคิดในการดำเนินชีวิต

หลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลที่ชื่นชอบการศึกษาหาความรู้ และได้มีโอกาสเดินทางไปรับราชการยังต่างประเทศหลายครั้ง อีกทั้งยังมีประสบการณ์ชีวิตที่พลิกผันแต่ก็สามารถประทับประคองชีวิตผ่านมรสุมจนกลับมาเป็นที่ยกย่องนับถืออีกครั้ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้แต่งมีความรู้ ความคิดกว้างขวาง มีแนวคิดแปลกใหม่ และมีหลักการที่ดีในการดำเนินชีวิต ซึ่งหลวง-

วิจิตรวาทการได้นำสิ่งเหล่านี้มาถ่ายทอดลงในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ คือ เรื่องเกี่ยวกับชีวิต เรื่องเกี่ยวกับสังคม และเรื่องเกี่ยวกับผู้นำ

2.1 เรื่องเกี่ยวกับชีวิต มี 2 แนวคิดย่อย ได้แก่ การรับราชการ และความรัก

2.1.1 การรับราชการ

หลวงวิจิตรวาทการให้ความคิดเห็นว่า ในการทำงานราชการนั้นควรจะมีคุณสมบัติ 3 อย่าง คือ 1. มีความเฉลียวฉลาด 2. รู้จักกาลเทศะ มีความรอบคอบระมัดระวัง และควรมีอำนาจเป็นที่ยำเกรงของผู้อื่น ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะช่วยคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัย อีกทั้งยังทำให้ได้รับเกียรติยศชื่อเสียงและความเจริญก้าวหน้าในการงานด้วย ความคิดดังที่กล่าวนี้ ปรากฏในนวนิยายหลายเรื่อง ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “ครูชด้า” ผู้แต่งกล่าวว่าในการทำงานราชการนั้น แม้จะมีเจตนาที่ดีแต่ก็ต้องกระทำอย่างระมัดระวัง รอบคอบ ไม่เช่นนั้นอาจเกิดผลร้ายตามมาทีหลังได้

“เขายังเด็กมาก น้องชาย” ท่านแม่ทัพพูดอย่างผู้ใหญ่ “เมื่อฉันเป็นหนุ่มอย่างเธอ ฉันก็เหี้ยมหาญและใจร้อนเหมือนอย่างเธอ และพวกของเธอ แต่เดี๋ยวนี้ ฉันรู้ว่า วิถีปฏิบัติราชการนั้น เราจะทำอะไรให้ล่วงล้ำเกินไปจากคำสั่งที่เราได้รับนั้นไม่ได้”

“มันจะเป็นโทษเป็นภัยอะไรหรือครับ ถ้าเรายกกองทัพเข้าตีพะม่าในมะริดและตะนาวศรี เอาเมืองของเรากลับคืนมา จะไม่เป็นความดีความชอบหรือครับ ?”

“นั่นเป็นความคิดที่ผิดมาก” ท่านแม่ทัพตอบ “การทำการอย่างที่เราว่า เป็นการเสี่ยงเหลือเกิน ถ้าตีได้ก็ตีไป ถ้าตีไม่ได้ละ ถ้าเราเข้าตีแล้วยังตีไม่ได้ต้องถอยทัพกลับกรุงศรีอยุธยา เธอรู้หรือไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ฉันถูกตัดหัวแน่ เพราะไม่ได้มีพระกระแสรับสั่งให้ไปตี แล้วเราไปตีเข้า ถ้าตีได้ก็ดูเหมือนจะเสมอตัว แต่ถ้าตีไม่ได้เราตายแน่”

หลวงจบฯได้เก็บเอาถ้อยคำของท่านแม่ทัพมาคิด และก็เห็นคล้ายตามท่านไปบ้าง ว่าเป็นความจริง การปฏิบัติราชการนั้น มีความยากลำบากอยู่มากเหมือนกัน ไม่ใช่แต่เพียงว่า รักบ้านเมือง รักเกียรติ กล้าหาญเสียสละแล้ว ทำอะไรไปจะเป็นความดีเสมอ บางทีอาจเป็นความร้าย ถ้าเป็นพระมหากษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดอย่างสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระเอกาทศรถ หรือสมเด็จพระนารายณ์ก็ไม่เป็นไร แต่สำหรับคนโง่เขลาอย่างขุนหลวงชี่เรือน ทุกคนก็ต้องระวังตัว อย่างที่ท่านแม่ทัพว่า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 22)

ในนวนิยายเรื่อง “ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” ผู้แต่งกล่าวว่าคนเราควรรู้จักกาลเทศะในการทำ ความดี รู้จักที่จะหลีกเลี่ยงภัยอันตราย มิฉะนั้นอาจเป็นเช่นเดียวกับจงรักที่เป็นคนซื่อ ไม่รู้จักเอาตัวรอดจนสุดท้ายจึงต้องประสบกับเคราะห์กรรม ต่างจากเจ้าชายพงศ์พิศาลที่รู้จักหลีกเลี่ยงภัยอันตรายและรู้จักฉวยโอกาสที่ดี จนภายหลังจึงได้รอดพ้นจากอันตรายต่างๆและยังมีความเจริญก้าวหน้าในการงาน

... สิ่งหนึ่งซึ่งเธอรู้สึกว่าเป็นในชีวิตของมนุษย์เรา ก็คือรู้จักหลบหลีกหาทางที่จะเป็นคนดี เลี่ยงหนีสิ่งซึ่งจะเกิดผลร้าย อันนี้ดูเหมือนจะสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดๆในชีวิตของมนุษย์

เธอนึกถึงสุภาษิตว่า “รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง” คนอย่างเจ้าชายพงศ์พิศาลเป็นคนที่ประพฤติตามสุภาษิตนี้ เขาอยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้าพ่อมาตั้งแต่เด็กๆ ซึ่งเจ้าพ่อตั้งใจทะนุบำรุงอย่างแท้จริง พอเขาเห็นว่าจะเสียท่า และเจ้าพ่อจะหมดบุญวาสนา เขาก็หลบหนีขึ้นไปเวียงจันทน์ แล้วบัดนี้ก็กลายเป็นคนสำคัญคนหนึ่งในกองทัพของเจ้าโยธาชบุตร นี่คือผลแห่งการรู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง สิ่งที่เป็นยอดดีของมนุษย์ ก็คือรู้จักเอาตัวรอด รู้จักฉวยโอกาส รู้จักเปลี่ยนสีเข้าข้างผู้ชนะ คนอย่างนี้ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ ใครจะขึ้นมาเป็นเจ้าเป็นใหญ่ เขาเอาตัวรอดได้ทั้งนั้น

แต่คนที่ซื่อสัตย์อย่างสามีเธอ เป็นมนุษย์ที่เอาตัวไม่รอด ทำดีกลายเป็นร้าย ความดีที่ตัวทำตกไปเป็นของคนอื่น แล้วตัวเองก็ต้องโทษ ซึ่งไม่รู้ว่าจะไปโทษหนักสถานใด ...

เหตุการณ์ที่เป็นมาแล้วแสดงให้เห็นว่า การทำความดีนั้นไม่ใช่ทำง่าย ๆ อย่างนี้ก็แต่ว่าเป็นความดีแล้วก็จะทำ การทำความดีต้องมีกาลเทศะ ต้องเลือกทำให้เหมาะโอกาส ถ้าผิดจังหวะผิดเวลาก็กลายเป็นผลร้าย แต่ส่วนผู้ที่รู้จักหลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหางนั้น ย่อมจะดีอยู่ทุกขณะ ใครจะแพ้ ใครจะชนะ ใครจะรุ่งโรจน์ ใครจะวอดวาย พวกเราหลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง ย่อมจะดีอยู่เสมอ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 117-118)

ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนาถ” ผู้แต่งแนะนำว่าหากต้องการเกียรติยศและความเจริญก้าวหน้าในด้านการงาน จะต้องรู้จักแข่งขันและรู้จักฉวยโอกาสด้วย

สิทธราชเดชเห็นเป็นเรื่องน่าเกลียด แต่ก็มาได้ความคิดอย่างหนึ่งว่า ในเกียรติยศก็ดี อำนาจราชศักดิ์ก็ดี เป็นเรื่องที่จะต้องฉวยชิงเอา จะรอให้ใครให้เฉยๆนั้นเป็นการยากที่จะได้ ยิ่งเมื่อเห็นสภาพการณ์เรื่องทูตเข้าคราวนี้ ก็ยิ่งรู้สึกว้าวุ่นใจต่อว่าของบัวแก้วนั้น เป็นคำที่ถูกต้อง สิทธราชเดชไม่ได้พยายามแสวงหาเกียรติยศ ไม่พยายามแข่งขันแข่งแย่งชิงเลยไม่ได้อะไร เขามัวไปเชื่อเสียว่าถ้าทำดีแล้วก็จะได้เกียรติ เขาเพิ่งมาได้รับความรู้อันแจ่มชัดในครั้งนี้ ว่าถ้าต้องการเพียงแต่อ้อมเอิบใจ ว่าได้ทำความดีความสำเร็จเท่านั้น ก็ประพฤติตัวอย่างที่เขาประพฤติอยู่นั้นได้ แต่ถ้าต้องการเกียรติศักดิ์สูงเด่นอะไรด้วย ก็จะต้องฉวยชิงฉวยโอกาสหาทางที่จะแย่งชิงเอา เช่นเดียวกับที่เชอวาลียะ เดอ โซมองต์ และ ลับเบย์ เดอ ชัวซี เขาทำความพยายามให้คนไหวเขาจนได้ คนชั่วอายุอย่างเขาไม่สามารถจะทำอย่างนั้น ถ้าเขาอยากเป็นใหญ่เป็นโตมากกว่านี้ เขาจะต้องหัดตัวเองให้ชั่วอายุน้อยลงสักหน่อย และการที่จะให้ได้มาซึ่งเกียรติศักดิ์หรือความเด่นอะไรนั้น จะต้องเอาไม่เฉพาะแต่ที่คนต้องการให้แก่ตัวเท่านั้น ยังจะต้องมีความสามารถที่จะเอาสิ่งซึ่งคนเขาไม่ได้ให้แก่ตัว นี่คือวิธีแสวงหาเกียรติศักดิ์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 171-172)

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” ผู้แต่งแสดงทัศนะเรื่องความซื่อสัตย์ จงรักภักดีไว้ว่า ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีเป็นสิ่งที่ดี แต่ไม่ควรไว้วางใจผู้อื่นมากเกินไป เพราะอาจถูกผู้อื่นทรยศหักหลังได้ ฉะนั้นจึงควรมีความซื่อสัตย์โดยไม่ประมาท และควรมีอำนาจที่ทำให้ผู้อื่นยำเกรง ไม่กล้ามาทำร้ายได้ เพราะอำนาจจะทำให้คนผู้นั้นได้รับการยกย่อง มีเกียรติยศ และมีความเจริญก้าวหน้าในด้านการงาน

“เช่นในชีวิตของพ่อนี้ ความทุกข์ร้อนที่บังเกิดขึ้นแก่ตัวพ่อและครอบครัว ก็เนื่องมาจากเหตุอันเดียว คือความโง่เขลาของพ่อ ความหลงเชื่อมงาย ว่าความซื่อสัตย์สุจริต และการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ จะเป็นคุณธรรมที่ทำให้เราเป็นคนตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ พ่อเชื่อมั่นในเรื่องนี้ อย่างเดียว จึงต้องมาตกอยู่ในฐานะเช่นนี้”

“ที่พ่อเขียนไว้อย่างนี้ ขออย่าให้ลูกเข้าใจ ว่าพ่อจะหมายความว่า ในทางที่ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตหรือความรักการงานในหน้าที่นั้น จะไม่ใช่ของดี จริงเป็นของดีมากและพ่อก็อยากให้ลูกเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต รักหน้าที่การงานเหมือนอย่างพ่อ แต่พ่อก็อยากสอนว่าเพียงเท่านั้นยังไม่พอ เราต้องมีอย่างอื่นอีก คือความไม่ประมาท ความบกพร่องอันยิ่งใหญ่ในตัวพ่อ คือความประมาท พระท่านสอนว่าความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย เรื่องของพ่อเป็นตัวอย่างให้ลูกแลเห็น ว่าคำสอนของพระ ในข้อนี้เป็นความจริง”

...

“ถ้าลูกไม่เชื่อพ่อ ขอให้ลองค้นคว้าดูเอง ไม่ต้องค้นคว้าไปไกล พิจารณาดูในบรรดาผู้ที่ยิ่งใหญ่หรือวงศ์ตระกูลที่สำคัญอยู่ในเวลานี้ ลูกจะเห็นอย่างที่ว่า คือเขาจงรักภักดี แต่ในเวลาเดียวกันเขาก็มีเขี้ยวมีเล็บ และเขาไม่ยอมให้ใช้เขาเป็นเครื่องมือ ให้ไปตายแทนเหมือนอย่างที่คุณยอมให้พระยาสุธาเทพใช้ เขามีทรัพย์สิน เขามีกำลังผู้คน ซึ่งเขาไม่ต้องกลัวการทำร้ายหรือหักหลัง ความจงรักภักดีอย่างที่ระมัดระวัง และมีเขี้ยวเล็บป้องกันตัวอยู่ด้วยอย่างนี้ เป็นความจงรักภักดีที่ถูกต้อง ถ้าต่อไปภายหน้าลูกจะเข้ารับราชการขอให้จำคำของพ่อ ถ้าลูกจะจงรักภักดีต่อใคร ลูกต้องคิดเข้าใจไว้เสมอ ว่าเขาอาจจะไม่รักลูกเหมือนอย่างที่คุณรักเขา อย่าผลอตัวเหมือนพ่อ เพราะจะเกิดผลร้ายอย่างที่เกิดแก่พ่ออยู่ในเวลานี้”

...

“ความซื่อสัตย์และจงรักภักดีนั้น จะได้รับการรับรองและยกย่อง ก็แต่เฉพาะเมื่อเราสามารถจะแสดงให้เห็นว่า เราจะไม่ซื่อสัตย์ก็ได้ แต่เราก็กังขุดสำหรับซื่อสัตย์ เราจะเป็นศัตรูก็ได้ แต่เราก็กังขุดสำหรับภักดี ต้องอยู่ในฐานะเช่นว่านี้ ความซื่อสัตย์และจงรักภักดีจึงจะให้ผล ได้รับการรับรองและยกย่องเชิดชู แต่ถ้าเราแสดงให้เห็นว่า เราไม่มีทางที่จะเป็นศัตรู ไม่มีทางที่จะทรยศ ไม่มีทางที่จะเดินไปไหน เราเป็นเหมือนหมูอยู่ในเล้าแล้ว ความซื่อสัตย์หรือจงรักภักดีนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร กลายเป็นการสิ้นคิด และเป็นคมอาวุธที่ประหารตัวเอง พงศาวดารได้พิสูจน์ความจริงข้อนี้มาแล้วทุกกาลทุกสมัย”

...

“อาสาศึกสู่ไป	เสร็จงาน
ตนตายจักเอาอาน	ปิดไว้
จึงนับว่าเป็นทหาร	หายาก”

“จริงทีเดียว ทหารอย่างนี้หายาก เพราะตายไปหมด ไม่ปรากฏว่าได้รับยกย่องดีพิเศษอะไร วงศ์ตระกูลก็ไม่เห็นอยู่มายังยืนอย่างไร ชื่อเสียงที่จะได้ว่าจงรักภักดีก็ได้แต่ไหนๆ ประเดี๋ยวเดียวคนก็ลืม มีชีวิตอยู่ต่อมาก็มาถูกใช้ให้เหนื่อยเปล่า ลงท้ายก็ตายจนได้ ความจงรักภักดีชนิดที่จะได้รับความยกย่อง จะต้องเป็นชนิดที่จะต้องผูกเป็นคำโคลงขึ้นใหม่ว่า

“อาสาศึกจบสิ้น	เสร็จงาน
รวมพวกพลทวยหาญ	มันไว้
ให้เกรงว่าอาจารย์	ชิงราชย์
นั้นแหละจึงจะได้	เกียรติแท่นนอน”

“ถ้าพ่อทำได้อย่างคำโคลงที่ผูกขึ้นใหม่ข้างหลังนี้ ปานนี้พ่อก็คงเป็นพระยานาหมื่น หรือเป็นสมุหกลาโหมหรือสมุหนายกทีเดียว นี่เป็นความบกพร่องอย่างร้ายแรงอันหนึ่งที่พ่อทำไม่ได้ เพราะความซื่อสัตย์และจงรักภักดีอย่างเดียวจึงเป็นเช่นนี้”

“ไม่มีอะไรจะเป็นที่พึงของเราดีกว่าตัวเราเอง ไม่มีอะไรที่เราควรเชื่อถือยิ่งไปกว่าตัวเรา บุคคลที่เราควรจะทำทุกความไว้วางใจให้มากที่สุดคือตัวเราเอง ถ้าไปทุ่มเทให้คนอื่นแล้ว ก็จะต้องรับเคราะห์กรรมอย่างที่พ่อได้รับอยู่เวลานี้”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 251ก3 : 352-362)

ในนวนิยายเรื่อง “ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” เจ้าพัฒน์เป็นแบบอย่างของข้าราชการที่มีความซื่อสัตย์ เกลี้ยवलลาด และรู้จักกาลเทศะ เจ้าพัฒน์นั้นจงรักภักดีต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี จนยอมเสี่ยงภัยพาพระองค์หลบหนีการประหารชีวิต แต่ภายหลังเขาก็ทำงานรับใช้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกด้วยความซื่อสัตย์เพราะเห็นแก่ประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ ทำให้เขาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาแสนศรีธรรมราช

... แม้เจ้าพัฒน์จะจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสักเพียงไร ก็มิได้มีความคิดเห็นในทางที่จะฝ่าฝืนขึ้นพระราชนาจอของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ และไม่ยอมทำอะไรที่จะเป็นความบกพร่องในตำแหน่งหน้าที่ ตรงกันข้ามเจ้าพัฒน์ได้พยายามประกอบคุณงามความดี และปฏิบัติงานทุกอย่างในหน้าที่ให้ดีที่สุดที่จะทำได้

ความกตัญญูและซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าพัฒน์ ให้ผลเห็นทันตา เพราะต่อมาอีกไม่ช้าเจ้าแสนศรีธรรมราชก็ได้รับคำสั่งให้ออกจากตำแหน่งเจ้านคร เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ และเจ้าพัฒน์ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชชาติเดโชชัย มหิสุริยาธิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ หรือเรียกโดยทั่วไป ว่าเจ้าพระยาแสนศรีธรรมราช และในสารตราตั้ง ก็ระบุความดีความชอบว่าเป็นผู้สัตย์ซื่อมั่นคงจงรักภักดีโดยสุจริต ได้รับราชการมีความดีความชอบ อันที่จริงจริยาวัตรและวิธีดำเนินการของเจ้าพระยาแสนพัฒน์นั้น ควรเป็นที่นิยมสรรเสริญ และเป็นตัวอย่างแก่ข้าราชการทั้งหลายในทางกตัญญูต่อบุคคลและต่อหน้าที่ ซึ่งทำได้อย่างบัวไม่ช้ำ น้ำไม่ขุ่น ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2521 : 232)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ทำประโยชน์เพื่อบ้านเมืองก็อาจจะได้รับเคราะห์กรรมตอบแทนเพราะความเห็นแก่ตัวของคนในสังคม ที่คำนึงถึงแต่ความปลอดภัยและผลประโยชน์ส่วนตัว ดังเช่นในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” สมเด็จพระมหินทรมหิทธิและขุนนางในกรุงศรีอยุธยาต่างลงความเห็นกันว่าให้ส่งตัวพระยารามถวายพระเจ้าบุเรงนองเพื่อแลกกับการยุติสงคราม ทั้งที่พระยารามเป็นผู้ที่เคยทุ่มเทแรงใจแรงกายทำคุณประโยชน์ให้กับชาติไทยไว้มากมาย

พระวิสุทธิกษัตริย์ได้ทรงนำหนังสือนั้นไปถวายพระมหินทร์ พระมหินทร์จึงปรึกษาแก่ข้าราชการทั้งปวงและตกลงขอสงวนกับบุเรงนอง ในการขอสงวนกับบุเรงนองนี้ พระมหินทร์ได้ให้พาตัวพระยารามออกไปถวายบุเรงนองทีเดียว

ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นอีกครั้งหนึ่ง ว่าในที่สุดข้าราชการที่เป็นคนดี ชื่อสัตย์สุจริตและทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองนั้น ต้องเป็นผู้รับเคราะห์ พระยารามได้อำนวยการต่อสู้ มาได้ถึง ๕ เดือน ยากที่จะหาผู้บัญชาการทัพคนใดทำได้เช่นนั้น แต่พระยารามก็ต้องเป็นคนรับเคราะห์โดยพวกที่กลัวภัยเบียดเบียนไม่ยอมสู้ ตกลงให้เอาตัวพระยารามส่งให้บุเรงนองเสีย เพื่อให้คนที่ชื่อสัตย์สุจริตทำงานยิ่งใหญ่ให้แก่บ้านเมืองนั้น ต้องไปตาย สำหรับจะให้พวกที่เห็นแก่ตัวไม่ทำอะไรได้รับความปลอดภัย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 285)

ความคิดเกี่ยวกับการทำงานที่ผู้แต่งกล่าวไว้นี้ ชี้ให้เห็นถึงสภาพสังคมในระบบราชการของไทย อีกทั้งความคิดบางอย่างที่กล่าวมานี้ยังเป็นคำแนะนำที่ผู้อ่านสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความสำเร็จให้กับตนเองได้ด้วย

2.1.2 ความรัก

ในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการหลายเรื่องจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรักแทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง เพราะความรักเป็นสิ่งที่สร้างสีสันให้กับนวนิยายได้ดี แนวคิดเรื่องความรักในนวนิยายมี 2 แนวคิดย่อย คือ ความรักของพ่อแม่ และความรักของชายหญิง

2.1.2.1 ความรักของพ่อแม่

หลวงวิจิตรวาทการชี้ให้เห็นว่า ความรักที่พ่อแม่มีต่อลูกนั้นเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ โดยผ่านตัวละครในเรื่อง ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง "ลูกทาสในเรือนเบี้ย" กระจำมมีความห่วงใยต่อชีวิตและอนาคตของลูกซึ่งตกเป็นทาสของนายเงินมาตั้งแต่เกิด เขาจึงพยายามช่วยเหลือลูก แม้ว่า การกระทำนั้นจะเป็นเหตุให้ต้องถูกเขียนด้อยอย่างหนักหรือถูกประหารชีวิต ถึงกระนั้นกระจำมก็ยอมเสียสละทุกอย่างได้เพื่อลูก

เขานอนน้ำตาไหลเมื่อนึกถึงลูก เขารู้สึกว่าความรักของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลนั้น มนุษย์ไม่รักใคร่เท่าลูก เขาคิดว่าในเวลานี้ถ้าจะมีอำนาจอะไรอันหนึ่ง มารับรองแก่เขา ว่าถ้าเขาตายลูกของเขาจะปลอดภัย เขาจะยินดีตายทันที เพื่อความปลอดภัยของลูก เขาจะต้องทำอะไร เขายอมทำทั้งนั้น ถ้าหากลูกของเขาจะปลอดภัยได้จริงๆ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 112-113)

เขาก็ต้องรับทัณฑ์โทษอย่างหนัก ถูกเขียนอย่างแรงร้ายชนิดที่เรียกว่า "ทวนด้วยลวดหนึง" เขาพยายามทนเจ็บ เขานึกว่าในเวลานี้เขาทำหน้าที่ของพ่อ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่เขามีต่อสวรรค์ เป็นหน้าที่อันสูงส่งยิ่งกว่าหน้าที่ต่อกฎหมาย ซึ่งเป็นหน้าที่ทางโลกมนุษย์ สวรรค์จะช่วยเขาหรือไม่ช่วยก็

ตามที่ แต่เขาจะช่วยลูกให้ได้อยู่ในที่ที่จะได้รับความเมตตากรุณา แม้เขาจะต้องโทษร้ายแรงสักเพียงไร เขาก็จะไม่ยอมบอกกล่าวให้ใครไปเอาลูกเขามาอีกได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ข : 105)

ในนวนิยายเรื่อง "สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า" พฤติกรรมของตัวละครข้าพเจ้าที่พยายามดูแลลูกอย่างดีที่สุด แสดงออกถึงความห่วงใยและความรักที่พ้อมีต่อลูก

... ข้าพเจ้าให้ความระมัดระวังอย่างดีที่จะทำได้ ข้าพเจ้าจ้างนางพยาบาลประกาศนียบัตรที่มีอายุเป็นผู้ใหญ่สองคนมาเป็นคนเลี้ยงโดยให้เงินเดือนอย่างแพง แพงพอใจ¹ที่จะจงใจให้เขาสมัครเลี้ยงดูลูกข้าพเจ้าโดยไม่ยากพ้นจากหน้าที่ ข้าพเจ้ามีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญคอยตรวจสุขภาพของลูกข้าพเจ้า พอเริ่มมีฟันขึ้นข้าพเจ้าหาทันตแพทย์ดีที่สุดคอยควบคุม ข้าพเจ้าไม่ยอมให้มีอะไรผ่านไปในตัวลูกของข้าพเจ้าโดยไม่หารือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 50)

แม้ว่าเขาจะอยู่ในสภาวะที่เดือดร้อน แต่เมื่อเห็นลูกซึ่งเป็นที่ยรักมีสุขภาพดี เขาก็พลอยดีใจไปด้วย

ข้าพเจ้าเป็นลูก ดวงใจของข้าพเจ้า ไม่ใช่ดวงใจแต่ชื่อ เป็นดวงใจจริงๆ เป็นความหวังและความชุ่มชื้นอันเดียวที่ข้าพเจ้ามีอยู่ในโลกเวลานี้

... ข้าพเจ้าโบกมือห้ามไม่ให้ทำให้ตื่น เพราะถ้าตื่นและรู้ว่าข้าพเจ้าเป็นใคร ก็คงปิดความลับกันไม่ได้แน่ ข้าพเจ้ายืนเพ่งพิเคราะห์ดูอยู่นาน น้ำตาของข้าพเจ้าไหลออกมา น้ำตาที่ข้าพเจ้าพยายามซ่อนไม่ให้นายอำนวยเห็น เพราะกลัวว่าถ้าแกลเห็นน้ำตาของข้าพเจ้าเข้าแกลจะปล่อยโฮออกมาอีก ข้าพเจ้าค่อยๆก้มบรรจงจูบ จูบดวงใจลูกรักของข้าพเจ้าโดยระมัดระวังไม่ให้ตื่น แก้มแข็งแสดงว่ามีอนามัยดี อาจเป็นเพราะข้าพเจ้าได้ทะนุถนอมดูแลอย่างดีตั้งแต่แรกเกิด ... สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า ถึงแม้ตัวข้าพเจ้าจะตกอยู่ในฐานะเช่นไร สิ่งที่ข้าพเจ้ารักที่สุด คือลูก ยังมีอนามัยสมบูรณ์และผาสุก ข้าพเจ้ายังต้องขอบใจสวรรค์

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 138-139)

ในนวนิยายเรื่อง "เพื่อมาตุภูมิ" นายเกตยินยอมต้องโทษประหารแทนการสั่งประหารบุตรสาวของตนตามคำสั่งของกองทัพเขมร

"หน้าที่ของเจ้าเมือง ซึ่งได้รับการแต่งตั้ง โดยอาญาสิทธิของพระเจ้ากรุงละแวก"
"แต่มันขัดกับหน้าที่อันหนึ่ง ซึ่งอยู่สูงกว่า"
"หน้าที่อะไร"

¹ คัดลอกตามหนังสือ

“หน้าที่ของพ่อ ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากสวรรค์ มันสูงกว่าหน้าที่เจ้าเมือง ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากพระเจ้าแผ่นดิน”

“ถ้าเช่นนั้น เธอก็เป็นกบฏด้วย”

“เป็นกบฏต่อแผ่นดิน ยังไม่ร้ายเท่ากับกบฏต่อสวรรค์” นายเกตตอบ

“ถ้าเป็นเช่นนั้นก็เชิญเธอไปสวรรค์” นายทัพพูด “ไม่ต้องอยู่ในแผ่นดิน”

“ฉันยินดีที่จะไป” นายเกตตอบ “ยิ่งถ้าได้ไปพร้อมกับลูก ก็ยิ่งดีมากขึ้น”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 140)

ในนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู” น้อยไม่ยอมบอกให้นายทราบว่าจะนำลูกไปซ่อนไว้ที่ใด เพราะไม่ต้องการให้ลูกเป็นทาสเหมือนตนเอง แม้ว่าการกระทำนั้นจะให้น้อยต้องถูกเยียนตีอย่างหนักแต่เธอก็ยอมทนเพื่อลูก

แต่ไม่เป็นไร เป็นหน้าที่ของแม่ ที่จะต้องเสียสละเพื่อลูก เธอจะยอมให้เยียนจนตายโดยไม่ยอมบอกว่าลูกอยู่ที่ไหน แต่ความทุกข์ทรมานอันใหม่ก็บังเกิดขึ้น คือในบัดนี้เธอก็ถูกใส่โซ่ตรวน ไม่สามารถจะเดินไปทางไหนได้ ไม่สามารถจะไปแอบข้างรั้วฟังเสียงร้องของลูกให้ชื่นใจอย่างที่เคยฟังมาแล้วสองสามวัน ถึงแม้ว่าจะไม่มีโซ่ตรวนเครื่องพันธนาการ และถึงแม้จะไปไหนไปได้ ในบัดนี้เธอก็ไม่ควรไป เพราะอาจจะถูกสะกดรอย และรู้ว่าลูกอยู่ที่ไหน

ความเจ็บปวดในการถูกเยียนและความทุกข์ทรมานในการถูกใส่โซ่ตรวนนอนอยู่บนฟาง เพิ่มกับความคิดถึงลูกเป็นทุกข์เวทนายอย่างแสนสาหัส ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513ก : 19-20)

ผู้แต่งได้แสดงความรักของพ่อแม่ผ่านทางตัวละคร โดยให้ตัวละครนั้นแสดงความคิดและพฤติกรรมซึ่งบอกถึงความรัก ความเสียสละ และความห่วงใยที่มีต่อลูก อันชี้ให้เห็นว่าความรักของพ่อแม่เป็นความรักที่ยิ่งใหญ่

น่าสังเกตว่า ผู้แต่งมักจะสื่อความคิดนี้ผ่านตัวละครที่เป็นพ่อมากกว่าตัวละครที่เป็นแม่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งถ่ายทอดความรักของตนซึ่งเป็นความรู้สึกของพ่อที่มีต่อลูกได้ดีกว่า

2.1.2.2 ความรักของชายหญิง

หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความคิดเกี่ยวกับความรักระหว่างชายหญิง เป็นความรักที่บริสุทธิ์ ไม่มีการลวงเกินกัน มีเพียงความรัก ความห่วงใย และความปรารถนาดีต่อกัน ดังเช่นในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนาถ” พระยาสิทธิราชเดโชไชยกับดวงแก้วมีความรักต่อกัน แต่ดวงแก้วนั้นมีพันธะแล้ว และทั้งสองก็ไม่ปรารถนาที่จะทำผิดศีลธรรม พวกเขาจึงตกลงเป็นมิ่งขวัญให้กัน ทั้งสองจะแสดงความรักต่อกันโดยไม่มีการลวงเกิน มีแต่ความปรารถนาดี และรับฟังซึ่งกันและกัน

“เป็นการชั่วร้ายมากไม่ใช่หรือ ในการที่รักเมียคนอื่น”

“ถ้าเป็นแต่รักก็ไม่ผิดร้ายอะไร เพราะหัวใจทุกดวงมีสิทธิ์ที่จะรัก แต่อย่าให้มากเกินไปกว่ารักก็แล้วกัน”

“พี่ก็ตั้งใจมั่น และให้สัตย์ปฏิญาณแก่ตัวเองว่าจะไม่ทำอะไรผิด แต่ขออนุญาตให้พี่ได้รักน้อง ขอให้น้องเป็นขวัญใจขวัญชีวิตของพี่”

“จนกว่าพี่จะมีขวัญใจขวัญชีวิตของตัวเอง”

“พี่จะไม่มี”

“แต่พี่ต้องมีเมียพี่”

“พี่อาจจะไม่มี แต่เขาจะไม่เป็นขวัญใจขวัญชีวิต ส่วนผู้เป็นขวัญใจขวัญชีวิตของพี่นั้น คือน้อง”

“เรามาสรางความรักกันอย่างหนึ่งได้ไหมพี่ ให้เป็นความรักที่แปลกประหลาดผิดกับความรักที่ใครๆ เคยมีมา”

“ถ้าเป็นเรื่องรักกับน้อง พี่ก็ยินดีสร้าง ไม่ว่าจะเป็นความรักชนิดใด”

“เท่าที่น้องเข้าใจ” บัวแก้วพูด “ความรักในระหว่างหญิงชาย อาจจะแบ่งออกได้เป็นสองสามประเภท คือความรักอย่างผัวเมีย ความรักอย่างซู้ ความรักอย่างเพื่อน ความรักอย่างพี่น้อง ทำไมเราไม่สร้างความรักอีกสักอย่างหนึ่งซึ่งสูงกวานั้น เราไม่ต้องการเป็นผัวเมียกัน เราจะไม่เป็นซู้กัน เราจะรักกันยิ่งกว่าเพื่อนยิ่งกว่าพี่น้อง พี่นึกออกไหมว่า มันจะเป็นความรักชนิดใด?”

“ถ้าไม่ใช่ความรักอย่างผัวเมียหรืออย่างซู้สาว ก็เป็นความรักอย่างเพื่อนหรือพี่น้อง พี่มองไม่เห็นว่าจะมีความรักชนิดใดอีก”

“นั่นสิพี่ ไหนๆ เราก็รักกันอย่างมาก พี่บอกว่าพี่รักน้องมาก และน้องก็บอกได้ว่าน้องรักพี่มาก แต่เราไม่สามารถจะเป็นผัวเมียกัน เพราะน้องมีผัวเสียแล้ว เราจะไม่เป็นซู้กันเป็นอันขาด เพราะการคบซู้เหนือผัว เป็นความชั่วที่ร้ายแรง ขอให้เราปฏิญาณต่อกันว่าเราจะไม่ทำอย่างนั้น”

...

“แล้วจะเรียกว่าอะไร?”

“น้องชอบคำคำหนึ่งที่พี่พูดเมื่อตะกี้ นี่ คือคำว่าขวัญใจขวัญชีวิต เราตัดคำลงมาให้สั้น เราเรียกกันว่า มิ่งขวัญ เราเป็นมิ่งขวัญของกันและกัน เรารักกันอย่างมีเกียรติ เราจะไม่ทำอะไรผิด”

“เราอาจจะพูดกันอย่างคนรัก” สีหราชเดโชกล่าว “พี่อาจจะพูดจากความจริงใจว่าพี่รักน้อง ผันถึงน้อง น้องเป็นที่ขึ้นชีวิตของพี่”

“พูดได้” บัวแก้วตอบ “น้องก็จะพูดอย่างเดียวกัน เราอาจจะเขียนจดหมายรักถึงกัน พรรณนาความรักจากหัวใจจริงของเรา แต่เราจะไม่ทำอะไรแม้แต่ถูกเนื้อต้องตัวกันเป็นอันขาด”

“มีอะไรอีกบ้างไหม?”

“เราต้องเชื่อฟังคำขอร้องวิงวอนของกันและกัน ถ้าฝ่ายหนึ่งหรืออีกฝ่ายหนึ่งจะกระทำหรือกำลังทำ อะไรที่มีไขความดีงาม หรือจะเป็นผลร้าย เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งขอร้องห้ามปราม ฝ่ายนั้นต้องหยุด หรือถ้าฝ่ายหนึ่งขอร้องวิงวอนให้อีกฝ่ายหนึ่งทำอะไร ที่เห็นว่าเป็นคุณประโยชน์ ฝ่ายนั้นต้องทำ”

“ตกลง” สีหราชยอมรับ

“เรื่องก็มีอยู่เพียงเท่านั้น” บัวแก้วพูดต่อ “ถ้าเราประพติดต่อกันได้อย่างนี้ เราก็จะเป็นมิ่งขวัญของกันและกัน ความรักของเราจะเป็นความรักที่บริสุทธิ์แท้ ตกลงไหมคะ ที่เราจะรักกันอย่างวิธีนี้?”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 82-83)

ในนวนิยายเรื่อง “บุษารัก” หลวงเพชรรัตน์สงครามมีความรักต่อพระชายาตาบทิพย์ แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้เธอมีหม่อม เขามีแต่เพียงความรัก ความเสียสละ ความชื่นชมบูชา และความปรารถนาดีต่อพระชายาตาบทิพย์เท่านั้น

“เธอยังรักฉันอยู่หรือ” ตาบทิพย์ถาม

“ยังรักอยู่เสมอ และจะรักไปจนสิ้นลมหายใจ” เขาตอบ “เพราะความรักนั่นเอง หม่อมฉันจึงไม่ต้องการให้ไปกับหม่อมฉัน หม่อมฉันอยากให้ตาบทิพย์ของหม่อมฉันเป็นคนดี ทำหน้าที่ต่อพระสามิ และไม่ทอดทิ้งในยามยาก หม่อมฉันเป็นแต่เพียงเพื่อน และหม่อมฉันก็ได้ทำหน้าที่ของมิตรแท้อย่างสมบูรณ์แล้ว ขอให้หม่อมฉันได้ไปตามทางของหม่อมฉัน”

“กอดฉันสิ จูบฉันเสีย ก่อนที่เราจะจากกัน ตั้งแต่เรารักกันมาเธอไม่เคยกอดจูบฉันเลย กอดจูบฉันให้เต็มรักใคร่จะเห็นก็ช่าง ไม่ต้องเกรงใจใคร ไม่ต้องกลัวใครอีกต่อไป”

“นั่นเป็นยอดปรารถนาของหม่อมฉัน” หลวงเพชรรัตน์ตอบ “หม่อมฉันอยากจะกอดอยากจะจูบ อยากจะทำทุกอย่าง แต่ถ้าหม่อมฉันทำในเวลานี้ ก็จะได้ชื่อว่าเป็นความผิด จะกลายเป็นเราทำผิดทั้งสองคน เราทำดีกันมาจนถึงบัดนี้แล้ว ขอให้เราทำดีกันต่อไป อย่าให้เราต้องเสียใจว่าเราทำอะไรผิด ขอให้เรต่างคนต่างมีสิทธิที่จะภูมิใจ และที่จะพูดได้ว่า ความรักของเรานั้น เราได้บูชาไว้จริงๆ ลาก่อนตาบทิพย์ ตาบทิพย์ของหม่อมฉัน ถ้าหากว่าหม่อมฉันจะได้กอดจูบตาบทิพย์ ก็ไม่ใช่วันนี้ บางทีจะต้องรอสักสองสามวัน”

“เธอหมายความว่าอะไร”

“หมายความว่า ถึงอย่างไร หม่อมฉันก็ต้องถูกลงโทษถึงประหาร อาจจะเป็นวันพรุ่งนี้หรือมะรืนนี้ เมื่อถูกประหารแล้วนั้นแหละ ดวงวิญญาณของหม่อมฉันจะมาหาตาบทิพย์และเมื่อئันก็จะได้กอดจูบตาบทิพย์ให้สมรัก”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ข : 182-185)

2.2 เรื่องเกี่ยวกับสังคม มี 3 แนวคิดย่อย ได้แก่ ความอยู่ดีธรรมของสังคมไทยในอดีต การไม่สนใจใยดีต่อคำครหานินทาของผู้อื่น และสถานภาพของสตรี

2.2.1 ความอยู่ดีธรรมของสังคมไทยในอดีต

หลวงวิจิตรวาทการชี้ให้เห็นความอยู่ดีธรรมของสังคมไทยในอดีต ซึ่งใช้การเกิดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งชนชั้นของประชาชน และเปิดโอกาสให้ผู้มีสถานะภาพสูงกว่าเขาเปรียบผู้ที่มีสถานะภาพต่ำกว่า สามัญชนมีฐานะเป็นไพร่หรือทาส หากลูกเกิดจากพ่อแม่ที่เป็นไพร่ เด็กก็เป็นไพร่ แต่หากลูกเกิดจากพ่อแม่ที่เป็นทาส เด็กก็ตกเป็นลูกทาสในเรือนเบี้ยซึ่งถือเป็นสมบัติของนายเงิน อย่างไรก็ตามทั้งไพร่และทาสมีหน้าที่เหมือนกันที่ต้องทำงานรับใช้มูลนายโดยไม่สามารถ

เรียกร้องสิ่งตอบแทน ในขณะที่ผู้เกิดในตระกูลของชนชั้นสูงจะมีสิทธิมากกว่าสามัญชนธรรมดา ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “บุชารัก” ผู้แต่งแสดงความรู้สึกไม่พอใจในความไม่ยุติธรรมของระบบชนชั้นของสังคมไทย ที่ชนชั้นสูงที่ไร้ความสามารถได้รับการยกย่องและสนับสนุนในหน้าที่การงาน ส่วนสามัญชนกลับถูกกดขี่อย่างหนัก

... ลักษณะอันแท้จริงของดาบทิพย์ เป็นพลเมืองคนหนึ่ง เกือบอำนาจบาตรใหญ่ ไม่พอใจในการกดขี่ข่มเหง และในวิธีการที่เอาคนลงเป็นสัตว์ มีหลายครั้งที่ดาบทิพย์ได้สละทรัพย์เป็นจำนวนมากๆ ช่วยเหลือคนยากจน เธอมีพลังพอที่จะทำดังนั้น เธอไม่เคยยอมตัวเคารพบนอบต่อยศศักดิ์ เธอรักคนที่มีความรู้ มีฝีมือ และมีความสามารถ เบื่อหน่ายความโอ้อวดของคนที่ไม่มีความรู้ความสามารถอันใด แต่หากขึ้นมาสู่ตำแหน่งสูงด้วยความสนับสนุนของวงศ์ตระกูล

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 141)

ในนวนิยายเรื่อง “เมื่อไทยเป็นทาส” ผู้แต่งกล่าวว่าเมื่อไพร่มีอายุถึงเกณฑ์ ต้องเข้าเดือนไปทำงานรับใช้มูลนายตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งการเข้าเดือนนั้น ไพร่จะไม่ได้รับสิ่งตอบแทนใดๆ ทั้งยังต้องนำอาหารติดตัวไปเอง โดยไม่มีสิทธิกินอาหารของมูลนายเลย

ตกลงชายผู้นั้นถูกเขียน ๕ ที เพราะบังอาจไปกินมะม่วงของเจ้านายซึ่งกาจิกหล่นลงมา อันที่จริงถ้าเจ้านายจริงๆทราบ ก็คงไม่ถือสาหาความเอาโทษอะไรในเรื่องมะม่วงใบเดียว แต่ผู้ควบคุมเขาต้องรักษาระเบียบ เขาต้องทำโทษให้เป็นตัวอย่าง เพื่อให้ทุกคนจำไว้ว่าของเจ้านายนั้นกินไม่ได้ ไม่ใช่ความผิดของผู้กิน ไม่ใช่ความผิดของผู้ควบคุม แต่มันเป็นเรื่องของระเบียบซึ่งเนื่องมาจากระบอบ ระบอบการปกครองในเวลานั้น เป็นระบอบเทวดาปกครองสัตว์ เทวดาอาจมีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ แต่หากอสูรที่เป็นลูกมือของเทวดา ต้องรักษาระเบียบให้ตรงตามระบอบไว้เสมอ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2520 : 89-90)

กฎหมายไทยในอดีต เอื้อประโยชน์ให้แก่มูลนาย โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนที่ไพร่ได้รับ

ในนวนิยายเรื่อง “ลูกทาสในเรือนเบี้ย” ผู้แต่งบรรยายถึงสภาพของทาสที่จำต้องปฏิบัติตามคำสั่งของนายเงินซึ่งสามารถปฏิบัติอย่างไรต่อทาสก็ได้ และผู้แต่งยังย้ำให้เห็นถึงสภาพที่ด้อยต่ำของทาสโดยผ่านทางตัวละครเพชร ซึ่งเป็นลูกทาสในเรือนเบี้ย

วันหนึ่ง ในขณะที่เพชรมีอายุเพียง ๕ ขวบ เขาถูกตีเจียนตาย ถูกตีด้วยหวาย ถูกตีตามคำสั่งของนายเงินให้ตีสำหรับสอนให้มันรู้ เพราะเพชรได้ทำความผิดอันหนึ่ง ซึ่งในสายตาของนายเงินถือว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรงมาก อันที่จริงความผิดอันนี้ก็เกิดมาจากสัญชาตญาณของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนเข้าใจว่า ตัวเกิดมาเท่าเทียมกันไม่มีใครสูงกว่าใคร เพชรไม่เข้าใจว่าฐานะของตัวนั้นอยู่ต่ำกว่าลูกของนาย เพชรไม่เคยทราบ ว่าตัวเองเป็นแค่ลูกโค ส่วนลูกของนายนั้นเป็นลูกเทวดา เขาบังอาจเข้ามาเล่นกับลูกของนาย และเมื่อลูกของนายต้อยเขา เขาก็ต้อยเอาบ้าง นายจึงลงโทษเป็นการสอนให้

เพ็ชรรู้ ว่าเขาเป็นแต่เพียงลูกโค จะมายกตนเท่าเทียมลูกของนายไม่ได้ การเขียนในครั้งนั้นเป็นการเขียนด้วยหวายซึ่งเป็นการเริ่มชีวิตของทาสอย่างแท้จริง เพ็ชรลูกทาสในเรือนเบี้ย ต้องล้มรสหวายตั้งแต่อายุเขาเพียง ๕ ขวบ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2513 : 99-100)

กฎหมายไทยในอดีตกำหนดให้ทาสมีสถานภาพที่ต่ำต้อย และเปิดโอกาสให้นายเงินเอาเปรียบทาสได้อย่างถูกกฎหมาย

ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยในอดีตขาดความยุติธรรมโดยแบ่งชนชั้นของประชาชน โดยใช้ชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์ กล่าวคือคนชั้นสูงได้รับอภิสิทธิ์ต่างๆ แต่สามัญชนกลับไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร นอกจากนี้ในบางครั้งกฎหมายก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่มิสถานะสูงกว่าเอาเปรียบผู้ที่มีสถานะต่ำกว่า

2.2.2 การไม่สนใจใยดีต่อคำครหานินทาของผู้อื่น

หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดเห็นว่า คนในสังคมนิยมแต่เรื่องโกหกและมักจะมองผู้อื่นในแง่ร้าย นอกจากนี้ผู้แต่งยังแนะนำผู้อ่านด้วยว่าไม่ควรให้ความสำคัญกับสังคมมากเกินไป เพราะสังคมนั้นเต็มไปด้วยการหลอกลวง ความอิจฉาริษยา และการมุ่งร้ายต่อกัน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สังคมมีอิทธิพลกำหนดวิถีชีวิตของคนมากเกินไป

ในวงสังคมเขาพูดกันว่า การที่ข้าพเจ้าตัดสินใจไปในงานพระราชสงครามครั้งนี้ เพราะข้าพเจ้าตัดสินใจเด็ดขาดว่าจะเลิกกับสุมาลย์ และจะไปแต่งงานกับผู้หญิงฝรั่งที่เคยรักกันอยู่ตั้งแต่เป็นนักเรียน ในวงสังคมเขาทราบกันแล้วว่าข้าพเจ้าส่งเงินจำนวนมากซื้ออภิวาสน์แห่งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศสสำหรับอยู่กับเมียฝรั่ง วงสังคมยังทราบอีกว่า ข้าพเจ้าได้โทรเลขไปถึงคู่รักให้มาคอยรับที่ท่าเรือ นี่แหละท่าน ท่านจะไม่ให้ข้าพเจ้าเกลียดสังคมอย่างไร สังคมเป็นแหล่งแห่งการกล่าวเท็จใส่ร้าย ตาบอดสดตาเห็น เล่ากันเป็นตุเป็นตะ โดยมากพวกสังคมรู้เรื่องของคนอื่นมากกว่าตัวเจ้าของเรื่องเขาเอง สังคมเป็นแหล่งแห่งการปลุกปั่นเป็นเรื่อง ยอความลук ปลุกความนัง และมองดูทุกอย่างในแง่ร้าย พอกระซิบอะไรกันขึ้นก็ยินดียิ่งที่จะปาวกันต่อไป แม้จะรู้ว่าเป็นความเท็จ พฤติการณ์เหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าเกลียดสังคมมากขึ้นทุกที

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 80-81)

จริงทีเดียว ข้าพเจ้าอาจจะถูกกล่าวขวัญว่าเป็นบุคคลชนิดที่ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เล่าเรียนมาสารพัดอย่าง แต่ไม่ได้เป็นใหญ่เป็นโตอะไรกับเขา เพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน เขาเหยียบคันเสนาบดีเข้าไปแล้วทั้งนั้น ส่วนข้าพเจ้ายังต้องเป็นคนตายอยู่จนบัดนี้ ข้าพเจ้าเชิญให้กล่าวขวัญการกล่าวขวัญ เป็นหน้าที่ของสังคม เพราะสังคมเขาไม่มีหน้าที่อย่างอื่น นอกจากการกล่าวขวัญคน ข้าพเจ้าไม่สนใจที่ใครเขาจะพูดถึงข้าพเจ้าว่าอะไร ข้าพเจ้าสนใจอยู่อย่างเดียว คือว่าข้าพเจ้าเป็นอย่างไรแน่ ข้าพเจ้าเกลียดสังคม เกลียดมาตั้งแต่ก่อนได้กับสุมาลย์ ยังเกลียดอยู่จนบัดนี้ และยัง

¹ คัดลอกตามหนังสือ

จะเกลียดต่อไป ข้าพเจ้าไม่โยติที่สังคมจะเห็นข้าพเจ้าเป็นอย่างไร เพราะข้าพเจ้าเป็นอย่างที่ข้าพเจ้าเป็น แต่ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นอย่างที่สังคมเชื่อว่า ข้าพเจ้ายินดีที่จะกล่าวว่า สุภาษิตเองลงท้ายก็มีความคิดอย่างข้าพเจ้า

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 346-347)

แนวคิดนี้นับเป็นแนวคิดที่น่าสนใจ แม้ว่าจะเป็นมุมมองสังคมอย่างมีอคติอยู่บ้าง แต่ก็มีส่วนที่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งเป็นการมองสังคมในมุมมองใหม่ที่หลายคนเคยมองข้ามไป

2.2.3 สถานภาพของสตรี

ในอดีต คนไทยมักมองว่าสตรีมีความสามารถด้อยกว่าบุรุษทั้งด้านร่างกาย สติปัญญาและความสามารถต่างๆ ซึ่งแนวคิดนี้ยังปรากฏในผลงานของนักเขียนยุคเดียวกับหลวงวิจิตรวาทการอยู่หลายท่าน ตัวละครหญิงในผลงานของนักเขียนเหล่านี้มีความคิด ความสามารถด้อยกว่าบุรุษหรือเป็นข้างเท้าหลัง แต่ผู้แต่งจะให้ตัวละครหญิงมีลักษณะที่แตกต่างออกไป มีสติปัญญา ความสามารถไม่ด้อยกว่าบุรุษและบางครั้งยังเด่นกว่าบุรุษ ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” เจ้าหญิงสุตาตวเป็นสตรีที่มีความคิดอ่าน จนได้รับการยอมรับให้ร่วมแสดงความคิดเห็นในกรณีกบฏสาเกียดโง้ง เมื่อแต่งงานแล้ว เธอวางตัวเป็นเพื่อนคู่คิดของสามี คอยให้คำปรึกษาและห้ามปรามไม่ให้แกแค้นเจ้าชายพงศ์พิศาล

“หม่อมฉันอาจจะปิ่นรวีวัง ปิ่นขึ้นหน้าต่าง แล้วเข้าไปในห้องไหนก็ได้” จงรักทูลในขณะที่เขามองดูวังกันอยู่สองคน

“อย่าเลย” เจ้าหญิงรับสั่ง “เลิกความคิดชนิดนั้น”

“เลิกเสียทำไม?”

“ฉันเสียบ้านเสียเมือง เสียอะไรไปหมดทุกอย่างแล้ว ยังเหลือแต่ผิว ขอให้ฉันมีอะไรเหลือบ้าง”

“ทำไมจึงคิดว่าหม่อมฉันจะไปเสียท่า และจะไปตาย?”

...

“ลืมเสียแล้วหรือ” เจ้าหญิงรับสั่ง “ว่าการที่ไม่เชื่อเมียนั้น ให้ผลร้ายอย่างไร?”

...

“แล้วเธอก็ไม่เชื่อฉัน สั่งมาแล้วว่าถ้าเห็นต้นดอกฟ้าเหี่ยวแห้งให้กลับก็ไม่กลับ จำไว้คราวนี้ต้องเชื่อเมีย”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 127-128)

ในนวนิยายเรื่อง “ยอดเศวตฉัตร” เรณูมาศเป็นสตรีที่เฉลียวฉลาดและกล้าหาญ และเมื่อพระยาทะละก่อการกบฏ ก็ได้มอบหมายให้เรณูมาศทำหน้าที่บัญชาการกลุ่มกบฏโดยมีฐานะรองจากพระยาทะละ แสดงให้เห็นว่าสตรีก็สามารถทำงานได้เช่นเดียวกับบุรุษ

เธอเป็นสตรีที่เก่งกล้า แม้จะไม่ได้ชักดาบออกรบฆ่าฟันกับใคร เธอก็เป็นคนมีความฉลาดไหวพริบ และทำอะไรโดยไม่ต้องบอกไม่ต้องสอน เรื่องที่วิ่งถลันเข้ามาในค่ายในทันทีที่ประตูค่ายเปิดออกนั้น ก็เป็นปฏิภาณอันประเสริฐ และเป็นความตัดสินใจอย่างรวดเร็ว การกระทำเช่นนั้น ได้ช่วยแรงของหลวงพิชัยมาก เพราะถ้ามิฉะนั้น หลวงพิชัยจะต้องต่อสู้กับดาบ 3 เล่มในเวลาเดียวกัน และไม่ว่าจะรอดมาได้อย่างไรก็ยากยิ่ง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 213)

... ทั้งๆที่เห็นว่าเรณูมามีลักษณะที่น่ากลัว มีความสามารถอย่างผู้ชายคนหนึ่ง ซึ่งทำงานเป็นมือขวาของพระยาทะเล ในการชิงบัลลังก์¹ ก็ยังมีเสน่ห์และความน่ารักทุกอย่างที่จะดึงดูดใจเขาให้ติดแน่นอยู่

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 89)

ในนวนิยายเรื่อง "หวานใจเจ้าอนุ" คุณหญิงโมและสตรีชาวเมืองนครราชสีมาทำอุบายหลอกล่อทหารลาว จนสามารถขับไล่และสังหารทหารลาวได้เป็นจำนวนมาก ในการต่อสู้ครั้งนี้ สตรีทำหน้าที่หลอกล่อทหารลาวได้ดีกว่าบุรุษ และมีความสามารถในการต่อสู้ไม่ด้อยกว่าบุรุษมากนัก เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าสตรีก็มีความสามารถ ความกล้าหาญ และความรักชาติไม่ด้อยไปกว่าบุรุษ และยังสามารถทำงานบางอย่างได้ดีกว่าบุรุษด้วย

... อาวุธของไทยในชั้นนี้มีอย่างเดียวคือผู้หญิง ได้พยายามหาผู้หญิงสาวป้อนให้พวกนายทัพนายกองของเวียงจันทน์ทุกหนทุกแห่ง ท่านผู้หญิงโม ภริยาของพระยาปลัดเอง เป็นผู้อำนวยการเรื่องนี้ได้อย่างสามารถ ผู้หญิงคนที่ถูกเลือกถูกร้องขอในเรื่องนี้ ก็เสียสละยอมใช้ตัวเองเป็นอาวุธคู่มือกับบ้านกูเมือง วิธีการอันนี้ช่วยให้เดินทางอย่างเฉื่อยช้า ...

... เข้าเช่นฆ่าพวกนายทัพนายกองและทหารของเวียงจันทน์ ในขณะที่พวกเหล่านั้นถูกกักอยู่ในค่ายเสน่ห์ของหญิงสาว ในความอำนวยการของท่านผู้หญิงโม เมื่อฆ่าพวกนั้นลงไปได้ ก็ได้อาวุธจากพวกนั้น กำลังอาวุธของฝ่ายไทยก็เพิ่มจำนวนขึ้นทุกที ตัวท่านผู้หญิงโมเองพร้อมทั้งสตรีที่ได้เสียสละตัวเอง เพื่อเป็นคำดักพวกเวียงจันทน์มาตลอดทางนั้น ก็ได้เปลี่ยนวิธีการมาใช้อาวุธจริงๆแม้จะเป็นหญิงก็เข้าสู้รบฆ่าฟันด้วยดาบ ด้วยหลาว และแม้แต่ไม้กระบอง การทำงานที่ทุ้งสมฤทธิ์เป็นผลสำเร็จอย่างดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514ช : 34-36)

ในนวนิยายเรื่อง "กรุงแตก" อุ่นเรือนเป็นสตรีที่กล้าหาญและมีความสามารถ เธอต่อสู้อย่างกล้าหาญในการรบที่ค่ายบางระจัน

¹ คัดลอกตามหนังสือ

... ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชายออกรบด้วยกัน คว่าอาวุธสุดแต่จะหาได้ ไม่ว่าจะเป็นพร้าเป็นขวาน หรือแม้แต่ท่อนไม้

อุ้นเรือนมีดาบอยู่เล่มหนึ่ง อยู่เคียงข้างสามี และออกรบอย่างเดียวกันกับสามี

“เราตายกันที่นี่ พี่” อุ้นเรือนพูด “เราตายอยู่ด้วยกัน ตายพร้อมกัน”

...

... ตั้งแต่แรกเริ่มเกิดสงครามมาแล้ว อุ้นเรือนได้ร้องขอหลายครั้งหลายหน ขอออกทัพ ด้วยเพ็งสมประสงค์ในวันนี้ ดวงจิตที่เหี้ยมหาญของเธอ สมกับที่เป็นเมียของชายชาตินักรบ เธอต่อสู้ สู้อย่างผู้ชายคนหนึ่ง และแม้จะเป็นหญิง หลวงเสนาก็ได้แลเห็นด้วยความปลาบปลื้มใจ ว่า อุ้นเรือนฆ่าพม่าได้บ้างเหมือนกัน

“พี่ ไม่ต้องห่วงน้อง สู้เขาต่อไป” เสียงอุ้นเรือนร้องขึ้นในระยะใกล้ๆ และเมื่อหลวงเสนาย หลีกไปดู ก็เห็นอุ้นเรือนของเขาล้มลงจมอยู่ในกองเลือด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 97)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าแม่ทางสตรีระวางกายของสตรีจะอ่อนแอกว่าบุรุษ แต่สตรีก็มีสติปัญญาและความสามารถเท่ากับบุรุษ สามารถประกอบกิจการใดๆได้เสมอบุรุษ หรือบางกรณีก็อาจทำได้ดีกว่า ผู้แต่งปรารภนาให้ผู้อ่านมองเห็นคุณค่าของสตรีและยอมรับว่าสตรีมีสติปัญญาและความสามารถเท่าเทียมบุรุษ

2.3 เรื่องเกี่ยวกับผู้นำ

หลวงวิจิตรวาทการชี้ให้เห็นว่าผู้นำมีบทบาทสำคัญต่ออนาคตของประเทศหรือผู้อยู่ในการปกครอง ทั้งในฐานะผู้กำหนดทิศทางและมีอิทธิพลต่อกำลังใจของผู้อยู่ใต้การปกครองด้วย หากแม่ทัพพร้อมรบอย่างกล้าหาญ เหล่าทหารก็จะมีกำลังใจต่อสู้ หากผู้นำประเทศเป็นที่เคารพ นับถือของประชาชน มีปัญญา ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ประชาชนก็จะมีกำลังใจต่อสู้หรือยอมเสียสละเพื่อบ้านเมือง ดังที่หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดเรื่องผู้นำในหนังสือวิธีทำงาน และสร้างอนาคตไว้ว่า “ประวัติศาสตร์ทุกยุคทุกสมัย แสดงให้เห็นว่าความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ไม่ว่าชาติ ทวีปใด ย่อมสำเร็จได้ด้วยการที่ประมุขของชาติเป็นผู้นำทำงานเอง ให้ชนในชาติแลเห็นประมุขแห่งชาติ บางคนอาจมีความรู้ ความสามารถเป็นผู้ฉลาดอย่างยิ่งใหญ่ แต่ถ้าเป็นแต่หนึ่งสั่งสอนสั่ง ไม่ออกหน้าเป็นผู้นำทำอะไรด้วยตนเอง ก็ไม่มีทางที่จะสร้างความสำเร็จความเจริญอย่างแท้จริงได้ ...” (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2532 : 195) ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวละครถึงอิทธิพลของกษัตริย์และแม่ทัพต่อกำลังใจของประชาชนในภาวะสงคราม

หลวงแสนฯ รีบไปในทางที่เข้าใจว่าทหารทั้งหลายล่าถอยไป เขาได้พบทหารบางคนซึ่งอยู่ในกองหลังใกล้ชิดกับพระยารัตนาธิเบศร์ และได้ความว่าพระยารัตนาธิเบศร์ได้หลบหนีก่อนที่จะลงมือยิงกันเสียด้วยซ้ำ และทหารเหล่านั้นซึ่งเป็นชาวนครราชสีมาบอกว่า เขาจะไม่กลับขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาอีก เพราะถ้ามีแม่ทัพอย่างนี้ ก็ไม่รู้ว่าจะทำอะไรต่อไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 73-74)

“อยู่เพื่อใคร อยู่เพื่ออะไร?” ทหารคนนั้นกล่าว “อยู่เพื่อคนขี่เรือนั่งเมือง อยู่เพื่อคนใหญ่ คนโตที่เห็นแก่ตัวฉ้อฉลคดโกง หาประโยชน์ส่วนตัวเรื่อยไป เราจะต้องตายแทนคนพวกนั้นหรือ?”

“เราคิดเสียว่าเราทำให้บ้านเมืองของเราอยู่แล้วกัน” หลวงจบบฯ พูดต่อ “อย่าไปคิดถึงเรื่องคน”

“ไม่คิดก็ไม่ได้” ทหารผู้นั้นตอบ “เพราะเมืองก็ต้องมีคนครอง ถ้าเรามีคนครองดีทุกอย่างที่เขาเล่าถึงคุณงามความดีของสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าหรือพระนารายณ์เป็นเจ้าละก็ มาซี ตายสักกี่หนก็เอา”

หลวงจบบฯ เก็บเอาคำของทหารคนนั้นมาคิด จริงของเขา ผู้ครองบ้านเมืองนั้นมีความสำคัญมาก พระมหากษัตริย์อย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ไม่มีใครรังเกียจที่จะไปตาย เพราะเขารู้ว่าถ้าเขาตายและบ้านเมืองยังอยู่ พี่น้องลูกหลานของเขาจะได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เพราะผู้ปกครองเป็นคนดี ให้ความยุติธรรมแก่อาณาประชาราษฎร์ ไม่คดโกงกอบโกยหาประโยชน์ส่วนตัว ถ้ามีความเชื่อมั่นอยู่อย่างนี้ ทุกคนก็ยินดีตายในการสู้รบ แต่ถ้าไม่แน่ใจในเรื่องผู้ปกครองของประเทศแล้ว ก็เป็นการยากที่จะหวังให้คนยอมตายได้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 14)

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” กษัตริย์เขมรส่งกองทัพเข้ามาโจมตีข้าศึกไทยหลายครั้ง แม้แต่กษัตริย์เขมรที่เคยเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ก็ยังส่งกองทัพมาโจมตีข้าศึก แม้ชาวเขมรไม่เห็นด้วยกับการกระทำครั้งนี้ แต่จำต้องปฏิบัติตามคำสั่งของกษัตริย์

ข้อที่นายเกตพูดว่า “มันเป็นเรื่องที่จะหาความพินาศให้ได้” นั้นก็หมายถึงพวกเขมรของเขาเอง เพราะนายเกตเห็นว่า การกระทำของกษัตริย์เขมรครั้งนี้ เป็นความผิดร้ายแรงที่สุด เพราะเพิ่งมาขอขมาและขอเป็นมิตรกับไทยเมื่อ ๓ ปีนี้เอง ครั้นมีศึกใหญ่มาอีก ก็มาทำร้ายไทยอีก นายเกตเห็นว่าการกระทำของพระเจ้ากรุงละแวกครั้งนี้ เท่ากับสังหารชีวิตของพระองค์เอง และจะทำความเดือดร้อนให้แก่ชาวเขมรเป็นอันมาก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 118-119)

การกระทำนี้เป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดของกษัตริย์เขมร ซึ่งนำผลร้ายมาสู่ประเทศและชาวเขมรเอง

ในนวนิยายเรื่อง “กรุงแตก” ผู้แต่งกล่าวว่าหากกษัตริย์ทรงออกรบด้วยพระองค์เอง เหล่าทหารจะมีขวัญกำลังใจดี ทำให้ได้รับชัยชนะในการสู้รบ

พว

การที่สมเด็จพระเอกาทศธรรมเพียงแต่เสด็จออกตรวจบัญชาการยิงปืนโต้ตอบกับพม่าเท่านั้น ก็ทำ ความชื่นใจแก่ทหารเป็นอันมาก ถ้าหากว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงออกรบ ยิ่งแย่งแทงฟันด้วยพระองค์เอง เหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก็เป็นการแน่นอนว่า เราจะไม่พ่ายแพ้แก่พม่า แม้แต่เรื่องเสด็จออกไปให้ทหารเห็นเท่านั้น ก็ยังเพิ่มพูนกำลังใจให้แก่ทหารเป็นอันมาก ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2543 : 47-48)

ผู้แต่งมักกำหนดให้กษัตริย์ของชาติศัตรูเป็นกษัตริย์ที่ไม่ดี ยกเว้นเพียงพระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าผู้แย่งชิงเอกราชไปจากไทย ในนวนิยายเรื่อง "ครุฑดำ" ที่ผู้แต่งยกย่องพระองค์เป็น กษัตริย์ที่ดี และยังชื่นชมว่าพระองค์ทรงพระปรีชา ทรงความยุติธรรม ทรงให้เกียรติและมีเมตตา ต่อประเทศผู้แพ้สงคราม แต่ทรงเด็ดขาดต่อผู้ได้บังคับบัญชา คาดว่าเหตุที่ผู้แต่งกล่าวชื่นชม พระเจ้าบุเรงนองเช่นนี้ เพราะผู้แต่งต้องการสร้างให้พระเจ้าบุเรงนองมีลักษณะของกษัตริย์ใน อุดมคติ เป็นแบบอย่างของผู้นำ หรือผู้แต่งมีความชื่นชมพระเจ้าบุเรงนองเป็นการส่วนตัว หรือ เนื่องจากอิทธิพลของนวนิยายยอดนิยมเรื่อง "ผู้ชนะสิบทิศ" ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมอยู่ในช่วงเวลาที่ ผู้แต่งเขียนนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

หลวงวิจิตรวาทการถ่ายทอดทัศนคติต่างๆ ที่ตนได้รับจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์รื่องผ่านนวนิยายเพื่อให้ผู้อ่านมีความคิดเห็นคล้อยตามผู้แต่ง และนำแนวคิดที่ได้รับมา ประยุกต์ใช้ อีกทั้งยังทำให้ผู้อ่านมีมุมมองที่กว้างขึ้น และมองเห็นสิ่งต่างๆ ในมุมมองใหม่หรือเห็น ตามความเป็นจริง

3. เพื่อปลูกฝังคตินิยมและความเชื่อทางพุทธศาสนา

หลวงวิจิตรวาทการเคยบวชเรียนอยู่ในพุทธศาสนาเป็นเวลานาน เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ได้นำหลักธรรม ความรู้ที่เล่าเรียนมา มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและยังเผยแพร่หลักธรรม นั้นให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ โดยการแสดงปาฐกถาและเขียนหนังสือเกี่ยวกับพระธรรมคำสั่งสอน เช่น หนังสือเรื่องพุทธานุภาพ วิชาแปดประการ มหัศจรรย์ทางจิต เป็นต้น แม้นวนิยายเชิง ประวัติศาสตร์ของผู้แต่งจะเป็นเพียงเรื่องอ่านเล่น แต่ผู้แต่งก็ยังสอดแทรกคตินิยมและความเชื่อ ทางพุทธศาสนา โดยนำมาผูกเข้ากับเนื้อเรื่องของนวนิยายหรือแทรกเป็นเกร็ดความรู้ ซึ่งผู้อ่าน จะซึมซับเรื่องเหล่านี้โดยไม่รู้ตัว และคตินิยมและความเชื่อทางพุทธศาสนาที่นำมาถ่ายทอดใน นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์นี้มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป คือ เรื่องกรรม และ เรื่องวิญญูณหรือผี

3.1 เรื่องกรรม

กรรมย่อมส่งผลต่อเนื่องมา หากทำบุญหรือทำกรรมดีก็จะได้รับผลดีตอบแทน แต่ถ้า ทำบาปหรือทำกรรมชั่วก็จะได้รับผลร้ายตอบแทนเช่นกัน ดังพุทธภาษิตว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หลวงวิจิตรวาทการได้สอดแทรกความคิดนี้ลงในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์เกือบทุกเรื่อง และยังชี้ให้เห็นว่าคนที่ทำความดี ทำงานรับใช้ชาติ ก็มักจะได้รับเกียรติยศ สรรเสริญ บำเหน็จรางวัล และความอึดอ้อมใจเป็นผลตอบแทนจากการทำความดี ส่วนคนที่ทำความชั่ว ทำความผิด เช่น เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนตน ททรยศต่อชาติและเพื่อนร่วมชาติ เป็นต้น ก็มักจะได้รับคำตำหนิติเตียน ลงโทษ หรือได้รับผลร้ายต่างๆ ถึงบางครั้งผลกระทบก็ไม่ปรากฏให้เห็นในช่วงเวลานั้นทันที แต่สุดท้าย ก็ย่อมเป็นไปตามพุทธภาษิตที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง "ครุฑดำ"

... โชคชาดา'อันแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นแก่เขา ทำให้คิดเลื่อนลอยไปบ้าง ในบางครั้ง ถึงกับสงสัยในหลักธรรมเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ถึงกับคิดว่า การเสียสละเพื่อบ้านเกิดเมืองนอน เป็นความโง่เขลา แต่ในที่สุดเขาก็ขอบพระคุณเทพเจ้าที่ดลใจมิให้เขวไปนาน ให้หันกลับเข้ามาหา คลองธรรมและกำลังทำการเสียสละต่อไป ในบัดนี้ดวงวิญญาณของเขาอัมเมมเปรมใจว่า เขาทำถูกและ ได้ใช้ชีวิตอันน้อยของเขาให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 327)

"... พุทธภาษิตว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นความจริง แต่ไม่ใช่สำหรับโลกที่เหลวไหล อย่างโลกของพี่ มันต้องมาอยู่ในโลกของน้องที่นี่ จึงจะได้พบความจริง และถูกต้องต้องแท้ของคติธรรม"

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 276)

นอกจากเรื่องกรรมซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดตามเหตุและผล อันเป็นไปตามธรรมดาของโลกแล้วยังปรากฏเรื่องกรรมที่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องลึกลับที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แต่สามารถอธิบายได้ด้วยความเชื่อทางศาสนา ดังเช่นในนวนิยายเรื่อง "เพื่อมาตุภูมิ" ผู้แต่งกล่าวถึงบุญกุศลที่เกิดจากความมุ่งมั่นทุ่มเท ในการทำคุณประโยชน์เพื่อชาติบ้านเมือง จนดลบันดาลให้เกิดปาฏิหาริย์ เมื่ออุทัยเด็กหนุ่มพิการเดินไม่ได้ ได้พยายามคลานและกัดไปกับพื้นเป็นระยะทางไกล เพื่อไปแจ้งข่าวการรบของเขมรให้แก่กองทัพไทย โดยมีได้คำนึงถึงความยากลำบากที่ตนเองได้รับ จนกระทั่งเกิดปาฏิหาริย์ทำให้เขาหายจากความพิการกลับมาเดินได้อีกดังเดิม

... เขาดีใจและกำลังใจของเขาได้มีขึ้นอย่างแรงที่สุด เขาเผยอตัวของเขารขึ้น และรู้สึกความแปลกประหลาดขึ้นในตัว เขาไม่รู้ว่ากำลังแรงมาจากไหน เขาทั้งสองข้างของเขาค่อยๆยืนตัวขึ้นทีละน้อย และในที่สุดเขาก็สามารถยืนตั้งตัวตรง

เขาเชื่อว่าเป็นความช่วยเหลือของเทพเจ้า เทพเจ้าผู้รักษาประเทศชาติของไทย ได้รางวัลตอบแทนความดีของเขา ที่เขามีความกตัญญูต่อมาตุภูมิ เขาสามารถยืนทรงตัวอยู่ จนกระทั่งทหารไทยหมวดหนึ่งซึ่งเป็นทหารม้าเพียง ๕ คนมาพบเขา

การกระทำของอุทัย นอกจากมีผลในทางช่วยพ่อ ช่วยพี่ และช่วยมาตุภูมิแล้ว ยังมีผลในทางช่วยตัวเขาเอง เพราะตั้งแต่นั้นมา เขาก็หมดความพิการและการเดินได้เหมือนคนดีๆ กำลังใจของเขาที่จะประกอบคุณงามความดี เป็นยารักษาโรคดีกว่ายาใดๆ ทั้งสิ้น

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 146-148)

ในนวนิยายเรื่อง "ยอดเศวตฉัตร" ผู้แต่งกล่าวว่าบาปกรรมที่พระเจ้าอลองพญาปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์อลองพญาของพม่า ได้มีพระบรมราชโองการให้สังหารพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งการกระทำดังกล่าวส่งผลต่อพระองค์เองและตกทอดถึงกษัตริย์องค์ต่อๆ มาของราชวงศ์ด้วย

เรื่อง “ฆ่าพระ” เป็นจุดดำที่แปดเปื้อนของราชวงศ์อลองพญาตลอดมา สมควรจะกล่าวเสียในที่นี้ทีเดียวว่า บาปกรรมอันนี้ได้ตามทันท่วงศ์อลองพญา และผู้สืบสายของวงศ์อลองพญาได้รับกรรมสนองมาเกือบทุกองค์ กล่าวคือ

อลองพญาเอง เมื่อยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา มาจุดปืนใหญ่ด้วยตัวเอง ปืนแตกบาดเจ็บสาหัสถึงแก่ความตายด้วยบาดเจ็บนั้น

มังระ ราชบุตร เป็นคนเข้มแข็งในสงคราม เป็นกำลังของพ่อในการรบมอญ และตั้งตัวเป็นใหญ่ เมื่อได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และยกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาแตกไปแล้ว พอลกลับไปก็เป็นบ้า

จิงกูจา ลูกชายมังระ ซึ่งได้รับราชสมบัติแทนพ่อ ต่อมาโหดร้ายและเลียดิฉัน วันหนึ่งเดินผ่านทหารยามไปอย่างคนบ้า ทหารยามร้องถามว่าใคร จิงกูจาตอบว่า “กูคือพระเจ้าแผ่นดินพม่า” เลียดิฉันทหารยามพันตายคาที่

พระเจ้าปะดุง น้องชายมังระ ได้รับราชสมบัติต่อจากจิงกูจา และทำสงครามขับเคี่ยวอยู่กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกของเรานั้น ลงท้ายก็เลียดิฉัน สำคัญว่าตนเป็นพระโพธิสัตว์ จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ กำหนดอายุศาสนาของพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ความว่าหมดอายุแล้ว ต่อไปนี้จะถึงอายุศาสนาของพระองค์เอง บรรดาพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในเวลานี้ ไม่เป็นพระที่ถูกต้อง มีรับสั่งให้สึกพระสงฆ์พม่ารามัญเสียมากหลาย เกณฑ์คนจำนวนหมื่นมาสร้างเจดีย์สำหรับจะให้เป็นที่บรรจุพระบรมธาตุของพระองค์เอง ในฐานที่พระองค์จะเป็นพระพุทธเจ้าแต่ก็สร้างไม่สำเร็จ

จักกายแมง หลานพระเจ้าปะดุง ได้ราชสมบัติต่อมา เลียดิฉันเช่นเดียวกับพระเจ้าปะดุง สรวาดี น้องชายจักกายแมง พอได้ราชสมบัติก็โหดร้ายเหลือประมาณ เมื่อสงสัยว่าใครจะเป็นกบฏก็เอาตัวมาให้ช่างเหยียบบ พระมเหสีของสรวาดีเองถูกช่างเหยียบบตายไปด้วย

พุกาแมง ผู้ได้รับราชสมบัติจากสรวาดี ไม่ถึงบ้า แต่ทั้งโง่และร้าย

แมงโดแมง เป็นกษัตริย์องค์เดียวในวงศ์อลองพญาที่มีสติสัมปชัญญะอย่างบุคคลธรรมดา

ธิบอ กษัตริย์องค์สุดท้ายของวงศ์อลองพญา และเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่าด้วย ทั้งโง่และอ่อนแอ ไม่มีกำลังใจ ไม่มีความคิดของตัวเอง ไม่มี ความฉลาดไหวพริบ ตกอยู่ในอำนาจของเมีย คือ ศุภยาลัต ซึ่งในที่สุดประเทศพม่าก็ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ

การที่กล่าวถึงกษัตริย์องค์อื่นๆ ในราชวงศ์อลองพญาต่อมาจนตลอดสายทีเดียวนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าอาจจะเป็นด้วยกรรมของการ “ฆ่าพระ” ในสมัยอลองพญา และบาปกรรมอื่นที่ทำการ ต่อมาในราชวงศ์นี้ รวมทั้งการเผาทำลายกรุงศรีอยุธยา ลอกทองพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งได้กระทำในอีก 11 ปีภายหลังด้วย

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 225-226)

ความคิดดังกล่าวนี้จะช่วยชักจูงใจให้ผู้อ่านละเว้นสิ่งที่ผิดและมุ่งสร้างความคิด เพื่อก่อให้เกิดสิ่งดีๆ สะท้อนกลับมายังตนเอง

3.2 เรื่องวิญญาณหรือผี

ผู้แต่งกล่าวถึงดวงวิญญาณของคนตายไปแล้วว่า ดวงวิญญาณเหล่านี้ไม่ได้ดับสูญไปพร้อมกับร่างกาย แต่อาจล่องลอยอยู่บนโลกซึ่งมักเรียกกันว่า “ผี” ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง

“ยอดเศวตฉัตร” ที่บทสนทนาของตัวละครแสดงถึงความเชื่อว่า เมื่อคนเราตายแล้ว ดวงวิญญาณจะออกจากร่างกาย

“อย่าลืมนะ” พระยาตากสินกล่าว “เราพบกันที่เมืองจันท”

“ครับ” หลวงพิชัยกล่าว “ถ้าตัวผมไม่ไป ดวงวิญญาณของผมก็ไป”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ค : 266)

ในนวนิยายเรื่อง **“ครุฑดำ”** ผู้แต่งบรรยายว่าวิญญาณของคนตายไว้ว่าแม้คนเราจะตายแล้ว แต่ดวงวิญญาณยังคงอยู่ ดวงวิญญาณเป็นธรรมกายหรือกายละเอียดที่ไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งต่างจากกายหยาบของคนธรรมดา

แต่นั้นเป็นภาพ เป็นแต่เงา เขากอดไม่ถูกอะไร จะไขว่คว้าไปเท่าไรก็ไม่มีเนื้อไม่มีตัวให้ถูกต้อง แต่ภาพนั้นก็ยังอยู่ พรพิลัยยิ้มอย่างเศร้าอยู่ใกล้ๆเขา

“อย่าพยายามกอด อย่าพยายามถูกต้อง” พรพิลัยกล่าว พี่จะไม่ได้พบอะไรด้วยสัมผัสทางกาย เราไม่ได้อยู่ในโลกเดียวกัน เรากำลังอยู่คนละโลก พี่ยังอยู่ในโลกแห่งความหลอกหลอน น้องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านสอนว่าอนัตตา คือความไม่มีตัวตน พี่ยังอยู่ในโลกที่หยาบ จับเข้าก็ถูก คว้าเข้าก็ติด แต่น้องอยู่ในโลกที่ละเอียด ไม่มีใครจับคว้าได้ กายแห่งพรพิลัยที่อยู่ตรงหน้าพี่ เป็นธรรมกาย ไม่ใช่รูปกายอย่างที่พี่นึก พรพิลัยที่พี่ได้เห็นอยู่เวลานี้ เป็นดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์แห่งพรพิลัยของพี่ ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 276)

ผู้แต่งกล่าวว่าดวงวิญญาณไม่ได้ดับสูญไปพร้อมกับร่างกาย เบื้องหลังความตายยังมีชีวิตอยู่ในอีกสถานะหนึ่ง และยังชี้ให้เห็นว่าความตายไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิตและไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว

นอกจากเรื่องทีกล่าวนมาแล้ว ยังปรากฏคติธรรมและความเชื่อในเรื่องอื่นๆอีก เช่น เรื่องความตายซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ปุถุชนที่ทุกคนจะต้องประสบ

“เรารู้ได้อย่างไรว่าเธอไม่ได้ถูกตัดสินประหาร คนเราเกิดมาทุกคนจะต้องตาย ทุกคนที่เกิดมา ก็มีคำพิพากษาประหารชีวิตติดตัวมาแล้วทั้งนั้น ผิดกันแต่พวกเธอยังไม่รู้ว่าจะถูกประหารชีวิตโดยวิธีใด ฉันเคราะห์ดีกว่าพวกเธอ เพราะฉันรู้แน่ว่าเวลารุ่งอรุณพรุ่งนี้ ฉันจะตายด้วยดาบฟันที่เดียวก็ดับจิตโดยไม่มีความทุกข์ทรมาน ส่วนพวกเธอยังไม่รู้ว่าจะตายด้วยอะไร ความตายของพวกเธออาจจะเป็นด้วยโรคร้ายที่ต้องทนทุกข์ทรมานยิ่งกว่าฉันก็ได้ แต่ลงท้ายเราก็ตายด้วยกัน โอกาสที่เราจะได้พบกันในโลกหน้านั้น มีแน่ไม่ต้องสงสัย”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 312-313)

เรื่องการให้อภัย การไม่จองเวรต่อกัน ผู้แต่งแสดงความคิดเห็นไว้ในนวนิยายเรื่อง "สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า" ว่าการอาฆาตพยาบาทนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด แต่การให้อภัย ไม่จองเวรต่อกัน จะนำมาซึ่งความสงบสุข

... ข้าพเจ้าตอบไปว่าไม่ต้องทำอะไร ขอให้ปิดฉากหมดชุดกันที ถึงแม้จะไปยิงคนๆนี้เสีย ข้าพเจ้าจะได้สุขุมมาลย์ของข้าพเจ้ากลับคืนมาก็หาไม่ได้ และก็ไม่สามารถจะได้ทรัพย์สินสมบัติอะไรคืนมาให้แก่ดวงใจ ข้าพเจ้าอยากจะให้เรื่องมันหายไปเหมือนไฟดับ แม้ควันแห่งความโศกเศร้าจะยังกรุ่นอยู่ในใจของข้าพเจ้าก็ดี

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 287)

... รู้จักให้อภัย ไม่พยาบาทมาดร้ายหรือคุมแค้นเอาโทษใคร นิสัยอย่างข้าพเจ้าเรียกว่า สมณะ แต่ข้าพเจ้าต้องขอใจความเป็นสมณะของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าความเป็นสมณะนี้เอง ที่ช่วยให้ข้าพเจ้าผ่านพ้นอันตรายในชีวิตมาตลอดทาง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 345-346)

เรื่องความไม่ประมาท ผู้แต่งกล่าวไว้ในนวนิยายเรื่อง "ดอกฟ้าจำปาศักดิ์" ว่าพุทธศาสนา สอนให้บุคคลควรมีความไม่ประมาท เพื่อเป็นเกราะป้องกันภัยจากคนชั่ว

แต่พระพุทธศาสนาของเรา เผยแพร่ออกไปด้วยความสมัครใจ เรามิได้ใช้กำลังบังคับ เรามิได้ถือว่าคนนอกพุทธศาสนา หรือมิชฌาติภูมิจึงเป็นบุคคลที่ควรจะถูกฆ่า ... วิธีการอันนุ่มนวลของพระพุทธศาสนานี้ ที่มิได้จำกัดคนที่ไม่นับถือ ไม่ปฏิบัติตาม ใครจะถือก็ได้ ไม่ถือก็ได้ ทำให้ผู้ปฏิบัติเสียเปรียบผู้ไม่ปฏิบัติ คนซื่อพ่ายแพ้แก่คนคด คนที่มั่งร่ำรวยย่อมได้เปรียบคนที่หมายดี คนตรงต้องย่อยยับและเสียทีคนโกง เรื่องชนิดนี้มีอยู่ทุกวัน พระพุทธเจ้าจึงต้องทรงสอนหลักธรรมเป็นเครื่องป้องกัน คือ ความไม่ประมาท ทุกคนต้องระวังตัว และตัวเองเป็นที่พึ่งของตัวเอง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ก : 8-9)

ผู้แต่งได้นำคติธรรม คำสอนของพุทธศาสนามาสอดแทรกไว้ในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้นวนิยายเป็นสื่อในการนำเสนอพุทธศาสนาแก่ผู้อ่าน เพราะนิยายเป็นหนังสืออ่านเล่นจะดึงดูดความสนใจและชักจูงใจผู้อ่านได้ดีกว่าการสอนที่เน้นธรรมะเป็นหลัก นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้จิตวิทยาในการชักจูงใจผู้อ่านให้ยึดมั่นในธรรมะด้วยความเต็มใจอีกด้วย (วิจิตร รังสิยานนท์. 2544 : 27)

4. เพื่อให้ความรู้

หลวงวิจิตรวาทการปรารถนาให้ผู้อ่านนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ได้รับความรู้ควบคู่ไปกับความเพลิดเพลิน ผู้แต่งจึงนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามากล่าวหรือสอดแทรกลงใน

นวนิยายเสมอ เจื้อ สตะเวทิน กล่าวชื่นชมลักษณะการเขียนนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการว่า นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านแล้ว หลวงวิจิตรวาทการยังให้การศึกษาซึ่งเป็นหน้าที่หนึ่งของผู้แต่ง อันแสดงว่าผู้แต่งเป็นนักเขียนที่มีความรับผิดชอบต่อผู้อ่าน (เจื้อ สตะเวทิน. 2515 : 91-93) ซึ่งจุดมุ่งหมายของผู้แต่งในการให้ความรู้มี 2 ประการ คือ เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และเพื่อให้เห็นประโยชน์ของการศึกษา

4.1 เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์

เมื่อผู้อ่านได้อ่านนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการแล้ว จะได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์อยู่มาก เพราะหลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ แม้ว่านวนิยายเชิงประวัติศาสตร์จะเป็นงานเขียนที่สร้างขึ้นเพื่อความเพลิดเพลิน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องสมมุติหรือดัดแปลงประวัติศาสตร์ไปบ้างเพื่อความเหมาะสม แต่หลวงวิจิตรวาทการก็พยายามรักษาเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ให้คงไว้ตามเดิม ดังที่ผลการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์ในบทที่ 2 ชี้ให้เห็นว่าผู้แต่งคงเนื้อหาส่วนหนึ่งไว้ตามประวัติศาสตร์ และสมมุติ ดัดแปลงประวัติศาสตร์บางส่วนซึ่งมักจะเป็นประวัติศาสตร์ตอนที่ไม่น่าสนใจหรือเป็นส่วนของรายละเอียด เพื่อประโยชน์ทางการประพันธ์ วรรณศิลป์ และการสื่อความคิด ฉะนั้นแม้นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์จะมีเนื้อหาบางส่วนไม่ตรงตามประวัติศาสตร์ แต่ก็ยังให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ได้มาก ซึ่งผลการศึกษาเปรียบเทียบนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้แต่งที่มีต่อการเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ว่า นักเขียนควรจะต้องแต่งนวนิยายตามแนวของประวัติศาสตร์

“คือในการเขียนนิยายอิงประวัติศาสตร์นั้น ผู้เขียนจะต้องเคารพความจริงในประวัติศาสตร์ไว้เสมอ หากจะเพิ่มเติมอะไร ก็ต้องเพิ่มแต่พลความ โดยหาวิธีให้ผู้อ่านทราบว่าตอนนี้เพิ่มเข้ามาโดยไม่ใช่นิยายแท้ของประวัติศาสตร์ อย่างปล่อยให้ผู้อ่านหลงเอาเรื่องที่ไม่เป็นจริงไปเป็นความจริงหรือบิดผันความในประวัติศาสตร์ให้ผิดไป การกระทำเช่นนั้นจะเป็นบาปอันหนัก แม้แก้ตัวว่าเป็นเรื่องอ่านเล่นก็ไม่ได้ การเขียนเรื่องเกร็ดประวัติศาสตร์ เป็นงานที่ยากมากสำหรับผู้เคารพประวัติศาสตร์”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2514 : 10)

จากที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญต่อความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ และยังมีเจตนาให้ผู้อ่านได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์จากนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์อีกด้วย

เนื้อเรื่องในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เป็นส่วนมาก เมื่อผู้อ่านทราบเนื้อเรื่องแล้วก็จะได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์ไปด้วย โดยผู้แต่งได้นำความรู้ทางประวัติศาสตร์มาสอดแทรกเพิ่มเติม เพื่อถ่ายทอดไปยังผู้อ่านอย่างเต็มที่ ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนาถ” ผู้แต่งเล่าเรื่องราวไปพร้อมกับบรรยายประวัติศาสตร์ ช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองไปจนถึงต้นรัชกาลพระเพทราชา ผู้อ่านจะทราบถึง

เหตุการณ์ต่างๆในช่วงเวลานั้น เช่น การตีเมืองเชียงใหม่ การโจมตีพม่า การต้อนรับทูตจากฝรั่งเศส บทบาทของเจ้าพระยาวิชเยนทร์ พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ก่อกบฏ แล้วยังได้รับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกันในเรื่อง เป็นต้นว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาติตะวันตกกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเริ่มปรากฏมีการติดต่อค้าขายในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2

... กรุงศรีอยุธยาของเรา ได้รู้จักฝรั่งตั้งแต่รัชการสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยที่ชาวโปรตุเกสเข้ามาขอเป็นไมตรีเพื่อยุติการค้าขายในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2060 คือ 140 ปี ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ พวกที่เข้ามาในครั้งนั้นได้สืบสายกันอยู่ในเมืองไทยตลอดมา และได้เข้าอาศาศเป็นทหารในกองทัพหลวง เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชทรงกรีธาทัพไปรบพม่าที่เมืองเชียงตุง ก็ได้อาศัยชาวโปรตุเกสเป็นทหารปืนไฟ พวกโปรตุเกสได้นำปืนมาสอนให้รู้จักใช้ คำว่า “ปืน” นั้น เราใช้กันมานานแล้ว และหมายถึงอาวุธที่ส่งไปทำร้ายศัตรูได้จากที่ไกล เช่น หน้าไม้ ธนู หรือกระสุน ซึ่งเราเรียกรวมว่า อาวุธปืน ครั้นเมื่อชาวโปรตุเกสได้นำปืนสมัยใหม่ ยิงออกไปมีเสียงดังและมีควัน เราจึงรู้ว่าเอาอาวุธอันนี้ใช้ไฟสามารถทำร้ายศัตรูได้จากที่ไกลอย่างเดียวกับหน้าไม้ หรือกระสุน ซึ่งเราเรียกรวมว่าปืนอยู่แล้ว เมื่อปืนชนิดใหม่นี้เข้ามา เราก็เรียกว่าปืนไฟ เพื่อให้ต่างกับปืนชนิดหน้าไม้ ธนู หรือกระสุนซึ่งเป็นปืนของเราอยู่แต่เดิม

...

ชาวโปรตุเกสเข้ามาทำการค้าขายร่ำรวยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา 80 ปี ชาวฮอลันดาจึงเข้ามาใน พ.ศ. 2141 ซึ่งเป็นปลายรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ชาวอังกฤษจึงเข้ามา และปัญหานานาประการก็บังเกิดขึ้น ด้วยการเกี่ยงแย่งแข่งดีของพวกฝรั่งแดงที่ยิงปืนไฟขึ้นเอง เพราะพวกฮอลันดา และอังกฤษเป็นโปรเตสแตนต์ ต่างนิกายกับโปรตุเกส และยุโรปสมัยเดียวกันนั้น ก็เต็มไปด้วยการพิพาทบาดหมาง มีจนกระทั่งถึงการสู้รบในระหว่างประเทศที่เป็นโปรเตสแตนต์ กับคาทอลิก

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 152-153)

พวกที่อยากจะได้อาณาเขตความชอบมากขึ้น ก็อาสาเข้าเป็นทหาร โดยสอนวิชาการรบสมัยใหม่ให้ เช่น วิธีรบด้วยปืนไฟ แต่วิชาการเหล่านี้ ก็ไม่สู้เป็นประโยชน์แก่เราเท่าใดนัก เพราะในเวลาเดียวกันกับที่เขาสอนให้เรานั้น เขาไปสอนให้พม่าด้วย กองทัพไทยมีฝรั่งอาสาเข้าเป็นทหารมากเท่าไร พม่าก็มีไม่น้อยกว่าเรา พวกที่มาสอนให้เรารู้จักปืนไฟนั้น ก็เพื่อประโยชน์อย่างเดียว คือ เพื่อขายปืนไฟของเขา ไทยกับพม่ารบกันได้มากเท่าไร ปืนไฟของเขายิ่งขายดีมากขึ้นเท่านั้น แล้วเราก็หลงว่าพวกนี้มาทำความดีให้แก่เรา เรายกย่องให้อยู่เปล่าๆ ยอมให้สร้างคลังสินค้า ยอมให้ตั้งเมืองทั้งเมือง ชาวฮอลันดาถึงกับมาสร้างเมืองขึ้นเมืองหนึ่ง ให้ชื่อว่า แอมสเตอร์ดัมใหม่ แต่อยู่ไม่ได้นานนัก ก็ถูกน้ำเซาะพังหมด

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 155)

ในนวนิยายเรื่อง “เพชรพระราชนายก” ผู้แต่งกล่าวถึงพระอุปนิสัยของสมเด็จพระนเรศวรว่าพระองค์ทรงเป็นคนกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวอันตราย

สมเด็จพระนเรศวรไปในทางโลดโผนแตกหัก สมเด็จพระนารายณ์ไปในทางนุ่มนวล
 ประนีประนอม สมเด็จพระนเรศวรไปในทางกล้าได้กล้าเสีย สมเด็จพระนารายณ์ไปในทางรอบคอบยัง
 คืด สมเด็จพระนเรศวรทรงทำอะไรทุกอย่างด้วยพระองค์เอง แต่สมเด็จพระนารายณ์เป็นนารายณ์
 รามเกียรติ์แท้ คือ ชอบมีคนดีใช้

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2542ข : 130)

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” ผู้แต่งเล่าเรื่องไปพร้อมกับบรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระมหาธรรมราชา ซึ่งทำให้ผู้อ่านทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในช่วงเวลานั้นได้ดีขึ้น และทราบพฤติกรรมของเขมรที่มักยกทัพมาโจมตีซ้ำเติมในช่วงเวลาที่ไทยกำลังลำบาก แม้ว่านวนิยายเรื่องนี้จะมีความสั้นแต่ผู้แต่งก็ยังแทรกประวัติศาสตร์เรื่องพ่อขุนผาเมืองที่กษัตริย์ขอมทรงให้การยกย่องอย่างสูงด้วยการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ขึ้นเทียบเท่าเจ้าพระยาและพระราชทานพระธิดา

หลวงวิจิตรวาทการได้นำความรู้ทางประวัติศาสตร์มานำเสนอในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งการบรรยายประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องอย่างละเอียด และการสอดแทรกประวัติศาสตร์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง ซึ่งหากไม่กล่าวถึงก็并不会เกิดความเสียหาย แต่ผู้แต่งก็ยังนำมาเขียนไว้ในนวนิยายเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความรู้เหล่านั้น ผู้ที่อ่านนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการนั้น จะได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์ไปพร้อมกับความเพลิดเพลิน เป็นเสมือนการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อเหมือนการอ่านตำราประวัติศาสตร์ ซึ่งขาดสิ่งที่จะมากระตุ้นความอยากเรียนรู้ของผู้ศึกษา

4.2 เพื่อให้เห็นประโยชน์ของการศึกษา

นอกจากหลวงวิจิตรวาทการจะให้ความรู้แก่ผู้อ่านแล้ว ยังสนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้อ่านศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ดังที่ เสถียร พันธรังสี (2541 : 27-28) ได้กล่าวถึงความคิดของหลวงวิจิตรวาทการไว้ว่า “วิชาความรู้นั้นอย่าถือว่ามียอยู่แล้วจะไม่มีทางใช้ ขอให้ท่านมีความรู้ โชคจะบันดาลให้ท่านมีโอกาสได้ใช้ความรู้อันนั้น ขึ้นชื่อว่าความรู้นั้นจะเป็นทางใดก็ตามที่ ขอให้มิไว้ท่านจะใช้ประโยชน์ได้เสมอ” ผู้แต่งชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาผ่านเรื่องราวใน นวนิยาย ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “ครูทดำ” ตัวละครหลวงไกรพิชิต ศึกษาเกี่ยวกับการรบและภาษาพม่า

... ภาพแห่งศึกในครั้งนั้นได้บันทึกไว้ชัดเจน ทำให้เขาสนใจในพม่า ถึงกับพยายามหาทางศึกษาภาษาพม่า จนพูดได้ดีและอ่านหนังสือพม่าเข้าใจ สนใจในตำราพิชัยสงครามและวิชาการรบ ได้รับการฝึกฝนเพลงอาวุธจากครูที่ดี เชี่ยวชาญการรบบนหลังม้า อย่างหาตัวจับยาก ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2516 : 198)

ความรู้ด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ ทำให้หลวงไกรพิชิตเป็นคนเก่งที่มีฝีมือในการต่อสู้และรอบรู้จัดเจนในการศึกจนได้รับชัยชนะในการรบเสมอ ทั้งการร่ำเรียนภาษาพม่าก็เป็นประโยชน์ใน

การศึกษาก็คงด้วย เพราะช่วยให้ทราบความเคลื่อนไหวของทัพพม่า และยังใช้ในกลอุบายหลอกล่อทหารพม่าจนประสพชัยชนะ

ในนวนิยายเรื่อง “เพื่อมาตุภูมิ” หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดผ่านตัวละครว่าการเรียนรู้มากๆ จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง

... เขายังพูดภาษาเขมรกับภริยาและลูกเป็นครั้งคราว โดยที่เห็นว่าไม่ควรจะปล่อยให้ลูกเมียลืมภาษาเขมรเสีย เพราะรู้ไว้หลายภาษา ก็เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2519 : 112)

ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” แม้ตัวละคร “ข้าพเจ้า” จะต้องปกปิดฐานะของตนเองว่าได้ตายไปแล้ว จนทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์สินสมบัติและญาติมิตรไป แต่ในภายหลังวิชาความรู้ที่เคยเล่าเรียนมากลับช่วยเหลือเขาไว้ได้

ข้าพเจ้ามีเพื่อนอย่างเดียวในโลกนี้ คือการประพันธ์ซึ่งข้าพเจ้าทำมาแต่หนุ่มจนบัดนี้ คำของสุนทรภู่ที่ว่า “แต่วิชาช่วยกายจนวายปราณ” นั้น มีความหมายอันดั่งแท้สำหรับข้าพเจ้า เพราะว่าในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นอยู่บัดนี้อยู่ในสภาพที่ไม่มีเพื่อน ไม่มีผู้เหลียวแล ไม่มีใครรู้จัก ข้าพเจ้ายังมีเพื่อนที่รักชื่อตรงต่อข้าพเจ้าอยู่ตลอดชีวิต คือ การประพันธ์ ซึ่งได้มากลายเป็นข้าวสาร ปลาแห้ง เกลือ หัวผักกาด น้ำปลา และผ้าถุงห่มพอดำรงชีวิตต่อไป

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 18)

นอกจากผู้แต่งจะชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาแล้ว ยังกระตุ้นให้ผู้อ่านรู้จักค้นคว้าหาความรู้อีกด้วย ดังที่ เจือ สตะเวทิน กล่าวว่า “หลวงวิจิตรวาทการ ยุให้ผู้อ่านของท่านกระตือรือร้นที่จะศึกษาเรื่องเหล่านั้น การเขียนนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการ จึงเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านใคร่ในการศึกษาอย่างไม่หยุดนิ่ง ผู้อ่านจึงฉลาดขึ้นเป็นธรรมดา” (เจือ สตะเวทิน. 2515 : 94) ผู้แต่งกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของผู้อ่าน ด้วยการบอกเล่าเรื่องราวที่แปลกหรือน่าสนใจเพียงบางส่วนแล้วทิ้งให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยใคร่รู้ในเนื้อหาที่ถูกละไว้ ดังเช่น ในนวนิยายเรื่อง “สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า” ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเกศของพระนางแมรีอังตัวเนต กลายเป็นสีขาวภายใน 1 คืน

... ข้าพเจ้าเคยเรียนประวัติศาสตร์ว่า พระนางแมรีอังตัวเนตมเหสีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 เวลาเกิดปฏิวัติ ถูกขังคนเดียว พระเกศากลายเป็นสีขาวไปทั้งเศียร ความสะดุ้งสะเทือน ความตกใจ ความกลัวจนสุดขีด ทำให้ผมหงอกได้ในชั่วเวลาคืนเดียว ...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 336)

ผู้อ่านจะเกิดความสงสัยใคร่รู้ และเกิดคำถามขึ้นในใจว่าพระนางแมรีอังกัวเนตเป็นใคร สิ่งใดที่สร้างความกระทบกระเทือนต่อจิตใจพระนางจนเกิดเหตุการณ์นี้ และเรื่องราวจะเป็นอย่างไรต่อไป เป็นต้น ความสงสัยใคร่รู้ที่ผู้แต่งสร้างให้กับผู้อ่านนี้ จะช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านรู้จักค้นคว้า ข้อมูลมาตอบสนองความอยากรู้ อันจะทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้เพิ่มเติม และเป็นการฝึกฝนการ ค้นคว้าหาความรู้อีกทางหนึ่งด้วย

หลวงวิจิตรวาทการ สมควรได้รับการยกย่องเป็นพระเวสสันดรในทางวิชาการ (เจือ สตะเวทิน. 2515 : 94) เพราะแม้ในการเขียนนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ ผู้แต่งก็ไม่ได้ละเลยการ ให้ความรู้ เพื่อทำให้ผู้อ่านมีความรู้และช่วยพัฒนาสติปัญญาของผู้อ่านด้วย แต่หากพิจารณา ตามแนวคิดชาตินิยมแล้ว ผู้อ่านนั้นเป็นพื้นฐานของประเทศชาติ และเป็นส่วนย่อยของสังคม หากมีการพัฒนาผู้อ่านก็จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศชาติไปด้วย ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวถึง ความเกี่ยวเนื่องของประชาชนต่อประเทศชาติไว้ว่า การพัฒนาประเทศชาติขึ้นอยู่กับสติปัญญาของ พลเมือง

รัฐบาลของเราพยายามจัดการบ้านเมืองให้เจริญทันสมัยตามแบบประเทศที่เจริญแล้ว จน บัดนี้เราอาจกล่าวได้ว่า สิ่งสำคัญอันใดที่มีอยู่ในยุโรปและอเมริกาเราก็มีอยู่ในเมืองเราแล้วเกือบทั้งสิ้น แต่ทว่าไม่ว่าในประเทศใดถ้ามันสมองของพลเมืองยังตกต่ำอยู่แล้ว ก็เป็นลูกตุ้มถ่วงความเจริญ และ กระทำให้รัฐบาลต้องหนักใจอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่พวกเราคนหนุ่มๆ ผู้เป็นพลเมืองดี จะอบรมมันสมองของเราเอง ให้เจริญเทียมชาวอังกฤษคตและถ้ามันสมองของเราได้รับความฝึกฝนดีแล้ว ก็จะเป็นที่เบาใจของรัฐบาล และเป็นกำลังช่วยเหลือรัฐบาลให้นำประเทศไปสู่ความเจริญได้รวดเร็วยิ่ง ขึ้น ความเจริญของประเทศไม่ได้อยู่ที่อื่นไกลเลย แท้จริงอยู่ที่ตัวพวกเราเอง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2504 : (6))

การให้ความรู้เป็นการช่วยพัฒนาสติปัญญาของผู้อ่าน แต่หากมองตามแนวคิดชาติ นิยมแล้วก็ถือว่าเป็นการพัฒนาประเทศชาติในทางอ้อมด้วย

แนวคิดที่หลวงวิจิตรวาทการได้สื่อออกมาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์นั้น การนำเสนอ แนวคิดชาตินิยมเป็นเรื่องที่โดดเด่นมาก และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่ง ทำให้นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการมีลักษณะที่แตกต่างจากนวนิยายทั่วไป นอกจากนี้ การเสนอแนวคิดอื่นๆซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่แปลกใหม่ น่าสนใจ ก็ทำให้ผู้อ่านมีมุมมอง ที่กว้างขึ้น และสามารถนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นแม้นวนิยายเชิง ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการจะเป็นงานเขียนที่แต่งขึ้นนานแล้ว แต่เนื้อหาาก็ไม่ได้ล้าสมัย ไปตามกาลเวลา ยังคงเป็นเรื่องที่ทันสมัยอยู่เสมอ

บทที่ 4

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ กลวิธีการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ และจุดมุ่งหมายในการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ โดยศึกษาจากนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จำนวน 14 เรื่อง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง กลวิธีการแต่งนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

ผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการกับประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นการสร้างเนื้อหาประวัติศาสตร์ในส่วนเนื้อเรื่องและเรื่องแทรก ตัวละคร และฉาก

1. วิธีการสร้างเนื้อเรื่องและเรื่องแทรกในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

วิธีการสร้างเนื้อเรื่องมี 3 ลักษณะ คือ 1) การสร้างเนื้อเรื่องตามประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบแล้วสร้างเนื้อเรื่องตามประวัติศาสตร์ การสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์แบ่งออกได้ 2 รูปแบบ คือ การสร้างเนื้อเรื่องโดยคงเนื้อหาตามประวัติศาสตร์ และการสร้างเนื้อเรื่องโดยแต่งเติมรายละเอียดเพียงบางส่วน ซึ่งเป็นการแต่งเติมรายละเอียดด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด ผู้แต่งมักใช้การสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์ในการกล่าวถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ 2) การดัดแปลงเนื้อเรื่องจากประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วดัดแปลงแต่งเติมเนื้อเรื่องไปตามจินตนาการ ซึ่งเป็นการดัดแปลงเนื้อเรื่องด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อเพิ่มบทบาทให้ตัวละครโดดเด่นขึ้น เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด 3) การสมมุติเนื้อเรื่อง ผู้แต่งสร้างเนื้อเรื่องขึ้นจากจินตนาการ ซึ่งเป็นการสมมุติเนื้อเรื่องด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจหรืออารมณ์ร่วม เพื่อสื่อความคิด และเพื่อดำเนินเรื่องตามความเชื่อ ผู้แต่งมักจะสมมุติเนื้อเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่สร้างสีสันให้นวนิยาย

วิธีการสร้างเรื่องแทรก มี 2 รูปแบบ 1) การสร้างเรื่องแทรกที่เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การสร้างเรื่องแทรกตรงตามประวัติศาสตร์ และการดัดแปลงเรื่องแทรกจากประวัติศาสตร์ 2) การสร้างเรื่องแทรกประเภทบุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะตรงตามบุคคลในประวัติศาสตร์ เรื่องแทรกส่วนใหญ่ที่ปรากฏในนวนิยาย มีเนื้อหาตรงตามประวัติศาสตร์ โดยมีเรื่องแทรกที่ดัดแปลงจากประวัติศาสตร์เพียงเรื่องเดียวจากเรื่องแทรกทั้งหมด 19 เรื่อง

2. วิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

วิธีการสร้างตัวละครมี 3 ลักษณะ คือ 1) การสร้างตัวละครตรงตามบุคคลในประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำบุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วสร้างตัวละครตามบุคคลผู้นั้น โดยอาจเพิ่มเติมรายละเอียดเข้าไปเล็กน้อยโดยไม่ขัดกับเนื้อหาในประวัติศาสตร์ ตัวละครกลุ่มนี้ไม่มีใครมีบทบาทสำคัญในนวนิยาย 2) การดัดแปลงตัวละครจากบุคคลในประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำบุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นต้นแบบ แล้วสร้างตัวละครโดยดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหา จนเรื่องราวของตัวละครต่างไปจากบุคคลผู้เป็นต้นแบบ ซึ่งเป็นการดัดแปลงเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจหรืออารมณ์ร่วม เพื่อสื่อความคิด และเพื่อดำเนินเรื่องไปตามความเชื่อ 3) การสมมุติตัวละคร ผู้แต่งสร้างตัวละครขึ้นมาจากจินตนาการ ซึ่งเป็นการสมมุติเพื่อสร้างตัวละครดำเนินเรื่อง เพื่อสร้างตัวละครคู่ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง เพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจหรืออารมณ์ร่วม และเพื่อสื่อความคิด ผู้แต่งมักสร้างตัวละครสมมุติเป็นตัวละครเอกหรือตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในนวนิยาย

3. วิธีการสร้างฉากในนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์

วิธีการสร้างฉากมี 2 ลักษณะ คือ 1) การสร้างฉากที่ตรงตามประวัติศาสตร์ ผู้แต่งถ่ายทอดภาพที่ได้จากข้อมูลประวัติศาสตร์ออกมาเป็นฉาก โดยอาจแต่งเติมรายละเอียดเข้าไปบ้าง แต่ไม่ทำให้ลักษณะของฉากขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ 2) การดัดแปลงฉากจากประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำข้อมูลประวัติศาสตร์มาดัดแปลง เพื่อให้ฉากมีลักษณะสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง

ประเด็นที่สอง จุดมุ่งหมายในการแตงนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จากการศึกษาวเคราะห์พบว่า นอกจากนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการจะให้ความสนุกสนานแล้ว ผู้แต่งยังมีจุดมุ่งหมายอื่นประกอบด้วย ดังนี้

1. การปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม

ผู้แต่งเชื่อว่าแนวคิดชาตินิยมเป็นแนวคิดที่ดี หากคนไทยยึดถือก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติและคนผู้นั้นเอง ผู้แต่งจึงปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมให้ผู้อ่าน ได้แก่ 1) ความรักชาติโดยการกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ ความเจริญรุ่งเรืองของชาติ การบรรยายสภาพไทยแพ่งสงคราม การชื่นชมบุรพคุณชาตินิยม และการกล่าวถึงวีรกรรมหรือบุคคลที่น่ายกย่อง 2) การทดแทนคุณประเทศชาติโดยชี้ว่าการเป็นทหารเป็นเรื่องน่าภาคภูมิใจ 3) การสร้างมิตรภาพกับประเทศเพื่อนบ้านโดยชี้ถึงความสัมพันธ์อันดีในอดีต 4) การสร้างความรู้สึกลีลาขัดแย้งต่อศัตรูของชาติโดยการสร้างภาพลักษณ์อันเลวร้าย 5) การพัฒนาตนด้วยการเลียนแบบโดยแนะให้เลือกสิ่งที่ดีของผู้อื่นมาเป็นแบบอย่าง

2. การเสนอแนวคิดในการดำเนินชีวิต

ผู้แต่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆซึ่งแบ่งได้ดังนี้ 1) เรื่องเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ เรื่องการทำงานเป็นคำแนะนำในการทำงานให้เจริญก้าวหน้า เรื่องความรักที่ปรากฏในนวนิยาย คือ ความรักของพ่อแม่ซึ่งเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ และความรักของชายหญิงซึ่งเป็นความรักที่บริสุทธิ์มีเพียงความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน 2) เรื่องเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ ความยุติธรรม

ของสังคมไทยในอดีตซึ่งมีการแบ่งชนชั้นและเอาวัดเอาเปรียบสามัญชน การไม่สนใจใยดีต่อคำครหา 비난หาของผู้อื่นซึ่งเป็นเพียงไม่ตรงตามความเป็นจริง สถานภาพของสตรีซึ่งชี้ให้เห็นว่าสตรีมีสติปัญญา ความสามารถเท่าเทียมบุรุษ 3) เรื่องเกี่ยวกับผู้นำซึ่งชี้ถึงบทบาทของผู้นำต่อประเทศและผู้อยู่ใต้การปกครอง

3. การปลูกฝังคตินิยมและความเชื่อทางพุทธศาสนา

ผู้แต่งนำเสนอคตินิยมและความเชื่อทางพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้อ่านนำคำสอนเหล่านี้มาเป็นแนวในการดำเนินชีวิตและพัฒนาจิตใจ คตินิยมที่ผู้แต่งกล่าวไว้มีปรากฏอยู่หลายเรื่อง เช่น เรื่องกรรมหรือการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เรื่องวิญญูณหรือศีล เรื่องความตาย เรื่องการให้อภัย เป็นต้น

4. การให้ความรู้

ผู้แต่งเสนอความคิดว่าการศึกษาคือเป็นสิ่งช่วยพัฒนาสติปัญญา จึงสอดแทรกความรู้ด้านต่างๆแก่ผู้อ่าน ความรู้ด้านที่โดดเด่น คือ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำประวัติศาสตร์หลายเรื่องมาสอดแทรกในนวนิยาย เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ผู้แต่งยังสนับสนุนการศึกษาโดยชี้ให้เห็นประโยชน์ของการแสวงหาความรู้

อภิปรายผล

นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการเป็นงานเขียนที่เกิดจากการนำประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นนวนิยายอย่างมีวรรณศิลป์ ผู้อ่านจึงได้รับความเพลิดเพลินควบคู่ไปกับความรู้ทางประวัติศาสตร์ด้วย โดยเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในนวนิยายนั้น ไม่ได้จำกัดขอบเขตแต่เพียงประวัติศาสตร์ของชาติไทยเท่านั้น แต่ยังนำประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้านและชาติตะวันตกมาใช้ในงานเขียนอีกด้วย นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการได้บรรยายประวัติศาสตร์บางเรื่องไว้อย่างละเอียด ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้เหมือนได้อ่านตำราทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเป็นผู้ทรงภูมิความรู้ทางประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

หลวงวิจิตรวาทการยังได้แสดงตัวตนออกมาในนวนิยายเหล่านี้ แม้จะกล่าวปฏิเสธอยู่เสมอว่าเรื่องราวในนวนิยายไม่ใช่เรื่องของตนเอง ดังที่ปรากฏในคำนำในนวนิยายเรื่อง "สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า" ไว้ว่า "...สาระสำคัญในเรื่อง "สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า" ไม่มีมูลความจริงหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในชีวิตของข้าพเจ้า ขอท่านผู้อ่านอย่าได้เสียเวลาคิดว่า ข้าพเจ้าไปเอาเค้าความจริงมาจากอะไร เรื่องทั้งหมดเป็นแต่ความฝัน เป็นนิยายที่แปรรูปไปจากความรู้สึกนึกประพันธ์ไม่ต้องการอะไรมาก ความรู้สึกที่มีอยู่ในใจเพียงนิดเดียว อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่ๆไปได้" (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2510 : 8) แต่จากการศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า แท้จริงแล้วหลวงวิจิตรวาทการกลับแสดงออกในทางที่ตรงข้ามกับคำกล่าวข้างต้นนี้ ทั้งนี้เพราะผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละครในนวนิยายหลายเรื่องเป็นคนที่ซื่อสัตย์หรือ

ทำคุณประโยชน์ต่อชาติแต่กลับได้รับเคราะห์กรรม เช่น หลวงบวรภักดี ในเรื่อง“พลีชีพเพื่อชู” จงรัก ในเรื่อง“ดอกฟ้าจำปาศักดิ์” หลวงอาสา ในเรื่อง“ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” หลวงจบไกรแดน และเหล่าครุฑดำ ในเรื่อง “ครุฑดำ” เป็นต้น อีกประการหนึ่งผู้แต่งได้พรรณนาถึงความไม่ยุติธรรมของโชคชะตาที่กำหนดให้บุคคลในประวัติศาสตร์ซึ่งทำคุณประโยชน์ต่อชาติ ต้องมาประสบเคราะห์กรรม เช่น พระยาราม ในเรื่อง“พลีชีพเพื่อชู” เจ้าพระยาวิชัยนทร์ ในเรื่อง“เพชรพระнарายณ์” เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้สอดคล้องกับเรื่องราวในชีวิตจริงของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ได้พยายามรักษาผลประโยชน์และเอกราชของชาติไว้ในภาวะที่เกิดสงครามแต่กลับถูกกล่าวหาว่าเป็นอาชญากรสงครามและถูกจำคุกอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง อีกทั้งผู้แต่งยังกำหนดให้ตัวละครส่วนใหญ่ที่มีลักษณะกล้าหาญ แสดงความเสียสละ ก็มักมีบรรดาศักดิ์ “หลวง” ซึ่งเท่ากับชั้นบรรดาศักดิ์ของผู้แต่งเอง

หลวงวิจิตรวาทการยังชี้ให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรมของสังคม ที่ให้อภิสิทธิ์แก่ชนชั้นสูงหรือผู้มีชาติตระกูล จนปิดกั้นโอกาสต่างๆของสามัญชน แต่เปิดโอกาสให้ผู้มีฐานะสูงกว่าเอารัดเอาเปรียบผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งความคิดเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในนวนิยายหลายเรื่องและได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของผู้แต่งที่เคยถูกปิดกั้นโอกาสต่างๆเพราะไม่ได้มาจากตระกูลสูง ดังเช่นเมื่อแรกเข้าทำงานในกระทรวงการต่างประเทศ ผู้แต่งปรารถนาจะเดินทางไปรับราชการในต่างประเทศ แต่ไม่ได้รับการคัดเลือกเพราะทางราชการสมัยนั้นมักคัดเลือกข้าราชการจากผู้มีตระกูลเท่านั้น จนภายหลังได้เปลี่ยนมาใช้การสอบเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก ผู้แต่งจึงมีโอกาสรับราชการในต่างประเทศตามความตั้งใจ จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าการหลวงวิจิตรวาทการได้สอดแทรกตัวตนลงไปในนวนิยายด้วย ดังนั้นการอ่านนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการจึงช่วยให้รู้จักหลวงวิจิตรวาทการได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้านวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าจะศึกษาค้นคว้าต่อไปอีก ดังนี้

1. ควรศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสตรีในนวนิยายและบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ โดยศึกษาสถานภาพสตรีในสังคมควบคู่ด้วย เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของหลวงวิจิตรวาทการกับทัศนคติของสังคมไทย
2. ควรศึกษากลวิธีการนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาผ่านนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการหรือนักเขียนท่านอื่นที่ใช้นวนิยายเป็นสื่อของแนวคิดนี้ เช่น ทมยันตี ภูวเดศวร เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล เกตุศิริ. (2497). *เรื่องเมืองลพบุรี*. กรุงเทพฯ: กมล.
- กรมศิลปากร. (2506). *ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1*. พระนคร: ก้าวหน้า
- (2542ก). *พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. กรมฯ.
- (2542ข). *พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. กรมฯ.
- กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร. (2519, มิถุนายน-กันยายน). การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ. *ธรรมศาสตร์*. 6(1) : 149-180.
- เกรแฮม สุข. (2532). *ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์*. แปลโดย นฤมล กาญจนทัต; และ อุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2501). *จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พร้อมพิมพ์ฉบับเพิ่มเติม และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- เจือ สตะเวทิน. (2518). *วรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.
- (2515, ตุลาคม). *พลตรี หลวงวิจิตรวาทการในฐานะนักนวนิยาย. ภาษาและหนังสือ*. (4) : 81-100.
- เจลิยว พันธุ์สีดา. (2517). *หลวงวิจิตรวาทการและงานด้านประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ชมรมพระนิพนธ์ สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (ม.ป.ป.). *สงครามครั้งสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2543). *ไทยรบพม่า*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ
- (2505ก). *พระราชพงศาวดาร รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: อรุณสภา.
- (2505ข). *พระราชพงศาวดาร รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: อรุณสภา.
- (2498ข). *เรื่องพระร่วง*. ใน *ประวัติศาสตร์สุโขทัย ภาคที่ 1*. หน้า 62-89. พระนคร: ไทยบริการ.
- (2498). *เที่ยวตามทางรถไฟ*. พระนคร: โรงพิมพ์ดิเรกสาร.
- (2509). *เที่ยวตามทางรถไฟ*. ธนบุรี: โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์
- ตรี อมาตยกุล. (2500). *ทัศนสารไทย จังหวัดสระบุรี*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- (2513). *ประวัติเมืองสำคัญ*. พระนคร: แพรวพิทยา.

- แถมสุข นุ่มนนท์. (2527). ประวัติศาสตร์. ใน *ปรัชญาประวัติศาสตร์*. บรรณาธิการโดย
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ; และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี. หน้า 25–43. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ทวิศักดิ์ ผีอกสม. (2540, มิถุนายน – กันยายน). โครงเรื่องในประวัติศาสตร์นิพนธ์ : วรรณกรรม
กับประวัติศาสตร์. *ร่วมพฤษ*. 16(1) : 64–79.
- ทิพวัลย์ โล่ห์ตระกูล. (2530). วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของหลวงวิจิตรวาทการ. วิทยา-
นิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทิพากรวงษ์, เจ้าพระยา (ข้า บุนนาค). (2513). *พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1*.
พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. กรมศิลปากร.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 70 เรื่องเมืองจำปาศักดิ์*. (2484). พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ประอรรัตน์ บุรณมาตร. (2528). *หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาค
วิชาวรรณคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระเทพรัตนโมลี. (2514). *ประวัติย่อ พระธาตุพนม วัดพระธาตุพนม จัหวัดนครพนม*. พิมพ์ครั้ง
ที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.
- (2512). *อุรังคนิทานหรือตำนานพระธาตุพนม ฉบับพิศดาร*. พิมพ์ครั้งที่ 8. พระนคร:
ม.ป.พ.
- พระราชพงศาวดารมอญ, พม่า*. (2443). พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พิมาน แจ่มจรัส. (2542). *ชีวิต มั่นสมองและการต่อสู้*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุคส์.
- มหาคำ จำปาแก้วมณี; และคณะ. (2539). *ประวัติศาสตร์ลาว*. แปลโดย สุวิทย์ วีระศาสตร์.
ขอนแก่น: ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2533). *พัฒนาการวรรณคดีไทย*. นนทบุรี: สาขาวิชาศิลป-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- มอญที่เกี่ยวกับไทย*. (2512). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2494). *ประชุมพงศาวดาร ฉบับความสำคัญ*. พระนคร: เพลินจิตต์.
- (2504). *มั่นสมอง*. พิมพ์ครั้งที่ 8. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- (2510). *สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า*. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- (2513ก). *พลีชีพเพื่อชู้*. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- (2513ข). *รวมนวนิยาย 5 เรื่องของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ชุดที่ 5*. กรุงเทพฯ:
เสริมวิทย์บรรณาการ.
- (2514ก). *ดวงหน้าในอดีต*. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- (2514ข). *ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- (2514ค). *ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.

วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2514ง). ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร:

เสริมวิทย์บรรณาการ

----- (2514จ). ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 4. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ

----- (2514ฉ). ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 5. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ

----- (2514ซ). รวมนวนิยาย 5 เรื่องของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ชุดที่ 2. กรุงเทพฯ:

เสริมวิทย์บรรณาการ.

----- (2516). รวมนวนิยาย 5 เรื่องของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ชุดที่ 4. กรุงเทพฯ:

เสริมวิทย์บรรณาการ.

----- (2519). รวมนวนิยาย 5 เรื่องของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ชุดที่ 6. กรุงเทพฯ:

เสริมวิทย์บรรณาการ.

----- (2520). รวมนวนิยาย 5 เรื่องของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ชุดที่ 8. กรุงเทพฯ:

เสริมวิทย์บรรณาการ.

----- (2521). รวมนวนิยาย 5 เรื่องของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ชุดที่ 3. กรุงเทพฯ:

เสริมวิทย์บรรณาการ.

----- (2528). ขาดินนิยม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

----- (2531). ทางสู่ชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: คลังสมอง.

----- (2532). วิธีการทำงานและสร้างอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: คลังสมอง

----- (2542ก). ดอกฟ้าจำปาศักดิ์. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

----- (2542ข). เพชรพระนารายณ์. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

----- (2542ค). ยอดเสวตฉัตร. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

----- (2543). กรุงแตก. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

----- (2544). ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

วิจิตร รัชสิยานนท์. (2544). ตามรอย ความคิดจากนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการ. กรุงเทพฯ:

สร้างสรรค์บุ๊คส์

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2539, มกราคม-มีนาคม). ประวัติศาสตร์นิพนธ์. โลกประวัติศาสตร์. 2(1) :

3-8

วินัย ภูะระหงษ์. (2540). วรรณคดีประวัติศาสตร์. มศว ศิลปวัฒนธรรม. 1(1) : 27-40.

วินิตา ดิถียนต์. (2535). ไฟไหม้ของ ศุภร บุนนาค : ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับประวัติ-

ศาสตร์, อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 14(2) : 36-53.

ศศิธร เหลืองจินดา. (2543, ธันวาคม). สายโลหิต : สำนักแห่งประวัติศาสตร์. กล้าทานตะวัน.

1(5) : 31-47.

----- (2544, มกราคม). สายโลหิต : สำนักแห่งประวัติศาสตร์. กล้าทานตะวัน. 1(6) :

5-18.

- ส. พลายน้อย. (2530). พระบรมราชินีและเจ้าจอมมารดา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น
 เสาวรส มิตรปิยานุรักษ์. (2539). นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นของ เจมส์ คลาเวลล์: การ
 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (วรรณคดี
 เปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุนนราชชน, พระยา. (2498). เรื่องประวัติพระร่วงตอนเป็นชู้ ใน ประวัติศาสตร์สุโขทัย ภาคที่ 1.
 หน้า 201-206. พระนคร: ไทยบริการ.
- อมรตฤณารักษ์, จมื่น (แจ่ม สุนทรเวช). (2512). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระ-
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 เรื่องเหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม. ดุสิตธานี.
 พระนคร: กุรุสภา.
- อุษณา กาญจนทัต. วรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์. (2542). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและ
 ภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาว สุภิญญา ขจรกิตติยุทธ
วันเดือนปีเกิด	9 กรกฎาคม 2519
สถานที่เกิด	อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	1/13 หมู่ 11 ถนนลาดพร้าว-วังหิน แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2547	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2541	ศิลปศาสตรบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2537	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนีย์)